הלכה · מפרשים

שאילת שלום על שאילתות

דרב אחאי גאון

רבי ישעיה פיק ברלין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שאילת שלום על שאילתות דרב אחאי גאון

רבי ישעיה פיק ברלין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שאילת-שלום-על-שאילתות-דרב-אחאי-גאון/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פירוש א 6
פירוש ב 6
פירוש ג 6
פירוש ד 7
פירוש ה 7
פירוש ו 8
פירוש ז 8
פירוש ח 8
פירוש ט 9
פירוש י 9
פירוש יא 11
פירוש יב 11
פירוש יג 12
פירוש יד 12
פירוש טו 13
פירוש טז 15
פירוש יז 16
פירוש יח 17
פירוש יט 17
פירוש כ 17
פירוש כא 17
פירוש כב 18
פירוש כג 18
פירוש כד 19
פירוש כה 19
פירוש כו 20
פירוש כז 21
פירוש כח 21
פירוש כט 22
פירוש ל 23
פירוש לא 24
פירוש לב 24
פירוש לג 25
פירוש לד 25
פירוש לה 27
פירוש לו 27
פירוש לז 28
פירוש לח 29
פירוש לט 29
פירוש מ 30
פירוש מא 30
פירוש מב 30
פירוש מג 31
פירוש מד 32
פירוש מה 32
פירוש מו 33
פירוש מז 33
פירוש מח 34
פירוש מט 34
פירוש נ 35
פירוש נא 36
פירוש נב 36
פירוש נג 37
פירוש נד 38
פירוש נה 39
פירוש נו 39
פירוש נז 40
פירוש נח 45
פירוש נט 46
פירוש ס 47
פירוש סא 47
פירוש סב 48

פירוש סג 49
פירוש סד 50
פירוש סה 50
פירוש סו 51
פירוש סז 52
פירוש סח 54
פירוש סט 62
פירוש ע 63
פירוש עא 64
פירוש עב 65
פירוש עג 65
פירוש עד 65
פירוש עה 66
פירוש עו 68
פירוש עז 70
פירוש עח 70
פירוש עט 71
פירוש פ 72
פירוש פא 73
פירוש פב 74
פירוש פג 75
פירוש פד 76
פירוש פה 76
פירוש פו 77
פירוש פז 79
פירוש פח 81
פירוש פט 81
פירוש צ 93
פירוש צא 93
פירוש צב 94
פירוש צג 97
פירוש צד 98
פירוש צה 99
פירוש צו 100
פירוש צז 101
פירוש צח 101
פירוש צט 101
פירוש ק 103
פירוש קא 105
פירוש קב 105
פירוש קג 106
פירוש קד 106
פירוש קה 107
פירוש קו 109
פירוש קז 109
פירוש קח 110
פירוש קט 114
פירוש קי 114
פירוש קיא 116
פירוש קיב 118
פירוש קיג 119
פירוש קיד 121
פירוש קטו 123
פירוש קטז 123
פירוש קיז 124
פירוש קיח 124
פירוש קיט 125
פירוש קכ 125
פירוש קכא 126
פירוש קכב 128
פירוש קכג 129
פירוש קכד 130
פירוש קכה 131
פירוש קכו 132

פירוש קכז 133
פירוש קכח 133
פירוש קכט 135
פירוש קל 136
פירוש קלא 137
פירוש קלב 137
פירוש קלג 140
פירוש קלד 141
פירוש קלה 143
פירוש קלו 144
פירוש קלז 145
פירוש קלח 146
פירוש קלט 147
פירוש קמ 148
פירוש קמא 149
פירוש קמב 150
פירוש קמג 151
פירוש קמד 152
פירוש קמה 152
פירוש קמו 153
פירוש קמז 153
פירוש קמח 154
פירוש קמט 154
פירוש קנ 155
פירוש קנא 156
פירוש קנב 156
פירוש קנג 156

פירוש א

דבני ביתא. כלומר כאדם הבונה בית:
וכד מצבית ליה. פי' בזמן שחפץ ועולה על רצונו. ומלת מצבית נגזר מלשון צביון כמו לצביונם נבראו ר"ה י"א. חולין ס. או מלשון שבת דמרי צבי ופי' רש"י הקב"ה חפץ. סנהדרין ס"ה:
דר' יוחנן קרי למניה דהוה לביש בשבתא מכבדותי. לפנינו בשבת קיג. איתא וכבדתו שלא יהא וכו' כמלבושך של חול וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי. וגאון הוסיף אותן שלשה תיבות דהוה לביש בשבתא כלומר בגדים חשובים שהיה לובש בשבת הוי קרי להו מכבדותי ולא לבגדים הפחותים שלובש בהן בחול. ובזה מובן דלמדין ממלת וכבדתו שלא יהא וכו'. ולזה אפשר וקמכוון רש"י שכתב ד"ה מכבדותי שמכבדין בעליהן. וכלומר בגדים חשובים. ויתכן לומר דר' יוחנן לטעמיה דאיהו אמר לקמן (קמ"ה): ת"ח שבבבל מצויינין וכו' בלא מתא תותבאי [כבודי תלוי בשמלתי רש"י] ולפיכך קרי ר"י למאניה מכבדותי. ודע דלקמן (קי"ג): ותחת כבודו וכו' א"ר יוחנן וכו' ור' יוחנן לטעמיה דר"י קרי למאניה מכבדותי ר' אלעזר אומר וכו' ופירש"י ד"ה ה"ג וכו' דר"א לא קרי למאניה מכבדותי וכו' ומעתה יש לדקדק קצת לר"א הך וכבדתו מאי דריש ביה. ודע עוד בענין פלוגתייהו דר' יוחנן ור"א ור"ש ב"נ בדרוש קרא ותחת כבודו. הרואה בסוגי' דהכא בשבת ובפרש"י. ורואה ג"כ בסוגיא סנהדרין צד. יעמוד משתאה ויאמר פרוקאי. ובארתי בתקוני כלי שר"ת באמרי יאי:

פירוש ב

תניא א"ר יוחנן צריך האדם שיהיה לו שתי עטיפות וכו'. לא ידעתי מקומו בש"ס דילן גם נודע דר' יוחנן לא נזכר בשום ברייתא. ודע דבב"ר הביאו הילקוט רמז ט"ז איתא ברכו במן וכו' ברכו בעטיפה וכו' רב כהנא אמר צריך להחליף ר' יוחנן אומר צריך לערב אבא בר חסדאי אומר צריך לשלשל בגדיו וכו':

פירוש ג

אמר רב הונא לא ישכור אדם פועלין בשבת ולא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב: אותן שלשה תיבות אמר רב הונא צריכין תיקן מעליא. שהרי לא ישכור אדם פועלים בשבת משנה ערוכה היא בשבת ק"נ. ומילתא דלא יאמר אדם לחבירו הנראה וכו' היינו דעת הת"ק בברייתא שם אבל ר"י בן קרחה פליג ואמר דמותר לומר לחבירו

הנראה וכו' וארבב"ח אר"י הלכה כר"י ב"ק [והכי קי"ל בטוש"ע א"ח סי' ש"ז] וטעמ' דר"י ב"ק מפרש התם ממצוא חפצך ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר. ואשר ע"כ כל חכם לב יתקן הדברים על אופנם הנאות. והיה לאות. ולדעתי כך צ"ל אמר רב הונא לא ישכור אדם פועלים בשבת כלומר מדתנן במשנה ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים וקשה קושיית הגמ' פשיטא מאי שנא הוא ומ"ש חבירו וע"כ לומר כדמשני דדיוק' אתי לאשמועינן] אבל יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב ולדבר זה מייתי לראיה ממצוא חפצך וכו' הרהור מותר וכדאי' ג"כ בסוגיא דגמרא. [והרוצה בקיומו כפי הנדפס ולא יאמר אדם לחבירו וכו' והיינו לומר דרב הונא פוסק לת"ק דבריי'. אמנם דחיקא טובא למאד מכמה טעמים ואין צריך לפורטם] ואע"ג דלא נזכר בכל הסוגיא השם של רב הונא מ"מ י"ל דנוסחת גאון היה כך:

פירוש ד

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמץ עבודת כוכבים מוחלין לו וכו' וכתיב התם כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם. לפנינו בשבת (קיט:) אי' וכתיב התם כי פרוע הוא. והיינו רישא דקרא דכתיב פרש' תשא ל"ב פ' כ"ה וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם ואולם נוסחת גאון דמייתי סיפא דקרא ק"ק למה לא נגבה מן המוקדם. ויש ליישב קצת:

פירוש ה

היכא דקא מצלי ושמע יהא שמו הגדול מבורך שותק ואינו עונה כיון דשמע ליה כמאן דמצלי דמי. הך דינא כתב רש"י בסוכה (לח:) בשם רבינו יהודה גאון בעל הלכות והסכים עמו לדינא וכ"כ תוס' שם ותירצו מה שהקשו ע"ז. אכן בברכות (כא:) ד"ה עד וכו' כתבו בשם ר"ת ור"י נגד רש"י ורק מצד המנהג שגדול המנהג לשתוק ולשמוע ע"ש. והב"י סי' ק"ד כתב בשם ר' יונה ודבר שתלוי בעמודי עולם אין לנו כח להכריע ודעבד כמר עביד ובשם הר"ן כתב שדברי רש"י עיקר וכן העלה בש"ע סעיף ז' כרש"י. ובד"מ כתב בשם האגור דקיבל מרבותיו דחכמי אשכנז נוהגים שלא לשתוק. ובש"ע לא הגיה הרמ"א כלום מקצת חידוש הוא. עכ"פ בכל הגדולים האלו לא נזכר פסק השאלתות להדי' לדינא דשותק. וכבר העיד הריב"ש דדבריו של גאון בכ"מ מקובלים כאלו נכתבו בגמ' כמו שהעתקתי לשונו בהקדמה לחיבור הלזה:

פירוש ו

דאמר ר' חמא בר"ח מאי דכתיב אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וכי אפשר לו לאדם לילך אחר הקב"ה וכו'. וכ"כ עוד לקמן בפ' הברכה ר"ס קס"ד. אמנם בסוטה (י"ד.) לפנינו איתא אר"ח בר"ח מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר וכו'. והיינו קרא דכתיב בתורה דברים י"ג. אבל נוסחת גאון דמייתי קרא דכתיב בהושע י"א ושביק קרא דשל תורה בעי טעמא רב' והך קרא דהושע נדרש בברכות (ו:) והביאו גאון לעיל סוף סי' א' לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה אפילו בשבת וכו' שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג ופי' בח"א ר"ל השומע שאגת אריה מתירא ודאי דהולך במרוצ' ושרי אפילו בשבת משום סכנה כן אחר ה' לדבר הלכה. ואולם על נכון הביאו גאון לקמן בפרשה אחרי בסי' צ"ג שאילתא [שנייי'] דמחייבין דבית ישראל לשיולי בקצירי דאר"ח מה דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר וכו':

פירוש ז

מה הקב"ה קובר מתים שנאמר ויקבור אותו בני וכו'. מה הקב"ה ניחם אבלים שנאמר ויהי אחרי מות אברהם וכו'. מצד כל מדה נכונה ה"ל להקדים מאי דכתיב בתורה במוקדם. ועל סדר הנכון כזה איתא בסוטה (יד.) מה הקב"ה ניחם אבלים דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וכו' מה הקב"ה קבר מתים דכתיב ויקבר אותו בגי. ואולי גם נוסחת גאון עולה יפה דמסדר קובר מתים ראשונה ואחר הקבורה חל מצות תנחומי האבלים:

ז"ל רש"י בסוכה הוצאת המת והכנסת כלה דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה אף שם צריך הצנע לסעוד במדה נאה ולא להנהיג קלות ראש בעצמו וי"א אם צריך לבזבז הוצאו' מת עני או להכנסת כלה עני' יעשה בצנע' ולא לימא קמא מאן דלא ידע דעבדי כן וכן מפורש בשאלתות דרב אחאי עד כאן לשונו:

פירוש ח

ר"א אומר הכנסת כלה עדיפא. לפנינו בש"ס לא נזכר כל זה ולא ידעתי את מקומו היכן אמר ר' אליעזר הכי. ואמנם בכתובות (יז.) ת"ר מעבירין המת מלפני הכלה וזה וזה מלפני מלך ישראל [והיינו כת"ק שהביא גאון וכן פסק הרמב"ם. ויותר ראוי לשים על לב מה דסיים גאון וכן הילכת'. הלא קי"ל בכמה מקומות בש"ס וגם משנה ערוכה סנהד' (כב.) שנא' שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ואפי' אם מחל אין כבודו מחול. גם

אגריפס לא מחל אלא בפרשת דרכים כמבואר בסוגיא דכתובות שם. ומסתימת ל' גאון שכתב וכן הלכתא משמע דפסק הלכה כר"א. דאי כוונתו על הת"ק. קשה לאיזה ענין הביא את דברי ר"א כלל. א"ו סתמא כפירושו שכתב וכן הלכתא אדר"א. ולא ידענא למה שהרי הלכה רווחת בישראל בכ"מ דסתמא דת"ק הוי רבי' כמבואר תו' ביצה (ב:) ובשאר דוכתא. [וטעות לומר דהא דאר"א הכנסת כלה עדיפא היינו דוקא מהוצאת המת דא"כ היינו ת"ק] וראיתי בב"י י"ד סי' ש"ס כתב בזה"ל ובשאלתות הוצאת המת והכנסת כלה איזה מהן קודם. הוצאת המת עדיף דהא גבי טומאה דוחה את ל"ת שבתורה דאמרו רבנן לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה או דילמא ה"כ עדיף משום לא תהו בראה ת"ש דתני' מעבירין את המת מלפני הכלה אלמא ה"כ עדיפא וכן הילכתא ע"כ לגאון ועע"ש שכתב דמת מצוה קודם לה"כ דלא כשאלתות אבל במת אחר ודאי ה"כ קודם מעתה חזינן שהיה לפניו נוסחת השאלתות במישור על קו היושר:

פירוש ט

דתניא לא תגנוב ע"מ למיקט וכו'. בסוגיא דב"מ (סא:) הכי איתא לא תגנובו [ויקרא י"ט] דכתב רחמנא למה לי לילף מרבית ואונאה שהרי מחסרו ממון לא תגנוב דעשרת הדברות לא קמבעי' לי' דאזהרה לגונב נפשות הוא כדאמרי' בסנה' (פ"ו.) [רש"י] לכדתניא לא תגנוב ע"מ למיקט וכו'. וציין בתורה אור לא תגנוב שמות כ' וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דבציון הזה לא נראה אור וצריך להיות לכדתניא לא תגנובו וכו' והיינו קרא דהביא הש"ס בסוגי' לא תגנבו דכתיב בפרשת קדושי' בסדר ויקרא יט. אמנם לא תגנוב דכתיב בשמות ך' שהוא בעשרת הדברות. א"א להעמידו ע"מ למיקט כמבואר ברש"י שהעתקתי למעלה דבגונב נפשות איירי. וכן איתא על נכון בתוספתא דבב"ק פ"י. ואשר על כן גם הכא בדבריו של גאון צריך תיקון זה. וסופו מוכיח על תחילתו שהרי סיים גאון בזה"ל מ"ט [וקאי אדלעיל כלומר מ"ט דרשינן לא תגנובו ע"מ למיקט מנלן הא דילמא פירושו כפשוטו אזהרה על גניבה ממש. ועל זה מתרץ] לא תגנובו קרא יתירה דהא כתיב לא תגזול. וז"ל הערוך ערך לא בזה"ל:

פירוש י

לא תגנובו קרא יתירה הוא דהא כתי' לא תגזול. בשאילתות דאלה תולדות נח מפורש בריש גמר' דפרק איזהו נשך בב"מ לא תגנוב דכתב רחמנא למה לי פ"א [וכתבתי בהפלאה שבערכין אולי דראשי תיבות של פ"א כלומר פירש אחרי] דכתיב לא תגזול

גזילה היינו גניבה לכדתניא לא תגנוב ע"מ למיקט עכ"ל הערוך. וכתבתי בחיבורי הפלאה שבערכין הנ"ל דלכאורה על פירוש זה איכא למידק דמלא תגזול ליכא למילף. שהרי מסיק רבא שם לעיל דתנהו ענין לכובש שכר שכיר. ושאני שכר שכיר דטריח כדאיתא לקמן (קי"ב). והביאו תוס' הכא ד"ה לעבור וכו'. ותו לפיי' זה מאי פריך רבא בתחילת הסוגי' לאו דכתב רחמנא בגזל למה לי. הלא שפיר איצטריך לא תגזול כי היכי דנדע ענין לא תגנוב דמורה על ע"מ למיקט. אבל לפירש"י דילף גניבה מרבית ואונאה אתי שפיר והארכתי עוד שם. והוי יודע דיש לטעון קצת אפרש"י שהעתקתי למעלה שפי' לא תגנובו ל"ל לילף מרבית ואונאה וכו' ולא כתב למילף ג"כ מלא תגזול דשניהם שלא מדעת וישנו פה אריכת דברים אפס אין כאן מקום הראוי ברם לא אכחד מה שנשאל משמי בכמה בתי מדרשות זה רבות בשנים בסוגי' זו אמר רבא ל"ל דכתב רחמנא לאו בגזל ודחיק לאוקמי' אכובש ש"ש הלא שפיר איצטריך למאי דקי"ל בסנהדרין (נו.) דבני נח נצטוו על שבע מצות לעולם וחד מינייהו איסור גזל וקיי"לן שם (נט.) כל מצוה שנאמר' לב"נ ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרו כלומר דגם עכשיו אסורין. והשתא כדי שיהיה איסור גזל נאמרה לב"נ מקרא אכל תאכל ולא גזל אצטריך לאו דלא תגזול בפ' קדושים כדי שיהי' נשנית בסיני ויאסור גם עכשיו אחר מתן תורה לב"נ. ולולא דנשנית ה"ל איסור גזל רק נאמר' לב"נ ולא נשנית בסיני דדינו קבוע דלישראל נאמר' ולא לב"נ ואל ימהר הנבהל להשיב דעכ"פ מכח דילפינן איסור גזל מרבית ואונאה גבי ישראל לכן הוי כנאמר' ונשנית. אך טעות לומר כך ואחוי לך דוגמתו ממש בתו' מסכת ע"ג (ה:) ותו' זבחים (ס"ח:) ד"ה ושנסמת דמקשו ל"ל מן העוף למעוטי מחוסר אבר לישראל תיפוק ליה דגם לב"נ אסור ותירצו דאי לא כתיב בסיני מן העוף ה"א דעכשיו ב"נ מותרין כדאמרינן כל מצוה שנאמר' לב"נ ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ ע"ש. על אחת כמה וכמה בענין דהכא דגוף ריבית ואונאה למילתיה הוא דנשנית דלא ידענא מאז. ולא עדיפ' מפ"ו ומילה דאינם נוהגים בב"נ משום דלמילתייהו נשנית כמבואר בסנהד' (נט:) ודאי לדעת ראשונה של תו' ב"מ (ע:) ד"ה תשיך דב"נ היו מוזהרין על הריבית וכמו דדרשינן אכל תאכל ולא גזל ה"ה לא ריבית ולא אונאה ע"ש. אתי שפיר דרבית ואונאה נאמר' ונשנית וא"כ לא איצטריך לא תגזול. אכן לסברתם שם שכתבו ועוד י"ל דב"נ לא הוזהרו על ריבית ואונאה. נשאר ליישב מאי קמותיב רבא. והארכתי בחידושי לברר ולצחצח בליבון הקושי:

פירוש יא

אע"ג דאמור רבנן לא ימכור ס"ת אע"פ שצריך לו וכו'. במגילה (כ"ז.) אית' לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שאינו צריך לו וכו' וכן העתיקו כל הראשונים. וכן מוכרח להיות דאל"כ מאי מוסיף רשב"ג דאמר אפי' אין לו מה יאכל והלא הת"ק נמי קאמ' אע"פ שצריך לו כלומר שצריך למזונות ואע"פ שיש לדחוק דרשב"ג מוסיף דאע"ג דאין לו מה יאכל אפילו בצמצו' וכמ"ש הד"מ בי"ד סי' ע"ר מ"מ קושטא קאי דכל הראשונים העתיקו כדאי' לפנינו בגמרא ופירושא אע"פ שאין צריך לו כלומר לס"ת דהיינו שיש לו ס"ת אחרת. ואע"כ אולי חסר לפנינו בדפוס הכא וצ"ל אע"פ שאין צריך לו:

פירוש יב

אלמא אע"ג דאי' לי' בני שרי לזבוני ס"ת ומינסב איתתא בת בנים. לפום רהיט' לא ידענא מהיכא מוכח דשרי למכור ס"ת בשביל כך דילמא ר' יהושע איירי היכא דסיפק בידו וכה"ג אבל למכור ס"ת היכא דכבר יש לו בנים וקיים פ"ו ושבת מנלן דהתיר ר' יהושע. וכן דעת הרב אלפס שכתב עלי' דרבי יהושע בזה"ל והא מלתא דרבנן היא אבל דאורייתא כיון שיש לו זכר ונקבה קיים מצות פ"ו וביאר הרא"ש סי' ט' כוונת הרי"ף דלעולם יש לו ליקח אשה בת בנים כר' יהושע אם ספק בידו אבל אם אין ספק בידו אז אם אין לו בנים ימכור ס"ת ויקח אשה בת בנים ואם יש לו בנים אינו מחוייב למכור ס"ת כדי שיקח אשה ב"ב אלא יקח שאינה ב"ב ואל יעמוד בלא אשה כרב נחמן כלומר ר"נ דאמר לעיל (סא.) אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה שנא' לא טוב היות האדם לבדו. אמנם נראה ברור דנוסחת גאון כמו דאית' לפנינו דקאמר הש"ס מתני' דלא כר' יהושע וכמ"ש הרא"ש שם בזה"ל אבל לפי הספרים דגרסי מתני' דלא כר' יהושע משמע דפליגי ולר"י אפילו קיים פ"ו ימכור ס"ת לישא אשה בת בנים וכו' עכ"ל. והנה שתי דעות הללו כתבם הטור וש"ע ריש אה"ע סעיף ח' וצריך שישא אשה ב"ב אם יש ספק ביד אפי' יש לו כמה בנים ואם אין ספק לישא אשה ב"ב אח"כ ימכור ס"ת וכו' ישא אשה שאינה ב"ב וכו' וי"א שאפי' אם יש לו בנים ימכור ס"ת כדי שישא אשה ב"ב ע"כ. ונפלא' ממני דלא מצאתי באחד מן הפוסקי' שהביא סייעתא משאלתות בנדון זה דפסק להדי' כיש אומרי' [והיינו דעת הרא"ש: ותה"ד והריטב"א ונ"י שהביאו בבית יוסף שם ולא הזכיר מדברי שאלתות כלום] ודע דלגרסתינו מתני' דלא כר"י שהסכימו הרא"ש וגדולי מחברי' דגרסי הכי איכא למידק טעם הפסקה גדולה דמפרש הש"ס בתחילה מה דתנן בסיפא דמתני' (סא.) פלוגתא דב"ש וב"ה ועוד שאר הפסקות משמשו' ובאות.

ואחר כל אלה מסדר הש"ס מתני' דלא כר"י דתניא ר"י אומר וכו'. וכל מדה נכונה ה"ל לסדר מתניתין דלא כר"י וכו' מיד אמתני' שהרי רישא דמתניתין היא לא יבטל וכו'. ותו איכא למידק מנ"ל דמתניתין דלא כר' יהושע אתיא ומי הכריח לחדש פלוגת' עדיפ' לומר דלענין ס"ת מידה ר' יהושע דאין לו למכור [וכדעת רב אלפס לדינ'] גם במ"ש הרא"ש ואם יש לו בנים אינו מחויב למכור ס"ת וכו' ולא כתב שאינו רשאי למכור. ועל כל אלה סדרתי ברורי דברים בחדושי. משם תדרושי:

פירוש יג

ואין שיחה אלא תפלה שנא' אשפוך לפניו שיחי וגו' בברכות (כו:) **איתא ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו**. אם אמנם כי גם תו' בע"ז (ז:) ד"ה ואין שיחה וכו' כתבו דבפרק תפלת השחר אמרי' יצחק קבע וכו' ואין שיחה אלא תפלה דכתיב אשפוך לפניו שיחי. מכל מקום יש לדקדק דהנוסחא שלפנינו בברכות איתא בתהלי' במוקדם סי' (ק"ב) אבל קרא אשפוך לפניו שיחי כתיב שם סי' (קמ"ב) ולמה שבקו המוקדם. גם תו' בברכות שם ד"ה ואין שיחה וכו' כתב שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ונכון ליישב:

פירוש יד

עד ארבעי שעי קרי בקר וכו' ת"ש דאמר ר"כ הלכה כר"י וכו' אלמא עד ד' שעי קרי אינשי בקר. מלת אינשי דמזכיר תלת' זימני צריך קצת מובן שהרי הכא בלישנא דקרא דתהלים (נ"ה.) קא עסיק. ואמר בברכות (ל"א.) יכול יתפלל אדם כל היום וכו' יכול יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש ע"י דוד דכתיב ערב ובוקר וצהרים וכו'. ודע דבברכות (כ"ו.) אהא דאמר ר"כ הלכה כר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותי' ועל תמיד של שחר שקרב בד' שעות פירש"י דאין תמיד של שחר קרב לאחר ד' שעות וה"ה לתפלה עכ"ל הנה הכוונה רצויה אליבא דמ"ד לעיל (כ"ו.) תפלות כנגד תמידין תקנו שפיר מיפשט דהלכה כר"י דאמר תפלת השחר עד ד' שעות הואיל ותנן בבחירת' דתמיד של שחר אינו קרב לאחר ד' שעות אכן לר' יוסי בר"ח דאמר תפלות אבות תקנום ליכא למיפשט מידי מזמן הקרבת תמיד. וכדי שנוכל לומר דר"כ דאמר הלכה כר' יהודה אליבא דכ"ע קאמר כלומר אפי' למ"ד אבות תקנו אסברי' גאון מדכתיב ערב ובוקר מוכח לכ"ע דהלכה כרבי יהודה מדתנן בבחירת' דתמיד אינו קרב אלא עד ד' שעות ובתמיד כתיב את הכבש אחד

תעשה בבקר שמע מינה דלא מיקרי בקר אלא עד ד' שעות. ומעתה פירושו של גאון שיצא לחדש בדבר חדש נאה ומקובל על לב כל משכיל מתקבל:

כתב רש"י שבת (קל"ה:) בזה"ל ה"ג הא מילתא בשאלתות דר"א כיצד לקח שפחה ואח"כ ילדה זו מקנת כסף שנימול לשמונה לקח שפחה וולדה עמה זהו מקנת כסף שנימול לאחד לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה זהו יליד בית שנימול לח' רבי חמא אומר הטבילה ואח"כ ילדה זהו יליד בית שנימול לח' ילדה ואח"כ הטבילה זהו יליד בית שנימול לאחד בשלמא לר' חמא משכחת לה יליד בית כדקתני מקנת כסף שנימול לח' כגון שלקח שפחה ואח"כ ילדה נימול לא' נמי כגון שלקח שפחה וולדה עמה אלא להת"ק כו' ונראה בעיני הא דלא גרס בשאלתות כגון שלקח זה שפחה וזה עוברה משום דקשיא ליה וכו' וע"ש וגם בתוס' ועתה תחזה ממה שהעתיק רש"י לשון השאלתות דהך דנדפס הכ' לפנינו נלקה בחסר ויתיר:

פירוש טו

מאי אחריך א"ר יהודה אמר רב להבחין בין זרעו של ראשון וכו'. ביבמות (מ"ב.) פיסקא וכן שאר כל הנשים לא יתארסו ולא ינשאו עד שיהא להן ג' חדשים בשלמא יבמה כדאמרן אלא שאר כל הנשים אמאי א"ר נחמן אמר שמואל משום דאמר קרא להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך להבחין בין זרעו של ראשון וכו'. וע"ז אסבריה גאון דלאו מפשוט' של קרא נדרש הכי אי לאו דאיכא יתורא דהיינו מלת אחריך הוא מיותר. להכי נזקק לדרוש להבחין בין זרעו וכו'. ובזה ראה וקדש ז"ש תוס' ד"ה לזרעך אחריך לקמן בפרק נושאין דריש מהאי קרא דאזהר ליה רחמנא לאברהם לא תינסב נכרית ושפחה וכו'. ולכאורה לא ידענא מה רצו תוס' בזה. אמנם הוזקקו לכך בשביל רבא בסוגיין דפליג ואמר דטעמא דהבחנה אינו אלא משום גזרה שמא ישא אחותו מאביו וכו'. וקשיא לרבא מלת אחריך דמיותר מאי עביד ליה לכך השכילו תוס' בנועם אמריהם דיש דרשא לקמן בפ' נושאין וכו'. ולפום כן יתכן גם כן לומר דמאן דדריש מיתורא דאחריך להבחנה הוי דינא דהבחנה דאוריי' אבל לרבא דפליג אינו אלא מדרבנן. וכ"כ הב"ש ריש סי' י"ג טעם הבחנה לשמואל ילפינן מקרא להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ורבא אמר הטעם גזרה שמא ישא כו' ונראה הילכתא כרבא ע"כ. אמנם מה שהוסיף הב"ש ז"ל עוד לומר בזה"ל גם י"ל אפילו לשמואל ליכא איסור דאורייתא ולימוד זה רק אסמכתא. ע"כ. לכאורה לא ידעתי מי הזקיקו לזה להוציא הדברים ממשמעותן שאמר שמואל להדי' דאמר קרא להיות וכו'. דמשמע דמאוריי' א"ל כוונה אחרת. ובפרט למבואר לעיל דאיכא יתורא

ותו אם כוונת שמואל דאינו מדאורייתא אלא מדרבנן ק"ק למה לא גילה טעמו כמו שגילה להדי' רבא טעמא גזירה שמא ישא וכו' ותו מלישנא דש"ס דמסדר אחר דבריו של שמואל רבא אמר גזירה וכו' משמע להדי' דרבא פליג אדשמואל. מכל אלה יתכן לפני דברות הראשונות של הב"ש שנאמר בהן כי טוב. דלשמואל הוי הבחנה דאורייתא. אמור מעתה לכאורה איכא למידק בסוגיא דפרק נושאין דהביאו תוס'. דאמר שמואל עשרה כהנים עומדים ופירש אחד מהם ובעל משתקים אותו מדין כהונה דא"ק [גבי פנחס] והיתה לו ולזרעו אחריו בעי' זרעו מיוחס אחריו וליכא מתקיף לה ר"פ אלא מעתה גבי אברהם דכתיב להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך התם מאי קא מזהיר ליה רחמנא [הואיל וההוא אחריו קא דרשת ליה לענין פסול כהונה הכא מאי פסול קא דרשת בי' וכו' רש"י] וצריך מובן דמאי קשיא ליה לר"פ מגבי אברהם. הלא לשמואל לשיטתיה לק"מ דדריש קראי דגבי אברהם לענין הבחנה לידע אם הוא זרעו של ראשון וכו' וא"כ אחריו דכתיב גבי פנחס ע"כ דלפוסלו מכהונה אתי אם אינו מיוחס אחריו. דאלא"ה אלא להורות הבחנה קשיא ל"ל אחריו שהרי כבר נודע מקרא דאחריך דכתיב גבי אברהם שצריך הבחנה לכתחלה עכ"פ. אלא ע"כ אחריו דכתיב גבי פנחס בענין כהונה אתי להורות דאפי' דיעבד מעכב ומשתקי' אותו מדין כהונה לענין עבודה ונשיאות כפים. אמנם נחזיק טובה לנוסחת גאון. א"ר יהודא אמר רב להבחין בין זרעו וכו' אתי שפי' דר"פ מקשה הכא אליבא דהילכתא דקי"ל כרבא דהבחנה אינה מן התורה כלל אלא משום שמא ישא וכו'. וגם הא דמשתקי' כשמואל קי"ל מדרשא דאחריו וא"כ גבי אברהם אחריך מאי דרשת ביה ומשני הכי קאמר ליה לא תנסוב כותית ושפחה וכו'. ואחר הרצאת דברים אלו יש הוכחה לסברא שנייה שכתב הב"ש לפי הנוסחא שלפנינו אר"נ אמר שמואל [בענין הבחנה] דא"ק להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. א"כ קשיא מאי קא מתקיף ר"פ לשיטת שמואל גופיה כדאמרן. אע"כ דכל ענין הבחנה דמפיק שמואל מקרא אינו אלא דרך אסמכתא לדינא דהבחנה אינו אלא מדרבנן. [ואי ממלת אחריך י"ל דאינו מיותר דדריש לה כאחרים האומרים יבמות (סד.) דכל שאינו עוסק בפ"ו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה אין זרעך אחריך וכו'. ומדברים הללו יש לדקדק אר"פ דמתקיף מאחריך דגבי אברהם הלא שפיר אצטריך לדרשות אחרים כל שאינו עוסק. וצא"ל קצת בדחיקת דמתקיף לה אליבא שאר תנאי שם ביבמות (סד.) דלא דרשו כאחרים ע"ש]. ועוד תדע על האמת דבסוגיא ק: שם דהא דאמר שמואל עשרה כהנים וכו' שמשתקין אותו מדין כהונה כתיב והיתה לו ולזרעו אחריו מסיק דכל זה אסמכתא הוא וכי גזור

רבנן וכו' ע"ש. וא"כ ע"כ לומר דמלת אחריו ליכא יתורא אלא דאורחא דקרא לכתוב הכי. ה"ה נמי מוכרח לומר דאחריך ג"כ אורחי' דקרא למיכתב הכי שהרי הא בהא תליא כדמוכח באתקפתא דר"פ [ולא אכחד דכמה פעמים כתיבא הכי בפ' נח ט' פ"ט זרעכם אחריכם וכן רישא דקרא של להיות לך לאלהים גם כתיב והקימותי את בריתי ביני וגו' ובין זרעך אחריך. עוד שם בפסוק שלאחריו כתיב ונתתי לך ולזרעך אחריך וגו' עוד שם את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך עוד שם זאת בריתי גו' ביני וביניכם ובין זרעך אחריך וכן עוד טובא] אכן לדעת גאון צ"ל דאע"ג דכמה פעמים כתיב הכי מ"מ היכא דאיכא למדרש דרשי' הילכך דריש ר"י אמר רב הכא ממלת אחריך דמיותר דאתי להבחנה ואע"ג דדרשי' נמי לא תנסוב שפחה וכותית י"ל דתרתי ש"מ או כפי האמת דזרעו מיוחס לא פסלו מן התורה וכמסקנא לקמן ק':

פירוש טז

ואע"ג דס"ל הילכתא כר"מ בגזרותיו בהא [כלומר בהך מלתא דהכא הלכה] כרבנן משמעתיה דרב אשי: הנה כמו כן כפל גאון עוד דבר זה לקמן סי' (מ"ד.) ודע דתו' בסוגיין יבמות (ל"ז.) ד"ה מי עביד רבנן תקנתא או לא כתבו בזה"ל בעי' זו אליבא דרבנן ולא אליביה דר"מ מכאן מדקדק בה"ג ובשאלתות דהא דאמר בפ' אע"פ דהלכה כר"מ בגזרותיו היינו דווקא בגזרותיו ולא בקנסותיו עכ"ל. איברי בשאלתות שלפנינו לא חזינן מזה דמחלק בין גזרותיו לקנסותיו. ונוכל לומר דשאלתות ס"ל דכל אפיא שווין רק הכא אין הלכה כלל כר"מ משום הא דרב אשי דקאי הכא כרבנן דפליגי עליה דר"מ. הוי כללא דכייל הלכה כר"מ בגזרותיו כמו שארי כללי הלכות דקי"ל הכי בר מהיכ' דגילה הש"ס דענין זו יצא מן הכלל [וכבר הארכתי בחיבורי יש סדר למשנה ברכות פ"ה בתי"ט בעניינים כאלו] ועל צד זו תראה תו' ב"מ ע"ב. ד"ה קונסין אותו שכתבו הלכה כר"מ בגזרותיו אבל לא בקנסותיו. לא הביאו השאלתות לזכרון בספר רק דברי בה"ג [ודע דמה דאי' שם בדבריהם דכה"ג כתבתי בתיקוני כלי שר"ת דצ"ל דבה"ג ורצונם דבעל הלכות גדולות. גם מה דאי' שם בהל' גיטין צ"ל בהלכות מיאון]. גם בתו' ב"ק (ל:) ד"ה וחכמים וכו' וכן בתו' ב"ב (צד.) לא הזכירו שם משאלתות אלא רק בעל ה"ג. מיהו בבכורות (כ"ח.) כתבו תו' ד"ה ר"מ וכו' בזה"ל ובשאלתות דרב אחא פירש דהלכה כמותו דווקא בגזרותיו ולא בקנסותיו ופסקו דאין הלכה כמותו בההיא דמעוברת ומניקת חבירו דקאמר ר"מ יוציא ולא יחזיר עולמית וסוגיא דשמעתין בריש החולץ דלא כר"מ וכו' ע"כ. הנה הזכירו השאלתו' והשמיטו את בה"ג ותו' בביצה (כז.) ד"ה אלא וכו' ופסיק רבינו יצחק דהלכה

כר' יהודה וכו'. ואף על גב דהלכה כר"מ בגזרותיו דוקא בגזרותיו אבל לא בקנסותיו עכ"ל לא הזכירו לא שאלתות ולא בה"ג. ואקרב תודע אחת עוד דכתבו תו' בזבחים (קד.) ד"ה א"ר עקיבא וכו' פרק התערובות [ואח"כ צ"ל ד"ה] אבל לא התירו מומחה לא. משמע דוקא משום טרפות הא לאו הכי לא והיינו דלא כר"מ דקניס בפ' [כל פסולי המוקדשין צ"ל] עד כמה [דף כח.] בבכור שנשחט שלא ע"פ מומחה מכאן דקדק בעל ה"ג דהא דקי"ל כר"מ בגזרותיו דוקא בגזרותיו ולא בקנסותיו ע"כ. הרי נתבאר הכא בדבריהם דבה"ג דקדק והוכיח דאין הלכה בקנסותיו מסוגיא דהכא בבכורות. ולא מסוגיא דפ' אע"פ. ולעומת ענין המתהפך כזה. טרחתי לבדוק בבה"ג עצמו ומצאתי בהל' בכורות דף (קל"ט) ע"ג דפוס ווינע' כתב בזה"ל והיכא דעבר ושחט לא חזינן ליה למומי' אחר שחיטה אלא אסרינן ליה דתנן השוחט את הבכור ומראה את מומו ר' יהודה מתיר ר"מ אומר הואיל ושחטו שלא ע"פ מומחה אסור ואע"ג דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה בהא הלכה כר"מ דאר"נ אמר שמואל הלכה כר"מ בגזרותיו עכ"ל. הרי שלך לפניך מהופך ממ"ש תו' בשמו. ובע"כ לומר דלפני תו' הוה נוסחא אחרת לגמרי בדברי בה"ג. נגד מה שנדפס לפנינו. גם לכאורה לפי שנדפס לפנינו בבה"ג איכא למידק טובא שהרי מלישנא דנקט ר"מ הואיל ושחטו שלא ע"פ מומחה וכו' מסיק הש"ס בבכורות (כח:) דמצד קנסא הוא וכמ"ש תו' ג"כ. וא"כ איך יתכן לפסוק כר"מ מכח מה דאר"נ א"ש הלכה כר"מ בגזרותיו הלא כבר נתבאר בבה"ג מה' מיאון דף (ס"ד) ע"ג. וכאשר הביאו ג"כ תוס' משמו בב"מ (ע"ב.) דאין הלכה כר"מ בקנסותיו ואע"כ הנוסחא שנדפס לפנינו בבה"ג צריך תיקון גדול. ואין הזמן שהיא נחוצה כעת מסכים עמדי להאריך עוד. לבד את זה אזכיר והיא מצער דבכל המקומות שסברתי אשר הביאו תו' דהלכה כר"מ בגזרותיו מפרק אע"פ בכתובות. הוי מצי לאתויי מהמוקדם בעירובין (מ"ז.) גם המציין דף (ס') שגג דלא ציין דף (נז.) כי שם איתא ג"כ דבר זה:

פירוש יז

מאי לא נספד ולא נקבר אלימא וכו'. כוונת גאון לפרש הך מלתא דלא נספד ולא נקבר שיהיה סימן יפה באיזה ענין קא מיירי דאי דלא נספד או נקבר כלל קשיא הא ברשעים גמורים הוא דכתיב לא יספדו וגו' אע"כ דהא דאמר ר"נ סימן יפה למת וכו' אירי ודאי שנספד ונקבר רק שלא בכבוד נספד ונקבר. וכ"כ תו' בסנהדרין לעיל (מו:) ד"ה קבורה משום כפרה וכו' וא"ת והא איכא כפרה טפי בשלא נקבר משנקבר כדחניא בשמעתין סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת לא נספד ולא נקבר וי"ל דלאו לא נקבר

כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו וכו' ע"כ. וקצת איכא למידק לס"ד דתו' דלא נספד ולא נקבר ממש קאמר עדיפא ה"ל להקשות על ר' נתן מכח קרא דכתיב גבי רשעים לא יספדו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו והביאו הש"ס הך פסקא בסוגיין:

פירוש יח

הא דבעי' מיניה רבב"ח ומר יוחנן משמואל אבילות בשבת נהגא וכו': לפנינו במ"ק ריש (כד.) איתא בעא מיניה ר' יוחנן משמואל יש אבילות בשבת או אין אבילות בשבת א"ל אין אבילות בשבת. ודבר זה דבעא ר' יוחנן משמואל חידוש הוא ולפי שעה לא ידעתי אם נמצא כזה עוד בש"ס שר"י ישאל דבר הלכה משמואל [והא דחולין (צה:) אינו ראיה לענין שאלות] ויותר קשה שהרי ר"י אמר להדי' בסוף העמוד. וגם בכתובות (ד.) דברים שבצינעא נוהג. ותו' ד"ה בעא מיניה דחקו א"ע לומר דר"י לא קיבל משמואל. אכן לנוסחת גאון את הכל עשה יפה בעתו:

פירוש יט

מאי ברכת חתנים איכא דאמרי וכו' ואיכא דאמרי וכו'. צריך מובן גם מה שכתב עוד רב אשי איקלע וכו' מכאן ואילך אע"ג דאיכא פנים חדשות וכו' בעי תיקון גדול לא לבד שהוא נגד מה דאיתא לפנינו בגמר' מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו אלא גם גאון בעצמו כתב בסוף דיבור זה רב אשי איקלע וכו' א"ל אי איכא פנים חדשות מברכינן כולהו. גם השמיט ברכת אשר ברא ששון ושמחה וכו' למיחשבי' בחד הברכות דקחשיב מאי מברך ברישא וכו' דרך כלל כמה דברים בדיבור זה צריכין תיקון ומובן:

פירוש כ

מהו לבעול בתחלה בשבת וכו' עד סוף הענין: עמקות גדול ישכיל המשכיל במה דאסברי' גאון מתחילתו ועד סופו להבין עמקי סוד בכל הסוגי' דאיתא בגמ' מן דף ה: עד ז. ומפני יראת האריכות שמתי קונטרס בפ"ע בברורי דברים בגמ' ושיטות המפרשים:

פירוש כא

ורק את זה פה אדרוש מה דסיים גאון סוף דיבור זה הילכתא מאי. ת"ש דר' אמי שרא למבעל בתחלה בשבת אמרו ליה והא לא איכא כתובה אמר להו ליתפשוה מטלטלי שיעור כתובה לא איפליגו ביה דאסיר ע"כ. לא ידענא הכוונה והיא פליאה. אבל דע דמהא דא"ל רבנן והא לא כתיבא כתובתה. מוכח להדי' דס"ל דמותר לבעול בתחילה

בשבת היכא דכתיבה כתובתה ולא חיישינן לחבורה. ולא הקפידו רק על זו שלא נכתבה עדיין כתובתה. וזהו כוונת גאון לא איפליגו ביה דאסיר כלומר דגם רבנן דאמרו לר' אמי לא פליגי דאסור אלא מודים דשרי מצד החבורה. באופן דכתיבי כתובה או היכא דאתפסוה מטלטלי:

פירוש כב

אע"ג דאינון שריין וכו'. כל מה דאסברי' גאון בזה רצונו שלא יפלא דא"כ כולי עלמא יאסרו לישא נשים דשמא זאת היא שנתקדשה ע"י שלוחו. וכמו שהקשו תוס' בגטין (סד.) ובנזיר (יב.) ולכך כתב גאון דכ"ע מותרים לקדש אשה שהיא נאמנת אפילו היכא דאמר אחד לאשה קדשתיך נאמנת היא להכחישו ולומר לא קדשתני ומותרת לקרוביו. מכ"ש שהיא נאמנת לומר שלא קיבלה קדושין משום שליח בעולם. והילכך כ"ע מותרין. רק זה שעשה שליח אסור בכל הנשים שבעולם דשמא קידש אחת מקרובתי' של זו שרוצה לישא עכשיו. וכתבו תו' בגיטין. ואפי' באות כל הקרובות ואמרו שלא נתקדשו לא סמכינן אדבורא בעלמא. ע"ש כלומר דוקא היא בעצמה שמקבלת עכשיו קדושיה אילו נתקדשה כבר לא היתה חוזרת ומתקדשת עכשיו. אבל אדיבורא בעלמא משאר קרובותיה לא סמכינן. ולפ"ז יש לדקדק קצת הא דאמר רבא בנזיר (יב.) [והביאו גאון בדיבור זה] מודה ר' יוחנן באשה שאין לה לא בת ולא בת בת ולא בת בן וכו'. עדיפא ה"מ לומר אף על גב דיש לה כל קרובות האלה אפ"ה יש צד שמותר בזו כגון שכל קרובתיה הפנויות מתקדשין עכשיו בעצמם לאחרים וא"כ נאמנות הם שלא קיבלו קידושין מאדם בעולם ויש אתי אריכות דברים הכא גם בתו' דגטין וכתבתי בחדושי וכאן אין מקום להאריך:

פירוש כג

אע"ג דלא שניין בדוכתיה הכי וכו'. הרוצה להבין יתן עינו במ"ש הר"ן בנדרים (צא.) ד"ה ואיכא למידק אשמעתין דהכא משמע וכו' ודלא ידע בה בעלה לא מהמנא וביבמות (סה.) משמע איפכא דקאמר התם הוא אומר מינה והיא אומרת מיניה א"ר אמי דברים שבינו לבינה היא נאמנת משמע משום דלא קים ליה מהימנא הא קים ליה לא מהימנא והכא אמרי' איפכא. וע"ש מה שתירץ בשם הרמב"ן. אמנם דעת גאון בישוב קושיא זו דלאו מטעם נאמנות אמרי' דיעשו דרך בקשה דודאי היא נאמנת וכדאמרי' ביבמות (ס"ה.) דהיא קים לה והוא לא קים ליה הילכך היא נאמנת. והטעם דיעשו דרך בקשה

משום דלא מיפקדה ולכן כל כמה דלא אתיא מחמת טענה עושין דרך בקשה. והא דלא משני הש"ס הכי בנדרים היינו לפום דאקשיין שניין כלומר דלשיטת המקשין בנדרי' (צא.) דפריך ממשנה אחרונה דתנן השמים ביני לבינך על רב המנונא דאמר גבי אם היא אומרת גרשתני נאמנת ע"ש וס"ל להמקשן דמטעם נאמנת איירי מתני' להכי שניין ליה כלומ' המתרץ השיב לשיטתו. אבל על האמת עיקר הטעם משום דלא מיפקדה. איברא בתו' יבמות (סה.) ד"ה שבינו לבינה וכו' האריכו בבנין וסתירה דאי אפשר לפרש במשנה דנדרים דכשאינה באה מחמת טענה ע"ש וכעת אין פנאי להאריך: **לפנינו** שם אי' רבא אמר וכו' ר' יוחנן אמר וכו' וקצת פליא' שהקדים מסדר הש"ס רבא קודם לר' יוחנן ואין מדרך הש"ס להקדים המאוחר בזמן (כמ"ש תוס' בע"א (כב.) ד"ה אין מעמידין וכו' וכ"כ עוד בכמה דוכתא והארכתי בזה בחיבורי תקוני כלי שרת בס"ד) ובכן כמה ככרין למר' דכי והיינו נוסחת גאון ז"ל:

פירוש כד

ובעי למיתב בהדה לנטורה ביממא ובלילא דהכי אשכחן ביעקב אבינו וכו'. יש לעיין בסוגיא שלפנינו ב"מ (צג:) דמסיק דאין זה אלא בחזנא דמתא [שומרי העיר בלילה שכל סמך אנשי העיר עליהן לשמור גופם וממונם. רש"י] דוקא אבל שארי שומרים א"צ לשמור כל כך. ויעקב הוא דקאמר נטרי לך נטירותא יתירתא כחזני מתא ע"ש:

פירוש כה

וקיימא לן הלכה כשמואל בדיני. גם הרי"ף פסק כר' הואיל דשמואל אמר הילכתא כרבי וקי"ל הילכתא כשמואל בדיני. אכן תוס' בסוגיין (מ"ח:) ד"ה ושמואל וכו' שדי בי' נרגא שכתבו לכאורה נראה דהלכתא כשמואל בדיני וצ"ע דרבא קאמר לעיל הכניס שורו לחצר בעל הבית וכו' וכולה סוגי' דלעיל מסיק רבא כרבנן וכו' ע"ש נמצאת אומר דתו' הניחו הלכה זו בספקא אי פסקינן כרב או כשמואל. גם הרא"ש פ' שור שנגח הפרה סי"ג ופסק רב הלכה כחכמי' ושמואל פסק כר' והלכתא כשמואל בדיני והתוס' כתבו וצ"ע משום דרבא דהוא בתראה סבר כחכמים דקאמר הכניס שורו שלא ברשות וכו' ע"כ. ועל הטור ח"מ סי' רצ"א שכתב ור"י פסק כחכמים וכן הוא מסקנת א"א ז"ל. תמה הב"י שם למה כתב רבינו הטור שמסקנת הרא"ש כחכמים שהרי כתב שתי הסברות ולא הכריע ועוד שלא כתב הרא"ש שהתוס' פסקו כתכמים אלא שהוקשה להם על פסק הרי"ף והניחו הדבר בצ"ע ולא שבקינן מאי דפשיטא ליה להרי"ף משום מה דמספקי לתו' וכו'

והאריך הב"י עוד שם ליישב קושיות להקשותו וסיים הילכך פסק הרי"ף עיקר וכן פסק הרמב"ם ז"ל. וכדעת הרי"ף העלה בש"ע סי' רצ"ה סעיף ג' וכ"פ עוד שם סי' שצ"ג סעיף א' ואם קיבל עליו ב"ה לשמור וכו' והיינו כרבי והגי"ה עליו הרמ"א ויש חולקין כמו שיתבאר לקמן סי' שצ"ח [ע' בבאר הגולה דכך צ"ל] גם בסי' שצ"ח סעיף ה' פסק המחבר כשמואל שפסק כרבי והגיה עליו הרמ"א וי"א כיון דנתן לו רשות לכנוס הוי כאלו קיבל עליו וכו' והיינו כרב דפסק כחכמים [וקצת תימא שלא הגיה הרמ"א לעיל במוקדם בסי' רצ"א דיש חולקין]. הנה הצגתי פה דעת כל הגדולים הקדושים האלה. ופליאה שלא העלו דעת השאלתות [אשר דבריו מקובלי' כאלו נכתבו בגמרא כמ"ש בהקדמה בשם הריב"ש] שכתב להדי' דקי"ל כשמואל בדיני שפסק כרבי. וברור דדעת גאון באותו צ"ע שכתבו תוס' שיש ליישב כמ"ש הב"י ואדברה עוד שהרי תו' בעצמם מה דמספק' להו הכא בב"ק פשיטא להו בב"מ (מט.) ד"ה כל הא בית' קמך וכו' כתבו דשמעתין אתיא כרבי דשמואל פסק הלכתא כר' ואע"ג דרב פסק הלכתא כת"ק קיימא לן כשמואל בדיני וכו' ע"כ. הרי כתבו תוס' אליבא דרבא דאיהו הוא דאמר כל הא ביתא קמך וכו' דס"ל כשמואל דפסק כרבי ועל כרחינו לומר על אותו צ"ע שכתבו תוס' בב"ק בתר דמספקא להו הדר פשטוהו דשפיר אתי' רבא כרבי וכמו שתירץ הב"י. ולולא יראתי האריכות והזמן קצר העתקתי פה מה שכתבתי בחדושי בסוגיות הללו:

פירוש כו

מ"ט דר"מ אמר לך מי כתיב אשר תדור אשר לא תדור כתיב ור' יהודה אמר לך וכו': הנה טעמא דר"מ ור"י אסבריה גאון מדעתו. ורש"י בחולין (ב'.) אסבריה טעמייהו דר"מ ור"י באופן אחר ותו' מפני קושיא דחו פירושו וכתבו בשם ר"ת טעמייהו דר"מ ור"י בפנים אחרינ'. וע"ע במפרש לנדרים (ט'.) ובר"ן והרא"ש שם. מיהו כל אלה שפירשו טעמייהו דר"מ ור"י כתבו הכי לתירוץ הש"ס בנדרי' בתחילת הסוגי' דר"מ מודה בנדבה ופלוגת' דר"מ ור"י קאי דוק' אנדר. לפיכך הוצרכו ליתן טעמ' דר"י דאמר דאפילו בנדר טוב מזה ומזה שנודר ומשלם. אכן לתירוצו של איבעית אימא דמסיק הש"ס שם ריש יוד. דר' יהודה לא אמר אלא בנדבה אבל בנדר מודה לר"מ. ודאי דאין אנו צריכן לפרש טעמא דר"י שהרי בנדר ס"ל לר"י כר"מ. וכן מבואר להדי' ג"כ בר"ן שם ד"ה תני נודב ומקיים ור"י דריש להו לקראי כר"מ דטוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר מיהו בהא פליג עלי' דר"מ דלר"מ קרא דנקט נודר ה"ה לנודב ולר"י דוקא נודר אבל נודב טוב מזה ומזה ע"כ. ומעתה מצוה ליישב שהרי כתב גאון רבי יהודה אומר טוב מזה ומזה וכו' ועד

כאן לא קאמר ר"י וכו' וה"מ נדבה וכו' הרי דתפס אוקומת' של האיב"א לעיקר ופסק כמותו. וא"כ למה איצטריך לפרש טעמא דר"י. הלא ר"י בטעמ' דקרא ס"ל ג"כ לפרש ממש כר"מ. [ואם אמנם גם לרש"י ותו' בתולין יש לדקדק הכי שהרי בסוגי' דחולין שם דמסיק ואפי' ר"י לא אמר אלא באומר הרי זו אבל אמר הרי עלי עולה לא והיינו כאיב"א וכמש"כ ג"כ תו' ד"ה אבל אמר. ואולם קצת יש ליישב להמעיין היטיב אבל דברי גאון צריכין ישוב:

פירוש כז

ר"ג סבר אין פותחין בחרטה וכו': לפנינו בנדרים (ע"ז): איתא ר"ג סבר פותחין בחרטה ור"נ סבר אין פותחין וכ"פ רש"י בעירובין (סד:) דר"ג סבר פותחין בחרטה אמנם כנוסחת גאון כך נמי גרסת הרא"ש והר"ן בנדרים וכן הסכימו תו' בעירובין דגרסי' ר"ג סבר אין פותחין ורב נחמן סבר פותחין ודע עוד דזה שכתב גאון ר"נ סבר לה כר' יהודה דאמר פותחין בחרטה. לפנינו בנדרים (לית') [איתא] ור"נ סבר אין פותחין. ואם אמנם לגירסת הר"ן והרא"ש שצריך להיות ור"נ סבר פותחין. מיהו דסבר לה כר' יהודה ליתא שם לכל הנוסחאות. אכן דעת גאון לאסבורי דעת ר"נ דלא יתכן דר"נ פליג על התנא כמ"ש תו' יומא (ג:) ד"ה דרביה וכו' וא"ת ר' יוחנן היכי פליג על ר' ישמעאל שהוא תנא וכו'] רבן גמליאל מבלי עוזר לו משום תנא אחרינא לכך כתב גאון דר"נ סבר לה כהאי תנא דהיינו ר' יהודה דתניא בנדרים (כא:) ר' יהודה אומר אומרי' לו לאדם לב זה עלך אם אמר לאו מתירין אותו. נמצא דס"ל לר"י דפותחין בחרטה. ובזה נתוודע פירושא דמסיק הש"ס בעירובין (סד:) תנאי היא דאיכא למ"ד פותחין בחרטה וכו':

פירוש כח

ואמור רבנן בששים דאמר ר"נ גיד בששים וכו'. כוונת גאון לפרש הא דאמר רבא אמור רבנן בששים. ולהורות מקומו היכן הוא דאמרו בששים כתב גאון דזהו מקומו דאר"נ גיד בששים. והנה רש"י פי' בזה"ל ד"ה ואמור רבנן בששים בפ' בתרא דע"ג פסקינן הילכתא בכל איסורין שבתורה בששים עכ"ל. אמנם עדיפא ליה לגאון להורות ממקום קרוב דהיינו ר"נ דאמר הכי בסוגיין ובענין דהכא. ודע עוד דכתב רש"י אמור רבנן בטעמא בכמה מקומות ששנינו בנותן טעם. אמור רבנן בקפילא כדאמר ר' יוחנן ע"כ. ובזה תבין דבריו של גאון ז"ל:

פירוש כט

לובן שבכוליא מותר [**אמר צ"ל**] **דאמר אביי כוותיה דרב אסי מסתברא דאמר לובן כוליא מותר דאר"פ וכו'** (בחולין צב:) הכי איתא לובן כוליא ר' ור' חייא חד אסר וחד שרי רבה ממרטט ליה וכו' ר' אסי גאים ליה אמר אביי כוותיה דר' אסי מסתברא דאמר ר' אבא וכו' וכתבו תוס' ד"ה אמר אביי וכו' משמע דהכי הילכתא וכו' ובשאלתות נמי הביא דברי המתיר ולא דברי האוסר וגרס רבה מחטט ליה ולא גרסי' רבא דא"כ הי' הלכה כרבא וכו' ע"כ. הנה ודאי ז"ש תוס' וגרס רבה מחטט לי' וכו' איננו כמובן מפשוטו דבשאלתות עצמו כתב רבה מחטט ליה דלא לבד דאנן בעינינו ראינו דליתא הכי לפנינו. אלא דגם מבלתי אפשר שהיה כתוב כך בשאלתות שלפניהם שהרי גדולה הודאות פיהם שהעידו שהשאלתות לא הביא דברי האוס' כלל וא"כ ע"כ הך דרבה מחטט ליה שהוא האוסר לא העלה ולא הביא כלל. אלא ברור דכוונת תו' כך היא דמוכח מן מה שהביא רק דברי המתיר. מילת' דאתי' מאליו הוא דגריס רבה דאי הוה גרס רבא באל"ף א"כ ודאי דהלכה כרבא דאוסר נגד אביי וקשיא למה לא הביא דברי האוסר דהלכתא כוותיה אע"כ דשאלתות גרס רבה בה"א וא"כ הילכתא כאביי ולכך שפיר הביא רק דברי המתיר. וזה ברור בכוונת התו' והנה כדברי תוס' כ"כ ג"כ הרא"ש. ולפי שעה עמדתי משתאה בעידותן של תוס' והרא"ש את אשר יגידו דהשאלתו' לא הביא דברי האוסר. נהי דהכא לא הביאו משום שאינו עיקר מקומו. אבל במקומו הראוי לקמן בפרש' אחרי סי' (צ"ב) ד"ה ברם צריך וכו' הביאו גם דברי האוסר שהרי כתב שם להדי' לובן שבכוליא ר' ור"ח חד ממרטט ליה וחד גאים ליה רבא ממרטט ליה וכו'. גם בענין גרסת רבא חזינן דגאון גרס לקמן רבא באלף גם בערוך ערך מרט גרס רבא גם הר"ן ובעה"ת ורבינו ירוחם גרסתם באל"ף (ותמצאם לענין דינא בטוש"ע י"ד סי' ס"ד) ואף דגי' גאון רבא אפ"ה מצי למיפסק כאביי וכמאן דשרי: ומ"ש תוס' דא"כ היה הלכה כרבא. אפשר לומ' דאין זה מן ההכרח. משום דכללא דהלכה כרבא נגד אביי בכל מקום אינו אלא היכא דפליגי אליבא דנפשייהו וכמ"ש המהרש"א בקידושין (נ"ב.) ליישב שם קושיית תוס' ד"ה ביע"ל קג"ם ע"ש ואני כתבתי בקונטרס שטרי המאוחרין דמכח זה יש ליישב ג"כ קושיות תו' בשבת (קנ"ה.) ד"ה והילכתא צדדים וכו' ע"ש. אמנם בכללי הגמרא שחיבר הב"י אצל הליכות עולם (דף צ.) כ' בזה"ל בשם מהרי"ק סי' קל"ה דהלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם היינו דוקא היכא דאיפלגו אליבא דנפשייהו וי"א דלא שנא. מעתה נוכל לומר דתו' ס"ל כיש אומרים דל"ש ולכך הקשו שפיר לשיטתם עכ"פ נוכל לומר דדעת גאון כסברא ראשונה שכתב מהרי"ק. והי' הדברים האלה לאמיתות. בכוונת גאון בעל השאלתות:

פירוש ל

משפחה מנלן דהוי עבד דכתיב האשה וילדיה וכו' מנכרית מנלן דהוי עו"ג דכתיב כי תהיינה וכו' שפחה ובת עו"ג דלא [**כתיב צ"ל**] **קרינן בה כי תהיינה לא קרינן ביה וילדה לו:** לכאורה צ"ט דהשתא דמפיק שפחה מכי תהיינה א"כ ל"ל גבי שפחה דרשה דהאשה וילדיה דדריש לעיל. וקושטא קאי במסקנת סוגיות קדושין סוף (ס"ח:) דמפיק בת עו"ג דולדה כמותה מדכתיב כי תהיינה פריך הש"ס אי הכי שפחה נמי אתי' מהכא דלא קרינן נמי גבי שפחה כי תהיינה וא"כ האשה וילדיה ל"ל. ומשני הש"ס אין ה"נ אלא האשה וילדיה תהיה לאדוניה ל"ל לכדתניא האומר לשפחתו וכו' ע"ש. ותו הגאון פתח בחדא וסיים בתרתי דמתחילה פחח מבת עו"ג מנלן וכו' וסיים שפחה ובת עו"ג. ואולי מלת שפחה שגגת הדפוס היא וכך צ"ל ונכרית דלא קרינן בה כי תהיינה לא קרינן בה וילדה לו. ובזה יתכן ג"כ דנקט בה לשון יחידי משא"כ לפי הנדפס שפחה ובת עו"ג הל"ל בהו. ומעתה אנחית לן שלא יהיה סתירה בדברי גאון בדיבור אחד דמפיק שפחה דולדה כמותה דכתיב האשה וילדיה תהיה לאדוניה ושוב כולל שפחה ובת עו"ג דלא קרינן וכו'. אמנם אכתי חל עלינו חובת ביאור דדברי גאון הם נגד מסקנת הש"ס כמ"ש לעיל דמסיק אין ה"נ וכו' כלומר דגם שפחה נפקא מדכתיב כי תהיינה כמו דנפקא מהך קרא גבי בת עו"ג. וקרא דהאשה וילדיה מיבעיא ליה לכדתניא האומר לשפחתו וכו'. ואולם אודיע כי לכאורה הא דמסיק הש"ס האשה וילדיה לכדתניא האומר לשפחתו הרי את בת חורין ולדך עבד הולד כמותה [משוחרר כדיליף בסיפא האשה וילדיה תהיה לאדוניה בזמן שהאשה לאדוניה הולד שתוליד לאדוניה אין האשה לאדוניה אין הולד לאדוניה רש"י] הנה לחכמים דפליגי ואמרו דבריו קיימים דלא דרשו ילפותא דר"י הגלילי האשה וילדה כדמסיק רבא שם דמלתא משום שנאמר האשה וילדיה תהיה לאדוניה אדר"י הגלילי קאי. ואם כן לחכמים ולדידן דקי"ל כחכמים כמבואר ברמב"ם וטוש"ע סי' רס"ז סעיף ס"א. קשיא ל"ל גבי שפחה קרא האשה וילדיה תיפוק ליה מכי תהיינה ונשאר כקושיות המקשה א"ה שפחה נמי אדוכתי'. ובשלמא בסוגיין לחכמים יש ליישב קצת בדחיקא דחכמים דפליגי אדר' יוסי הגלילי פליגי נמי אילפות' דכי תהיינה. ובת עו"ג נפקי להו מכי יסיר את בנך לרבות כל האומו' וכר"ש דדריש טעמא דקרא כמבואר בסוגיא. אכן לדידן דקי"ל כרבנן דלא דרשי' טעמא דקרא. קשיא כדאמרן ולא הועיל אף הדחיקות שכתבתי. ולתוקף קושיא זו ירד גאון בדעתו הרחבה ויצא לחלק נהי דבת עו"ג ילפינן מכי תהיינה כל היכא וכו' וכל היכא דלא קרינן כי תהיינה לא קרינן בה וילדו לו היינו משום דבת עו"ג ליתא בידו כלל לגייר' [כדאיתא במשנה קידושין (סב.) ובשאר דוכתא]

אבל שפחה כשהיא שפחתו הואיל ויש בידו לשחררה ה"א דכל שבידו לא הוי כמחוסר מעשה ולא דמי כלל לבת עו"ג וה"א דולד משפחה הוא כמותו להכי איצטריך גבי שפחה האשה וילדיה להורות דכל זמן שלא משחררה הולד כמותה וס"ל לגאון דכל השקלא וטריא אזלא רק לשיטת ריה"ג דדריש דהולד ג"כ בן חורין מכח קרא האשה וילדיה וא"כ ע"כ דלדידיה האשה וילדיה מיותר דס"ל דלהורות דולדה כמותה בשפחה ידעינן מכי תהיינה וא"כ לריה"ג מוכרח הש"ס לומר הכי דגם שפחה נוכל למילף כמו דילפינן בת עו"ג מכי תהיינה דאם לא כן מנלי' לריה"ג לדרוש דהאומר לשפחתו וכו'. אבל לדידן דקי"ל כחכמים בעצמם ס"ל דאין למילף שפחה מכי תהיינה אלא רק מהאשה וילדיה ולכך פליגי עליה דריה"ג ובלב נבון תנוח חכמה:

פירוש לא

עמדו על גב איש זה משה דכתיב בי' גם האיש משה וכו' בסוגיא דברכות (נד:) **מאי אבני אלגביש תנא אבנים שעמדו על גב איש וכו' עמדו על גב איש זה משה דכתיב והאיש משה עניו מאד וכו'**. ובקונט' שטרי המאוחרין כתבתי טעם שהביא הש"ס והאיש משה עניו מאד דכתיב בפ' בהעלותך. ושביק קרא המוקדם בפ' בא דכתיב גם האיש משה גדול מאד וכו'. היום ה"ה ראינו כי על האמת נוסחת השאלתות הכי איתא גם ביומא (עו.) דקאמר ואימא משה דכתי' והאיש משה עניו מאד. וכן בסוטה (י"ד.) דיש לדקדק באופן שזכרתי. הארכתי קצת בקונטרס שה"מ הנ"ל קחנו משם בארה:

פירוש לב

אמר מחנה ישראל כמה הוי שיתא פרסי אשיתא פרסי אמר איזיל איעקר טורא בר שיתא פרסי וכו' אזל ועקר טורא בר שיתא פרסי וכו' בברכות (נד:) **איתא אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורי בר תלתא פרסי וכו' אזל עקר טורי בר תלתא פרסי וכו'**. ובכן שלש אלה שית פרסי שכתובין בדברי גאון צריכין תיקון. שהרי נודע ונתברר דמחנה ישראל לא הוי אלא תלתא פרסי כדאיתא בעירובין (נד:) וביומא (עה:) והעיד רבב"ח לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי. וכן מוכח בסוטה (יג:) תניא ר"א הגדול אומר שנים עשר מיל על שנים עשר כנגד מחנה ישראל וכו' [וידוע דפרסא הוי ד' מיל] ודע דבמיני תרגימא כתבתי אהא שכתב בתרגום יונתן סוף פר' חוקת וכ"כ עוד סוף פ' בלק גבי נסים שנעשו לפנחס דמחנה ישראל הוי שית פרסי. דלא ידעתי מנלי' הא ובברכו' ובעירובין וביומ' איתא להדי' תלתא פרסי:

דברים הללו משוללי הבנה וצריכין תיקון. שוב הראה לי (חתני האברך וחכי' המתמיד ומצא כדי מידתו תורני מופלא מו' יוסף נר"ו בחיבור חכם גדול מחכמי הזמן והוא יושב בחברון חובר מחוכם) וספר ברכי יוסף כתב שמצא בכתיבת יד בזה"ל אבל בסעודה דרשות היא לא מחייבי לה רבנן כשבת וי"ט דאמר רבא א"ר סחורה וכו':

פירוש לג

ת"ש כבר אמרה תורה ושמרתם מצותי ועשיתם אותם ובאו חכמים וכו'. לפי עומק פשוטו אין מובן למה שאמר ת"ש כבר אמרה תורה וכו'. ותו גם למה שאמר וכפל עוד לקמן בסמוך ד"ה ברם צריך וכו' מימר קא אמרי' נר חנוכה מצוה להניחה וכו' וחד אמר משמאל והלכתא משמאל כדי שיהיה מזוזה מימין וכו'. הן הנה כל הדברים שאמר גאון ג"כ כבר בדיבור זה. ולא הי' נקיט בדרך רחוקה על דרך דרוש בהקדמות רבות. לא אביתי כי יראתי פן אטה מדרך האמת על דרך עקלתון. אמנם בלתי ספק חסרון בפנים יש כאן. ות"ש כבר אמרה תורה וכו' שכתב הוי התחלת הדרוש מענין לענין באותו ענין ונשמט מתוך ההעתקה. כאשר איתרמי עוד פעמים רבות בספר הזה מרוב יושנו. ואני מרוב חפזי וקוצר זמני. לא נתנוני די השב לתקנו. ושכר הרבה יטול דובר מישרים על אופנו. מאת פני קונו:

פירוש לד

אם כבתה והותיר שמנה מוסיף עליו יום שני ומדליקו וכו' הותיר ליום שמיני עושה מדורה ומדליקו בפ"ע דכיון דהוקצה למצוה אסור להסתפק ממנו. הרא"ש פ' במה מדליקין סי' ט' כתב בזה"ל שאילתות דרב אחאי נר חנוכה שהותיר בו שמן מהו צריך לעשות בו. ת"ש דת"ר נר חנוכה שהותיר בו שמן ביום ראשון מוסיף עליו ומדליקו ביום השני. ביום השני מוסיף עליו ומדליקו כיום השלישי וכן בשאר הימים אבל אם הותיר ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו בפ"ע לפי שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו ע"כ. הנהו שתי תי' דת"ר שהעתיק הרא"ש משמיה דשאלתות ליתא לפנינו. וגם א"א להתקיים שהרי לא מצינו דבר "ו בשום ברייתא בכל הש"ס. גם בתוס' דשבת (מד.) ד"ה שבנר ושבקערה וכו' וק' לר"י דמ"ש מנר חנוכה דתניא כבה ליל ראשון מוסיף עליו בליל שני ומדליקין בו כבה ליל ח' עושה לו מדורה בפ"ע מפני שהוקצה למצותו וכו'. וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דמלת דתניא שכתבו תו' צריך תיקון שהרי לא נמצא בש"ס רק בשאלתות הביא הך דינא משמים דנפשיה ודע דהטור א"ח בסי' תרע"ז כתב הנותר

מן השמן והפתילות בליל ראשון מוסיף עליו ומדליק בליל שני וכו' וכתב הב"י על זה כך כתב הרא"ש בפ' במה מדליקין בשם שאלתות דרב אחאי והמרדכי בשם ילמדנו ופסיקתא רבתי. גם הר"ן אהא שפי' הרב אלפס דמה דקאמר הש"ס א"נ לשיעורה שאם היתה דולקת והולכת עד כשיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו וכ"ש אם כבתה שמותר להסתפק מן השמן וטעמא דמלתא לפי שלא הקצה אותה אלא למצותה וכו'. כתב בזה"ל אבל מקצת מן הגאונים אמרו דאם כבתה ונשאר שמן בנר ביום ראשון מוסיף עליו ומדליק ביום שני וכן בשאר הימים ואם נשאר בה ביום אחרון עושה לו מדורה ושורפו במקומו שהרי הוקצה למצותו וכו' ע"ש. הרי לפניך דלא נשנית דבר זה בשום בריית' ותוספת' ובאחת מן המסכתות אלא מקצת מן הגאונים ז"ל כתבוהו הכי והיינו בשאלתות שלפנינו וע' בט"ז סי' תער"ב. והנה בדברי הר"ן איכא למידק דמנלי' דהגאונים חולקים על הרי"ף ולאפושי בפלוגתא. עדיפא לומר דגם הגאונים מודו לדעת הרי"ף דהיכא דדלק כשיעורא אח"כ הרשות בידו לכבות' ולא איירי הגאונים אלא דאם כבתה בתוך השיעור דודאי הוקצה למצותה עכ"פ כדי שיעורו. ובהא קאמרי דמוסיף עליו ומדליק ביום שני. וכאשר פתר להם יוסף בב"י שהעתקתי לעיל ריש דבריו וסיים דהרא"ש והטור ס"ל כהרי"ף וגם כהגאונים והיינו אם כבתה תוך שיעורה. וכדי שלא יהיו דברי הר"ן תמוהים ה"א דיצא לו להר"ן הכי מדנקטו הגאונים בלשונם שהעתיקם הר"ן דאם כבתה ונשאר שמן בנר וכו' ובשלמא אם איירי אחר כדי שיעורו איצטרכו להו לומר ונשאר שמן בנר. אבל אם לא איירי אלא בתוך זמן שיעורו. קשה למה להו למכתב ונשאר שמן בנר. הלא ודאי הכי הוא דבענין אחר לא אפשר שהרי כבתה בתוך שיעורו ואם כן שמן שנתן בו מתחילה כדי השיעור להיכן אזל. ובהחלט העודף נשאר בעין. ודי בזה להמשכיל בהתנצלות כוונת הר"ן. אכן לפי שהעתיק הרא"ש את דברי השאלתו' [שזכרתי למעלה] נר חנוכה שהותיר בו שמן וכו'. וגם כפי לישנא שכתב הטור שהעתקתי למעלה. אין שום ראיה מוכרחת דגאונים איירי אחר כדי שיעורו. אלא שפיר נוכל לומר דגם הגאונים ס"ל כרי"ף ולא איירי הגאונים אלא בתוך כדי שיעורו וכמ"ש הב"י. ולכאור' יש ידים מוכיחת לזה ממ"ש הגאונים מוסיף עליו יום שני ומדליקו ואם הותיר ליום שני מוסיף עליו וכו'. ובשלמא אם איירי שכבתה בתוך כדי שיעורה דוקא [דלאחר כדי שיעורו מותר להסתפק מהשמן] וא"כ נחסר מכדי שיעורא שנתן מתחילה להנר והילכך בליל שני מוסיף עליו דוקא דאי לאו דמוסיף עליו לא הוי בשמן זה הנותר כדי שיעור להדליק כמצותו בליל שני אבל אי איירי שנותר מן השמן אחר כדי שיעורא ואם כן ע"כ דנתן מתחילה שמן מרוב להנר ומעתה יכול להיות דנשאר שיעור שמן שיכול

להדליקו בליל שני אף בלתי שמוסיף עליו. ואשר על כן נראה מדנקטו בלשונם מוסיף עליו. להורות באו דבתוך כדי שיעורא כבתה וסתמ' דאינשי דנותנים מתחילה כדי שיעור מצותו ולא יפסידו על חנם העודף הילכך כשמדליקו בליל שני צריך להוסיף עליו:

פירוש לה

ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד ונעשה להם נס והדליקו ממנו ח' ימים וכו': בחיבורי יש סדר למשנה בפ' ב' דכלים מ"ב כתבתי כמה וכמה דברים בעריכות נר ומשם בארה פליאה אחת מא"א מו' הגאון יחיד בזמנו בכל החכמות זצוק"ל מה שתמה על המהרש"א בחולין. והארכתי במגילה ההיא בכמה ענינים על הראשונים ועל האחרונים בדבר טוב והיו הדברים האלו לשעשועי' בכמה בתי מדרשות כהיום הזה נתחדש אצלי את אשר נעלמה הי'. בראותי נוסח' חדשה שהביא רב אתאי נפשי חדאי במ"ש ולא היה בו להדליק אפי' יום א' ונעשה להם נס וכו' כלומר דאפי' ביום ראשון נעשה להם נס שהרי לא היה בו להדליק אפילו יום אחד ויסולק בזה השאלה ששאלו הרבה מהמפרשים וכן הב"י ז"ל בסי' תרע"א דמ"ט קבעו שמנה ימים והי' די בשבעה ימים. והנה כפי הנוסח' דאית' לפנינו (בשבת צא:) ולא הי' בו אלא להדליק יום אחד וכו'. ודאי ששאלו כהוגן שהרי ביום הראשון לא נעשה נס אמנם ע"פ נוסחת גאון יתכן היטב. ואל תתמה על החפץ להשיג שלכאורה יהי' סתיר' במ"ש גאון בעצמו לעיל ח ע"ב בד"ה ברם צריך וכו' דההוא לוגא כלומר פך קטן דאישתכח בהיכלא והוה בי' שעורא יומא חד וכו'. אך דע כי כל דבריו חיים וקיימים דודאי הפך ההוא הי' מחזיק שיעור' של יומא חד. אכן מפני שא"א שלא יבלע הכלי מעט מן השמן כדקי"ל (ב"מ מ.) דלמאה לוג שמן מנכה לו ג' למאה מה שבלע הכלים. וא"כ בשנשפך השמן מן הפך אל המנורה נחסר שיעור הבלע וזה שדקדק גאון וכתב ולא הי' בו להדליק אפי' יום אחד וכו' וע"פ דברים הללו יש לומר ג"כ דגם נוסחת גאון בבריי' דשבת הי' כדאי' לפנינו אכן לאסבורי מלת' בטעמא דקבעו שמנה ולא די בשבעה ימים כקושיות המפרשים לפנינו כתב גאון להסביר ולא הי' בו להדליק אפי' יום כלומר מחמת חסרון הבלע כדאמרן. ולכך קבעו שמנה משום דאף ביום ראשון נעשה נס:

פירוש לו

ור' אבא אמר אין משגיחין בחנוכה והילכת' וכו': לפנינו במגילה (כט:) איתא ורבה אמר אין משגיחין בחנוכה והילכתא אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר. וכתבו תוס' ד"ה

והלכתא אין משגיחין בחנוכה פירוש לעשותו עיקר ואע"ג דהלכתא כרבה לגבי רב יוסף מ"מ הוצרך לפסוק הלכה כוותיה. משום דפליגי עליה שאר אמוראי עכ"ל. והנה לנוסחת גאון ורבי אבא אמר אין משגיחין בחנוכה. קושי' תוס' לא חלה כלל. והנה גם לנוסחא שלפנינו דרבה אמר הכי יש ליישב קושיות תו' לפמ"ש הב"י סי' תרפ"ד בשם הרוקח ושבולי לקט בשם רבינו שלמה דמעשה בא לפני ר' ששכח החזן וקרא ד' אנשים בפ' ראש חדש ואומר רבי אם לא היה מוציא ס"ת לא היה צריך לקרות יותר דהא אמרי' אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר וכו' וכן פסק המחבר בש"ע. ויתיישב מעתה הא דאיצטריך הש"ס לומר והלכתא אין משגיחין בחנוכה וגם מוסף עוד לומר ור"ח עיקר [מה שלא נמצא בדברי רבה] כדי להורות דאם קראו ד' בר"ח שוב אין קורא בחנוכה כלל. אמנם מדברי גאון שסיים והלכתא אין משגיחין בחנוכה אלא שלשה בר"ח ואחד בשל חנוכה וכן הלכת' משמע דדוקא לענין לעשות ר"ח עיקר כלומר לקרות ג' בר"ח יש מעלה לר"ח אבל לדחות לחנוכה לגמרי [דהיינו באם טעה וקרא ד' בשל ר"ח] לא אמרינן אלא צריך להוציא ס"ת ולקרות חמישי בשל חנוכה. וע"פ כוונה זו יש לכוון במ"ש תו' פירוש לעשותו עיקר ואע"ג דהלכת' וכו' [ולא כתבו מלת' ואע"ג דהלכת' וכו' בל"ז או למאמר בפ"ע] נראה מדבריהם דתלאו זה בזה ורצו לשלול לאפוקי מרוקח ושבולי לקט בשם רש"י. לכך הקדימו לכתוב פי' לעשותו עיקר כלומר דוקא בדין הקדמה ר"ח עדיפ' אבל לא לדחות חנוכה לגמרי ואם טעה וקרא ד' בר"ח צריך לקרות חמישי בשל חנוכה. וא"כ לפי מה דקי"ל דהלכת' כרבה נגד רב יוסף בכל מקום קשי' למאי איצטריך הכא לומר והלכתא. לפיכך הוזקקו זה לזה בהמשך דברי תו'. ודע בענין אי הלכה כרבה נגד רב יוסף בכ"מ בש"ס או דוקא רק בב"ב יעויין מזה בתו' קידושין (ט.) ובגטין (ע"ד:) וב"ק (נו:) וב"מ (קט.) ובב"ב (קי"ד:) ומנחות (ל"ב.) ד"ה מנעל. והארכתי בתקוני כלי שרת (ברכות י"ב:) בהמלך הקדוש והמלך המשפט דפליגי רב יוסף ורבה ומסיק תלמודא והילכתא כרבה. וכאן אין מקום לקבל אריך ומרובה:

פירוש לז

שנא' וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים. אמור ואמרת אל זקני ישראל: לפנינו ביומא (ד.) ויקרא אל משה וידבר למה הקדים קריא' לדיבור וכו' לאמר א"ר מוסיא בר ברי' דר"מ משמיה דר"מ רבה מנין לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור שנאמר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. ע"כ לעומת מחברתי קונט' שטרי המאוחרין עמדתי בהעלם זה בידי

ואמרתי מי יתנני ואדע טעם הגון דמכל אותן לאמר שכתובין ומסורין בכל הפרשיות עד פרשת ויקרא. לא בחר למילף מלתא דהאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר וכו'. כהיום הזה זכיתי וראיתי נוסחת גאון מנין לאומר לחבירו וכו' שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר וכו' והיינו קרא המוקדם שבכולן בדבר ה' אל משה לאמר ריש פרשת בא. והנה כן יבורך כל מקום דכתיב בתורה לאמר יורה על אופן לאמור להלן לזולתו. ובמעט מקומות דאי אפשר לפרש הכי. ואפרש אחת מהנה בראשית א' פ' כ"ב ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים וגו'. נתבארו באלשיך פעמים בא בארוכה ופעמים בקצרה. גם ידי היתה במעלה זו באיזהו מקומן. בטעם לשבח להטעימן:

פירוש לח

וצריך למטרח עד פרסה וכו' ואי ליכא אפילו ב' עשרה בעלמא וכו' ואי ליכא אפי' בי תלת' וכו': הרמב"ם בפ"ז מהל' ת"ת דין י"ב כתב מי שנידוהו בחלום וכו' ואם לא מצא טורח עליהם עד פרסה וכו' לא מצא במקומו עשרה מתירי' לו אפי' שלשה והכ"מ דקדק דבגמרא שלפנינו לית' הכי ותמה עוד במ"ש הרמב"ם והעתיקו הטור טורח עליהם עד פרסה וכתב לא ידעתי מנין לו ודחק בכ"מ וגם בב"י בי"ד סי' של"ד כתב ואפשר דמדקאמר ליתיב אפרשת דרכים משמע ליה דסתם פרשת דרכים לא הוי עד פרסה וכפי מה שפי' בו המפרשים עכ"ל הנה הראיה מתפלת הדרך אינו אלא לפי' בה"ג שהובא בא"ח סי' ק"ו ע"ש וגם לדברי בה"ג כתב רבינו יונה הא דאמרינן בירושלמי כל הדרכי' בחזקת סכנה הי' בין הכפרים אבל לא בקרובה לעיר עד פרסה ע"ש משמע דטעמא משום דליכא סכנה אבל שיהיה כל הפרסה מבלתי פרשת דרכים לא ידעתי מנלי' ומ"ש דתוך פרסה הוי כרמי' לפי מה דקי"ל ערכין (לג:) צריך אלף אמה מגרש. ומלבד כל אלה אכתי לדברי הכ"מ ובב"י לא הונח למה לא נקיט הרמב"ם פרשת דרכים כדאיתא בגמרא ומי דוחקו לסבב הענין ולשנות לומר עד פרסה. וחידוש גדול שלא ראה כ"מ כל מה שכתב הרמב"ם היינו נוסחת השאלתות ממש וכנוסח הזה הי' לפני הרמב"ם. והפלא' זו איני יודע טעמא ושום א' מן האחרונים לא הזכירו דברי גאון בענין זה:

פירוש לט

כדתני' מתעטפין וכו' א"ל אביי וכו': בסוגי' דמ"ק (טו.) מנודה מהו בעטיפת הראש וכו' ודחה אביי דלמא מנודה לשמים שאני וכן יש מקום עיון דהכא פסק ופשט גאון כפשיטתי' של רב יוסף ואיננו משגיח לדחיות שדחאו אביי ולקמן בסמוך גבי שאילת

שלום מייתי גאון דברי אביי שדחה לר"י דילמא מנודה לשמים שאני דחמיר. וכן במ"ש גאון בדבור זה ואסור בתשמיש המטה ובנעילת הסנדל כדתניא וכן אתה מוצא במנודה וכו'. צריך התבוננות שהרי גם ר"י בסוגיין (טו:) לא פשיט דמנודה אסור בנעילת הסנדל אלא [בתוס' דתענית פ"א] דתניא כשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר וכו' וגם ענין מנודה דשרי בתשמיש המטה לא פשט אלא רק מדור המדבר ע"ש. דרך כלל לפי קוצר הזמן והשעה נתעלמה ממני הלכה זו עד ירחיב גבול הפנאי:

פירוש מ

בפניו פשיטא מ"ד שלא בפניו אתי לפקפוקי קמל"ן: כל זה ליתא לפנינו בסוגיא דנדרים (ז:) ובכן כל אלה דברי גאון הם דרצה ליישב הא דאיצטריך סיפא דמילתא נידוהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו: [ומלת בפניו יש לרחוק] ועל זה פריך רב אחאי גאון פשיטא ומתרץ מהו דתימא שלא בפניו אתי לפקפוקי קמל"ן. ויערב לך ע"פ מ"ש הר"ן דטעמא דמלתא משום חשדא דאין מתירין לו שלא בפניו וכו' יבא לחשדא אבל בשנדהו שלא בפניו ליכא חשדא שאף הוא סובר שמא התירוהו שלא בפניו כשם שנדהו שלא בפניו ע"ש:

פירוש מא

אמר רב גידל ת"ח מנדה לעצמו וכו' עד סוף הסימן. בקונטרס שה"מ הארכתי בס"ד בסוגי' דמ"ק (יז.) ע"פ סוגיא דנדרים (ז:) דשני הפכיי' הם במקצת וגם בשיטת הרשב"א והר"ן ערכתי שם מלין. צדק בה ילין:

פירוש מב

א"ל ר"ח התם יהוד' גופיה לוה הוא דכתיב שלחה הנער אתי וכו': בב"ב (קע"ג:) אר"ה מנין לערב דמשתעבד דכתיב אנכי אערבנו מידי תבקשנו מתקיף לה ר"ח הא קבלנות הוא דכתיב תנה אותו על ידי ואני אשיבנו וכו'. זמן רב הייתי מבלי הודע אתקפת' דר"ח מדכתיב תנה אותי על ידי בפ' מקץ מ"ב וראובן הוא דקאמר הכי. משא"כ קרא אנכי אערבנו מידי תבקשנו שם מ"ג יהוד' הוא דקאמר הכי. ומה ענין השאלה מראובן על הערבות של יהודה עד שמצאתי ששאלת הראשונים שאלתי וכבר קדמני בח"א. ותירוץ להמעיין שם יראה דחוק דעכ"פ לא הזכיר יהודה שום ענין קבלנות אלא לשון ערבות בלחוד [ולומר דיהודה סמך א"ע על מה שאמר ראובן אין דוחק גדול מזה] ותו במ"ש

וי"ל כיון דראובן בקבלנות קיבל ערבות ולא נתרצה לו יעקב אין סברא שיבקש ממנו יהודה בערבות לחוד וכו'. אין זה מופת חותך תדע שהרי לראובן אפי' בקבלנות לא נתרצה והיאך נתרצה ליהודה. אע"כ משום דיהודה גבר באחיו וסיפק בידו למלאות הבטחתו סמך יעקב עליו וא"כ גם בערבות לחוד י"ל הכי. ועוד שהרי יהודה בערבותו קיבל עליו אם לא הביאתיו אליך וחטאתי לך כל הימים. מה שלא הבטיח ראובן ולהכי אסמיך יעקב אף בערבות לחוד. מכל די ביארתי ודי לא ביארתי תמצא שע"פ ההכרח הפליאה נכנס הח"א בגדר הדחוק. אכן כעת זכינו לאורו נוסחת גאון דמתקיף ר"ח הא יהודה גופיה לוה הוה דכתיב שלחה הנער אתי. והיא נוסח' אמיתית. [ואל תהרס ממה דאמר יהודה בפ' ויגש ליוסף כי עבדך ערב את הנער וגו' קרי לעצמו ערב אף שהוא לוה ונכון למשכיל]:

פירוש מג

ואמר כאור' טעות הדפוס מלת ואמר שהרי רבא אר"נ פליג אדלעיל רבא אר"נ מתנת ש"מ מדרבנן היא [**וחיישינן צ"ל**] **דחיישינן שלא תיטרף דעתו עליו דילמא וכו' דאי מצריך ליה מר משיכה וחזקה סבר דילמא לא מיתעבד מאי דקא בעי ומעייל טירדא בדעתיה ע"כ**: דבריו של גאון על לב נבון עולים יפה כשנאמר דז"ש דאי מצריך ליה מר וכו' הוי כמו אי נמי דאי מצריך ליה וכו' וכוונתו ליתן עוד טעם אחר אהא דתקנו רבנן דמתנות ש"מ מהני בלא משיכה ובלא חזקה. והנהו שני טעמים כתובין ומסורין בהרשב"ם קמ"ז: ד"ה מתנת ש"מ שקונה באמירה בעלמא אינה מן התורה וכו' אלא מדרבנן קונה גזירה שמא וכו' ולישנא אחרינא מפרשינן דלהכי תיקון רבנן שיקנו דברים באמירה שאם אין דבריו נקנין חיישי' שמא תטרוף דעתו בחוליו מתוך צער שהוא יודע שלא יקיימו בניו צוואתו עכ"ל אך את זה תוכל תבין אתה הקורא משכיל לכמ"ש הרשב"ם בפי' הראשון בז"הל מדרבנן קונה גזירה שמא עד שיבאו עדים לקנות תטרף דעתו של חולה קודם שיבאו ולא יוכל להקנות ונמצאת צוואתו בטילה וע"פ זה כתב הרשב"ם וקשיא לי מה בכך אם תבטל מאחר שאינה קונה באמירה תיבטל ותיבטל ומפני הך קושיא בחר הרשב"ם בפי' השני. אמנם חזינן גאון דאסברי' היטב לפי' הראשון. ונחית בדקדוק לשונו דבתחילה כתב דילמא עד לא משיך ומחזיק מיטרפא דעתיה וכו' כלומר דאי הוה דמתנות ש"מ אינו קונה אלא במשיכה וחזקה נפיק ריעות' מיניה זימנין דהמקבל מושך או מחזיק וכבר נטרפה דעתו של חולה. ונמצא גזל בידו ולא עוד דעל הרוב אתו לנצויי היורשים עם המקבל היורשים יאמרו דעד שלא החזיק

או עד שלא משך כבר נטרפה דעתו של ש"מ. והמקבל יאמר שהחזיק או משך קודם לכך. ומשום כך בטלו רבנן במתנת ש"מ חזקה ומשיכה ושלא לחלק בדרכי ההקנאה בטלו גם קנין סודר [אע"ג דבקנין סודר לא שייך הך חששא מ"מ בלא פלוג אמרו רבנן] והתקינו דמתנת ש"מ ממילא מקנייא. וזהו שסיים גאון הילכך תקנו רבנן דמקני ש"מ בדבורא לחודא ולא צריך לא קנין ולא חזקה ולא משיכה. וכלל גאון בסוף טעמו ענין קנין דהיינו קנין סודר. ואתה קורא נעים קרא הכל על הסדר. ותראה ברי עת הדר:

פירוש מד

הילכתא כר"נ בדיני וכו' אלמא קרקע לאו דוקא כ"ש דוקא וכו': גם הרי"ף והרמב"ם פסקו דאפי' מטלטלי ואפי' כל שהוא הביאם הטור ח"מ סי' ר"נ ועל השגת הרא"ש שהובא ג"כ בטור שם שכתב דמסתברא דשכיב מרע בעיא כדי פרנסתו דמידי הוא טעמא אלא משום אומדנא וכו' והאי אומדנ' לא בטלת אם לא ששייר כדי פרנסתו וכו'. כתב בב"ה דדעת הרי"ף והרמב"ם שאע"פ שאין בשווי' כדי פרנסתו שמא דעתו לחיות חיי צמצום מאז והלאה. וכ"פ המחבר סעי' ד [והרמ"א הגיה כדעת הרא"ש]. וקצת פלא שלא הזכירו אחד מהם הסכמת שאלתות בדין זה. ויש אתי עוד אריכת דבר בפשט הסוגי' ולדינא אלא שאין כאן מקומו:

פירוש מה

ודילמא שאני יעקב משום דהוה חשוב וכו': בסוגי' דמ"ק כ. לא נמצא לכל זה. רק תוס' שם ד"ה מה חג שבעה וכו' כתבו בזה"ל ומויעש לאביו אבל שבעת ימים לא מצי לאתויי דהתם קודם קבורה הוה ובירושלמי משני דאין למדין מקודם מתן תורה ע"כ. והנה בתירוצו של הירושלמי איכא למידק קצת שהרי כמה וכמה דיני' ילפינן מקודם מ"ת. ואפרט איזה מהן בכתובות (נ"ז:) ילפינן דנותנין זמן לבתולה יב"ח מקראי דלבן גבי רבקה. וכן שאין מערבין שמחה בשמחה דריש בירושלמי הביאו תו' מ"ק ח. ד"ה לפי וכו' מדאמר לבן מלא שבוע זאת. הרי דהירושלמי עצמו יליף מקודם מ"ת. ובזבחים (קח): יליף ר' יוסי דאינו חייב משום העלאת חוץ עד שיעלה לראש המזבח מקרא ויבן נח מזבח. וכן דין דשהה עשר שנים ולא ילדה דחייב לגרשה ילפי' ביבמות (סד.) מאברהם מקץ עשר שנים. וכה"ג עוד טובא. ואפי' להקל כגון דמותר לשנות בדבר השלו' [ואינו אסור משום דובר שקרי'] ילפינן מבני יעקב ששלחו ליוסף אביך צוה וגו' כדאית' יבמות (סה:) מעתה בעי טעמא דמה גריעות' של אבלות דלא ילפינן מויעש

לאביו אבל שבעת ימים. וצא"ל קצת בדוחק דדוקא היכא דאיכא למילף מאחר מ"ת עדיפ' טפי ולזה כוונת תירוצו של הירושלמי. אבל היכא דליכ' ילפות' מאחר מ"ת אז למדין מקודם מ"ת. עכ"פ דעתו של גאון לא נתקררה בהכי. גם בתירוצו של תו' לא בחר. ע"פ דאמרי' בנזיר (סה.) היכי דמי [וגרס' הערוך מניין לתבושה] תפוסה [צ"ל תבוסה]. אמר רב יהודה אמר קרא ונשאתני ממצרים טול עמי וכתבתי בתכ"ש גרס' אמר קרא ונשאתני ממצרים ממצרי' טול עמי וגר' הילקוט מקרקע מצרים טול עמי. ובפי' הרב מברטנורא כתב בזה"ל דכתיב ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם שאין צריך לומר ממצרים אלא ה"ק מעפר של מצרים טול עמי. הנה נתברר דיעקב נקבר במצרים עד שנשאוהו משם לארץ ישראל. ומ"ש התי"ט בשם הרמב"ם דאסמכתא הוא שלא נמצא בכתוב שנקבר מתחילה במצרים. ס"ל לגאון לדוחק גדול. אלא פשוטו כמשמעותו ומהך דאמר ממצרים שהוא מיותר ילפינן לתבוסת המת וה"ק ממצרים טול עמי והיינו שנקבר יעקב מתחילה במצרים. וא"כ אין מקום לתירוצו של תוס' שכתבו דהתם קבורה מקודם הוי. והילכך אסברי' גאון מדילי' דשאני יעקב משום דהוה חשוב וכו':

פירוש מו

דתנן נכסים שיש להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה: בפנים הספר שלחתי יד דצריך להיות נכסים שאין להם אחריות וכו' כי כך דינא והכי נשנית במשנה קדושין (כו.) וכן בכמה דוכתי ברם יותר נראה דחסרון בבא כולה איתרמי וכך צ"ל דתנן נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ושאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה. ובתיקון זה מובן שפיר כל מ"ש גאון בסמוך בכסף מנלן וכו' בשטר מנלן וכו' בחזקה מנלן וכו':

פירוש מז

דתניא וביום השמיני ימול בשר ערלתו אין לי אלא שנימול לשמנה שיהא ביום מניין לשאר הנימולים שלא יהא אלא ביום ת"ל וביום: וביבמות (עב:) כי הא דיתיב רבי יוחנן וכו' אין לי אלא נימול לשמיני שאין נימול אלא ביום מנין לרבות לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר (מנין) ת"ל וביום [ופרש"י לתשעה לעשרה לי"א לי"ב כדקתני בפ' ר"א בשבת נולד לבין השמשות נימול לתשעה וכו' ע"ש]. ויש לדקדק למה האריך התנא כל כך ולא נקט בלשון קצרה מנין לרבות מילה שלא בזמנה ת"ל וביום. כמו דנקט הת"ק לעיל עמוד א' משוך וכו' וקטן שעבר זמנו אינן נמולין אלא ביום ונוסחת גאון עולה יפה:

פירוש מח

ההיא בריות' לא בריות' היא וכו': ז"ל הרב המגיד פ"ב מה' שבת דין י"ג ד"ה ואחר שתלד וכו' וכתב רב אחא דכל שלשה אפי' היא ורופאים אומרים לא צריכא מחללין דהאי בריותא לאו בריותא הוא ועבדינן לה מדורה ומחמין לה חמין וכל צרכי דעבדינן לחיה עבדינן והרמב"ן נחלק עליו ואמר שלא נאמרו דברי' אלו אלא כשאין שם חכמי' ובקי' וכו' אבל יש שם ואומרי' לא צריכ' אין מתחללין וכו' ע"כ. ובב"י או"ח סי' ש"ל הביא דברי הה"מ מ"ש בשם הרמב"ן ודלא כרב אחא שכתב וכו' שוב הביא הב"י ביה"ל כתב הרשב"א שנשאל על יולדת תוך שלשה שאוכלת מאכל בני אדם ואומרת שאינה צריכה שיבשלו לה בשבת והשיב כמסוכנת אנו חושבים ליולדת מפני שאיבריה מתפרקים ומרוסקת היא אלא שאינה מרגשת לשעתה וכו' ע"ש. הנה מתשובת הרשב"א נראה שמסכים לדעת רב אחא [היינו ר"א גאון] שהביאו הה"מ דמאחר שתלה הרשב"א הטעם שאינה מרגשת לשעתה א"כ גם הרופא שאומר שאינה צריכה אינו יודע מה יולד יום אח"כ. וכ"כ הד"מ להדי' שמתשוב' הרשב"א משמע כדברי רב אחאי ע"ש. ומסתבר' לומר דכל שיעורי חכמים כך היא דבתוך שלשה איכ' סכנה אף אם לא עכשיו. מצירה היא לאחר זמן. וז"ש גאון האי בריותא לאו בריותא היא כלומר דהכי קים להו לחכמים והילכך כל שלשה בכל אופן אף אם היא וגם הרופאים אומרי' שאינה צריכה. אמרו חכמי' ע"פ סוד ה' ליראיו כדי שלא תבא לידי סכנה. לחלל שבת עלי' כל ג' ימי' הראשונים והנה בש"ע סעי' ד' שכתב כל ג' ימים הראשונים אפי' אמרה אינה צריכה מחללין עלי' את השבת ע"כ. אבל לא כתב אם גם הרופאים אומרי' כמו שאמרה היא שאינה צריכה דתלי' בדעת גאון דפוסק דמחללין. ולדעת הרמב"ן אין מחללין וגם הרמ"א לא הזכיר כלום דלדעת גאון והרשב"א מחללין כמ"ש בד"מ. ובמג"א ס"ק ח' קיצר למאד וסתומין דבריו. ובס"ק ט' שכתב אין מחללין פירוש אע"פ שחברותי' אומרי' שצריכ' פשיטא דמחללין כמ"ש סי' תרי"ח עכ"ל צריכין תיקון ומובן. בלמידין ומשיבין:

פירוש מט

ת"ש דאר"נ אמר רבה ב"א אמ' רב הלכה כר' יוסי. הב"י א"ח סי' ש"ל האריך בדעת הרא"ש שהביאו הטור דאין חותכין את הטבור בשבת דפסק הלכה כת"ק ולא כרבי יוסי ואע"ג שבהרי"ף איתי' א"ר נחמן הלכה כר' יוסי מ"מ אפש' שלא היה בנוסחת הרי"ף שהי' לפני הרא"ש ע"ש. וקצת יש לדקדק נהי שלא היה בנוסחת הרי"ף שלפניו. מ"מ הלא ראה הרא"ש שנוסחת אר"נ הלכה כר' יוסי כתובה בנוסחת השאלתות [ותורתו

של גאון למוד ערוך בפי הרא"ש בכמה דוכתי וגלוי לעיני הרא"ש ככל הכתוב בספר רב אחאי משובחא] הילכך נראה לכאורה יותר מסתבר הא שסיים הב"י ואפי' את"ל שהיה כתוב כן בנוסחת הרי"ף שבידו אפשר שלא חשש לכתוב מפני שסמך על זה וכו' כלומר שהרא"ש שלא הביא הך דאר"נ הלכה כר' יוסי מפני שסמך על מ"ש אמר רב נחמן כל האמור בפרשת תוכחה עושין בשבת וכו' לא כרת שרך מכאן שחותכין את הטבור בשבת ע"ש בב"י. מיהו יש לדקדק שהרי ר"נ גופא לא סמיך אנפשיה דאע"ג דאיהו אמר כל האמור בפ' תוכחה עושין בשבת וכו' אפ"ה אמר ג"כ דהלכה כר' יוסי [ועל כרחך דאיצטריך תרווייהו ולא נשמע חדא מכלל חברתה] והיאך סמך הרא"ש על זה. והעת גורם לקצר פה אע"פ שאמרתי להאריך בחדושי בס"ד:

עמ"ש תו' ביומא (פ"ב.) ד"ה מה ותו' כתובות (יט.) ד"ה דאמר ותו' יבמות (נג:) ותי' סנהדרין (עד:) ד"ה והא. והנה תו' בע"ג (כז:) ד"ה יכול וכו' כתבו ובשאלתות דר"א פסק כרבנן דר' ישמעאל ע"ש. וז"ל תו' בע"ג (נד.) ד"ה הא בצנעא וכו' וקשיא וכו' ועוד בשאלתות דר"א פוסק כר' יוחנן דאמר בשלהי בן סורר משום ר"ש בן יהוצדק כל מצות שבתורה יעבור ואל יהרג חוץ מע"ג וג"ע וש"ד יכול אפילו בפרהסיא ת"ל ולא תחללו וכו' ע"ש. המעיין בסנהדרין (עד.) יראה דמ"ש תוס' הכא יכול אפי' בפרהסיא וכו' צריך תיקון גדול והארכתי בכל אלו בעמקות המישור ובעמק השוה לכל נפש בחידושי בס"ד:

לגרסתו דגרס יהרג ואל יעבור מקשה גאון ז"ל דהיכי משכחת לגבי דידי' אנוס והא אמר רבא אין אונס בערוה וכו' ודע כי ז"ל תו' ביומא (פ"ב:) בד"ה מה רוצח וכו' וכמו שפירש"י דגרס יהרג כן גורס בשאלתות והקשה השאילתות מהא דאמר רבא ביבמות אין אונס בערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת וא"כ אונס בדידיה מי איכא דקאמר אף גילוי עריות יהרג ואל יעבור והא לאו אונס הוא אלא רצון כיון דאין קישוי אלא לדעת ותירץ משכחת לה להתרפאות כי ההוא דסוף פרק בן סורר באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת וכו'. והשיגו תו' על תירוצו דלשון יהרג לא משמע כפירושו דהל"ל ימות ואל יעבור לכן כתבו תירוץ אחר בשם ר"י והאריכו שם:

פירוש נ

מאי מצוה קלה א"ר ב"י אמר רב אפי' ערקתא דמסנא וכו' מאי פירושא כדאמר רבנן נתפזרו לו מעותיו וכו': הנה רש"י ותוס' ד"ה אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא כתבו דמנעלים של ישראל היו משונים ממנעלים של עו"ג ע"ש היינו לגרסתם שהיא ג"כ

לפנינו בסוגיין דקאמר אפילו לשנויי ערקתא וכו' מלת לשנויי א"א לפרש על אופן הענין שפירשו גאון. אכן בנוסחת גאון לית' מלת לשנויי עולה פירושו כהוגן מאד לכל המעיין:

פירוש נא

דכתיב והיה לאות על ידך והדר ולזכרון בין עיניך וכו'. בסוגיין מנחות (לו.) אית' בשלמא כשהוא מניח וכו' דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך וכו'. הך קרא דמייתי בגמרא כתיב בפרשת שמע דברים ו'. וכל מדה נכונה ה"ל לאתויי קרא דפרשת קדש המוקדם בפ' בא והיו לך לאות על ידך והדר ולזכרון בין עיניך [ואין לדחות דבשביל המתרץ והיו לטוטפות כל זמן שבין עיניך וכו' נקט נמי בתחלת הסוגי' הכי. אבל גם בדוחק זה לא יתיישב דאכתי מצי לאתויי מפרשת כי יביאך שם בפ בא והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך וגו'] ורשום אצלי בקונ' שה"מ. דלפי דיליף רב אשי במנחו' (ל"ז.) דתפילין על יד שמאל מדכתיב ידכה בה"י כהה. ובעי טעמא דמלת ידכה בה"י רמזה תורה בסוף פ' כי יביאך ולמה לא רמזה תורה לעיל מיניה בפ' קדש והיה לך לאות על ידך ה"ל לכתוב ידכה בה"י לרמוז שהיא יד שמאלי. ומהכרח ליישב פליאה זו צא"ל עפמ"ש פי' הרשב"ם בזה"ל לאות על ידך לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכרון תמיד כאלו כתוב על ידך כעין שמני חותם על לבך בין עיניך כעין תכשיט ורביד זהב שרגילין ליתן על המצח לנוי עכ"ל. וא"כ אינו מענין מצות תפילין. אבל קרא דסוף פ' כי יביאך דהיא ודאי מצות תפילין דכתיב ולטוטפות דהיינו ארבעה פרשיות טט בכתפי שתים וכו' להכי כתיב ידכה בה"י. ומעתה י"ל דמה"ט לא מייתי הש"ס במנחות (לו.) מן המוקדם בפ' קדש. אמנם אכתי לא פלטינן מחדא דלא מייתי קרא דסוף כי יביאך. והנה כעת זכינו לנוסחת גאון דמייתי מן המוקדם:

פירוש נב

דתניא אין מעברין שנים ואין קובעין חדשים וכו': ענין קובעין צריך מובן ולפנינו בסנה' (יא:) אי ואין מקדשין את החודש וכו' וכן נקט גאון בלישני' בסמוך לקמן אין מקדשין החדש אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש שנא' תקעו וכו' מה משפט ביום אף קידוש ביום. [ובחדושי כתבתי דיש מהכא הוכחה גמורה דאפי' אם עבר ודן בלילה דבטל דינא ומצאתי אח"כ שכוונתי לדעת הרמב"ן הביאו הרא"ש ריש פ' יש נוחלין והארכתי בבנין וסתירה ואין כאן מקומו] ודע דבגמ' וכן מה שהביא גאון ידענ' בקידוש החודש בלילה דאינו מקודש מקרא תקעו בחדש שופר וכו' הוי אומר זה ר"ה

דכי חק דרשינן לר"ה וה"ה לכל החדשים כמ"ש תו' ר"ה (כה:) ד"ה אימת וכו'. כן עיבור שנים לא ידענ' מנלן דאפי' דיעבד אם עברו שנים בלילה דאינה מעובר'. וראיתי במפרש לקה"ח פ"ד דין י"ב ד"ה ואין מעברין אלא ביום שהרי הוקש עבור השנה לקידוש החודש וכשם שאין קה"ח אלא ביום וכו' עכ"ל. ואדבר' ולא אבוש כי לפי שעה הנחוצה לא נתוודע לי אי' מקום הקישא שהוקשו עבור השנה לקה"ח:

פירוש נג

ויומא דכפורי משום דלא אפשר למינקט תרי יומי וכו' איכא דאתי לידי סכנה וכו' בטא"ח ס"ס תרכ"ד כתב וחסידי' ואנשי מעשה באשכנז רגילין לעשות שני ימים יה"כ וכו' וא"א הרא"ש ז"ל היה מוחה בידם וכו'. כתב הב"י בשם הגהו' מיי' מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יה"כ כשאר ימים טובים זהו מפני הסיבה כדאמרי' בירושלמי דחלה פ"ר תמן חשין דצומא רבא תרין יומין א"ר חסדא אתם מכניסין עצמכם בספק סכנה וכו' והאריך עוד לומר [דהא דאשכחן בר"ה (כא.) רבא היה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומין] היינו דוקא בימים ההם שהיו בני א"י מקדשין ע"פ הראיה והיו בני בבל מסופקין מתי קדשו ב"ד את החדש ומשום אותו ספק היו עושין שני ימים בכל י"ט אבל אנן דבקיאין בקיבוע דירחא ואין אנו עושין שני י"ט אלא מצד מנהג אבותינו בידינו נמצא ביה"כ שלא היה מנהג אבותינו מעולם לעשות שני ימים אין לעושין שני ימים יה"כ על מה לסמוך ע"ש [כי האריך קצת וגם מ"ש דאין להם ראיה כלל לא מדרבא ולא מהירושלמי וכו' צריך ישוב דאדרבה הירושלמי הוא לנגד ר"י הלוי ותלמידו וגם תמצא איזה שנויים ממ"ש הגהות מיי' בעצמו בסוף הלכות שביתת עשור ובין ההעתקה בב"י] ועכ"פ לידע הטעם שלא נהגו אבותינו מעולם לעשות ב' ימים יה"כ ובשאר י"ט נהגו לעשות שני ימים מחשש שמא יחזור הדבר לקלקולו כמו ששלחו ואם כן לכ"ש שהיה להם לחוש הכי ביה"כ. צא"ל דמפני הסכנה לא נהגו הכי וכדאיתא בירושלמי וכמו דאסברי' גאון לחלק בין שארי י"ט נקטינן תרי יומי וכו' דשלחו מתם וכו' ויומי דכיפורי משום דלא אפשר תרי יומי דתרין יומין ותרין לילותא כדלא אכל איכא דאתי לידי סכנה נקטינן חד יומא ולא חיישינן למילתא וכו'. וכלומר מפני תשישי כח דשכיחי טובא שא"א להם לצום שני ימים רצופים ויבאו על ידי כך לסכנה לפיכך לא גורו אבותינו דרך כלליי ביה"כ לעשותו שני ימים. ועכ"פ ממלת איכא שכתוב גאון נראה דעתו מי שידע בנפשו דבר הכי הוא שאפשר לו להתענות שני ימים יעשה וכדעת ר"י הלוי ותלמידיו ושאר גדולים ושהביא בהג"מ ובחסידים ואנשי מעשה באשכנז שהביא הטור. ושעכ"פ

אין למחות בידם וכמ"ש הד"מ בשם הא"ז והנה המג"א בסיף סי' תרכ"ד שכתב האידנא דבקיאים בקביעא דירחי ואין עושין ב' ימים אלא משום מנהג א"כ כיון שאבותינו לא נהגו כן ביה"כ למה ננהוג אנחנו ע"כ. ולא כתב הכי משמיה דמרי' שכ"כ הגה"מ. וגם לא גילה טעם הוא גופ' קשי' על אבותינו למה לא נהגו ביה"כ כמו שנוהגים בשאר י"ט. והנה לטעם שכתב המג"א ששמע שלא לעשות ב' ימים יה"כ מצד ערב יה"כ. וכתב עוד ומכ"ש למנהגינו שאין מתענין בין יה"כ לסוכות ע"ש נראה דרצה ללמד זכות גם על גבורי כח עושים דבר ה'. מיהו מצד חולשת ב' טעמים הללו לא השגיחו ועשו ר"י הלוי וכל הגדולים מאמצי כח וה' בעזרם. וקוי ה' יחליפו כח ויהי' חלקי בנעימים עם העושים שני ימים:

פירוש נד

אלמא הלכה כר"ע ואפילו מחביריו. לא נתברר לי מאי בעי גאון בדברים הללו גם במה שמפרש גאון אהא דא"ל רבא [לקמן סא:] פלגאה בעירובין לית דחש להא דר"ע בזה"ל דהא קי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב. וכן פירש"י והסכימו תוס' על ידו. יש לדקדק למה לא ניחא להו לפרש לית דחש להא דר"ע היינו משום דרבים פליגי עליה דר"ע. שהרי הת"ק במתני' ס"ל דמהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. וכבר נודע דסתמא דת"ק הוי רבים בכל מקום כמ"ש תו' ריש ביצה (ב':) ובשאר דוכתא (וקי"ל כר"ע מחבירו ולא מחביריו לעיל מ"ו:) ואולי דהוכרח גאון גם רש"י ותו' לפרש הכי משום דדי קו ענין אמרו פלגאה בעירובין לית דחש וכו'. ולא השיב לו רבא בקיצור משמע להו דדייק רבא דדוקא בעירובין לית דחש להא דר"ע משום הא דקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב. אבל בזולת זה הוי מצי למיפסק כר"ע [מטעם הנודע לו כמו במקו' דפסיק כיחיד נגד רבים דמצינו לפעמים] וב"ה יש לכוון דעת גאון שדקדקתי למעלה שכתב אלמא הלכה כר"ע מחביריו: ברם לפי שעה נעלם ממני קצת אחת דמסיק רב פפא לעיל (מו:) איצטריך סד"א ה"מ בערובי חצרות וכו' ולכאורה אע"ג דקאמר סד"א ה"מ בע"ח וכו'. ומ"מ האמת כך הוא דדוקא בע"ח אמרי' הכי דהלכה כדברי המיקל. ולא נקיט לישנא דסד"א ה"מ וכו' אלא אל הענין המכוון דה"א דאין הלכה כר"י ב"נ. וכל זה מוכרח מדהוצרך ריב"ל לפסוק הלכה כריב"נ משמע דכללא של הלכה כדברי המיקל בעירוב היינו דוקא בע"ח דאלת"ה קשה דהל"ל הלכ' כדברי המיקל אפילו בע"ת ולא הוי צריך להאריך ולומר דהלכה כריב"נ. ותו מדמסיק ומנא תימר' דשני לן בין ע"ח לע"ת. משמע דקושט' הכי הוא דגיל הוה אמינא לא צריך שום ראים והנה הכא בעובד' דמברכת' דהיא גירובי

תחומין אין הכלל מוכרח וכו' לתירוצו של ר' אשי שם נראה בשיורי עירוב דוקא אמרי' דהלכה כדברי המיקל דאלת"ה קשה דהל"ל הלכה כדברי המיקל אף בתחילת עירוב ולא הוי צריך להאריך ולומר הלכה כרי"בנ. ותו מדמסיק ומנא תימר' דשני לן וכו' משמע דקושטא הכי הוא וא"כ בבני מברכת' דהוה בתחילת עירוב. אין שייכות להך כללא:

פירוש נה

ת"ש דאר"י בר אידי אר"י ב"ל הלכ' כדברי המיקל בעירוב. לכאורה ק"ק למה לא פשיט ממה דאמור בש"ס בענין להדי' מו: אר"י בר אידי אריב"ל הלכה כר' יוחנן ב"נ מסיק שם דבפירוש שמיע ליה. וקצת י"ל דעדיפא ליה לגאון למיפשט מהא דאר"י ב"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב דמצינו דגם רבא שהוא בתראה פסק דהלכה כדברי המיקל בעירוב מהא דאמר רבא פלגאה בעירובין לית דחש וכו' שהביא גאון לעיל בסמוך ופירוש גאון לית דחש משום דהלכה כדברי המיקל:

פירוש נו

ואי משאר מיני מברך בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שברא ברוך חי העולמים: העתיק כל נוסח ברכה זו מה שלא עשה כן בשאר ברכות. למען הודיע לאפוקי מהירושלמי שהביאו תו' ברכות (לז). דמסיים ברוך אתה ה' חי העולמים. ולפיכך הורה גאון שלא לסיים בשם וכן קי"ל לדינא בש"ע סי' ר"ז. ודע במלת שברא שבנוסחת גאון וכן ראיתי בכל הספרים ברש"י ותוס' ובשאר גדולים מ"מ כתב המג"א בסי' ר"ז בשם הכתבים לומר שבראת שהוא לנוכח. אמנם במלת וחסרונם הארכתי בחיבורי יש סדר למשנה סוף פרק כיצד מברכין דצריך לומר וחסרונן בסיום נו"ן בהיות לכל הפירושי' שכתבו תוס' ל"ז והרא"ש והטור והר"ב מברטנורה מלת וחסרונן קאי על נפשות רבות שבלשון נקיבה נאמרה ושמחתי שכוונתי על האמת שמצאתי אח"כ בספר אור חדש דף ל"ז ע"ב שכתב לומר וחסרונן מטעם שכתבתי. וכן במשנה ברכות (מ"ד.) וכן בפיסקא מ"ה. וכן ברש"י שם גם במשנה בסדר הירושלמי וכן בערובין (י"ד:) בכולהון אית' וחסרונן. ודע עוד זה שהעיד המ"א בשם התי"ט לומר חי העולמים מלת חי בציר"י [וכתבתי בקונט' שה"מ חידוש שלא הקדי' המ"א לכתוב כך לעיל בסי נ"א גבי ברוך שאמר. ובסי' נ"ד גבי ישתבח] כמו כן העיד הגדול בס' אור חדש הנ"ל בשם כמה גדולים ובתוכם התי"ט שצריך לסיים ברוך חי העולמים בציר"י ועל הרב בס' עמק המלך אשר כתב לומר חי בפתח תמה למאד וכתב עליו כי מקובל היה ולא מדקדק והאריך בכמה ראיות להוכיח

במישור כדעת התי"ט לומר חי בציר"י. ובכן דע מ"ש הגאון בעל אלי' רבה בסי' נ"ד וסי' ר"ז ששמע מאדם נאמן שבתי"ט חזר בו. לא נראה עדותו של זה מכוונת באורו של הגדול אור חדש. גם המדקדק המפורסם מהרז"ה קרא תגר ואמר כי לא חזר התי"ט ע"ש. אך לא ידעתי טעמו של מהרז"ה שם שהדפיס בנוסחתו וחסרונם ולא חלי ולא מרגיש שזהו נגד דקדוק הלשון. ודע עוד במלת בהם הסכי' בספר אור חדש לומר להחיות בהם ולא בהן כי לא קאי על הנפשות והארכתי עוד בחיבורי יסל"מ. וכזה ראה וקדש אם שמוע תשמע בישן ובחדש:

פירוש נז

ת"ש דאר"ח ב"א אני ראיתי את ר' יוחנן וכו' ואיתמר נמי אר"ח ב"י וכו' אלמא כר"ע סבירא לן: כדי ללבן ולברר דברי גאון אמרתי אעלה עלה אחת לתרופה להתיר פה מה שכתבתו בס"ד בחיבורי יסל"מ אהא שכתב התי"ט פ"ז מ"ב דברכות ד"ה עד כזית כדמפרש אביי וכו' ופסק הר"ב וכן הלכה אע"ג דהוה סתם דלעיל וכו' הכא אשכחן ר יוחנן ס"ל בכזית כדאיתא [בתוספת' צ"ל] בתו' [ותמצא בתו' (מט:) ד"ה ר"מ] ומה שהאריך הר"ב לכתוב ולא כרבי יהודה דאמר כביצה משום וכו' ואשמעינן הר"ב דלא ס"ל דמוחלפת וכו' כמ"ש שם בס"ד [ואמנם שם בפסחים לא ביאר התי"ט שום דבר אלא מראה מקום הוא לו לעיין הכא. ולכן אפשר דצ"ל כמ"ש שם הר"ב כי בפי' הר"ב בפסחים תמצא שדבריו עולים אחר תירוצו של אביי דבסברא פליגי] ע"ש. הנה עדיין לא נתקררה דעתי דמאי נ"מ אי ס"ל דמוחלפת או לא. תיתי מהי תיתי הוי סגי ליה להר"ב בהא שכתב דהלכה בכזית שוב אין נפקות' יוצאת אי קי"ל כאוקמת' דר' יוחנן או כדעת אביי. ודע דז"ל תו' ברכות (מט:) ד"ה ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית ואומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה וכו' וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף ר' יוחנן א"ר יהודה בכזית ור"מ ור"י הלכה כר"י וגם אביי דלא מחליף ור"מ אית ליה בכזית נראה דהלכה כר"מ בכזית אע"ג דבעלמא ר"מ ור"י הלכה כר"י בהא הלכתא כר"מ דהא קים ליה רבי יוחנן בשיטתיה לעיל דאינו מוציא רבים י"ח עד שיאכל כזית דגן וכן לעיל גבי שאכל כזית מלוח וכ"פ בה"ג ור"ח ושאלתות עכ"ל. וכתב המהרש"א בזה"ל תוס' ד"ה ר"מ סבר וכו' דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר' יהודה בכזי' כו' ק"ק מהיכא פסיקא להו דמוחלפת השיטה הך דהכא לענין זימון ואימא הך דהתם וכן מי שיצא מירושלים כו' הוא מחליף ודו"ק. אמנם יתכן לומר דפסיקא להו לתו' דר' יוחנן מחליף מתני' דהכא בברכות. דנראה מבואר הכי מהא דחזינ' דרבי

יוחנן הוא דאמר לעיל עד שיאכל כזית דגן עדיפא ודאי לומר דר' יוחנן פסק כר' יהודה שהרי ר' יוחנן בעצמו מסר להך כללא בעירובין (מו:) דר"מ ור"י הלכה כר"י. וא"כ סתמא כפירושו דהא דא"ר יוחנן מוחלפת השיטה כוונתו על המתני' דהכ' בברכות ולהכי אמר ר' יוחנן לעיל עד שיאכל כזית דגן דהיינו כר' יהודה כפי שהחליף ר' יוחנן הכא. איברא אי קשיא לי הא קשיא לי זה שכתב תו תו' וגם לאביי דלא מחליף וכו' [הרי דנחתו תוס' עכשיו דאמרי' דלא קי"ל בהא דמוחלפת כתירוצו של ר' יוחנן אלא כאוקימתא דאביי דבקראי פליגי] וא"כ אין מובן למה שכתבו לראיה דהלכה כר"מ דהא ר' יוחנן קים ליה הכי דאמר לעיל עד שיאכל כזית וכו'. מאי ראיה מר' יוחנן דאיהו אמר שפיר עד שיאכל כזית דלשיטתיה אזל ר' יוחנן לפי דאיהו מחליף שיטת ר"מ לר' יהודה. אבל לדעת אביי דקיימו בהו תוס' עכשיו דלא מחליף וס"ל לר' יהורה בכביצה יהיה ודאי נכון לומר כדקי"ל בכל מקום דהלכה כר"י נגד ר"מ. גם הראיה אחרונה שכתבו תוס' בזה"ל וכן לעיל גבי שאכל כזית מלית וכו' ולא מצינו דבר זה אלא לעיל (לח:) דאמר ר"ח ב"א אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף וכו'. צריך ביאור טובא מטעמא דאמרן דמה ענין ראיה מר' יוחנן אל הענין שעסוקים עכשיו לדעת אביי דלא תחליף וס"ל לר' יהודה כביצה. כל מדה נכונה דהלכה כר' יהודה. [ובאין ספק דגם ר' יוחנן הוי פסיק הכי לולא דאיהו מחליף ולפיכך לפי החילוף שלו פסק ג"כ כר' יהודה]. גם הלום ראיתי ז"ל הרא"ש סי' כ"ד עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה בגמרא קאמר דבקראי פליגי וכו' ונראה דהלכה כר"מ דאמר בכזית אע"ג דקי"ל דר"מ ור"י הלכה כר"י הכא קים ליה ר' יוחנן בשיטתיה דר"מ דאכל כזית ומברך עליו תחלה וסוף ואמר לעיל אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן [ועוד] ר' יוחנן אמר מוחלפת השיטה וכ"פ ר"ח וה"ג ושאלתות דהלכה כר"מ דאמר בכזית וכו' ע"כ. הנה דברי הרא"ש [כדי שלא יקשה כמו שכתבתי לעיל] נוכל קצת להולמתן ולומר דכל דברי הרא"ש עולים לדעת ר' יוחנן דמעשה רב שאכל כזית ובירך עליו תחלה וסוף וגם אמר מוחלפת. אכן דברי תוס' שכתבו להדי' וגם לאביי דלא מחליף וכו' דבריהם מצוה ליישב. ועיינתי במעדני י"ט כתב בד"ה הכי גרסי' ועוד ר' יוחנן וכו' בזה"ל אבל קשה דמאי ראי' מר' יוחנן כיון שאביי נחלק עליו וקי"ל דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך ונראה לתרץ דאביי לא אתי אלא לתרץ שלא נצטרך לחלוף השיטה אלא אפי' לא נחליף לא קשיא אבל מ"מ לר' יוחנן נשמע שאמר מוחלפת השיטה שלפי שהיה קרוב לחיבור המשניות וכו' קרוב הדבר שמדרך קבלתי היא שאמר שמוחלפת השיטה ואביי לא נחלק על ר' יוחנן אלא לרווחא דמלתא מתרץ ולהגדיל תורה עכ"ל. ועתה אמרתי אולי תבנה ותבונן מזה

קצת כוונת תוס' ולומר דכוונתו גם לאביי דלא מחליף וכו' נראה דהלכה כר"מ [כלומר כת"ק דאי' לפנינו במשנה] בכזית כלומר דגם אביי לא אמרה אלא לרווחא אבל לפום קושטא אינני חולק על ר' יוחנן שהיה מקובל דמוחלפת ורק כדי דלא נימא היא גופה מנ"ל דר' יוחנן מחליף משנה דהכא וכמו שהקשה מהרש"א. לכך סיימי תוס' דהא קים ר' יוחנן בשיטתיה לעיל וכו' כזית דגן וכו' הרי חזינן דמקובל היה דמשנה דהכא בברכות מוחלפת ואינני אומר קבל דברי דחוקים הללו אלא מרוב מגמתי ואהבתי לפרוק ולא לטעון. ומי יתן ואדע ישוב מרווח לכוון דברי קודש שיהיו מוכשר בחיבת הקודש. עכ"פ ראה ראינו השכמת כל הגדולים הללו דשיעור' בכזית וכן דעת הרמב"ם וכן בטור א"ח סי' קפ"ד דכתב בזה"ל ושיעור אכילה לברך עליו ברה"מ בכזית כר"מ אע"ג דר' יהודה פליג עליו ואומר בכביצה וקי"ל הלכה כר"י נגד ר"מ בהא הלכה כר"מ דר' יוחנן קאי בשיטתיה וכפי' ר"ח וה"ג ע"כ. הנה דברי הטור מתחילתם סובבים והולכים לשיטת אביי דלא מחליף ור"מ הוא דאמר בכזית. וא"כ היאך מסיים דר' יוחנן קאי בשיטתיה ושמפני כך הלכה כר"מ. ומאי ראיה מר' יוחנן דלשיטתיה אזיל דמחליף משא"כ אביי דלא מחליף וכאשר בררתי כבר למעלה. ודע דז"ל הטור לקמן סוף סי' קצ"ו עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה וקי"ל בכזית כת"ק עכ"ל. גם הרי"ף כתב בלשון זה והילכתא כת"ק. ע"כ והנה התוס' והרא"ש שלא כתבו טעם דהלכה בכזית משום דסתמא דת"ק במתני' הכי הוא עד כמה מזמנין עד כזית וקי"ל בכ"מ הלכה כת"ק נגד ר' יהודה החולק [וע' תוס' ביצה (ב:)] ובשאר דוכתא. וע' תי"ט מ"ב פ"ב דפאה דתמה על הר"ב שפסק כר' יהודה נגד הת"ק והשיג עליו התי"ט דקי"ל לעולם כת"ק] ואולי רצונם להוכיח דהלכה בכזית אפי' לסברת רב צמח גאון שהעתקתי במ"ב פ"ב דפאה דהיכא דפליג ר' יהודה במשנה אסתמא דת"ק הלכה כר"י דסתם משנה היינו ר"מ איבר' הרא"ש בפ' כל הכלים סי' ה' דחה סברת ר"צ גאון בשתי ידים וכתב במוחלט דאפילו נגד ר' יהודה במשנה קי"ל בכ"מ כסתמא דת"ק ע"ש. וקבעתי בה מסמורת בס"ד כאשר בארתי שם במראה קחנו משם. ומהשתא ראיה ברורה דהלכה בכזית. והנה כולם עונים ואומרים דאפי' לאביי דקאמר בקראי פליגי מ"מ שיעורא דכזית לר"מ וכביצה לר' יהוד' אינם אלא מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא היא אבל מדאורייי' אינו מברך ברה"מ אלא כשאכל כדי שביעה גמורה והוכיחו כך מגמר' ומסברא. אכן הלבוש ירד לחלק דשיעור כזית אינו אלא מדרבנן אבל כביצה הוי שיעור שביעה מדאורייתא ע"ש בסי' קפ"ד. ואע"ג שהמג"א סקי"א חולק עליו מ"מ ראיתי האלי' רבא מחזיק בכנף מעילו שכתב בסק"ט דעת הרא"ה בס' החינוך ועוד איזה גדולים שהסכימו לסברת הלבוש דכזית חייב מדרבנן ובכביצה

חייב מדאורייתא. ומעתה פוק וחזי כמה נפישא חילי דאילנא רברבי זה שהוכרח הר"ב ונתן טעמא בכפילא לכתוב עד כזית וכן הלכה ולא כר' יהודה דאמר עד כביצה ע"כ. דאלו לא כתב רק וכן הלכה ה"א דהלכה בכזית שחייב לברך ברה"מ מדרבנן ע"ד אסמכתא וכר"מ. ומ"מ ה"א דהדין ג"כ בכביצה שחייב מדאורייתא כר"י דדריש ושבעת היינו כביצה וכסברת הלבוש ויש נפקותא רבה בספק אם בירך ברה"מ דאם מדאורייי' צריך לברך כדין כל ספק דאורייתא כמבואר בטוש"ע סי' קפ"ד סעיף ד' ועמג"א סק"ח. אמטו להכי סיים הר"ב במתק לשונו ולא כר' יהודה דאמר עד כביצה כלומר דקיל"ן דכל עיקר חיובא בכזית ומכזית ולמעלה עד שיאכל שביעה גמורה דין אחד להם וכמ"ש המג"א. [ואגב שרי להודיע באתר' דלא ידע ששאלני צורב' מרבנן דבמשנה קתני עד כזית ולא נזכר שם ר"מ והיאך תפשו הש"ס במוחלט להקשות הכא בברכות [ובפסחים] (מט:) למימרא דר"מ חשיב ליה כזית. והראיתי לו סוגי' ערוכה כה"ג בפסחים (יא:) ומה שפירש"י שם ד"ה דרבנן אדרבנן וכו' דגזר ר"מ דהוא מבני פלוגתא וכו' ע"ש ור"ל דחכמים דפליגי על רבי יהודה יחשב נמי בתוכה ר"מ בר פלוגתא דר"י בב"מ. ובזה ינוח דעת הרי"ף והטור ש"ס קצ"ו וכן הרשב"א בחידושיו דהעלו דהלכתא כת"ק בכזית אע"ג דבגמרא אמרי' דהיא דעת ר"מ. משום דסוגי' אזלי שפיר לפי שהי' ר"מ ג"כ בתוך הקובץ אבל עכ"פ מדסתם רבי בסתמא דת"ק הילכתא הכי וכמ"ש הרא"ש בפ' כל הכלים סי' ה'] אמנם ראיתי מקום ראוי לעמוד על מה שכתבו הגדולים שהעתקתי למעלה לתי' של ר' יוחנן הוי ודאי הלכה ע"פ הכלל דר"מ ור"י הלכה כר"י וכתבתי למעלה דהיינו לדעת ר"צ גאון. אבל מ"מ צריך התבוננות דהנה לפי הסוגי' דפריך למימרא דר"מ חשיב' ליה כזית ור"י חשיב ליה כביצה הא איפכא שמעי' להו דתנן וכן מי שיצא בשר קדש וכו'. הנה סובב והולך להקשות ר"מ דהכא בברכות חשיב' ליה כזית והתם בפסחים גבי בשר קודש וחמץ לענין חזרה דוקא כביצה חשיב' ליה. וכן מקשה על ר' יהודה דהכא בברכות דוקא כביצה חשיב' ליה ולא כזית והתם בפסחים לענין חזרה אפילו כזית חשיב' ליה ועל זה מתני ר' יוחנן מוחלפת השיטה והיינו דר"מ חשיב ליה בכ"מ כביצה דוקא ור' יהודה חשיב ליה בכ"מ אפילו כזית והנה באותה משנה דפסחים (מט.) דפליגי ר"מ ור"י תנן פלוגתא דחכמים אומרים בשר קדש בכזית [משום חומרא דקדשים חוזר אף על כזית [פי' הר"ב] וחמץ בכביצה [חמץ דחולין אינו חוזר אלא על כביצה והלכה כחכמים הר"ב]. ופסק הרמב"ם בפי"ט מה' פהמ"ק בשר קודש בכזית כחכמים. וכן בפ"ג מה' חמץ פסק בכביצה כחכמים וכן קי"ל בטוש"ע א"ח סי' תמ"ד ס"ז [וברור שלא ימצא מי שיחלוק על זה וכ"ע יודו על האמת דהלכה כחכמים שהם רבים וגם בכ"מ הלכה

כמכריע]. אמור מעתה ר' יוחנן דמשני מוחלפת השיטה הואיל בזה לבנות הסתירה של ר"מ אדר"מ ור' יהודה אדר"י שלא יסתרו דברי עצמן. אבל עכ"פ לענין הלכה לא יפלוג ר' יוחנן דהלכה כחכמים במשנה דפסחים ולענין חמץ לא חשיבי אלא כביצה [ובשר קדש שאני דמשום חשיבותיה מחמירין אפילו כזית כמ"ש לעיל בשם הר"ב] וא"כ צריך פנים מה ראי' הביאו דברה"מ בכזית ע"פ הכלל דר"מ ור"י הלכה כר"י. הא תינח אם לא מצינו פלוגתא אבל הכא דחזינן דחכמים במשנה דפסחים פליגי עליה דר"מ ור"י ואמרו בכביצה וקי"ל הכי א"כ גבי ברה"מ דתלי' נמי בחשיבותא כדאמר הש"ס להדי' כל מדה נכונה עד כביצה. ואף למה דאסברי' המעיו"ט לדברי הרא"ש דר' יוחנן הי' מקובל מפי רבו דמוחלפת. אפ"ה י"ל דלענין זימון דתלי' בחשיבות קיימא לן דהילכתא כחכמי' במשנה דפסחים ודבר זה צריך פנים. אמנם הראי' דר' יוחנן פסק כזית שהביאו תוס' גם הרא"ש בריש דבריו מהא דא"ר יוחנן אינו מוציא את הרבים עד שיאכל כזית ומהא דאני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף. היא ודאי ראיה חזקה שאין עלי' שום טענה. אפס קצת יש לדקדק ר' יוחנן גופה מ"ט ולמה יחלוק על חכמים דמשנה דפסחים ואם את זה יש לדחות מ"מ דחיקא לומר דס"ל לר' יוחנן בחמץ דצריך לחזור על כזית ולא עוד דלדידן קשה טובא דקיי"ל לדינ' מפי כל הגדולים כר' יוחנן דמזמנין עד כזית ואפ"ה בחזרת חמץ קי"ל מפי כל הגדולים עד כביצה. והלא לר' יוחנן הא בהא תלי' מצד חשיבות' כמבואר להדי' בסוגי' וכמ"ש למעלה. והאיך מצאנו ידינו ורגלינו בבהמ"ד. וחרש לבי דבר טוב דבעיקר פלוגתא דר"מ ור' יהודה קיי"ל כאביי דהוא בתראה [וכמ"ש לעיל בשם המעי"ט] דפליגי הכא בקראי ר"מ סבר ואכלת זו אכילה וכו' ואכילה בכזית ור' יהודה סבר וכו'. וא"כ לא תליא בחשיבית' כלל אלא קמיפלגי בפרושי דקרא. ואמנם לענין מוחלפת השיטה קי"ל נגד אביי וכר' יוחנן משום דהוא מקובל כך [וכמ"ש למעלה בשם המעי"ט] ולכן פסקינן כר' יהודה נגד ר"מ אליביה דר' יוחנן דמוחלפת דס"ל לר' יהודה בכזית. ומפתה לענין חזרה שפיר קי"ל כחכמים במשנה דפסחים. והרחיב הגבול לומר דגם ר' יוחנן ס"ל דלאו בחשיבות' תלי' מילתא והא דהשיב ר' יוחנן מוחלפת השיטה. לאו מהכרח הקושי' הוא שהשיב הכי. אלא לפי מה שהיה מקובל מפי רב הורה הכי [ולפום סברת המקשה סגי בהכי. אבל לר' יוחנן בעצמו מצי סבר דטעמא דר"מ ור"י באופן אחר או כמו טעמא דאביי עכ"פ מצד חשיבות' לא ס"ל לר' יוחנן]. ובזה יתוקן הכל. וערכתי שם עוד בחיבורי הנ"ל ערוכות דברים במ"ש מארי דודי זקיני הגאון התי"ט. ועת לקצר. ועתה נבא העיר זכרון עם הספר שכתב השאילתות מיפלג פליגי בה ר"מ ור' יהודה דתנן עד כמה מזמנין ר"מ אומר עד כזית ור' יהודה

אומר וכו'. משמע דבנוסחת המשנה לפני גאון היה נישנית ר' מאיר אומר עד כזית [ולא בסתמא דת"ק כמו שאיתא לפנינו] ולפיכך העלה הספק הלכתא כר"י דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י או דילמא מסתברא טעמא דר"מ וכו' ופשיט ת"ש דאר"ח ב"א אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף [ולא הביא גאון ג"כ לראי' כמ"ש תו' הא דא"ר יוחנן (מח.) עד שיאכל כזית דגן. משום דס"ל לגאון דמר' יוחנן גופה אין ראיה דאיהו לשיטתיה דמחליף השיטה. אבל לאביי דלא מחליף והניח המשנה שלפנינו בצורתה כמו שהעתיקה גאון דר"מ אומר עד כזית ור' יהודה אומר עד כביצה מן הראוי עדיין לפסוק כר' יהודה. אבל מעידות של ר"ח בר אבא שהעיד אני ראיתי וכו' נראה דעכ"פ ר"ח ב"א לא העיד כי אם שיהיה הלכה כך. ומפני שבראיה זו אכתי איכא לפקפק ולומר דמצד הראוי יהיה הלכה כאביי שהוא בתראי [נגד ר"ח ב"א ועדותו. ויהיה הלכה כביצה כר' יהודה] לכך השכיל גאון לכתוב עוד ראיה שאין עליו תשובה והיינו ואיתמר נמי אמר רב חנינא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא וכו' ולהוציא וכו' אלא עד שיאכל כזית דגן אלמא כר"מ סבירא לן. כלומר מדרבא פסק הכי להדיא שוב לא משגחינן אף אם לשיטת אביי יהיה הלכה כר' יהודה עד כביצה מ"מ קי"ל הלכתא כרבא בכ"מ נגד אביי. [וקצת חידוש מתו' והרא"ש שלא הביאו ראיה ברורה מהא דאמר משמיה דרבא דהוא בתראי והלכתא כוותיה בכ"מ] והיו הדברים האלה לתפארת לגאון. בלתי גמגום וקיפאון. ובסיומא דבריו של גאון ראיתי להתעורר דע דלפנינו (מ"ח.) איתא אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרות אחת מצטרף ולהוציא את הרבים ידי חובתם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אכל עלה ירק ושתה כוס של יין מצטרף ולהוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן. הרואה סדור שני מאמרים הללו יאמר פרוקאי הן מצד הכפל המאמר ענין אחד שתי פעמים. גם בדיבור הראשונה לא אמר הלכתא ובדבור שנייה אמר הלכתא. ואולם בנוסחת גאון שהעתיק אר"ח משמיה דרבא הלכתא שתה כוס של יין אכל גרוגרות אחד מצטרף לעשרה ולהוציא רבים וכו' משמע דלא הי' בנוסחתו אלא מאמר אחד כהוגן:

פירוש נח

וש"מ נידוהו שלא בפניו מתירין לו שלא בפניו וכו': בסוגיא שלפנינו יש בשינוי הענין וקאמר ש"מ נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו ומוכח לה מדקאמר ושרא לה לאלתר באפה משמע דהשמתא וההפרה היו הכל במעמד האשה והלכך שפיר ש"מ נידוהו

בפניו אין מתירין אלא בפניו וכדאמר רב לעיל בסמוך נידוהו בפניו וכו' וכדקי"ל בטוש"ע י"ד סי' של"ד סעיף כ"ט: אכן בנוסחת גאון לית' מלת באפה ומשמע דהשמתא וההפרה היו שלא בפניה וקאמר מזה וש"מ נידוהו שלא בפניו מתירין שלא בפניו והיינו נמי כדאמר בסמוך לעיל נידוהו שלא בפניו וכו':

פירוש נט

אבל ברכתא דמזונא דחיובא דאורייתא הוא [אי וצ"ל] או לא' מז' מינין דחיובא דאורייתא הוא הדר ומברך אבל שאר פרי דחיובא דרבנן הוא לא הדר מספיקא:
דעת הרמב"ם שהביאו הב"י סי' קפ"ד שכל הברכות ואפי' ברכו' מעין שלש כגון על המחיה כולם הם מדרבנן ואם נסתפק אם בירך כבר א"צ לחזור ולברך חוץ מברכת המזון צריך לחזור שהוא מן התורה. אכן דעת הטור ס"ס ר"ט בזה"ל כל הברכות כולן אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף ונראה דוקא ראשונה שהיא מדרבנן דנפקא לן מסברא שאסיר להנות וכו' אבל ברכה אחרונה מעין ג' דשבעת המינין דאורייתא היא וכו' וכן יראה מדברי ה"ג ע"כ. וכתב הב"י שכן דעת הרשב"א וכן הרא"ש. אבל הסמ"ג כתב דמתוך הלשון משמע דברכה אחת מעין ג' מן התורה דקאי וברכת אף אתאנים ורמונים ואין נ"ל דא"כ יברכו עליהם ג' ברכות ממש א"ו וברכת לא קאי אלא אלחם ע"כ. ובש"ע סי' קפ"ד סעיף ד' כתב אכל ואינו יודע אם בירך ברה"מ צריך לברך מספק מפני שהוא מן התורה. ע"כ. ממשמעות לשונו נרא' דדוקא בבה"מ אבל כל שאר הברכות ואפילו בברכה אחת מעין ג' אינו צריך לחזור לברך. וכן נתבאר להדי' בש"ע ס"ס ר"ט שכתב כל הברכות אם נסתפק אם בירך אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף חוץ מברה"מ מפני שהוא של תורה. ושתיקת המג"א הוה כהודאה והסכמה. [רק בט"ז התעורר אחרי שבטור כתב דברכה מעין ג' הוי דאורייתא ע"כ ראוי לכל ירא שמים שיאכל עוד מאותו מין ויברך אחריו ויוצא גם על ספק שלו ע"כ] גם הלבוש ס"ס ר"ט כתב כל הברכות כולן וכו' דכולהו מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא אבל ברה"מ היא מן התורה ואם נסתפק אם ברך צריך לברך דספיקא דאורייתא לחומרא ע"כ. וראיתי אני לבד בת' החנוך מצוה תכ"ח אריכות בזה ואחר שהביא דעת הרבה מהגדולים דכל ז' מינין חייבי' בברכה אחרונה מן התורה כתב בזה"ל אבל מ"מ ראיתי הרמב"ם ז"ל ואחרים עמו שנראה מדבריהם לומר שאין עיקר חיוב ברכה דאורייתא אלא על אכילת שביעת מזון ולא על שאר מינין אף על פי שהן מז' מינין וכו' כי התורה לא תחייב אלא על מזון ומפני כך סמך לחם אל הברכה כמו שכתוב תאכל בה לחם והדר ואכלת

ושבעת וכו' ואומר אני באולי כי מה שנראה רבים מהמון העם מקילים בברכת מעין שלש ואין אחד אפי' עם הארץ גמור מיקל בברה"מ כי הוא מיסוד הראשונים שדעתם לומר שעיקר צווי התורה לא יבא כי אם על שביעת מזון ומפשוטו של מקרא כך היה נראה וכו' וע"ש כי האריך עוד. [והעתקתי ממנו במעט למען תדע כי מה שראה הוא מהמון העם מקילים. ואנן בעונותינו ראינו כי גם מקצת בעלי תורה וירא' ה' נכשלים. כשיושבי בסעודת שהכלה יוצאת בהינומא וכן בסעודת ליל שבת שנולד זכר וכיוצא בזה ואוכלים מיני תרגימא ולביבות ופת בכיסנין וכה"ג. הולכים לביתם בלתי לברך במקומם ברכ' הראוי לאחריו. ואני בחיבורי קטן שהגיע לחינוך ערכתי בכלי קרב להוכיח אותם במישור ומצוה על כל אחד מהמסובין להיות כזריז ומזכיר לחבירו טרם ישכח וילך לו. ואין כאן מקום להאריך בתוכחת על און איש]. ואחר הודעתי לנגד קורא באמת דברי הגדולי' על הראשונים ועל האחרונים זכרונם לברכה. אני מתפלא שלא התעוררו לדין מה שכתב גאון הכא להדי' דכל ז' מינים חיוב' דאורייתא נינהו וצריך לברך אם נסתפק אם ברך. [והנה דברי שאלתות בענין ספק ברכות בסימן זה לעיל בסמוך. הזכירו הרא"ש וגם הב"י כמו שהעתקתי לשונם תמוה' שלא הזכירו את הסמוך לזה בענין שבעת מיני' שהן דאורייתא] וכבר כתבתי פעמיים ושלש בשם הריב"ש דדברי גאון מקובלים כאלו נכתבו בגמרא:

פירוש ס

והא תני ר' חייא יין של צמוקים לא יביא ואם הביא כשר אלא למעוטי סימן קזגש"ר יין קיסס וכו': לכאורה פלי' מי הכריחו לחדש ענין חדש לגמרי ולומר למעוטי יין קוסם וכו'. עדיפא ה"ל להושיבו כבראשונה דממעט יין כושי יין בורק וסימן כבל"מ שהרי על כולן לא קשיא מידי רק על של צמוקים. ודע לפנינו בסוגיין דב"ב (צ"ז:) אי' והא תניא בכולן לא יביא ואם הביא כשר. איבר' הנוסחא שנדפס בדברי גאון צריכן תיקון מעליא:

פירוש סא

ומתבעי להון ליטול ידיהן [פי' מים אחרונים] דאר"י ב"א אמר רב כל הנוטל ידיו באחרונה תחילה וכו' מיהא שמעינן וכו' הרשות בידם: לכאורה דברים מתמיהים הם אך דע כי נתבאר היטב היטב עפמ"ש רבינו יונה בברכות פרק אלו דברים [דף מ"ד] ד"ה והייתם קדושים אלו מים אחרוני' שיש בהם קדושה וכו' ובכאן יש להקשות דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה ובפ' כל הבשר (חולין קה:) משמע שהם

חובה מפני הסכנה וכו' אבל מתוך מה שכתב רב אחא משבחא גאון ז"ל למדנו עיקר דבר זה דמאי דאמרי' הכא שהוא מצוה משום קדושה אינו אומר אלא על המברך דכיון שמזכיר את השם צריך שיטול ידיו קודם שיברך אבל נטילת האחרים אינם משום קדושה אלא מפני הסכנה בלבד ומה דאמרינן בפ' כל הבשר שהם חובה מפני הסכנה אינו אומר על המברך אלא על האחרים ומתוך כך כתב בשאלתות המברך נוטל ידיו קודם ברכה אחרים רצו קודם ברכה רצו אחר ברכה וכו' עכ"ל. מעתה בין תבין מאשר לפניך דז"ש רבינו יונה ומתוך כך כתב השאלתות וכו' כלומר שמ"ש גאון לחלק בין המברך ובין אחרים המסובין. היינו כדי שלא יסתרו סוגי' דברכות עם הסוגי' דחולין. [והכוונה זו שכתב רבינו יונה בדברי השאלתות כתב ג"כ הרא"ש סוף פ' אלו דברים סי' ו' דרב האי משם גאון [והיינו רב אחא גאון] פי' דהא דאמרי' וכו' היינו למברך לפי שמזכיר את השם וכו' אבל נטילת האחרים וכו' ואם רצו אין נוטלין קודם ברכה ע"כ. וכ"כ הטור לדינא ס"ס קפ"א בשם רב אחא משבחא ע"ש] ברם לפמ"ש גאון בסמוך ואלו הן דברים מזוהמים שפסול אדם לברך עד שיטול ידיו אמרו חכמים כל שהוא קרב לגבי מזבח לקרבן אינו פסול וכל בהמה ועוף שאין קרבין למזבח וחיה ודגים כולם פסולות עד שיטול ידיו וכו'. בלא"ה לא סתרו תרי סוגיות אהדדי דשפיר איכא לאוקמיה סוגי' דברכות כגון שאכל דבר שאין קריבין למזבח וצריך ליטול קודם הברכה משום דידים מזוהמות פסולות לברכה. וסוגי' דחולין מיירי בשאכל דבר שקרב למזבח. ומפני קוצר הזמן ההכרח לקצר אף במקום שאמרו להאריך. אך את זה תדע דמ"ש גאון אמרו כל שהוא קרב לגבי מזבח וכו' לא ידעתי מקומו היכן אמרו חכמים כך. ובטור א"ח סי' קפ"א כתב בזה"ל והראב"ד הכריע וכו' ורב אחא משבחא כתב כל דבר שאין קרב לגבי מזבח נקרא מזוהם וצריך לברך עליו ע"כ. ולפי שעה נעלם ממני ענין ברכה על נטילת מים אחרונים היכא רמיזא בשאלתות לפנינו. גם בהא שכתב גאון אבל אם מברכין על הכוס אין פסולין ועוד הדברים שכתב בענין זה צריכין תיקון ומובן בלב מבין:

פירוש סב

אם אמר איש פלוני כו'. חכם לב יבין לאשורו דהנה במשנה נקט בבבא הראשונה אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו מאתים זוז דלא אמר כלום ובבא השניה תנא אם אמר איש פלוני אמר לי שחייב לו לא אמר כלום. והנה על בבא א' פי' גאון הטעם מפני שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו. ועל הבבא שני' פירש גאון הטעם משום דהוה ליה עד מפי עד. ואולם רש"י כתב בזה"ל לא אמר כלום דעביד איניש דאמר פלוני נושה בי כדי

שלא יחזיקוהו עשיר ע"כ. וכן לשון הר"ב מברטנור'. מלשונם נראה דהך טעמא דעביד דאמר וכו' שייך על הנהו תרי בבות וכן מסתבר דטעם אחד סגי לבבא א' וכן לבבא ב'. איברא לגאון דלא ניחא ליה בטעם אחד על שני הבבות. אפשר לומר דקשיא ליה בבא השניה הוא מיותר לגמרי שהרי כ"ש הוא מבבא א' דאפילו אם העיד הוא אמר לי שחייב לו. לא מהני מפני שאדם עשוי שלא להשביע א"ע. לכ"ש אם העיד ששמע מאחר שחייב לו. דלא אמר כלום. לפיכך פי' גאון דבבא ב' השמיע דאפילו אם העיד איש פלוני אמר לי וכו' כגון שאיש פלוני אמר שבפניו מנה לו ובפניו קיבל הלוה המעות מיד המלוה אפ"ה לא אמר כלום משום דהוה ליה עד מפי עד. ודבר זה נאה ומתקבל בכוונת גאון ובפשט המשנה דצריכה תרוייהו:

פירוש סג

ואמרי לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה מאי היא אי לאפוקי וכו': כוונת גאון במ"ש ואמר התחלת המאמר והענין הוא כלומר דהא דאמרינן בסוגיא דסנהדרין שם (כט.) עליה דמתניתין בפיסקא אם אמר הוא אמר לי כו' עד שיאמרו בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מסייע ליה לר"י דאר"י אמר רב צריך שיאמר אתם עדיי. ולא ידענא לפי עומק פשוטה כיצד מסייע ליה ורש"י נדחק לפרש ד"ה בפנינו משמע שעשאונו עדים ע"כ. ואכתי לא ידענא כיצד משמעותו. הלא גם [בהודה בפני] ראובן ושמעון ששמעו מפי לוי שחייב ליהודה מאתים זוז [אע"ג שלא אמר להם אתם עדיי]. כשיבאו אח"כ ראובן ושמעון בפני ב"ד להעיד צריכין בפנינו הודה וכו' כלומר הם בעצמם שמעו מפי לוי ולא מפי עד אחר. וברור דעל הדבר שנעשה לפניהם אף שלא הזמינו לכך מצי למימר בפנינו נעשה כך וכך. ואולי מדלא תנא לפנינו הודה ותנא בפנינו הודה. משמע הכי מיהו גם זה דחוק. וראיתי שם דפירקין סימן כ"ד שכתב מסייע ליה וכו' וכן משמע לישנא דמתני' דקתני בפנינו הודה לו ולא קתני שמענו שהודה לו. בפנינו משמע שיחד לנו לעדים וכו' גם בנמוקי יוסף פי' בדרך זה ברם גם זה דחוק שכתב אנו שמענו שהודה לו. יש מובן מדבריהם שכוונתם שכך שמענו כלומר מפי אחר [ששמע] שהודה לו אבל הם בעצמם לא שמעו גוף המעשה שהודה מפי הלוה והוה כהעידו עד מפי עד. וגם משמע שקאמרי בפנינו הודה לו ע"ש דלא איירי אלא בסתם אפי' דלא מיחדו להו לעדים ע"ש ונ"ל כך עלינו לשבת לרב אחא משבחא במה דאסבריה גאון דהא דאמרינן מסייע ליה לר"י וכו' היינו מכח משנה יתירה דהך בבא עד שיאמר בפנינו הודה יתורא היא. ונכוונה זו כתב גאון מאי היא [כלומר דמיותר] אי לאפוקי היכא דאודי וכו'. ובלב נבון תנוח חכמה

להבין אמרי בינה מה שכתב גאון בזה. וסיים או כי אודי ליה וכו' כלומר דהענין דאמר רב צריך שיאמר אתם עדיי. בין כשאמר ראובן מעצמו לפני שני אנשים שהוא חייב לפלוני. ובין כשטענו ראובן לשמעון בפני שני אנשים ושמעון הודה לו. בשתי אופנים הללו אי אמר להו הוו עלי סהדי מילתיה מילתא כלומר דאז מהני למילתיה לפי שאמר אתם עדיי. ואי לא מצי אמר משטה אני בך וכו':

פירוש סד

הא קמל"ן דשנים במקושר וכו' מה עד אחד דפשוט פסול אף שנים במקושר פסולין לגמרי דאע"ג דתפס מפקינן מינים וכו': לפנינו בב"ב (קס"ה:) איתא הא קמל"ן דשנים במקושר כעד אחד בפשוט מה התם פסולה דאורייתא אף ה"נ פסולה דאוריי'. ופי' הרשב"ם ד"ה ומשני הא קמל"ן וכו' מה עד אחד פסול דאורייתא כדכתיב לא יקום עד אחד באיש אף שנים שבמקושר הטילו עליו חכמים פסולא דאורייתא. ואם גט אינה מגורשת ואם שטר מלוה הוא אינו טורף ממשעבדי וכו' משמע מלשונו דמבני חרי עכ"פ גובה. וחידוש שתו' שם ד"ה ה"נ פסולא וכו' העתיקו ורשב"ם פי' פסול דאורייתא דלא גבי מבני חרי וכו'. הרי מהעתקתם נראה להדי' דאפי' מבני חורין אינו גובה לא מקושר בשני עדים ולא פשוט בעד אחד. והנה תוס' השיגו אפי' הרשב"ם וכתבו דאינו נראה דאפילו אי הוה פסולא דרבנן לא הי' גבי מבני חרי. והילכך פירשו תו' שם בהתחלת דבריהם דלענין שהולד ממזר דמי' מקושר לפשוט ע"ש ואולם גאין שפירש מדמיון מקושר לפשוט הוא לענין שאינו גובה מבני חרי דאע"ג דתפס מפקינן מיני'. עולה שפיר לפי נוסחתו דלא גריס מה התם פסולא דאוריית' וכו' וא"כ לא חלה השגת תו' כלל. ודע דז"ל הטור ח"מ סי' נ"א שטר שאין חתום בו אלא עד א' או שנים ונמצא אחד מהן קרוב או פסול כתוב בשאלתות שאינו כלום אפי' לגבות בו מבני חרי ויכול לכפור בו או לטעון פרעתי עכ"ל. והרא"ש בפ' גט פשוט סי' ז' סיים בזה"ל וכתב רב אחא משבחא דאפי' תפס מפקינן מיניה ע"כ. ולבא עוד בעמקי סוד הפוסקים ובפרט במ"ש הב"י במס"ג שטר שאין חתום בו וכו' והשאלתות מפרש עד אחד בכתב דגמרא דידן כירושלמי וכו' ולפיכך כתב יכול לכפור בו וכו'. כעת אין אתי הפנאי להתמהמה ולא הזמן גרמא:

פירוש סה

אודם שהאשה מזרעת וכו' עור ובשר ודם כו'. בתו' ב"ק (כה.) ד"ה ק"ו לשכינה וכו' אומר ר"ת משום דאמרינן בהמפלת שהאב והאם נותנין בו כל אחד חמשה דברים והקב"ה

נותן בו עשרה דברים וכו' ע"כ. וכתבתי בתקוני כ"ש המעיין בנדה (לא.) יראה בפרטן שמונה שם דהאב נותן חמשה דברים והאם ארבעה וכו' עור ובשר ושערות ושחור שבעין והקב"ה תשעה מיהו לגרס' העין יעקב דקחשיב בהדי הנך שהקב"ה נותן ג"כ דעת והוי שפיר עשרה ופלטיה מחדא שכתבו תוס' והקב"ה נותן בו עשרה דברים. ברם עכ"פ האם אינה נותנת כי אם ארבעה לפי המנין דקחשיב בגמרא ובע"י והיאך כתבו תוס' שהאב והאם נותנין כל אחד חמשה דברים. [והנה בב"ב (קי"א.) כתבו אומר ר"ת דלכך נקט י"ד משום דאמר בהמפלת שלשה שותפין יש באדם הקב"ה אביו ואמו ונותן הקב"ה כנגד שניהן וע"ש וע"ע תוס' זבחים (סט:)] אמנם כעת הרחיב ה' לנו בנוסחת גאון דקחשיב עור ובשר ודם ושערות. ואם כן חלק האם נמי חמשה. ושפיר כתבו תוס' וזה ברור. אך דע דחסר בנוסחת גאון שלפנינו דיבור פה והלוך רגלים דקחשיב בש"ס בהנהו עשרה שנותן הקב"ה. ואפריון נמטי להחכם המסדר מעמדות ליום השבת העתיק הברייתא דנדה (לא.) ת"ר שלשה שותפין וכו'. על נכון כנוסחת גאון בחלק האם וגם כנוסחת הע"י וגאון בחלק האב. וגם כנוסחת ברייתא דאי' לפנינו ובע"י בחלק הקב"ה:

פירוש סו

ר' יהודה בן לקיש אומר שנים שבאו לפניך לדין אחד רך ואחד חזק וכו' שמא נתחייב רך לחזק ונמצא חזק רודפו אבל משתשמע וכו'. לפנינו בברייתא דסנהדרין (ו':) אתא וריש לקיש אומר שנים שבאו וכו'. וכתבתי בתקוני כלי שרת דטעות נגלה הוא ומעולם לא נמצא ריש לקיש בברייתא. אנן בתו' אי' ר' יהושע בן לקיש. מיהו עדיין לא מצאתיו לרבי יהושע בן לקיש נזכר בברייתא אבל בהרי"ף והרא"ש איתא ר' יהודה בן לקיש. והאי תנא מצאנו ראינו בשבת (מג:) ובחגיגה (ט':) [וביומא (נג:) ר' יהודה בן לקיש אומר ארון במקומו ננגז וכו'. ובש"ס דפוס פ"פ דמיון שמוהו בן לקיש בין שני חצאי לבנה כזה (בן לקיש) והגי"ה כך מפני שראו בתו' ד"ה תנן וכו' מוכח דע"כ לא היה בגרסתם בן לקיש. איברא קושטא קאי שבתוספתא סוף פ"ב דשקלים וכן עוד בתוספתא דסוטה (פ"ג) איתא ר' יהודה בן לקיש. ולפ"ז מיושב קושיות תו' ד"ה תנן וכו' ע"ש. מיהו בירושלמי ריש פ"ו דשקלים איתא ר' יהודה בר' אלעאי. וראיתי עוד בירושלמי דפוס אמ"ש עם פי' ר' אלי' פערקאן נדפס ר' שמעון בן לקיש והוא ודאי טעות [וצ"ל ר' יהודה בן לקיש] ונזכר הך תנא עוד ביומא (פ"ה.) וזה היום אגילה כי הנוסחא ישרה מכוון לנוסח' גאון דהכא ר' יהודה בן לקיש. [וחידוש קצת מהב"י ח"מ ר"ס י"ב שכתב דיין שבא לפניו שני ב"ד אחד רך וא' קשה כו' עד לא תגורו מפני איש מימרא דריש לקיש בפ"ק דסנהד' וכו' ע"כ. ואולי

אגב שיטפיה בגרסתו לא הקפיד לשנות והעתיק כמו שהיה לפניו]: מיהו ז"ש גאון שמא נתחייב רך לחזק וכו' צריך מובן מכמה טעמי חדא אם ע"פ הדין יצא הרך מתחייב לחזק. שוב מאי איכפת להדיין אם החזק רודף לרך או לא אדרבה בהיות שמסרב הרך מלצאת תיבת המוטל עליו אשר חייבו הדיין. בדין הוא שירדפוהו עד חובה. ויותר בלתי מובן סיפא דמילתא דקאמר אבל משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם שנאמר לא תגורו מפני איש ואם דכל עיקר שהדיין רוצה למשוך א"ע מן הדין הוי כדי שלא ירדוף החזק לרך. מה ענין שייכות לקרא דמייתי לא תגורו מפני איש דקאי אהדיין שלא יתירא מפני איש. אמנם לפנינו שם בסנה' אי' שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו ופרש"י ה"ג שמא יתחייב ח"ק ונמצא רודפו. רודף את הדיין להפך את הדין ע"כ. ותו' חיזקו לפי' זו במסמורת בזה"ל ונמצא חזק רודפו פי' לדיין כדמוכח בתר הכי [כוונתם מקרא דמייתי לא תגורו מפני איש דקאי על הדיין כמו שכתבתי לעיל] והא דנקט אחד רך שאם היו שניהם חזקים השני היה מסייעו. ע"כ. ואין אתי כעת בכוונת שאלתות. לידע דעת אמיתות:

פירוש סז

למימרא דהלכתא כשמואל. ז"ל תוס' סנהדרין (ג'.) ד"ה לרבא לית ליה דשמואל בה"ג פוסק כשמואל אע"ג דרבא פליג עליה משום דרב נחמן קאי גוותיה לקמן (דף ה) וכו'. ואולי דעת גאון שהביא ממרחק לחמו מסוגי' דגיטין ולא חפץ לאתויי מסוגי' דסנה' שעוסק עכשיו וכמ"ש תוס' הראיה מלקמן (ה':) דאיתא גופא אמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין יתיב ר"נ וקאמר להא שמעתא איתביה רבא לר"נ וכו' דס"ל לגאון דאיכא למידחי קצת ולומר דיתיב ר"נ וקאמר שמעתא בשם אומרו דאמר שמואל הכי ואפשר לדידיה לא ס"ל. הילכך עדיפא ליה לגאון לאתויי ראיה במאי דאמר ר"נ בעצמו בגיטין (ל"ב:) ביטול בפני שנים דלבי תרי נמי ב"ד מתקרי להו. מיהו תו' דסנה' מלבד דחפצם לאתויי ראיה מיניה ובי' עוד י"ל דמאנו בהראיה מגיטין משום דלשיטתם אזלו שכתבו בגטין (לב.) ד"ה ור"נ אמר בפני שנים וכו' אין לומר דר"נ לטעמיה דאמר בפ"ק דסנהדרין משמיה דשמואל שנים שדנו דיניהם דין דהא רבא וכו' וע"ש שהוכיחו דלאו הא בהא תליא. וכן כתב הרא"ש ריש סנה' סי' ג' דמהא דגטין דר"נ אמר מבטלו בפני שנים ומסיק שם בגטין (לד.) הילכתא כנחמן אפ"ה אין ראיה שיהיה הלכה כשמואל כמו שפוסק בה"ג שהרי פליגי בי' בגיטין (לג:) ר' יוחנן ור"ל דר"י אומ' ביטול בפני שנים ור"ל אומר ביטול בפני שלשה ורבא פוסק כר' יוחנן ביבמות (לו.) בכל דוכתא נגד ר"ל בר מתלת

והכא אמר רבא לית ליה דשמואל אע"כ אפילו וכו' ע"ש כי רוב' ככולא הן המה נכללי' בתו' גיטין (לב:) וע"ע תו' ב"ב (מ:) ד"ה קיום שטרות וכו'. אמנם דעת גאון דלא אשגחי' אל הסתירה שכתבו תו' והרא"ש אפשר דס"ל לגאון אע"ג דלרבא דלא ס"ל כשמואל וא"כ לית הלכתא כר' יוחנן דאמר בטול בפני שני'. אפ"ה לא קחשיב רבא ביבמות (לו:) גבי הנך תלת. משום דרבא לא קתשיב התם ביבמות אלא מה דפליגי ר"י ור"ל לבדם ולא נמצאו שאר אמוראי' דפליגי בהנך מילתייהו על דרך שכתבו תו' יבמות (לו:) ובב"ב (מח.) ד"ה ניתנה ובע"ג (ו:) (ע"א.) ובכורות (יג:) דלא קחשיב עולא מה דאמר ר"ל משמי' דנפשיה דוקא כמו כן ס"ל לגאון דלא קחשיב אלא רק מה דפליגי ר"י ור"ל בלחודייהו. ודומה לזה כתבו תו' יבמות (לט.)ד"ה אע"ג משא"כ בדין ביטול בפני שנים דתלי' בפלוגתא דשנים שדנו דאיפליגי בה שמואל ור' אבוה ורב נחמן ורב ששת. ולאו ר"ל לבדו הוא החולק על ר' יוחנן כי גם ר' אבוה ורב ששת פליגו עליה דר' יוחנן. והילכך לא כיילי רבא הך מלתא דביטול בפני שנים בהדי הנך תלת מילי נמצא דברי גאון צלולי: רק אחת שאלתי במ"ש גאון ת"ש דתניא בראשונה וכו' וקי"ל כר"נ בדיני. הנה אמת דקי"ל כר"נ בדיני כמבואר להדי' כתובות (י"ג.) [ובב"מ ק. ע"ש ובקדושין (נט:) ע"ש] ברם הך מילתא דביטול הגט נראה דהוי מלת' דאיסורא וקי"ל הלכתא כרב ששת באיסורי כמ"ש תוס' ברכות ריש (מב:) וכן בהרא"ש שם וכן עוד תוס' עירובין ריש (לב.) ובהרא"ש שם סי' ג' בשם תשובת הגאונים דהלכתא כר"ש באיסורא. ומצוה לפרוק. והנה עוד מה שלא כתבו דרך קצרה דקי"ל הלכתא כשמואל בדיני [כדאי' בכורות (מ"ט:)] ואי משום דרבא חולק עליו דא"כ גם נגד רב נחמן נימא הכי וכמה פעמים פסקינן כרבא נגד ר"נ. ויתכן לומר משום דבסנהד' שם (ה:) יתיב ר"נ וקאמר וכו' איתיביה רבא לר"נ וכו'. הוי כתלמיד במקום הרב ודאי הלכתא כרבי. ויש לי לדבר בם עוד אלא שאין הזמן מספיק: סוף דבר בדקתי בפוסקים ראשונים והאחרונים בטוש"ע ח"מ סי' ג' הביאו שיטת פוסקים כשמואל ומקצתן פוסקים כר' אבוה והש"כ הביא חבל נביאי' להשיג על הב"ח ע"ש ולא ראיתי לאחד מהם זכרון בספר מפסק השאלתות עמוד ההוראה בישראל. שפוסק להדי' כשמואל:

עד בת אחת עשרה שנה וששה חדשים הרי היא קטנה מכאן ואילך כו'. שיעור חדש אשר לא שמענו מאז כעת השמיע גאון אכן משמעות כל הפוסקים ובביאור היטיב בפי' המשנה להרמב"ם בכתובות פ"ג משנה ח' כל מקום שיש מכר וכו' בכאן אבאר לך אלו השמות על מה הם נופלים. ולא אצטרך להחזירם בכל מקום וזה שהאשה מיום לידתה עד שנשלמו לה י"ב שנים שלמים ויום אחד נקראת קטנה בין שהביאה שתי שערות או

לא הביאה ואם הביאה שתי שערות אחר אלו השנים נקראת נערה וכו' וכל זמן שהביאה ש"ש אחר י"ב שנה וי"א עד תשלום חמש ושלשי' שנה מיד שתביא נקראת נערה וזהו זמן הנערות ואחר הששה חדשים נקראת בוגרת ושמור זה הלשון אין בין נערות לבוגרת אלא ש"ת בלבד עכ"ל. וכ"כ בחיבורו פ"מ ה' אישות וסיים וכשתביא ש"ש אפי' בשנת עשרים תהיה נערה ששה חדשים ואח"כ תקרא בוגרות עכ"ל: וכן מבואר ברש"י כתובות (לט.) ד"ה וכי תימא וכו' וכן נתבאר בש"ע י"ד ר"ס רל"ד בהג"ה. ובחבורי יש סדר למשנה בכתובות שם ירדתי להציל הגה' זו מהשגת התי"ט בדברים נכונים. ומשם בארה כי בם פי' הרב מברטנו' שם צריכין חיזוק ומובן:

פירוש סח

אלמא קסבר ר"א בן יעקב כולי' קרא בכסות משתעי. וכו' מזונות תקנתא דרבנן היא וכו'. אהא דאמר רבא בכתובות (מז:) האי תנא סבר מזונות מדאורייתא דתניא שארה וכו' ר"א ב"י אומר שארה כסותה לפום שארה תן כסותה וכו'. בא גאון להסביר פנים בהלכה דהא דתניא תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה וכו' כלומר דמזונות אינו אלא תקנתא דרבנן לא אתיא בא כת"ק ולא כר' אליעזר דשניהם ס"ל דמזונות אתיא מקרא. אלא רק כר"א ב"י אתיא הך ברייתא ורצון גאון לאפוקי ממ"ש תו' (מח:) ד"ה רבי אב"י וכו' ולפ"ז תימא ברייתא דלעיל וכו' כמאן אתיא. ולהעיר אזן בלמודים לא אכחד בזה מ"ש בס"ד בחיבורי מיני תרגומא למען ימצא כן דברים ערבים ומתוקים להעלות ארוכה בכל און. לדעת גאון. וזה הדבר אשר ערכתי בע"ה בחיבורי הנ"ל בפ' משפטים. כתב הרמב"ן בפירושו שארה כסותה ועונתה של זו לא יגרע וכו' ופרש"י שארה מזונות וכו' וכן ואמר אנקלוס זיונה ובגמרא אמרי' על מי שאמר כך והאי תנא סבר מזונות דאורייתא וכו' והמובן בסוגי' הגמרא שהם דברי יחיד והלכה מזוני תקינו לה רבנן וכו' שארה קרוב בשרה וכסותה כסות מטתה וכו' ויהא זה כהוגן על דין ההלכה ויהו המזונות ומלבושי האשה מדבריהם עכ"ל. אמנם לא וכדברי הרמב"ן דעת הרמב"ם ברפ"ב מה' אישות כתב בזה"ל כשנישא אדם אשה יתחייב לה וכו' שלשה מהן מן התורה ואלו הן שארה כסותה ועונתה שארה אלו המזונות וכו'. וכתב הה"מ השלשה דברים שכתב רבינו שמן מן התורה ואחד מהן המזונות הם מחלוקת תנאים בכתובות (מז:) בברייתי' ופסק כדברי האומר שארה אלו מזונות וכן תרגום אנקלוס שארה זיונה וכן פרש"י בפי' התורה אבל הרמב"ן ז"ל כתב שם בפי' החומש שמזונות ומלבושי אשה מדבריהם ואני תמה בדבריו בענין המלבושים דהא בכולהו תנאי דברייתא שהם ת"ק ור' אלעזר ור"א בן יעקב אע"פ שנחלקו במזון

כולן שווין שכסותה הוא כמשמעו והמלבושין הן מן התורה וכן נראה לי עיקר לפי שלא מצאתי שהוזכר בכסות תקנת חכמים ועוד שכל התנאים הנזכרים שוין בה ונ"ל שהמזונות הם מדבריהם שלא כדברי האומרים בברייתא שהמזונות הם מן התורה ואע"פ שהם שנים לגבי ראב"י מ"מ משנת ראב"י קב ונקי ועוד שכן מכרעת ברייתא אחרת דאמר תקנו מזונות כו' וכן משמע בגמרא בקצת סוגי' שהמזונות הם מדבריהם כנ"ל אבל הרשב"א ז"ל וקצת מפרשים ז"ל הסכימו לדעת רבינו שהם כלם מן התורה עכ"ל הה"מ. היוצא מדברי הרב המגיד שהרשב"א והרמב"ם ס"ל דמזונות דאורייתא. כאנקלוס. וכ"כ הטור אה"ע ריש סימן מ"ט כמ"ש הרמב"ם וכן מה שמשיג הה"מ על הרמב"ן שכתב דמלבושי האשה מדבריהם מהא דכולהו תנאי דברייתא וכו' כולן שווין שכסותה הוא כמשמעו וכו' ועוד שכל התנאים הנזכרים שווין ביה ולכאורה הוכפל דבריו במ"ש ועוד שכל התנאים וכו' הלא כבר דיבר מזה שכתב דכולהו תנאי דברייתא כו' אלא כדי דלא נימא דלפי' הרמב"ן שפי' כסות שעל המטה כמו דכתיב כי הוא כסותו לבדו במה ישכב ע"ש א"כ נוכל לומר דזהו שאמרו התנאים כסותה הוא כמשמעו היינו כסות שעל המטה לפיכך סיים הה"מ ועוד שכל התנאים הנזכרים שוים ביה כלימר כמי דלר"א ב"י הפי' של כסותה היינו מלבושים ה"נ לשני תנאים הראשונים נמי פי' הכי באומרם כסותה כמשמעה היינו מלבושים [כמו כנפות כסותך דברים כב] וקצת מזה תמצא בלחם משנה. וקצת ביתר ביאור כתב הר"ן פ' נערה שנתפתתה בז"הל בגמר' איכא תנאי דסברי מזונות דאורייתא דתניא שארה אלו מזונות כו' וראב"י פליג ואמר דשאר כסותה ועונתה כו' לכסות אתא וכיון דלכולהו תנאי דבגמ' ס"ל דכסותה כמשמעה היה נראה לומר דכסותה מדאורייתא אלא כיון ששנינו במשנתינו חייב במזונותיה ולא הזכיר הכסות כלל נראה שהכסות בכלל מזונות ועלה דמתניתין תני' בבריי' תקנו מזונות תחת מעשה ידיה דמשמע שהכסות אינו אלא מן התקנה וכיון דסוגיין דעלמא במזונות דרבנן כדאי' בפ' אע"פ קסבר כי תקינו רבנן מזוני עיקר משמע שאף הכסות אינו אלא מדבריהם ואפשר דדרשינן שארה זה קרוב בשר כדדריש לה רב יוסף בגמר' ועונתה כמשמעה וכסותה דרשי' מיניה שלא ישמש מטתו ע"ג קרקע אלא במטה מוצעת וכו' קרא לעונתה הוא דאתא וכן נראה דעת הרמב"ן ז"ל בפי' התורה אבל הרמב"ם ז"ל פסק בפ' י"ב מה' אישות כמ"ד מזונות דאורייתא עכ"ל הר"ן. ברם לפמ"ש התי"ט בד"ה וחייב וכו' בזה"ל ואני תמיה דלא תנן שחייב בכסותה אבל דלא תנן חיוב העונה לא קשיא די"ל דלא בעי למתני וכו' ואפשר כיון דשייר עונה שייר נמי כסותה וכו'. א"כ אין ראיות הר"ן מוכרת [וחידוש מהתוי"ט שלא רמז בדבריו מדברי הר"ן כלום כאלו היה דברי הר"ן

נעלמי' מעינו. עוד אינני מבין דלמה דוק' תמה שלא תנן כסותה [במשנה] שחייב לה הבעל הלא יש עוד דברי' שחייב לה הבעל כמו שחשב הרמב"ם (פי"ב ד"ב מה' אישות) עיקר כתובה ולרפאותה אם חלתה וכו' אלא מאי אית לך למימ' מפני שמבוארי' להדי' בשאר דוכתי במשנה אחריתי להכי לא חשבו במשנה דהכא א"כ גם בכסותה י"ל הכי. ובזה יש לדקדק ג"כ קצת אהוכחת הר"ן] עוד כ' התי"ט לתרץ דכסות' זיל קרי בי' רב הוא וליכא מאן דפליג בכסותה כמשמעו אבל לר"א ב"י דכולה קרא. לכסותה אתיא כדאי' בברייתא ומזונות אתיא בק"ו [ע' במה שאכתוב להבא בס"ד] איצטריך למיתני דחייב ודלא תני עונה דאתיא נמי בק"ו היינו כמ"ש וכו' עכ"ל אמנם לפי דברי הר"ן נסתר זה דהא י"ל כסותה דכתוב בתורה לאו היינו מלבושים וכן לפי מ"ש הרמב"ן הנ"ל א"כ לאו זיל קרי ביה רב הוא וה"ל לתנא לאשמעינן שהבעל חייב להלבישה אלא ברור כמ"ש למעלה דהתנא סמיך עצמו ממה שמבאר במשניות דלהבא על הסדר והיינו חיוב עונה מפורש במשנה (סא:) וחיוב ושיעור כסותה מפורש במשנה (סד:) וכן לקתה שחייב לרפאות' מפורש במשנה (נא:) וכן כל הנך חיובי בעל לאשתו מפורשין כל אחד במקומו ומשנה דהכא (מו:) דקתני וחייב במזונתיה בפרקונה וכו' חדא מתרי ותלת נקט. עוד כתב התי"ט לתרץ בז"הל ועוד אפשר לי לומר דמתני' סברה כבריית' דאמר לעיל תקנו מזונות ושהם מדבריהם ולהכי אצטריך למתני וזה סיוע גדול להרמב"ן בפי' החומש שסובר דמזונות מדבריהם דהא סתם משנה הכי סברה עכ"ל. אמנם לשיטת הרמב"ן עצמו שפסק דגם [כסותה דהיינו] מלבושי אשה וכן מזונות שניהם מדבריהם. א"כ סיוע שאין בו ממש הוא והנה סיים התוס' בז"הל ועוד בריש פ"ג דמעשרות מוקמינן למתני' דהתם כמאן דאמר שאין מזונות אשה דאוריית' עכ"ל ואף שקיצר בכאן סמך עצמו על מ"ש ריש פ"ג דמעשרות בד"ה בניו ובני ביתו אוכלי' ופטורים בירושלמי פריך ואין להם מזונות כלומר ומאי שנא מפועלים דסיפא ומשני כמאן דאמר אין מזונות לאשם מדברי תורה כלומר וכו' ע"ש. הן אמת לכאורה יהיה ממשנה דמעשרות וכאוקמתיה דירושלמי ראיה להדי' כדעת הרמב"ן והרב המגיד וסייעתם ותיובת' להרמב"ם והרשב"ם וסייעתם דפסקו מזונות האשה דאוריית'. איברא כבר מצינו שנאמר על כמה גדולי ראשונים אגב חורפי' לא עיין או אגב שיטפיה וכו' כן אבקש מעצמות הקדושים של מארי דודי זקיני הגאון תוי"ט כי אחר העיון בירושלמי אדרב' משם קצת ראיה לשיטת הרמב"ם וסייעתו. כי ז"ל הירושלמי ניחא בניו ובני ביתו ואין לה עליו מזונות כמ"ד אין מזונות לאשה דבר תורה כהדא דתניא אין ב"ד פוסקין מזונות לאשה מדמי שביעית אבל נזונית היא אצל בעלה שביעית וכו' ופי' רא"פ בז"הל ניחא בניו אבל בני ביתו קשה לן הייני אשתו הרי

יש לה עליו מזונות ומ"ש מפועלין דאסורים כשיש להן עליו מזונות דה"ל כמקח וה"נ גבי אשתו ליהוי כמקח: אין ב"ד פוסקין מזונות לאשה מדמי שביעית שאסור לפרוע חוב מדמי שביעית אבל יכולה שתיזון אצל בעלה פירות שביעית בלא פסיקא שלא נראה כפורע החוב ה"נ כאן כיון שאין פוסקין לה רק עמו אוכלת לא נראה כפריעת חוב וכמקח ואתי אפי' למ"ד יש לה מזונות דבר תורה וגרסי' או כהדא וכו' עכ"ל ואם היה לאד"ד גאון תי"ט פי' אחר מספיק למה דסיים הירושלמי כהדא דתני אין ב"ד פוסקין וכו' נגד פי' של רא"פ והואנעלם ממני עכ"פ זכיתי בזה שאין הראיה זו מן הירושלמי סתירה לשיטת הרמב"ם וסייעתו שהם מפרשים כפי' רא"פ וחזינן מדטרח הירושלמי לאוקמי מתניתין כמ"ד מזונות אשה דבר תורה נראה דקי"ל כוותיה וכדעת אונקלוס שארה זיונה. וראיתי בירושלמי דכתובות ריש פ"ז אי' נמי בזה"ל ויש אדם נודר שלא לפרוע את חובו וכו' כמ"ד אין מזונות האשה מדברי תורה כהדא דתנא אין ב"ד פוסקין לאשה מזונות מדמי שביעית וכו' וע פי' הגאון קרבן העדה ומשיג שם על הפי' של רא"פ במעשרות פ"ג ש"ש היטב. והשתא יש לצדד בזכות של התי"ט. ומה שלא הביא התי"ט אותו הירושלמי דריש פ"ז דכתובות שהיא מבואר יותר י"ל הואיל דמסוגיא דגמר' דילן (ע:) דמוקי המשנה של המדיר וכו' באומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך ע"ש. שוב אין דברי ירושל' מוכרחין. ודו"ק היטב כי קצרתי. ועל לב נכון בטחתי. ומה שעומד נגד זה עדיין הרב המגיד שכתב ונ"ל שהמזונות הם מדבריהם וכו' ואע"פ שהם שנים מ"מ משנת ר"א ב"י קב ונקי [הביאותי דבריו למעלה] אכן כבר כתב עליו הכ"מ בזה"ל. ואני אומר שלא דקדק בדבריו דהא מסיים בברייתא אליבא דראב"י דמזונות ועונה הוי דאורייתא וכמ"ש תו' בפ' נערה עכ"ל. וכדי שיהיה הכל גלוי לעיני קורא משכיל אעתיק לשון התו' (מח.) ד"ה ראב"י אומר שארה כסותה לפום שארה תן כסותה וכו' פי' דראב"י סבר נמי מזונות דאורייתא דהכי מתניא סיפא דברייתא מזונות מניין אמרת ק"ו מה דברים שאין בהם קיום נפש כך דברים שיש בהם קיום נפש עאכו"כ. דרך ארץ מניין אמרת מה דברים שלא נשאת עליהם לכתחילה אין רשאי למנוע ממנה דברים שנשאת עלי' לכתחילה אינו דין שאין רשאי למנוע ממנה ולפ"ז תימא ברייתא דלעיל דקתני תקנו מזונות תחת מ"י דמשמ' דמזונות דרבנן כמאן אתי' עכ"ל. הרי מבואר להדי' מתו' דס"ל מזונות דאורייתא וכאנקלוס והרמב"ם וסייעתו. וראיתי בש"ך ח"מ סי' צ"ז ס"ק י"ז ואם באו וכו' דבטור אה"ע ריש סי' ס"ט פסק דמזונית דאורייתא וכ"פ הרמב"ם ריש פי"ב מה' אישות והרב המגיד האריך שם בזה וכו' ומה שהקשה הכ"מ ריש פי"ב מהל' אישות פל הה"מ לא קשה מידי כשתעיין במזרחי פ' (שופטים צ"ל) משפטים עכ"ל [וע"ש בסמ"ע ובדרישה

שהאריך דגם הרי"ף שכתב שם דרבנן היינו דחכמים תקנו דמזונות שהיא חייב לזון את אשתו מדאורייתא בשיש לו דוקא ולפיכך החוב קדמו ע"ש כי כאן אין מקומו] וראיתי עוד שבאר היטב כתב על הכ"מ ואישתמיטתיה לבעל הכ"מ דברי המזרחי פ' משפטים ע"ש עכ"ל ולא ידעתי אם תפס בסימנים [דאורייתא] בהשמטה זו דהא הכ"מ מעיד בעצמו וסיים כמו שכתבו התו' בפ' נערה הרי חיזק הדבר במסורת ממ"ש תו' בשם הרשב"ם מכח הבריי' דמזונות דאורייתא היא וא"כ שפיר הציל הכ"מ כל אותן הגדולים שסוברים דמזונות דאורייתא שלא יתנגדו לראב"י דמשנתו קב ונקי משום דאינהו ס"ל כרשב"ם שמפרש ע"פ הברייתא דגם ראב"י ס"ל מדין ק"ו שהמזונות ועונה הוא מדאורייתא. ויש בזה ליתן טעם לשבח דבהא פליגי הת"ק ור' אלעזר ס"ל אף דאתיא בק"ו מ"מ מלתא דאתי' בק"ו טרח וכתב לה קרא [כדאי' פסחים [י"ח: עז:) ועוד יוד פעמים בש"ס. ובאיזה מהן תמצא דאיכא למ"ד דלא אמרי' דטרח וכתב לה קרא]. אבל ראב"י לא ס"ל הכי. ולפיכך קשי' ליה אחרי דמזונות ועונה אתי' מכח ק"ו מכסותה וא"כ שארה ועונתה למה לי לכך פירש ראב"י לפום שארה וכו' ולפום כסותה תן עונתה. ומעתה חובה עלי להעתיק דבריו של המזרחי ז"ל בפ' משפטים שארה אלו מזונות במכילתא ומייתי לה בפ' נערה ומה שטען עליו הרמב"ן ז"ל שהם דברי יחיד והלכה מזוני תקנתא דרבנן הן הנה הרמב"ם והסמ"ג והרשב"א ובעל הטורים. וכמה פוסקים אחרים כולם פסקו שהמזונות הן מן התורה ומה שכתב בעל המגיד משנה ואע"פ שהאומרים מזונות מן התורה הם שנים לגבי ראב"י מ"מ משנת ראב"י קב ונקי אינו מחוור שהרי בסיפא דברייתא במלתא דראב"י תני מזונות מניין ק"ו ומה דברים שאין בהם קיום נפש כך דברים שיש בהם קיום נפש עאכ"וכ משמע דראב"י נמי סבירא ליה דמזונות דאורייתא וכ"כ תו' בשם רש"בם בפ' נערה אך קשה דא"כ ברייתא דקרני תקנו מזונות תחת מ"י דמשמע דמזונות דרבנן דלא כמאן ושמא מפני זה כתב הסמ"ג דלראב"י מזונות ועונה הן מדרבנן שסובר דברייתא דמכילתא דקתני לראב"י מזונות מניין וק"ו דכסותה אינו אלא דרך אסמכתא דומי' ק"ו דמגילה מעבדות לחירות אמרו שירה ממות לחיים ע"א כו"כ לזה אמרו רגילה היא דרבנן ויש קצת ראיה על זה שהרי בגמרא לא הביא בפ' נערה מדברי ראב"י רק ששארה כסותה ועונתה כולם לכסותה. ומסיפא דברייתא דקתני מזונות מניין לא הביא כלום עכ"ל. צא ולמד שגם המזרחי כתב על הה"מ [כמ"ש הכ"מ] אינו מחוור שהרי בסיפא דברייתא וכו' ומה שמסיק דברייתא דקתני מזונות מניין מק"ו וכי' אינו אלא על דרך אסמכת' וכו' לא כתב המזרחי כך אלא לשיטת הסמ"ג שכתב דלראב"י גם עונת דרך ארץ אינו אלא מדבריהם אבל לשיטת הה"מ שלא כתב אלא על מזונות שהוא מדרבנן

אבל בעונת דרך ארץ מודה להרמב"ן שהוא ד"ת אפילו לראב"י וזה לא ידעינן אלא מכח ק"ו א"כ ע"כ דק"ו אלימתא הוא כמו כל דין ק"ו ומעתה גם מזונות הוא ד"ת מכח ק"ו א"כ סיום דברי המזרחי שכתב דק"ו זה אינו על דרך אסמכתא וכו' לא העלה ארוכה לזה שכתב בתחילה אינו מחוור שהרי וכו'. ועל הדרך הזה תבין כשתדקדק בדברי הכ"מ שכתב דהא מסיים בברייתא אליבא דראב"י דמזונות ועונה הוי דאורייתא דקדק לכתוב ועונה לברר דבריו על נכונה הרי לך ברירין דברי הכסף משנה אבל תירוצו של הש"ך אינו מעין הטענה וצע"ג על הש"ך. ודע דמ"ש המזרחי בשם הסמ"ג דלראב"י מזונות ועונה הן מדרבנן וכו'. אכן בסמ"ג בלפנינו [דפוס ווינצי' ש"ז לפ"ק] איתא ל"ת פ"א שארה כסותה ועונתה לא יגרע צוה הקב"ה שהנושא אשה לא יגרע ממנה שאר כסות ועונה. ובפירוש המקרא נחלקו רבותינו בכתובות פרק נערה שחכמים אומרים שארה אלו מזונות כסותה כמשמעו ועונתה תשמיש וראב"י אומר כסיתה ועונתה לפי עונתה תן לה כסותה שלא יתן לה חדשים בימות החמה ושחקים בימות הגשמים שארה לפי שארה תן לה כסותה שלא יתן של ילדה לזקנה ושל זקנה לילדה (ולראב"י מזונות ועונתה מדרבנן) ועל הגליון דפוס במקצת ספרים אין זה: ותניא בתוספתא לראב"י מזונות מניין אמרת ק"ו ומה דברים שאין בהם קיום נפש כגון כסותה אין רשאי למנוע ממנה וכו'. עונה מניין. ומה דברים שלא נשאת עליהן מתחילה אין רשאי למנוע ממנה דברים שנשאת עליהן מתחילה לכ"ש תני רב יוסף שארה זו קרוב בשר שלא ינהג בה וכו' ושיעור העונה והמזונות והכסות מפורשי' בפ' אע"פ דתנן עונה האמורה בתורה הטיילין וכו' הפועלין וכו' הספנים וכו' והטעם שמאחר שהעונה סתומה בתורה יש לפרש לפי הנראה הכל לפי טורח אומנתו ינהיג עצמו עכ"ל הסמ"ג. והנה המעיין יראה דהדין עם מקצת ספרים דלא גרסי לראב"י מזונות ועונה מדרבנן ומכמה טעמים מוכח דנוסחא מוטעה הוא ראשון שהרי התחיל הסמ"ג לתשוב ל"ת פ"א שארה וכו' צוה הקב"ה שהנושא אשה וכו' משמע שכל השלשה מדאורייתא לכ"ע אטילו לראב"י ולהכי כתב הסמ"ג ובפירוש המקרא נחלקו וכו' כלומר רק בפירוש המקרא פליגי אי שארה הוא מזונות ועונתה עינ' ממש וראב"י ס"ל דפי' המקרא אינו כך אלא לפום שארה וכו' אבל לפום קושטא דמלתא גם ראב"י מכח הק"ו מודה שהיא מצוה שצוה הקב"ה וכו' לפיכך דקדק לכתוב ובפי' המקרא ולא כתב ובעיקר הדין נחלקו. והאמת עד לעצמו דלכך הביא הסמ"ג מיד בסמוך לה ותניא בתוספתא ראב"י מזונות מניין אמרת ק"ו וכו'. ותו לדברי הרב המגיד דקי"ל כראב"י דמשנתו קב ונקי אפילו נגד תרי א"כ למה פרק הסמ"ג דלא כוותיה שחשבן למצוה דאורייתא א"ו דגם ראב"י ס"ל כך מכח הק"ו ותו דא"כ גם המשנה (ס"א:) העונה

האמורה בתורה וכו' יהיה נגד ראב"י וראיתי בתי"ט שכתב וק"ק מאי למימרא האמורה בתורה וי"ל דאפי' לראב"י דדריש לשארה כסותה ועונתה כלהו לכסות אפ"ה אית ליה דעונה אמורה בתורה ממדת ק"ו כדמייתי התם בתו' סיפא דברייתא דרך ארץ מניין אמרת ק"ו וכו' עכ"ל: ותו כבר ידענו דדין ק"ו דאורייתא ב"ק (ד' ה) ב"ב (קיא.) זבחים (סט) מדין ק"ו כיצד וכו' וגם לולא דכתבה רחמנא שאין עונשין מ"ה [ע' מכות ה:] היינו דנין ק"ו לחייבו מיתה ע"פ ק"ו ובכן מי יתנני השב רוחי להלום דברי מזרחי. שאומר דבר חדש אשר לא שמענו עד כה שק"ו הוא אסמכתא. והיאך יתואר זה אחרי דקי"ל דאדם דן ק"ו מעצמו. נדה (יט:) וא"כ לא מצינו שום ענין הגורם לבטל הק"ו כגון פרכא או כיוצא בו אין ספק שהק"ו אלימתא לחייב או לזכות. ומה שהביא המזרחי לסעד מק"ו ממגילה לא זכיתי להבין שהרי במגילה (יד.) אמר מ"ח נביאים וכו' ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה מאי דריש אמר ר"ח ב"א ומה מעבדות לחירות [ביציאות מצרים אמרו שירה על הים רש"י] אמרי' שירה ממיתה לחיים לכ"ש א"ה הלל נמי נימא [שהיא שירה רש"י] וכו' רב נחמן אמר קרייתה זו הלילא רבא אמר בשלמא התם וכו' הרי חזינן דנביאים סמכו עצמן על הק"ו והוסיפו על מה שכתוב בתורה מקרא מגילה ולשיטת רב נחמן לולא שתקנו קריאת מגילה הי' מהחיוב לומר הלל על הנס שנעשה ממיתה לחיים מכח ק"ו ומה מעבדות לחירות וכו' [וע"ל ז. עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה וכו' ובתוס' ד"ה נאמר' לקרות] ומ"ש המזרחי עוד ויש קצת ראי' על זה שהרי הגמר' לא הביא וכו'. כבר בררתי בס"ד בחיבורי תנא תוספתא שחברתי על התוספת' כי כמה וכמה דינים נלמדים מן התוספתא אף שלא הובאו בש"ס דילן. ולכן מפאת כל אלה שפיר כתב הכ"מ. ונסתייע מתוס' שהביאו סיפא ברייתא. ואי משום קושי' שכתב המזרחי דא"כ ברייתא דקתני תקנו מזונות תחת מ"י דמשמע דמזונות דרבנן דלא כמאן. והיא נאמרה כבר בתוס' דסיימו ולפ"ז תימא ברייתא דלעיל וכו' ואפ"ה לא כתבו תוס' שהק"ו הוא דרך אסמכתא מטעמים דאמרן וידעו תוס' דיש לתרץ התמיה היטב לפי מה דקי"ל כרב הונא א"ר דיכולה אשה לומר לבעלה איני נזונית ואיני עושה ופריך הש"ס מכך ברייתא דקתני תקנו מזונות תחת מ"י ומשני אימא תקנו מ"י תחת מזונו' ע' לקמן (נח:) ובתוס' (מ"ו) ד"ה תקנו וכו' והשתא לפי המסקנא אליבא דהלכתא דכך תני בברייתא תקנו מ"י תחת מזונות א"כ שפיר אתיא הברייתא אליבא דכ"ע ומזונות דאורייתא ברם לריש לקיש לקמן (נח:) דפליג ארב הונא א"ר וכו' וס"ל דמ"י עיקר וכן לרב אדא בר אהבה לקמן (נט) דמגיה הברייתא אימא תקנו מזונות תחת מותר מי' קושי' התוס' והמזרחי במקומה עומדת כמאן אתיא. ולכאורה יש לדקדק דעדיפא ה"ל להו

לתו' ולמזרחי להקשות על ר"ל דס"ל מ"י עיקר והוא דלא ככולהו תנאי וכן על ר"א ב"ע כמאן ס"ל וקצת ה"א דס"ל לר"ל ולרא"בא כברייתא דתני רב יוסף (מח.) שארה זו קרוב בשר מסייע ליה לרב הונא דאמר האומר א"א אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה. א"כ כיון דמוקמית לשארה על קרוב בשר אין למזונות ראיה מן התורה [אלא חכמים תקנוהו למר תחת מ"י ולמר תחת מותר מ"י] וס"ל בזה כת"ק ור' אלעזר דלא ילפו מזונות ועונה מק"ו אלא עונה כמשמעו הוצרך הכתוב להודיע ואי אמרינן דמזונות אתיא מק"ו דכשות קשה ועונתה ל"ל הא פשיטא דעונה מק"ו אתיא אלא במה שכתבה התורה ועונתה רצה להורות דלא נילף ק"ו וא"כ כיון דשארה אתיא לקירוב בשר אין לנו ללמוד חיוב מזונות ד"ת ובזה יתיישב הסוגיא דלקמן (נ"ח:) אר"ה א"ר יכולה אשה שתאמר לבעלה איני נזונית ואיני עושה קסבר כי תקנו רבנן מזוני עיקר ומעשם ידיה משום איבה מיתיבי תקנו מזונות תחת מ"י אימא תקנו מ"י תחת מזונות. ולכאורה איכא למידק למה זה אמר הש"ס קסבר כי תקינו רבנן מזוני וכו' עדיפא ה"ל לומר דקסבר ר"ה דמזונות מדאורייתא כמו כלהו תנאי הת"ק ור' אלעזר וראב"י ובפרט לפי מה שכתבתי דלפי מה דמהפך ר"ה הברייתא אימא תקנו מ"י תחת מזונות דגם הברייתא ס"ל כהני תלתא תנאי א"כ ניחא טובא לומר דר"ה ס"ל דמזונות עיקר שהוא דאורייתא ומ"י משום איבה. אמנם לכדאמרן דר"ה דאמר האומר א"א אלא אני בבגדי וכו' הוציא סברא זו כפי המבואר מסייע ליה לר"ה מקרא דשארה זו קרוב בשר א"כ ע"כ דמזונות תקנו רבנן. והוי יודע דסוגי' דאמר (נח:) ולקמן עוד (ע פג. קז:) וב"ב (מט:) גיטין (עז) אי' אר"ה א"ר יכולה האשה וכו' מזוני עיקר וכו' [ועכשיו זכינו כי גם נוסחת גאון סי' זה בסמוך ד"ה ברם צריך וכו' גריס אר"ה א"ר יכולה אשה וכו'] ולפי גירסא זו איכא למידק טובא הא דאמר הש"ס בסוף סוגיא (נח:) רב ושמואל סברי תקנו מזונות תחת מ"י וכו' הלא בכל מקומות הנ"ל מבואר דרב ס"ל דמזונות עיקר ומ"י תחת מזונות אמנם אודיע כי בב"ק (ח'.) אי' אר"ה יכולה אשה וכו' וכן ברב אלפס אי' אר"ה יכולה אשה וכו' וגרסי' בהדי' פרק שני דייני גזירות דהילכתא כר"ה עכ"ל ולא גרס אמר רב" וא"כ דר"ה בעצמו ומפי עצמו אמר יכולה וכו' הוכרח הש"ס לומר קסבר כי תקנו רבנן מזוני וכדאמרן וע"פ האמור דכולהו תנאי גם ראב"י ס"ל דמזונות ד"ת יתיישב מה שלכאורה תמוה מאד הא דאמר רבא (מ"ז:) האי תנא סבר מזונות מדאורייתא דתני' שארה אלו מזונות וכן הוא אומר וכו' ר' אלעזר וכו' עונתה אלו מזונות וכו' הנה ראינו כי הת"ק ור"א ס"ל מקרא חיוב מזונות וא"כ ה"ל לרבא לומר הני תנאי סבירא להו מזונות דאורייתא ולא לשלול רבים בלשון יחיד. ואולם אמת נכון הדבר לפמ"ש תוס' ישינים לעיל (כט:) ד"ה ולאפוקי

מהאי תנא פ' תנא דברייתא אבל מפיק מתרווייהו תנאי שמוזכרים בברייתא והשתא אם אמרי' כמו שכתבתי דכולהו תנאי המוזכרי' בברייתא [כלומר אף ראב"י ס"ל מכח ק"ו דמזונות דאורייתא] שפיר יש לומר הא דאמר רבא האי תנא סבר פי' תנא דברייתא משא"כ לדעת המזרחי דראב"י ס"ל דמזונות דרבנן אבל הת"ק ור"א ס"ל דמזונות ד"ת אין לומר דפי' האי תנא סבר דקאי על תנא דברייתי'. ובכן אחת לאחת הכף מצרף בקב נקי ונחת בלימא מסייע בסיוע שיש בו ממש לדעת אונקלוס שארה זיונה. וכדעת הרמב"ם והרשב"א וסייעתם. עוד אני מדבר מצאתי רב לי בדבר זה לחבר שגם הגאון בעל פרשת דרכים בדרך מצותיך כתב דמה דאי' בסמ"ג לראב"י מזונות ועונה דרבנן נראה דטעות סופר הוא וכתב עוד דמה שכתב הסמ"ג עשין (מ"ז וצ"ל) מ"ח שארה אלו מזונות כסותה כמשמעו כו' מבואר דפסק כחכמים ומשיג על המזרחי והרוצה לעמוד עליו. ע"ש:

אלו אשה דאמרה לא בעינא מזונות ולא מעה כסף לצורכי וכו' דא"ר הונא א"ר יכולה אשה וכו': בגוף ענין המסתעף מזה הלא ערוכה בכל ושמורה במה שכתבתי לעיל באריכו' בס"ד ואת זה תדע דמ"ש גאון אילו אשה דאמרה לא בעינא וכו' נתבאר ע"פ דברי הר"ן בכתובו' [דף פ"ז: ד' זולצבאך] בזה"ל ומשמע דה"ה דיכולה לומר איני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת מותר וכ"כ רב אחא גאון ז"ל בשאלתות ודבר ברור הוא שאם במזונות דשכיחי יכולה לומר איני נזונית ואיני עושה כ"ש במותר דלא שכיחי עכ"ל:

פירוש סט

בעי רבא נר חנוכה וכו' קידוש היום עדיף ותדיר וכו': לפנינו בשבת (כג:) אי' בעי רבא וכו' קידוש היום עדיף דתדיר וכו'. ולכאורה לפי תירוצא שני' שכתבו בפסחים ק"ו. ד"ה זוכרהו וכו' דקידוש היום על היין דין תורה הוא וכ"כ המפרש המכונה בשם רש"י לנזיר ריש (ד'.) ד"ה והרי מושבע ועומד מהר סיני וכו' דקידוש על היין דאורייתא ע"ש איכא למידק דלא נקט רבא המסתבר טפי לומר קידוש היום עדיף שהוא מן התורה ונר חנוכה אינו אלא מדרבנן ומדלא אמר רבא הכי יהיה מזה ראיה גדולה לתירוצם של תוס' בראשונה בפסחים ולדעת ר"ת בנזיר (ד'.) דקידוש על היין אינו אלא מדרבנן הלכך לא מצי רבא למינקט מעלה לקידוש אלא שהוא תדיר [בלבד נגד חנוכה שאינו תדיר]. ואשר ע"כ ברור דתלי' בגרסאות. הנה לדעת גאון שהקדים ליסוד מוסד ברם צריך וכו' קידושא דאורייתא דכתיב זכור את יום וכו' זוכרהו על היין וכו'. שפיר גריס בנוסחתו דבעי רבא קדוש היום עדיף [כלומר שהוא מדין תורה] ותדיר ונקיט רבא תרתי מעלות דיש לקידוש היום נגד נר חנוכה. אמנם אותן גדולים הסוברים דקידוש היום מדרבנן. היה לפניהם

כנוסחא שלפנינו קידוש היום עדיף דתדיר ודע דרובו ככולו מה שכתב כאן בכל סימן ס"ד הלזה הוכפל לק' בפ' בהעלותך סי' (קכ"ב.) במעט שינויים קצת. ואני הוספתי שם לברר איזה דברים קחנו משם:

פירוש ע

ולענין שאילת' דשאילנא קדמיכון [כלומ' השאלה דמבואר לעיל בסמוך ברם צריך ה"מ מדעתיה ודאי קא שכיב מאי מי אמרינן כי היכי דחיישי' ליה על בניה נמי חיישינן א"ד וכו' ומאי דבעי לפקח] ת"ש דתני' המבזבז אל יבזבז יותר מחומש [ומעשה בא' שבקש לבזבז יותר מחומש ולא הניחו לו חבריו כצ"ל] שמא יבא לידי עניות וכו' דמר עוקבא וכו' ה"מ מחיים אבל לאחר מיתה תילתא וכן הלכתא: לפנינו בכתובות (ס"ז:) אי' מר עוקבא וכו' כי קא ניחא נפשיה וכו' קם בזבזיה לפלגא ממוניה היכי עביד הכי והאר"א באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ה"מ מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאחר מיתה לא ע"כ. הנה משמעות הסוגי' שמעי' מעובדא דמר עוקבא דעכ"פ עד פלגא מצי לבזבז לאחר מיתה. אכן כפי נוסחת גאון דמר עוקבא אמר הבו תילת' לעניים מנכסיי. ומסיק גאון וכן הלכתא ר"ל דיותר משליש נכסיו אינו רשאי לבזבז אף לאחר מיתה. וחידוש שבכל הגדולים ראשונים ובטוש"ע ליכא שום רמיזא. רק הרמ"א בי"ד בהג"הה ריש סי' רמ"ט כתב בזה"ל ואל יבזבז אדם יותר מחומש שלא יצטרך לבריות אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה ע"כ. מלשונו נראה דיכול לפזר כל נכסיו בשעת מותו. ואולי אם ראו דברי גאון דמסיק להלכתא תילתא דוקא מדלא צוה מר עוקבא ליתן יותר מתילתא ועכ"פ עד פלגא לפי הנוסחא שלפנינו היו מביאי' בבירור לפסק הלכה ואגב אמרתי דרך רמז דהא דאמר יעקב פ' ויצא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו דלכאורה מלת לי קצת מיותר דהא פשיטא שלא יעשר מה שיתן השם לאחריני ואולי משום דמזה נפקא לן בכתובות (נ.) דאל יבזבז יותר מחומש דכתיב עשר אעשרנו לך ע"ש. ואל ההוראה זו אמר יעקב וכל אשר תתן לי כלומר בעודני חי על האדמה מכל מה שתתן לי לצורכי עשר אעשרנו שהוא החומש אבל מן מה שאניחנו אחרי להיורשי' איננו בכלל נתינת לה' בחלק חומש אלא יבזבז עד פלג' או תילת' [ודרך מקרה טהור מצאתי בבא"ה ס"ק ב' אהא שכתב רמ"א בהג"ה אבל בשעת מותו יכול ליתן צדקה כל מה שירצה. כתב דוקא עד פלג' שארית יוסף דף ע"ז עכ"ל ובהיות שהספר ההוא לא נמצא לפני לא ידעתי אם התעורר ג"כ לתמוה על שהעלימו עין ממ"ש גאון] וזאת לדעת דגם הרמ"א דקדק וכתב יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה דוקא דרך צדקה יכול ליתן

ככל אשר יחפוץ. אבל באופן אחר כגון להוריש כל אשר לו לאדם אחר היכא דיש לו בנים ודאי לכתחלה לא. שהרי אפי' מברא בישא לברא טבא נתבאר כתובות (נג") וב"ב (קל"ג:) דלא יעבר אחסנתיה כ"ש לאדם אחר וכן מוסכם מכל הגדולים ובטוש"ע ח"מ סי' רפ"ב שלא להעביר נחלה ממי שראוי לירש. ודע עוד בהרמב"ם פ"ו מה' נחלות דין י"א כתב כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשים אע"פ שאין היורשין נוהגין בו כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו וזכו האחרים בכל מה שנתן להם מדות חסידות שלא יעיד אדם בצוואה שמעבירין בו הירושה מן היורש אפילו מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה והראה הכ"מ את מקומו של מדת חסידות היא בגמ' דב"ב (קל"ג:) וכן ציין הבאר גולה ס"ק ג' אהא שכתב בש"ע ח"מ סי' רפ"ב ומדות חסידות וכו' מימרא דשמואל לרב יהודא שיננא לא תהוי כעבורי אחסנת' כו'. אמנם משם אין ראיה אלא דאיהו גופא לא יעשה הכי וגם לא שמענו דמידות חסידות היא. אלא דינא הכי הוא שלא יעביר נחלה אפילו מברא בישא וכו'. ותו דחסידות לענין שלא להעיד לא נזכר שם כלל. ובכן עדיפ' להראות מקומו בכתובו' (נ"ב: ונ"ג.) ביהודא בר מרימר דהוה קא מיפטר מיניה ולא רצה שיטפל לזה ע"ש ובדין י"ג שם כתב צוו חכמים שלא ישנה אדם בין הבנים בחייו אפילו בדבר מועט שלא יבואו לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף ע"ש: וכלשון הזה כ' הטור ח"מ סי' רפ"ב. ויצא להם כן מגמר' ערוכה שבת (יו"ד:) לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים וכו' ולכן יש לתמוה קצת שהשמיט דין זה [דאפילו מחיים ובדבר מועט אל ישנה] בש"ע ובאחרונים. וכתבתי מזה בקונ' אומר השכחה שהשמטה זו אינו יודע מה היא:

פירוש עא

הלכה כדברי חכמים: דע דבע"א (ח'.) אי' א"ר יהודה א"ש הלכה שואל אדם צרכיו בשומע תפלה וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דבעי טעמא למה האריך כל כך וה"ל לשנות בקצרה הלכה כחכמים [כמו שהקשה הש"ס ברכות (לו.) ולימא הלכה כר"ע וכן בכמה דוכת' טובא] כהיום ה"ה ראינו נוסח' אמיתי שיצא מפי גאון דקושטא הכי הוא. אמנם אכתי איכא למידק קצת למה ליה לר"י א"ש למיפסק הלכה כחכמים פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים כמו שמקשה הש"ס שבת (ס':) ובשאר דוכתי ובדקתי ברב אלפס לית לכל זה דאמר ר"י א"ש וכו':

פירוש עב

א"ר שמואל ב"נ משמיה דרב מנין לגמר דין של ציבור שחוזרת שנא' ולבם לא נכון עמו וכו' והא כתיב דרשו ה' בהמצאו וכו' ההוא ביחיד בגמר' דילן לא ידעתי מקומו ובתענית (ח.) הכי אי' א"ר אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו שנא' וכו' איני והא אוקי' שמואל אמור' עלה ודריש וכו' ולבם לא נכון וגו'. ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון וגו' לא קשי' כאן ביחיד כאן בציבור ע"כ שם. עוד בא"ד א"ר חמא בר גוריא אמר יפה צעקה לאדם בין וכו'. לא ידעתי מקומו אלא ר' יצחק הוא דאמ' יפה צעקה לאדם וכו' במסכת' ר"ה (טז. יח.) והביאו גאון לעיל בסמוך:

פירוש עג

שאפי' יום משתה שאסור וכו': דברים הללו צריכין תיקון ע"פ סוגי' מגילה (ה:) דאי' על נכון והתני רב יוסף שמחה ומשתה ויו"ט שמת' מלמד שאסורי' בהספד משתה מלמד שאסורים בתענית ויו"ט מלמד שאסור בעשית מלאכה ודע בהרא"ש פ' אלו מגלחין סי' פ"ג ע"ש ובטור א"ח סי' תרצ"ו אי' בזה"ל כתב בשאלתו' שאם מת לו מת בפורי' אסור להספידו ולא לנהוג אבילות ואם מת קודם פורי' ופגע בו פורים בתוך ז' בטל ממנו גזירות ז' ודוקא פורי' וכו' והב"י שם העתיק כל לשון הרא"ש ע"ש. והנה לפנינו בשאילתות לא מצאתי וחסר לפנינו ודע עוד דז"ש גאון בריש הדבו' ואסור במלאכה. לא קיימא כלל במסקנא וגאון בעצמו מייתי בסמוך להא דאמר רבה בריה דרב' דאיסור מלאכה לא קבילו עלייהו וליכא איסור מלאכה רק במקום שנהגו מצד המנהג שלא לעשו' מלאכה מנהגא הוא ועל היסוד זה כתב גאון נ"ל זה ברם צריך מקום שנהגו שלא לעשות וכו':

פירוש עד

ומנ"ל דמנהגא מילתא הוא דאמר רבא ב"א א"ר יוחנן אמר רב דכתיב שמע בני מוסר וכו': לפי שעה לא ידעתי מקומו וגם לא נזכרתי אם מצאתי ראיתי בשום מקום ר' יוחנן אמר רב נהי שהי' ר' יוחנן מחבבו לרב כדאי' חולין (נד.) (קלז:) והי' כותב לו לקדם רבינו (חולין צ"ה:) מ"מ ר' יוחנן אמר רב לא מצאתי עדיין. ודע דמעין דבר זה השיב ר' יוחנן לבני בישן כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנא' שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. גם בחולין (צג:) א"ר יוחנן לר' שמן בר אבא הני ביעי חשילת' שריין ואת לא תיכול משום אל תטוש תורת אמך [מנהג מקומך שאתה מבבל ושם נוהגין בו איסור רש"י]:

פירוש עה

זה ששנו חכמים חל להיות בשבת כפרים מקדימין ליום הכניסה בזמן חכמים הראשונים שהיו בקיאים בחשבון וכו' היה יום הערבה בא בשבת ופורים בשבת ומקרא מגילה בשבת ומוציאין לולב בשבת ותוקעין שופר בשבת אבל היום שאין חכמים בקיאי' בחשבון וכו' גזרו חכמים וכו' וכן בשופר וכן במגילה וכו': נאלמתי דומי' שהרי מתני' דהכא במגלה דתני' חל להיות בשבת וכו' בהכרח ודאי דאיירי בזמן שהיו בקיאים בחשבון [ומקדשין ע"פ הראיה דעכשיו דחינן הקביעות שלא יחול פורים בשבת כדי שלא יבא יום כפור בע"ש וכן מוכיחין דברי גאון שכתב בזמן שהיו בקיאים וכו' היה יום הערבה ופורים בא בשבת] ואפ"ה עיירות גדולות אין קורין בו ביום מטעמא דרבה כדאמר בסוגי' מגילה (ד':) דכ"ע מיהא מגילה בשבת לא קרינן מ"ט אמר רבה הכל חייבין בקריאת מגילה ואין הכל בקיאין במקרא מגילה גזירה שמא יעבירנו. וכן בשופר דבמקדש היו תוקעין אבל לא במדינה והיינו אפי' בירושלים לפירש"י ותוס' בר"ה (כט:) לא היו תוקעין מטעמא דרבה גזירה שמא יעבירנו וכו' דבשב ואל תעשה יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כמ"ש רוב המפרשים מיהו בהא י"ל דדעת גאון כמ"ש הר"ן פ"ד דסוכה ופ"ק דמגילה שהטעם שדוחין התקיעה מפני גזירה זו היינו משום דלא בקיאי בקביעא דירחא והביאו המג"א סי' תרפ"ח והקשה מדבריו ואני כתבתי ישוב נכון ובביאור הענין ואין כאן מקומו. עכ"פ במגילה ברור דגם כשהיו בקיאים לא הי' מקרא מגילה בשבת וכן מפורש בסוגי' ב'. דאמר ר' יהודה עלה דמתני' אימתי בזמן שהשנים כתיקנן [שהשנים מתעברות ע"פ ב"ד והחדשים המתקדשין בב"ד שולחין שלוחיהן וכו' רש"י] וישראל שרויין על אדמתם [והשלוחין מגיעי' עד הפסח לקצה א"י רש"י] וכו' וז"ל התי"ט פ"א דמגילה מ"ב ד"ה חל להיות בשבת למאי דכתיבנא בסוכה דאין עושין י"כ באחד בשבת הה"נ בע"ש דהני טעמי נמי שייכי ולפיכך הכא דוקא בזמן שמקדשין ע"פ הראיה דאל"כ כשיחול פורים בשבת יבא י"כ בע"ש וכ"כ המגיד ע"כ וכתבתי בקונט' שטרי המאוחרין תמוה שלא הקדים מארי דודי זקני הגאון תוי"ט מאמר זה בראש המשנה חל להיות יום י"ד בשני וכו'. כשיחול פורים בשני יבוא י"כ באחד בשבת. ובקדימתו כזריז היה נשכר שלא הי' מן ההכרח להאריך ולכתוב הה"נ בע"ש דהני טעמי נמי שייכי. ונעלמה ממני מדוע אחרו וכתבו ולמאן שלא יחסר המכוון חובה עלי ליתן תודע מ"ש בס"ד בחבורי יסל"מ ולישב הכרחית התי"ט שכתב דאל"כ כשיחול פורי' וכו' אמנם לדעת רבינו חננאל שהביא התי"ט פ"ה דסוכה מ"ה שהדחיות מסורות הלמ"ס ואף בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה לא היה תרי שבי בהדי הדדי ע"ש. אין תירוצו של

התי"ט מספיק מיהו בזה י"ל דכוונת התוי"ט בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה אין הכרח לכללא דמילת' דאע"ג שחל פורים בשבת אפ"ה אין הכרח שיחול יה"כ בע"ש שהרי ע"פ הראיה מקדשין והעיקר כשנראית הלבנה בתחילת תשרי אכן כקושי' התי"ט דהכא איכא למידק במשנה וגמרא דחגיגה י"ז. ומודים שאם חל עצרת להיות בשבת שיום טבוח וכו'. היאך אפשר שיהיה עצרת בשבת שהרי אז בהחלט מטעם ספירת שבעה שבועו' הוא י"ט ראשון של פסח בששי לשבת וזה א"א ע"פ הקביעות לא בד"ו פסח ויקשה מזה לרבינו חננאל וגם לדעת ר"י שכתבו תו' בפסחים (נח.) ד"ה כאלו וכו' דאע"ג דהיו מקדשין ע"פ הראיה היו נזהרים שלא יבואו תרי שבי בהדי הדדי ע"ש. ולכן לולא דבריו של גדול התי"ט ה"א דזה שכתבו תו' בשבת קי"ד. ד"ה חלבו וכו' אומר ר"י דכל היכא דקתני תרי שבי דהוי בהדי הדדי דאתי' כאחרים וכו'. והכי מפרש הש"ס בסוכה עכ"ל. הנה אחרי שגלוי ומפורש בש"ס דסיכה לא ידענא מה הוסיף ומה חידש ר"י בזה יטול מה שחידש אחרי שהקדימו ש"ס ערוכה בסוכה וגם ז"ש דכל היכא וכו' צריך ביאור קצת. וע"כ כל מן דין סמוכין לנא דר"י לשיטתיה בפסחים (נח:) הנ"ל דאפי' בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה היו נזהרים על הקביעות ולכן כללא כייל דבכל מקומות דמצינו תרי שבי בהדי הדדי אתיא כלומר כמו דהש"ס בסוכ' מפרש למתני' דחלבי שבת וכו' דאתי' כאחרי' ה"נ בכל שאר דוכת' דהיינו משנה דחגיגה (יז.) שזכרתי וכן משנה דמגילה נקראת. אל יקשה עלינו אלא הטוב והישר לומר דאתי' כאחרים וזה מבואר בלשון ר"י דוק ותשכח. והנה על המשנה דמגילה בלא"ה שפיר אמרי' בריש הסוגי' א"ר יוחנן זו דברי ר"ע וכו'. ואנן חזינן דר"ע ס"ל להדי' גבי חלבי שבת וכו' דהוו תרי שבי בהדי הדדי. ובזה יתיישב היטב בפשיטות קושי' מד"ז התי"ט. ואגב גררא ראיתי להתעורר לדעת ר"ת ור"י שכתבתי למעלה איכא למידק בסוגי' נדה (סז:) אשה חופפת בע"ש וכו' שכן וכו' וטובלת במוצאי שני ימים טובים של ר"ה שחל להיות אחר שבת. הגם שהדין דאמר רב הונא דחופפת בא' בשבת וטובלת בחמישי בשבת וכו' יוכל להתקיים שכן אשה חופפת בערב ראש השנה שחל ר"ה להיות בחמישי ובששי וטובלת ליל מוצאי שבת. אמנם מדנקט ר"ה להדי' במוצאי שני ימים טובים של ר"ה שחל להיות אחר שבת. וכן נקט ר' יימר בלשונו שם מוכח להדי' דעכ"פ נמצא ר"ה ביום ראשון בשבת והיינו כשהיו מקדשין ע"פ הראיה וכסברת רש"י בפסחים (נח:) שזכרתי למעלה. ואין לומר דסוגי' דנדה י"ל דמצינו שכן חופפת וכו' אליבא דאחרים דס"ל אין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים כדאיתא ר"ה (ו כ'.) ובשאר דוכת'. אכן זה לית' שהרי אליבא דאחרים לא מצינו ר"ה רק יום אחד בשבת ולא שני ימים. מעתה אחזור אל הענין דכל דבריו של גדול בדבור זה

מרישא לסיפא שהאריך גאון אית בה עמקות גדול. ולברר כולו אין פנאי עד אקח מועד בס"ד אדברה נא ולא אחדול:

השמטות

אות א

מאי דריש ביה [ואולי ס"ל לר"א כרב או כשמואל לקמן בשבת (קי"ט.) וכבדתו רב אמר להקדים ושמואל אמר לאחר מיהו נראה דאפילו רב ושמואל דרשו ענין וכבדתו בענין מלבושים של שבת. והלכך הרמב"ם וטוש"ע סי' רס"ב פסקו שלא יהיה מלבו כך של שבת וכו' וגם פסקו לענין מקדים או מאחר הכל לפי מה שהוא אדם:

אות ב

לא ידעתי מקומו בש"ס [וקצת אפשר לומר. דהמכוון של זה נזכר לקמן בשבת סוף (קי"ג:) אר"א ב"א א"ר יוחנן מנין לשינוי בגדים מן התורה וכו' ואפשר דאע"ג דנדרש כאן ממלת וכבדתו דר' יוחנן קרי וכו'. מ"מ משום דר"י ס"ל בתענית (ט.) דליכא דכתיבי בכתובים ולא רמיזי באורייתא לזה המציא ר' יוחנן לומר מניין לשינוי בגדים מן התורה. ולא סגיא ליה לומר מניין לשינוי בגדים משום דידוע כבר ממלת וכבדתו. לכך הוסיף לומר מן התורה כלומר דהיכי רמוז בתורה דיש בבגדים שייכות ענין מעלה ופחיתות ומשני שנאמר ופשט את בגדיו וכו':

שאילתא כ"ה

פ' וישלח בראשון לציון ד"ה דברים הללו וכו' עפמ"ש רש"י ביבמות (מה.) ד"ה חייבי וכו' [נשכח וע"ע היטב ברש"י שם (סח) ד"ה עבד כנעני וכו' מ"ש בשם שאלתות דרב אחאי ואין כאן מקום להאריך:

פירוש עו

ומאחר דקרא סברא ל"ל מהו דתימא וכו' בסוגיין שבועות כ"ב: אר"ח ב"א א"ש שבועה שלא אוכל ושתה חייב אב"א סברא ואב"א קרא אב"א סברא דאמר ליה איניש לחבריה נטעום מידי ועיילי ואכלי ושתו ואב"א קרא שתייה בכלל אכילה דאר"ל מניין דשתייה בכלל אכילה שנאמר ואכלת וכו'. וכתבו תוס' ד"ה אב"א וכו' ותימא כיון דאיכא סברא ל"ל קרא וכו' ויש לחלק דיש דברים שאין הסברא פשוט' כ"כ וצריך הפסוק להשמיענו הסברא עכ"ל. ועתה הוריתי לדעת כי זה שכתב גאון ומאחר דקרא סברא ל"ל. רצונו להקשות אסוגיא כפי גרסתו דמתחלה אמר בסוגיא אב"א קרא ואח"כ הוסיף לומר ואב"א סברא ועל זה פריך רב אחאי דלמה לי לסוגיא בהוספה זו מסברא אחר שכבר הביא

מתחלה מקרא. [והוי כיהודה ועוד לקרא ע' קדושין (ו.) ותו' ב"ב (סא.) ד"ה ואב"א] ומתרץ מ"ד אע"ג דמדאורייתא שתייה בכלל אכילה וכו' כלומר דמקרא אין למילף לנדרים דהלך אחר לשון בני אדם ולא ידעינן דבלשון ב"א הוי שתייה בכלל אכילה אלא מכח הסברא שהוסיף הסוגיא. וזהו שסיים גאון קמשמע לן דקרו [כלומר דאינשי קרי לשתיה אכילה] אמטול הכי [כלומר בשביל כך] קא מסייעינן עליה דשבועה [כלומר דמש"ה בנשבע שלא אוכל ואח"כ שתה חייב. ומלת וקא פרכינן שכתב גאון צריך תקון ומובן] אמור מעתה לפי תירוצו של גאון מאליו ישמע קול פשוט דלא קשיא הכא איפכא כיון דאיכא סברא קרא למה לי כמו שכתבתי לעיל בשם תוס' והביאו לראיה דהכי בכתובות דמייתי מקרא דהפה שאסר הוא הפה שהתיר פריך הש"ס ל"ל קרא סברא הוא הוא אסרה הוא שרי לה. אמנם אין הנדון דומה לראיה דהתם בכתובות פריך שפיר מסברא דמסתבר לכל שכל אנושי משא"כ הכא דתלי' בלישנא. ברור לומר דאי לא קרא נוכל לומר דבלשון תורה לא הוי שתייה בכלל אכילה. והלא אפי' לשון תורה לחוד ולשון נביאי' לחוד ולשון חכמים לחוד כמ"ש תוס' קדושין ל"ז: ד"ה ממחרת. לכ"ש דלשון בני אדם לחוד ולשון תורה לחוד. והלכך ודאי אצטריך קרא. ומדברים הללו דברי תוס' שזכרתי צריכין חזוק דמאי קשיא להו וכדאמרן. ורציתי לומר כדי לקיים מצות פריקה דע"פ הנוסחא שלפנינו דמסדר בסוגי' תחלה אי ב"א סברא דאמר ליה אינש לחבריה וכו'. אי ב"א קרא וכו' אפשר דקמכוונו תוס' להקשות למה לי קרא כלומר על הסוגיא הקשו דל"ל לאתויי קרא אחרי שכבר מייתי לה מסברא. ועל זה תירצו שאין הסברא פשוטה כל כך וכו' כלומר דלישנא של ב"א אינו מבואר בזה כל כך וע"פ שבררתי בס"ד בכנסת חכמי ישראל בתשובתי אל הגאון המפורסם מהרי"ח אב"ד דק"ק פראג בענין השמטת הפוסקי' דהנודר מן האור אסור באורן של כוכבי' דמייתי הש"ס ריש פסחים (ב.) דתנן [וצ"ל דתניא] הנודר וכו' והדברים ארוכים עכ"פ המורם מהם היכא דנתברר דלשון ב"א אינו כלשון תורה הולכין בנדרים אחר לב"א ולא אחר לשון תורה כמבואר בתו' פסחים ב. ד"ה כדתנן וע"ש שהביאו ראי' מערכין. ולכאו' ה"ה דה"מ לאתויי ראי' מן המוקדם ביומא (עו.) גבי תירוש דאזלינן אחר לב"א בנדרים ומותר ביין אע"ג דבלשון תורה תירוש חמרא הוא כדאי' שם להדיא. וביבמות ע"א. ד"ה והני מולין וכו' אבל בענין דלא ידענא בבירור לישנא ב"א אז אזלינן אחר לשון דמצינו בתורה ונתברר בהר"ן נדרים מ"ט. דאע"ג דבירושלמי אפליגו ר' יונתן ור' יאשיה מ"מ לפום גמרא דילן כ"ע ס"ל דהולכין בנדרים אחר לב"א והילכך בין להקל בין להחמיר האומר בחג י"ט האחרון בכלל. וכתבתי לדינא דמן הירושלמי שהביא הר"ן מוכח להדי' דשמיני עצרת לא איקרי

חג בלשון המקרא. וציינתי על גליון המחזור שאני מתפלל מתוכו. כל מ"ש הפוסקים ראשונים והאחרונים בענין אמירת חג ש"ע הזה. ואחר האריכות כתבתי דמן הירושלמי ראיה ברורה למ"ש הרמ"א בהגה"ה בסימן תרס"ח. ואנו נוהגי' שאין אומרים חג בשמיני דלא מצינו בשום מקום שנקרא חג. [כלומר בלשון תורה וכדמוכח מן הירושלמי שזכרתי] ומצוה רבה ליתן טעם על כל הגדולים שהעלימו עין מן הנודע בירושלמי ואין כאן מקום לקבל ארי"ך עוד. ואחזור על הראשונות בכוונת תו' בשבועות אינני אומר מול פני הקורא קבל דעתי. היות גם אני ידעתי שיוצאים קצת ממרכז אמיתי. ומצוה ביד כל אדם לפרוק כל כמה דפשוט טפי ועליך למרוק. בריוח ולא בדוחק:

פירוש עז

והא בלא שבועה נמי כל הודאה אודויי [פירוש זה אהא דקאמר שם ב"ק (קג:) באותו ענין ור' טרפון מכדי היכא דמשתבע לא סגיא דלא הודה ועפרש"י ותו'. ובאם שהודה ובא לצאת ידי שמים מודה ר"ט. וע"ז כתב גאון] מודה ר"ט דהא תנן מודה ר"ט וכו' אלא אמר רבא שאני מתני' וכו' ואימא לך רבי עקיבא נמי היכא דידע ממאן דגזל דהדר למריה מודה ע"כ. דבריו של גאון מובני' לפי נוסחתו אלא אמר רבא וכו' וכן גרסת רש"י אלא אמר רבא מתני' דברי הכל היא וכו' והאי דפרכתי לעיל ואי ר"ע אע"ג דלא אישתבע לאו פירכא היא וכו' ע"ש ועולים בפירושא של גאון. לאפוקי מגרסת הספרים שכתבו תוספת ריש ד"ה אמר רבא וכו' ולא אתיא מתני' אלא כר"ט ולא כר"ע וסיימו ולפי מה שפי' בקונטרס אלא אמר רבא אתי שפיר וכו'. והוי יודע דבעל המאור הקשה על גרסת אלא אמר רבא והסכים בנוסחת אמר רבא. אכן הרמב"ן במלחמות הכריח גרסת אלא ואחר אריכות סיים ואף בשאלתות דרב אחאי משבחא גאון ז"ל מצינו הגרסא ופרושה כמו שכתבנו דמתני' כר"ע. והרוצה להעמיק יתן זמן:

פירוש עח

אלמא הלכתא כוותיה דשמואל וכן הלכתא. הרא"ש בפ' הגוזל עצים סי' כ"ב אר"י אמר שמואל אין משלחין מעות בדיוקני וכו' ור' יוחנן אמר וכו' כתב רב אלפס ז"ל והל' כשמואל וכו' מש"כ רב אלפס דהלכה כשמואל תמי' בעיני דבכולי גמרא קיימא לן דשמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן כדאיתא בריש מסכת י"ט (דף י) ושמא סבר רב אלפס מדקאמר גמרא וכו'. ואיפכא נראה לי דמדקאמר הגמרא וכו'. ומה שהאריך הגמרא וכו' משום דאיכא נפקותא אף לדידן תדע דשמואל נמי מצי לאשכוחי תקנה

אחריתי לשדורי ע"י שליח שעשו בעדים וכו'. וראיתי בשאלתות דרב אחאי שפסק גם הוא כשמואל ואע"פ שדבריהם תמוהים אין לחלוק עליהם עכ"ל גם הטור ח"מ סימן קכ"א העתיק מקצת דברי אביו ופסיק הכי וכן פסק בש"ע. והנה מה שהראה הרא"ש מקומו דקי"ל דשמואל ור"י הלכה כרבי יוחנן כדאית' בריש מסכת (י"ט.) אכן בכל מס' ביצה לא נמצא דהלכה בכ"מ כרבי יוחנן נגד שמואל. רק דהלכה כר' יוחנן נגד רב נזכר במסכת ביצה ד. ואולי מהאי טעמא הגיה חכם אחד אהא שכתובה בפנים דבכולי גמרא קיי"ל דשמואל נדפס בצידו נ"א דרב. ולא ידעתי צדיק מה פעל בהג"ה זו דא"כ מה קמתמה הרא"ש מהראיה שהביא דבכולי גמרא קי"ל דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן הלא הכא איפליגי שמואל ור' יוחנן ואם כה נאמר דהרא"ש מביא ראיה מהא דקי"ל דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. ומכ"ש לגבי דשמואל שהרי רב ושמואל הלכה כרב. ואם הלכה כרבי יוחנן נגד רב מכ"ש נגד שמואל אכן א"כ יהיה העיקר חסר מן הספר. ובדקתי בספר פלפולא חריפתא כתב ה"ג בריש מס' י"ט וכו' ע"ש וחידוש גדול שלא הרגיש דליתא שם. ואני בתקוני כלי שר"ת כתבתי דמה טוב לומר דצ"ל כדאיתא במסכת עירובין (מ"ז.) דשם איתא להדיא מה דעתך דאמר ר"י אמר שמואל וכו' והא שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכו'. ועתה נבא העיר הא דחזינן דגאון וגם הרי"ף פסקו כשמואל ולא חששו לתמיהת הרא"ש ע"פ הכלל דשמואל ור"י הלכה כרבי יוחנן. י"ל דס"ל לגאון ולהרי"ף הך דהל' כר' יוחנן נגד שמואל היינו באיסורא וכענין דאי' בעירובין בחפצי נכרים אי קונין שביתה או לא. אבל במילתא דהכא דמשלחין מעות ליתא להך כללא מהך כללא דקי"ל בכורות מ"ט: הלכתא כשמואל בדיני וכן הלכה מרווחת בכמה מקומות [גם מה שדקדק הרא"ש מדקאמר בגמרא שמואל היכי משדר משמע דלית הלכתא. כבר יחד בזה בס' פלפולא חריפתא ליישבו ע"ש] ודע דבעל המאור כתב בזה"ל ומה שפסק הרי"ף ז"ל בשליח שעשאו בעדים ובמשלחין מעות בדיוקני יותר נראה לי ממה שכתב בו רב אחאי גאון ז"ל וטעמיה דשמואל וכו' והרמב"ן בספר המלחמות ערך מלחמה של מצוה נגדו. ומגן ומחסה בעדו:

פירוש עט

והדר לימא תהוי חלה וכו'. דע שז"ל הרמב"ם בפ"ה מה' ביכורים דין י"א כל המפריש חלה מברך תחלה אקב"ו להפריש חלה. וכתב עליו הראב"ד בזה"ל כתב רב אחא משבחא ז"ל וקורא לה שם ואומר הרי זה תרומה. וביאר הכ"מ טעמא משום דחלה שם העוגה וכתב בשם סמ"ק שאין להקפיד בין יזכירו חלה ובין יזכירו תרומה. וע"ע בטוש"ע

י"ד ריש סימן שכ"ח ובב"ח ובפרישה ס"ק ד' ובאחרונים. הנה מה שהעיד הראב"ד בשם גאון שכתב וקורא לה שם ואומר ה"ז תרומה היינו מ"ש גאון לפנינו והדר לימא תהוי חלה. כלומר שקורא לה שם אחר הברכה. מיהו מה דאית' לפנינו הכא תהוי חלה. מסתברא כנוסחא שהי' לפני הראב"ד לימא תהוי תרומה שהרי בנוסח הברכה שכתב גאון מזכיר תרומה. ואני עומד ומשתאה לפי שעה דדין זו דצריך לקרות שם ולימא תהוי חלה או תהוי תרומה אחר הברכה כמו שפסק גאון והסכים על ידו הראב"ד והביאו ג"כ הב"י למה השמיטו הפוסקים בפרט הטור והש"ע בסי' שכ"ח למה שכחו ולא הזכירו הלכה זו שיצאה מפי גאון גדול. אשר אליו תשמעון ולא נחדול:

פירוש פ

מכדי כמה דלא מהיל לא מצי שחיט ליה פסחא תיפוק לי משום פיסחא איבעית אימא וכו' ואב"א כדאמרינן וכו' והשתא ניחא ליה. כוונת גאון להקשות אהא דקתני למול את בנו הוא כשפת יתר שהרי זה בכלל לשחוט את פסחו [דתנא כבר ברישא] והכל תלוי באם יש לו זמן ושהות לשחוט את פסחו יחזור ואם לאו לא יחזור. וזהו שדקדק גאון כמה דלא מהיל לא מצי שחיט ליה פיסחא דמילת זכריו מעכבו מפסח. וע"ז משני אב"א בזמן הזה דליכא פסח [ולהכי נקיט במשנה הבבא ולמול את בנו] ואיב"א כדאמרינן [כלומר לעולם בזמן דאיכא פסח והא דאצטריך למתני ולמול את בנו אייריי כגון] דהוו כייבין ליה [כלומר לתנוק] עייניה דלאו בר מילה הוא דשחטיה לפיסחא [פי' דשפיר שחטיה לפכחא דאין מלת זכריו מעכב הואיל דכייבין ליה עייניה דתנוק וכדאיתא יבמות ע"א בתירוצא של רב פפא כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח ביני וביני ע"ש] והשתא ניחא ליה [פי' דנתרפא התינוק מכאב עיניו]. ע"כ לשון הגאון וכוונתו. הנה במ"ש גאון מ"ט. פסח ומילה דאורייתא וכו' כאילו בא ליתן טעם למילתיה דאם אינו יכול לחזור למצותו דמבטל בלבו. צריך פנים שהרי גם לאכול סעודת אירוסין דינא הכי כדתנן ההולך וכו' ולאכול סעודת אירוסין וכו' והיא אינו אלא מצוה דרבנן בעלמא. ולחומר הנושא צ"ל ע"פ הירושלמי דא"ר יוסי גדול השלום ופי' הגאון בעל קרבן העדה דקסבר דאכילת סעודת אירוסין בבית חמיו אינו אלא משום איקרובי דעתיה דארוס וארוסתו וקרובים א"נ שלא יקצוף עליו חמיו עכ"ל והדבר ידוע דגדול השלום שאמרה תורה שמי שנכתב בקדושה וכו' שבת קט"ז. סוכה נג: נדרים סו: מכות יא. וחולין קמ"א. וא"כ הוי דבר דלאכול סעודות אירוסין כמו דאורייי'. ודוחק לפי שעה הנחוצה. יספיק עד ירחיב הפנאי. ובהא שהקשה גאון קתני למול את בנו וכו' ואב"א כדאמרינן דהא כייבין ליה

וכו'. ה"ה דהמ"ל כגון שהוא טמא וכיוצא בו שאין עליו שום חיוב עשיית פסחו. ויותר קשה לאוקימתא שכתב גאון דהוו כייבין וכו' ור"ל שאחר שעשה פסחו נתרפא התינוק. ותמוה דבכי האי גוונא היאך קתני במשנה ואם לאו יבטל בלבו הלא אחר זמן איסורו לא מצי לבטלו [ושחיטת הפסח אחר חצות דוקא וכבר חל זמן איסורו שאינו ברשותו כלל לבטלו כנודע וכמ"ש ג"כ גאון לקמן בסמוך דאר"א משום ר"י שני דברים וכו'] וכגון דא צריך רבה:

שם אלא הדר ומבער דלא מפגר [פי' מענין בטילה כמו בשבת קכט: כלומר דלא מבטל מפסח דבלא"ה כל זמן דלא ביער חמץ מביתו אינו רשאי לעשות פסחו] דכתיב לא תשחט וכו' וכדר' יוחנן וכו' מדברי גאון נראה הפרש גדול בין ההולך לעשות את פסחו ובין ההולך למול. דהיינו אחר זמן איסורו. בהולך לעשות פסחו ונזכר שיש לו חמץ בביתו צריך לחזור לביתו ויבער אף כשאין יכול לחזור למצותו. אבל בלמול את בנו משמע דכשאינו יכול לחזור למצותו ימול תחלה ואח"כ ילך לביתו ויבער. וגוף הענין עדיין צריך תלמוד:

פירוש פא

ומאי שנא חטי קורדניתא וכו' אתיא לאחלופי בדלא חמאי [אותן שתי תיבות צריכין תיקון ואולי צ"ל בדבלעי מיא] ואימת אילימא בתר שש איסורא הנאה דאורייתא הוא וכו'. צריך מובן במ"ש גאון בתר שש איסור הנאה דאורייתא. והיא פליאה לכאורה שהרי גאון גופא כתב תוך כדי דיבור שלפניו ומאי שנא חיטי קורדניתא אע"ג דשרירן [כלומר קשין] דאיכא למימר לא עיילן בהו מיא אתיא לאיחלופי וכו'. הרי דמדינא דאורייתא מותרין. ואינן אסורין אלא מדרבנן משום גזרה דאתי לחלופי. ואיך סיים גאון בתר שש אסור הנאה דאורייתא. והנה בגוף הדין דבשש גופא אין חוששין לקדושין כמו כן איתא לדעת רש"י אהא דאמר רב גידל המקדש משש שעות ולמעלה וכו' פירש"י מתחילת שש דאיסורא דרבנן הוא אבל תוס' ו. ד"ה משש וכו' [ונדפסו דברי תוס' שלא במקומן בטעות. אלא צריך להיות דבריהם בדף ז. כמבואר להמעיין במקצת] כתבו בשם ר"ת דמה דאמר רב גידל דאין חוששין לקדושין היינו מסוף שש ע"ש. משמעות דבריהם דבתוך שש גופא המקדש בחיטי קורדנייתא דהוי תרי דרבנן חוששין לקידושין. ובחולין ד: שילהי ד"ה מותר מיד וכו' כתבו דאע"ג דבשעות דרבנן וחמץ דרבנן חוששין לקדושין מ"מ אם בא אחר וקדשה חוששין לקדושי שניהם וע"ע תוס' קידושין נ"ח. ד"ה אלמא ע"ש. המורם מן התודע דברי גאון מצוה לפרוק. עוד מצוה להבין הראיה דמייתי גאון

מרב גידל דאמר הכי גבי קדושין דשייך למימר דרבנן אפקעו לקידושין מיניה כמ"ש רש"י בסוגיין. משא"כ לגבי עשיית פסח דאי אמרינן דלא מצי לבטל בשע' ששית וצריך דוקא לחזור לביתי ולבער א"כ מבטל הוא ע"י כך עשיית הפסח עשה שיש בו כרת ומנלן דהעמידו חכמים דבריהם בהא ומרב גידל אין ראיה דשאני התם דהפקר ב"ד הפקר ואפקרו לממוניה והכל כמ"ש רש"י ד"ה אפילו בחיטי ע"ש:

פירוש פב

מי חיישינן ליה לריב"נ וכו' והא דתניא מצה מצה איצטריכא ליה דמקשינן מצה לחמץ. [פי' הא דתנן במשנ' (לה:) אלו דברים שיוצא בהן ידי מצה בחיטין בשעורים וכו' ודייקינן מינה הני אין אורז ודוחן לא משום הקישא דכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה כמו שנתבאר בסוגיי' (לה.) ומפני כך איצטריך המשנה להורות דינו במצה דה"א דאע"ג דליכא באורז ודוחן שוש שייכות חימוץ אין זה מגרע לצאת בהן ידי חובת מצה לפיכך הוכרח למיתני דלא יצא] ת"ש דתניא רבי יוסי אומר וכו' ואמר רב אשי ש"מ ליתא דחש ליה לר' יוחנן בן נורי אורז מין דגן הוא וכן הלכתא. ע"כ לשון גאון ופי' כוונתו. ותמצא עוד מעניין זה שכתב ג"כ גאון לעיל בסימן ע"ג יע"ש. בסוגיא דפסחים (קי"ד:) מאי שני תבשילין. אמר רב הונא סילקא וארוזא [רבותא היא וכ"ש שני מיני בשר. רשב"ם ותו'] רבא הוה מהדר וכו' א"ר אשי שמע מיניה מדרב הונא לית דחייש להא דר"י בן נורי דתניא ריב"נ אומר אורז מין דגן וחייבין על חימוצו כרת ואדם יוצא ידי חובתו בפסח. ופירש"י והרשב"ם ש"מ מדקאמר רב הונא דמבשלין אורז בפסח ולא חייש לחימוץ לית דחש לה לדר"י ב"נ. וזה לי רבות בשנים שעמדתי לידע למה דוקא ממילתא דרב הונא דייק דלית הלכתא כריב"נ הלא כבר מוכרח ועומד ממשנה דלעיל (לה.) הני אין אורז ודוחן לא ומסיק להדיא דמשנה דלא כר"י ב"נ אמנם כהיום הזה ראינו תורת אמת היוצא מפי גאון גדול דדוקא מר"ה מוכח דאפילו להחמיר אין אנו שומעין לדר"י ב"נ. וזה לא ידענא ממשנה כמו דאסבריה גאון דמשנה מדבר בענין שהוא להקל. ואכתי הוה אמרינן דלהחמיר שומעין לדר"י ב"נ. ומדוקדק עפ"ז הא דנקט רב אשי בלישניה לית דחש להא דר"י ב"נ וכו' ולא נקט בלישניה ש"מ מדר"ה דאין הלכה כר"י בן נורי. אכן ע"פ האימורים הניתנים למעלה מדויק לית דחש כלומר אפילו לחומרא לית דחייש ודבר זה מוכח דוקא מדרב הונא דאמר דשני תבשילין היינו סילקא וארוזא הרי דמבשלין אורז בפסח ולא חיישינן כלל לדר"י ב"נ דאמר דאורז מין דגן וחייבין על חימוצו וכו'. עודני עומד בסוגי' זו

נפתח לפני קריאת ספר צל"ח שחיבר פאר הזמן הגאון מפורסם מהרי"ח נר"ו אב"ד דק"ק פראג כתב בזה"ל אמר רב אשי ש"מ מדרב הונא לית דחייש להא דר"י ב"נ ויש לדקדק דילמא חלטן ברותחין או במי פירות בשלו ובשלמא מרותחין לא קשה מידי דודאי א"א לעשות תבשיל מחדא גרעין והרי אורז אית ביה צירי כמו בחיטי והרי אמר רב יוסף בדף (מ.) דלא לחלוט תרי חיטי בהדי הדדי דדילמא יתבא חדא בציריה דחברתא ולא סליק דיקולא דמיא. אבל ממי פירות קשיא ומכאן הי' להביא ראיה לדברי רש"י דמי פירות אפילו בלי מים מחמיצין אלא שהוא חמץ נוקשה ע"כ ד"ק. ואני לא לסתור דבריו של גדול באתי. אלא לבנות בית רוב הפוסקים וכן קי"ל לדינא דמי פירות אינן מחמיצין כלל ושרי לגמרי. ואימא מלתא בטעמא דאטו לרש"י מי ניחא נהי דממי פירות לא קשיא. אבל מרותחין קשיא דלמא חלטו ברותחין. ואין לומר כתירוצו שלו לשיטת רש"י גופי' בברכות (לז.) דאורז הוא מי"ל וכ"פ עוד ב"מ (מ.) והיינו שקורין היר"ז כמ"ש הפוסקים בה' ברכות סי' ר"ת [ודלא כתוס' שפירשו אורז הוא רייז] וידוע דבהי"רז ליכא צירי. אלא האמת יורה דרכו מדנקיט רב הונא לפרש שני תבשילין סילקא וארוזא ואי כוונתו ע"י חליטה או במי פירות קשיא מה הודיע רב הונא בפי' שני תבשילין. ותו עדיפא הל"ל למנקט חטה ושעורה שנזכרו בשבח א"י או שארי מינים ולמה שבק כל מינים ובחר דווקא בהני אע"כ דענין שני תבשילים היינו כדרך רובא ככולו המתבשלים במים שדרך רובן של ב"א מבשלים בבשל מבושל במים. ולכן בדרך זו אי אפשר בחיטי ושערי וכה"ג אלא רק בסילקא וארוזא דאורז אינו בא לידי חימוץ לעולם והיינו דקאמר ש"מ מדרב הונא לית דחש וכו' ומעתה לשיטת החולקים על רש"י בענין מי פירות נמי אתי שפיר [ויש לכוון בזה הא דרבא מהדר אסילקא וארוזא הואיל דנפיק מפומיה דרב הונא. על דרך דאמרינן בברכות (לח.) דטוב להשמיע חידוש בברכותיו. ולכן מהדר רבא להורות חידוש דלית דחש לר"י ב"נ] ודע דבסוגיא דלעיל (ל"ה) בענין ר"י ב"נ שתי הברייתות דמייתי הש"ס. שמחתי בדברים אשר כתבתי כבר בחדושי שמצאתי עכשיו בס' צל"ח שכוונתי לדעת הגדול ע"ש פומא מפיק רברבן:

פירוש פג

התם בשולי' דנגרי אע"ג דכל יומא עביד ליה יקרא וכו' קמ"ל. כי היכי דלא ליקשי בשולי' דנגרי דלא שייך שום כבוד התורה פשיטא דחייב בהסיבה. בשלמא בתלמיד אצל רבו שלמדו תורה דמורא רבך כמורא שמים מש"ה לא בעי הסיבה אבל בלומד אומנות מה"ת שיפטור. הילכך אסבריה גאון אע"ג וכו' וזה פשוט וברור. ולכאורה נראה

דדוקא לשיטתו של גאון דמפרש לעיל בסמוך אשה אינה צריכה הסיבה דלאו דרכיה דנשי למזגא. וא"כ בשולי' דנגרי דלא שייך הך טעמא קשיא פשיטא. ולפיכך הוכרח גאון לאסבורי בכה"ג דאע"ג דכל יומא וכו'. אכן לפי' הראשון שכתב הרשב"ם בסוגיין (קח.) דאשה אינה צריכה הסיבה מפני אימת בעלה וכפופה לו. בפשיטות י"ל דאיצטריך בשולי' דנגרא דה"א מפני שיש לו אימה בפני הלומדו אומנות וכפוף לו לא בעי הסיבה קמ"ל דלא דמיא לכפיפת האשה לבעלה שניתנה לו רשות מן התורה והוא ימשול משא"כ בלומד אומנות שיכול לחזור בכל יום ואין אימתו החלטיית רק הנהגיית:

ז"ל הרא"ש פ' כל שעה סימן ט"ו ר"ת פסק כר"ל דקאמר סתמא דהש"ס לא דכ"ע מעשה אילפס פטורין ועוד דהך סוגי' וכו' ומיהו נראה דהלכה כר' יוחנן מדלא חשיב לה ביבמות דף לו. בהדי תלתא מילי דהלכה כר"ל וכן פסק בשאילתות וכו' ע"כ וז"ל הרב אלפס (דף קמ"ב: דפוס ז"ב) והילכתא כר' יוחנן והכי קא פסיק רב אחא משבחא וע"ש בפירכא שהקשה רב אלפס מפ' החולץ וכו'. והיינו הראיה שהביא גאון הכא:

פירוש פד

מבטל ליה ביטולי. לולא דבריו של גאון ה"א דאפילו ביטל בלב לא צריך לפמ"ש רש"י בסוגי' (ו.) ד"ה אוצר שהכניס שם תבואה ותחתי' חמץ ואמרי' לקמן חמץ שנפלה עליו מפולת הרי היא כמבוער ע"כ. יראה לכאורה מזה אחרי שהיא כמבוער לכן אין צריך אפילו ביטול בעלמא. ונהי דבחמץ שנפלה עליו מפולת קאמר רב חסדא לקמן (לא). וצריך שיבטל בלבו. היינו כמו שפרש"י שם טעמו שמא יפקח הגל במועד ונמצא עובר עליו. משא"כ הכא באוצר דאין דעתו לפנותו כלל. מצינו למימר דאפילו ביטול א"צ. ומקצת ממקצת ראיה וזכר לדבר איכא דלא מסיק הש"ס עליו דאוצר הכא וצריך שיבטל בלבו כדמסיק לקמן. ובש"ע סי' תל"ו כתב העושה ביתו אוצר וכו' ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח א"צ לבדוק. ולא התעורר לכתוב שצריך עכ"פ לבטלו כמ"ש לעיל בש"ע סימן תל"ג סעיף ח' כותל שנשתמש כו' מבטלו בלבו. אמנם מדברי גאון עתה תחזה דצריך לבטל מדינא:

פירוש פה

וחיפוש מנרות דכתיב וכו' ונרות מנר דכתיב נר אלהים נשמת אדם וגו'. בסוגיין פסחים (ז:) פיסקא לאור הנר מנה"מ א"ר חסדא למדנו מציאה ממציאה ומציאה מחיפוש וחיפוש מחיפוש וחיפוש מנרות וכו'. ולכאורה הנהו שתי מלות וחיפוש מחיפוש אינם

לצורך הענין ודי באמרו ומציאה מחיפוש וחיפוש מנרות וכו'. וקצת תדע דבהא דמפרש הש"ס לדברי רב חסדא מציאה ממציאה כתיב הכא וכו' וכתיב התם ויחפש וכו' ומציאה מחיפוש דידהו וחיפוש מנרות דכתיב וכו'. לא הזכיר אותן שתי מלות. ובכן יפה נוסחת גאון שהביא על נכון. ואם אמנם דברש"י ציין ורשם ד"ה וחיפוש מחיפוש וכו' וע' היטב בפירושו. מ"מ מאן דתני כנוסחת גאון וודאי לא משתבש ולא אכחד חידוש גדול בהא שהעתיק גאון נר אלקים וגו' וכן נדפס בסוגי' (ז: ח.) ארבעה פעמים וכן ברש"י ותו' שם. עוד ברש"י שבת (ל.) ד"ה קרוי נר וכו' עוד שם ברש"י (קנא.) ד"ה זו נשמה וכו'. עוד ברש"י מ"ק (כה.) ד"ה לס"ת. גם בפי' הרב מברטנורה ריש פסחים גם בהרא"ש בכולהון איתא נר אלקים נשמת אדם וגו'. ואולם במשלי כ' פכ"ז בכל תקוני' מדויקי' כתי' נר ה' נשמת אדם [בשם הוי' ב"ה] ובדקתי ברב אלפס ריש פסחים וכן בע"י איתא על נכון נר ה' וגו':

פירוש פו

הלכתא מאי ת"ש וכו'. אחר עיון הדק היטב דבריו של גאון עד סוף כל הדיבור הלזה דסיים וכן הלכתא. יבין וישכיל המעיין אשר לא יכזב כי לא היה צריך גאון להאריך למיפשט מפלוגתא דרשב"ג ורבנן. והוה מצי למיפשט מיד מרב מרי דבעי בדיקה. וצ"ל דרצונו של גאון למיפשט נמי באגב גררא דהלכתא כרבנן נגד רשב"ג בהא. והנה מתוך עקימת שפתיו של גאון שכתב ואע"ג דאמרי' בכ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו וכו' נשמע קולו בבאו אל הקודש דאפילו היכא דנזכר רשב"ג בברייתא איתא להך כללא דכ"מ ששנה וכו'. שהרי הך דקרדום אינה משנה אלא ברייתא היא:

ודע דהש"ך בח"מ סימן קע"א סעיף ט' כתב דבתוס' פרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ט) ד"ה אלא שטה איתמר מוכח להדיא דה"ה בברייתא עכ"ל. וכתבתי דיש לתמוה טובא בעינא פקיחא של הגאון ש"ך ז"ל שלא הביט דבמשנה (סט:) איתא הכי ועל אותה משנה נתכוונו תו'. גם הגאון ח"י בסי' צ"ד [דף צ"ד:] ד"ה ומ"ש מחברו וכו' הניח דברי תוספת בב"מ הנ"ל בצ"ע ע"ש. גם הוא שגג בזה ואני מבקש מחילה מכבודם דברור דתו' מכוונים על השנוי במשנה (סט:) כדאמרן. והאמת עד לעצמו דעל כרחך ר"ת דאמר זה בתו' דב"מ הנ"ל ס"ל דדוקא ארשב"ג השנוי במשנה איתמר הך כללא אבל לא בברייי' לפי מ"ש בשם ר"ת בשבת (יז.) ד"ה אין נותנין וכו' ועוד מביא ר"ת ראיה מסוף פ"ק דמס' ע"ג וכו' קיי"ל כרשב"ג דסתם מתני' כוותיה וכו' ע"ש תמצא ברור דלדעת ר"ת ליתא להך כללא ארשב"ג בברייתא. וקבעתי מסמורות דכל במשנתינו דקאמר הכוונה

על המשנה לחוד ולא על הבריי' מסוגיין דברכות (יט.) ועירובין (נג.) ובמנחות (לא:) דמסיק במשנתינו קאמרינן והא ברייתא היא. וכ"כ הרשב"ם בב"ב (קלח.) ד"ה יורשין וכו' קצת באריכות וכ"כ עוד שם (קעד.) ד"ה במשנתינו ולא בבריי'. וכ"כ המהרש"א בכתובות (ס"ז.) בתו' ד"ה אלא אריש וכו' דמוכח בכמה דוכתין דוקא במשנה קיי"ל הל' כרשב"ג. והארכתי בחיבורי יסל"מ דמאי פ"ו מ"א ובמיני תרגומא פ' בא פסוק אך ביום הראשון תשביתו. וכאן אין מקום להאריך. כהיום הזה ראינו אחד קדוש מדבר כי דעת גאון דהלכה כרשב"ג במשנתינו היינו גם בברייתא. מעתה זכינו ג"כ ליישב דעת הרב אלפס אשר הובא בח"מ קע"א סימן יו"ד דיכול הלה לומר אין רצוני לקבל מתנה וכרשב"ג בברייתא וכמ"ש הש"ך ולא מטעמיה דהש"ך דתו' פרק איזהו נשך ס"ל הכי. אלא טעמיה דרב אלפס דאזל בשיטות גאון דס"ל דהלכה כרשב"ג אף בברייתא. וביתר דברי גאון פה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. דלפי המסקנא בש"ס (י':) דרשב"ג מטהר בקרדום גם בהניח בזוית זו ומצאו בזוית אחרת שאני אומר שהוא עצמו נטלו מזוית זו והניח באחרת ע"ש. והיינו שמצאו עכ"פ אח"כ. אבל וודאי דרשב"ג מודה דאם לא מצאו כלל אפילו בזוית אחרת שאז צריך לבדוק כל זוית ופינת הבית משום שמא הניחו באחת מן הזוית וא"כ בהניח עשר ומצא תשע אפילו לרשב"ג צריך לבדוק בכל זויות דחיישינן שמא נטלו מזה והניחו באחרת וא"כ שפיר מצי קאי רב מרי אפילו לרשב"ג ותו לדעת גאון דהא בהא תליא קשיא למה לא הוכיח ממה דאמר הש"ס סוף (י'.) הניח עשר ומצא תשע היינו סיפא דתניא הניח מאתים ומצא מנה וכו' וחכ"א הכל חולין כלומר דלרבנן צריך לבדוק עד שימצא עשר. ולרבי עכ"פ צריך לבדוק עד שימצא אותו אחד החסר. נמצא בין לרבי ובין לרבנן וסתמא דתלמודא לא אמרינן דנתן לאחר ושכח דלא כרשב"ג. ותו דגם גבי הניח עשר ומצא תשע ה"ל להש"ס לומר פלוגתא דרשב"ג ורבנן. ולפיכך לולא דבריו של גאון ה"א דהנושאים אינם שווים. דשאני חמץ שכל המשך זמנו דאיירי הכא אינו אלא מזמן בדיקה אתחלת' דלילה עד למחרתו שעת הביעור. לא שייך למיתלי דאישתלי ושכח בזמן קצר ומועט אם השאיל או יהיב לעניים. משא"כ בקרדום בהמשך זמן מרובה. ואמנם דברי גאון וודאי שריר' וקיימא. אפס מצידי לפי שעה נעלמה. והנה הרמב"ם בפרק י"ב מה' משכב דין ט"ז כתב קורדום שנאבד בבית או שהניחו וכו' ופסק כרבנן. ולכאורה לפמ"ש הכ"מ בפ"ט מה' טומאת מת דין ה' דהרמב"ם סובר דהלכה כרשב"ג גם בברייתא. א"כ ה"ל לפסוק כרשב"ג והכ"מ לא פירש כלום מ"ט פסק הכא כרבנן נגד רשב"ג. אמנם ברור מטעם שכתב גאון משום דרב מרי אזלא

כרבנן. ה"נ טעמיה דהרמב"ם [מיהו כבר כתבתי באריכות בחיבורי יסל"מ הנ"ל דדברי הכ"מ בדעת הרמב"ם דהלכה כרשב"ג אף בברייתא צריכין פנים ולפני לפנים]:

פירוש פז

ה"מ בעיניה אבל ע"י תערובות מאי כיון דאסיר ליה אפילו לר"ש אפילו בהנאה אלמא משוה ליה כתוך זמנו אפילו ע"י תערובות לא אם תמצא לומר במשהו בנותן טעם מאי מפלג פליגו [דברים הללו צריכין מגבן ותיקון ולפום רהיטא נראה דכך צ"ל אלמא משוה ליה כתוך זמנו אפילו ע"י תערובות או לא את"ל אפילו על ידי תערובות במשהו או בנותן טעם מאי מפלג פליגי] בה רב ושמואל ור' יוחנן דרב אמר וכו' ושמואל אמר וכו' ור"י אמר וכו' הלכתא מאי ת"ש דאמר רבא הילכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור ולא יהיב ביה שיעורא למימרא דבמשהו כרב וכו': דע שכן לשון רב אלפס פרק כל שעה [דף (קל"ח.) דפוס ז"ב] אמר רבא הילכתא חמץ בזמנו בין במינו ובין שלא במינו אסור ומדלא קא יהיב שיעורא למילתא ש"מ במשהו כרב וכו'. ועתה תחזה שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד כלשון הגאון כך לשון רב אלפס דרבא פסק כרב במשהו מדלא קא יהיב שיעורא למילתא ומזה יש להפליא על מ"ש תוס' פסחים (ל.) סד"ה אמר רבא וכו' דבשאלתו' דרב אמאי איתא דרבא אית ליה דגם בחמץ בפסח בנותן טעם. וכ"כ תו' עוד בחולין (צז.) ד"ה אמר רבא וכו' ובפ' כל שעה דאמר רבא וכו' לא גרס ר"ת במשהו כרב וכן משמע בה"ג שלא היה כתוב בספרים כרב שכתב שם מדלא יהיב רבא שיעורא למילתיה ש"מ דאסור במשהו כרב וע"פ ה"ג מוגה בספרים אלא גרסי' אסור פי' בנותן טעם כר' יוחנן דהתם ושם מפורש אמאי לא פסיק בהדיא כרבי יוחנן וכן פסק בשאלתו' דרב אחאי דרבא כרבי יוחנן וכו'. וכן העיד הטור רס"י קע"ז בזה"ל חמץ בפסח הסכימו רוב המפרשים שאסור תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו חוץ מבשאלתות שפוסק בנותן טעם. והב"י כ' ע"ז שכדעת השאלתות ה"נ דעת ר"ת והר"ז גם בדרכי משה כתב בשם המרדכי דבכ"מ שיש בלא זה עוד צד להתיר אע"פ שאנו מחמירין ואמרינן במשהו מ"מ בכה"ג סומכין אדברי שאלתות דפוסק שהוא בששים. וכ"כ המג"א סי' תס"ז וכ"כ כל האחרונים איש לא נעדר דשאלתות פוסק כרבא דחמץ בפסח בנותן טעם. ואשתומם על המראה שלפנינו בדברי שאלתות מבואר דרבא מדלא יהיב רבא שיעורא למימרא דבמשהו כרב. ולגודל הפליאה. אמרתי לפי שכתב גאון עוד [סיומא דמילתא דרבא בזה"ל] שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר [והיינו מותר לגמרי אפילו היכי דליכא ששים כמ"ש גאון ע"ז] ואע"ג דאיכא בנ"ט

[אפ"ה מותר] כר' יוחנן דאמר חמץ בזמנו [זה שנדפס במינו אסור שלא במינו בנ"ט הוא טעות גמור להמעיין קצת. וצריך להיות במינו או שלא במינו בנ"ט שלא בזמנו בין במינו ובין שלא במינו מותר] [ועל כרחך דמה דאמר ר' יוחנן מותר היינו אפילו היכא דחמץ נותן טעם ואין בתערובות כדי לבטלו דא"א לומר דהא דאמר ר"י מותר דוקא ביש ששים נגדו דא"כ מה הפרש יש בין בזמנו או שלא בזמנו. שהרי אפילו בזמנו אינו אוסר אלא היכי דליכא ששים לבטלו. וזה שסיים גאון] אע"ג דאיכא בנ"ט וכן הלכתא. אמור מעתה נראה בעליל דגאון מפרש למילתיה דרבא כר"י ופסק ההלכתא כוותיה. ומכח דברים הללו סמכו תו' בחולין (צד.) שזכרתי לעיל לכתוב וכן פסק בשאלתות דר"א דרבא כר' יוחנן כמו שהעתקתי דבריהם למעלה שתירצו ג"כ הקושי' דלמה לא אמר רבא בקוצר הלכה כר' יוחנן ע"ש. ונתברר מעכשיו הבדל סיומא דמילתא בין לישנא של גאון ובין לישנא שכתב הרב אלפס בזה"ל אמר רבא הלכתא חמץ וכו' ש"מ במשהו כרב [כמו שהעתקתי לשונו למעלה] ושלא בזמנו בין במינו ובין שלא במינו מותר כר"ש דהא ר"ש לא קניס אלא בעיניה אבל ע"י תערובות לא עכ"ל. הנה בכוונת מותר דשלא בזמנו אין הכרע אם מותר לגמרי אף היכי דליכא ששים נגדו. או דמותר כלומר דבמשהו אינו אוסר אבל עכ"פ אוסר בנ"ט. אבל לישנא של גאון מבורר כל צרכו וכתב כר' יוחנן [ולא כתב כר' שמעון] למען הודיע דמותר לגמרי בתערובות אע"ג דנ"ט. ואחר הרצאת דברים הללו דמדבריו של גאון עצמו נתברר דפוסק כרבא דס"ל כר' יוחנן דבזמנו בנ"ט ועל האמת העידו כל הגדולים שרשמתי אותם למעלה שבשאלתות פוסק הכי. מהכרח גדול לומר דכל זה שנדפס "ולא "יהיב "ביה "שיעורא "למימרא "דבמשהו "כרב טעות מאחד המעתיקים איתרמי. או מי שרוצה בקיומא של שבע תיבות הללו. יכול לומר דאין פי' של למימרא דבמשהו כרב דלהורות הלכה בא אלא הכי פירושא ולא יהיב ביה שיעורא למימרא וכו' כלומר דלא אמר רבא שיעור דאסור במשהו כרב אלא בסתמא אמר אסור משמע מסתימת לשון אסור דהיינו בנ"ט. והכוונה רצויה ע"פ מש"כ הר"ן דיש חולקין על הרב אלפס דבשלמא רב דאמר אסור בסתמא משום דס"ל לרב דכל איסורין שבתורה במינן במשהו כדאי' בגמ' וכו' אבל לדידן דקי"ל כל איסורין שבתורה בנ"ט כי קאמר רבא אסור מסתמא בנ"ט קאמר וזה דעת ר"ת והר"ז ז"ל וכו' ע"ש. והגם שהדרך הזה קצת דחוקה מ"מ מרגלא בפומי ע"ד צחות לאוקמא גרסא סייעתא דשמיא היא מגילה (ו:) והיוצא לדינא עוד מסיומא שכ' גאון שלא בזמנו בין במינו ובין שלא במינו מותר אע"ג דאיכא בנ"ט [פי' דנתערב בפחות מס' מותר] וכן הלכתא עכ"ל. הנה כן נראה ג"כ מדברי הרמב"ם כמ"ש הב"י בשמו ס"ס תמ"ז. אכן הטור כתב שם דחמץ לאחר הפסח צריך

ששים. ומג"א ס"ק מ"ד מסכים להחולקים על הטור והוכיח דלא בעינן ששים. וחידוש גדול שלא הזכירו א' מן הגדולים דעת גאון בזה וכדאי לסמוך עליו דא"צ ששים. ותבונה וחכמה בישישים:

פירוש פח

שאר משכרין מי אית ליה לר"א וכו' דא"ר אכל תמרים אל יורה וכו' ש"מ שאר משכרין נמי וכן הלכתא: בכנסת חכמי ישראל בתשובתי אל הה"ג אב"ד דק"ק קעלין מהו' אלעזר נר"ו. בענין דקרי רב עליה דר' אלעזר טובינא דחכימא כתבתי אהא שכתבו תו' בכתובות (י:): ד"ה אמר רב אכל תמרים אל יורה וא"ת דבכריתות (יג:) א"ר הלכה כרבי אלעזר דאינו מחייב על שאר משכרין אלא על היין בלבד וי"ל אע"ג דלא מחייב על ביאת מקדש אסור וה"נ משמע וכו'. אמנם בכריתות כתבו תוס' ד"ה א"ר הלכה כר"א וא"ת והא אמר רב אכל תמרים אל יורה וי"ל דהתם מדרבנן אבל מן התורה יין דוקא ע"כ. ואיכא למידק דא"כ מאי היה הויכוח של רב אחא מהוצל [בסוגי' דכריתות] דא"ל לרב אשי והאמר רב הלכה כר"א ומר הוא דקא רמי ביה מיא. והלא כל עיקרא דרב מדין תורה דוקא ורב אשי שפיר עביד דמרחיק א"ע מאיסורא דרבנן דגם רב מודה דעכ"פ מדרבנן אסור. והסברא נותנת דאם החמירו מדרבנן באכל תמרים ולא יהיב שיעורא בכמה הואיל דאם אוכל תמרים מרובים אתי לידי שכרות ואע"ג שאינו אלא משאר המשכרין אטו יין מכ"ש דיש לגזור ביין עצמו ואע"ג דרמי ביה מיא. ותדע דשאר משכרין לת"ק דר' יהודה פטור לגמרי ואילו בנתן בה מים לת"ק דפליג על ר"א מחייב כאשר נתבאר לעיני המעיין בסוגי' והארכתי שם עוד בכת"י. ואין כאן מקום לקבל אריך. הנה כהיום הזה ראינו שמכח קושי' זו [שהקשה תוס' בכתובות ובכריתות] החליט גאון דר"א אית ליה כל המשכרין מדין תורה הוא דאסור ורב פסיק כוותיה ומה"ט אמר רב אכל תמרים אל יורה:

פירוש פט

דאר"פ הני תמרי וכו'. כתבו תוס' חולין (כז:) ד"ה דיקא נמי מכאן דקדק ר"ת ור' נתנאל וריב"א דאין הלכה כשמואל דאמר קישות שהתליע באביה אסורה אבל בה"ג ובשאלתות דר"א פסקו כשמואל מדאר"פ לעיל וכו' ואע"פ שהש"ס עושה כאן דיוק מן הברייתא דלא כשמואל היינו לכאורה אבל לשמואל וכו'. ובחבורי הפלאה שבערכין שחברתי על הערוך כתבתי בערך קף באריכות ולדינא ואעמידנו פה העלה לתרופה בצרוף צרופה. זה לשון הערוך. בפ' ע"פ דף (קט"ו.) בגמ' הביאו לפניו וכו' ורבינו גרשום פי' משום

קפא ארס שבחזרת ואבינו ר' יחיאל פי' קפא תולעת כו' וכ"פ ר"ת קפא תולעת כו' ע"כ. וכן הביא הרשב"ם פי' ר"ח קפא תולעת וכ' התו' אחר שכתבו פי' של ר"ח וא"ת תקשה מיניה לשמואל דאמר בחולין (סז.) קישות שהתליע באביה אסור משום שרץ השורץ על הארץ וכו' ומיהו ק"ק דמ"מ אמאי לא מייתי הך ברייתא התם ועוד שמואל היכי אכיל מרור בפסח וכ"ת דבדיק להו שלא יהא שם קפא א"כ אמאי צריך חרוסת כיון דליכא קפא ושמא ברוב ירקות אין בהן קפא וסמיך שמואל ארובא ומשום סכנה דקפא חיישינן למיעוטא וצריך חרוסת עכ"ל. הנה אין עיקר קושייתם על שמואל דמנ"ל לתוס' דילמא באמת לא היה שמואל צריך חרוסת או דבעי חרוסת דס"ל כר"א ב"ר צדוק דאמר חרוסת מצוה ומפרש הש"ס (קט"ז.) זכר לתפוח וזכר לטיט והלכך צריך לקהוייה וצריך לסמוכיה וכן פסק הרמב"ם ובש"ע סי' תע"ג בהג"ה. אמנם תוקף קושייתם הוא מהמשנה ות"ק דאמר (קיד.) הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת אע"פ שאין בחרוסת מצוה ומפרש הש"ס (קט"ז.) ואי לאו מצוה משום מאי מייתי לה א"ר אמי משום קפא. ואי אמרינן דמרור צריך בדיקה משום קפא א"כ קושי' הש"ס על הת"ק במקומה עומדת ואי לאו מצוה משום מאי מייתי לה אלא ודאי דאין צריך בדיקה וקשיא לשמואל דאמר קישות שהתליע וכו' וע"ז משני תוס' ושמא ברוב ירקות אין בהן קפא וסמיך שמואל ר"ל הת"ק אליבא דשמואל ארובא ומשום סכנה חיישינן למיעוטא וצריך חרוסת. איברא לכאורה צ"ע טובא היכי מתקני רבנן דאתא לידי סכנה והיא גופא קשיא למה לא הצריכו חכמים בדיקה משום קפא ומדברי תו' שכתבו ברוב ירקות וכו' וסמיך שמואל ארובא משמע דאי צריך בדיקה משום איסורא דקישות שהתליע שוב א"צ חרוסת מאחר שכבר בדקו והסברא מחייב קצת דבדיקה מועיל גם לענין סכנה אף דלענין רובא לא אזלינן במקום סכנה אבל במה שעיניו רואות ובדק שפיר מסתבר' דמהני לכל מילי א"כ קשה טובא ה"ל לתקן דבחזרת של מצוה לא יסמוך ארובא ויבדוק וכיון שבדק שוב אין לחוש לקפא וחרוסת למאי מייתי לה. הלא ודאי יותר טוב שיבדוק דנפיק מידי איסורא דקישות שהתליע וגם מידי סכנה. בשלמא בלא דברי תוס' הוה אמינא דלדעת ר"ת ס"ל לשמואל דמרור דרכו להתליע וקי"ל בי"ד סי' פ"ד דכל דבר שדרכו להתליע צריך לבדוק [שלא יגע באיסור דקישות שהתליע] ואפ"ה מפני הסכנה חששו תכמים אימור לא בדק יפה והצריכו חרוסת אבל לפי דברי תו' שכתבו להדיא דא"צ בדיקה מצד דאזלי' בתר רובא וכן מכל דבריהם שכתבו משמע להדיא דאי צריך בדיקה א"צ לחרוסת קשי' כדאמרן. ומהכרח לומר כדי ליישב פליאה הנ"ל דס"ל לתוס' לשיטת ר"ח דמסברא אין לחוש לסכנה אם בדק כבר וכמו שכתבתי לעיל ולכך הוכרחו לומר דהאמת כך הוא דת"ק

מחייב להביא חרוסת היינו באם לא בדק כלל ביום ערב פסח ובלילה א"א לבדוק שפיר ובזה כמעט ניחא דלכאורה מאי בינייהו בין לת"ק ור"א ב"ר צדוק הא בין למר ובין למר צריך להביא חרוסת. אכן לסברת תוס' איכא בינייהו טובא באם בדק החזרת מעי"ט לת"ק א"צ לחרוסת ולר"א ב"ר צדוק מצוה להביא משום זכר לתפוח וזכר לטיט. אכן לשיטת רש"י ורשב"ם דקפא היינו ארס שבחזרת וכן לרבינו גרשום שכתוב רבינו הערוך משמו צא"ל דאיכא בינייהו כדמסיק אביי הלכך צריך לקהויי' וצריך לסמוכיה והיינו לר"א ב"ר צדוק דאמר מצוה: והוי יודע מ"ש רבינו וכן פי' ר"ח דתני' בתרומות האוכל תולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא שבירק היא תוספת' תרומות פ' שביעי בזה"ל את הזיז שבעדשים ואת יתושין שבכליסין ואת התולעים שבתמרים ושבגרוגרת פטור וכו' את התולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא שבירק חייב יבחושין שביין ושבחומץ הרי אלו אסורין ר' יהודה אומר מסננן את היין ואת החומץ. וכתבתי בחיבורי תנא תוספאה אשר לי בס"ד הנה תורפן של דברים אלו כתובים ומסורין בחולין (סז.) תנא חדא על הארץ להוציא הזיזין שבעדשים ואת היתושין שבכליסין ותולעת שבתמרים ושבגרוגרות ותניא אידך כל השרץ השורץ לרבות תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים מאי לאו אידי ואידי בפירי הא באביה הא שלא באביה לא אידי ואידי באביה ול"ק הא בפירא הא באילנא גופא דיקא נמי דקתני תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים ש"מ ע"ש. הנה לס"ד דמקשן קשה בתוספתא שלפנינו לחלק בין רישא לסיפא דגם אי נימא דרישא דתוספתא איירי שלא באביה ולכך שרי וסיפא מתוקמא באביה אכתי קשה לפלוג ולתני בדידה [ואפשר לומר משום דבסיפא להדיא קתני אילנות וא"א לאוקמי בפירי] אכן לפום מסקנת הש"ס ודאי ניחא. מיהו אכתי הקפא שבירק דתני חייב קשיא וע' מ"ש לקמן בס"ד. ולכאורה מוכח מתוספת' כשיטת ר"ת ורבינו נתנאל וריב"א שהביאום תוס' בחולין ד"ה דיקא נמי כו' דפסקו דלא כשמואל אמנם מ"ש תוס' בשם ה"ג ושאלתות דרב אחאי דהלכה כשמואל אע"פ שהש"ס עושה דיוק מן הברייתא היינו לכאורה אבל לשמואל נמי יש ליישב ולפרש דתולעת שבעיקרי זתים היינו שבזיתים בעודן מחוברים בעיקרן ע"ש צריכין אנו להתיישב בדבר לפום תוספתא הנזכר דתני שבעיקרי אילנות דאין לומר כך. ונהי דהש"ס לא מייתי הך תוספת' משום דכבר דייקו שפיר כדמסיק דיקא נמי כו' אנן למה לא דרשינן ראיה גמורה להלכה מהך תוספת' דנתברר מלתא דהעיקר דלא כשמואל כפסק ר"ת ורבינו נתנאל וריב"א הנ"ל. ואמנם כן לרבינו הערוך שהעתיק רק ראש התוספת' ולא מסיק מידי מחיוב או פטור אבל דע שהרשב"ם כתב בזה"ל ד"ה צריך לשקועי' כו' ור"ח פי' קפא תולעת דתני' בתרומו' התולעים שבעיקרי

אילנות ואת הקפא שבירק יבחושין שבחומץ ושביין מותרין סיננם במסננת אסורין כיון דפירש ממקום רביתי' ה"ל כשרץ השורץ על הארץ כדאמר בשלהי אלו טריפות ועיקר עכ"ל הרשב"ם: צא ולמד חידוש נפלא. שההפרש גדול ורב בין הנוסחאות דאיתא לפנינו בתוספת' הנזכר ובין נוסח' שהעתיק הרשב"ם ונשתנה דינ' מחיוב לפטור ומאיסור להיתר. ועכ"פ מה דאי' בהעתקת הרשב"ם שבעיקרי אילנות. נראה בעליל דט"ס הוא דהרי וודאי דזה אסור לכ"ע כמ"ש לעיל משמיה דגמרא דחולין וצריך להיות שבעיקרי זתים [והיינו שבזתים בעודם מחוברי' בעקרן כנ"ל] וע' לשון תו' דפסחים ד"ה קפא וכו' איתי' ג"כ שבעיקרי זתים. התועלת ממה שכתבתי נאמני' גדולים הללו הרשב"ם ותו' שכך היה הנוסחא שבתוספתא שלפניהם ומפיהם אנו חיים לתקן הכי בתוספתא שלפנינו אמנם מצוה לעיין הא שכתבו תו' בפסחים קט"ו: בזה"ל קפא פי' ר"ח תולעת כדתניא תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים והקפא שבירק יבחושין שביין וחומץ הרי אלו מותרין וא"ת תיקשי מיניה לשמואל דאמר בסוף אלו טריפות קישות שהתליע באביה אסור משום שרץ השורץ על הארץ ומיהו שמואל סבר כאידך ברייתא דמייתי התם ומיהו ק"ק דמ"מ אמאי לא מייתי הך ברייתא התם כו' מחוסר ממני לדעת מאי ניחותא שכתבו תוס' דשמואל סבר כאידך ברייתא דמייתי התם הלא עכ"פ הברייתות סתרי אהדדי ואנן חזינן דבחולין (סז.) כל עיקר סייעתא דקאמר לימא מסייעא ליה וכו' היינו כדי שלא יהיו הברייתות סותרים זא"ז איתיליד מכח פירוקא סייעתא אבל בתר דחזינ' דברייתא אחת [והיינו הך דהביאו הרשב"ם ותו' בפסחים] ודאי חולק א"כ מאי סיוע איכא דילמא גם הנך שתי ברייתות דמייתי הש"ס פליגי אהדדי ותו דדרך כל לימא מסייע ליה שבש"ס הכוונה אחר דבמשנה או ברייתא נשנית דבר זה א"כ מאי קמ"ל האמורא. והכא בסוגיא דחולין אין לומר באופן זה דטובא קמ"ל משום דה"א כאותו ברייתא דפסחים לכך איצטריך שמואל להורות דאסורה. עוד יש להפליא לפי מאי דמסיק הש"ס בחולין דהך ברייתא דתניא כל השרץ השורץ על הארץ לרבות תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים היינו תולעת שבאילן גופיה דיקא נמי דקתני תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים ש"מ הרי דהש"ס דייק מדקתני תולעת שבעיקרי זתים דאיירי בהחלט באילנא גופי' [ובאילנא גופי' אין שום חולק דוודאי אסורה כמ"ש לקמן בס"ד] א"כ איפה הם רואים בברייתא דפסחים תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים כו' הרי אלו מותרים והנה זכרתי כבר מ"ש תו' דלדעת ר"ת ור"נ ורבינו יעבץ [שהביא הטור] ורש"י בתשובה [שהביא הב"י סי' פ"ד בשם המרדכי] נדחה מימרא דשמואל לגמרי מכח הך דתני שבעיקרי זתים וגפנים. נהי דלדעת הלכות גדולות ושאלתות שכתבתי לעיל

דלשמואל נמי יש ליישב דתולעת שבעיקרי זתים היינו שבזתים בעודן מחוברין בעיקרן. איכא למימר שפיר דברייתא דפסחים איירי בענין זה. וסבירא דלא כשמואל אלא קישות שהתליע באביה שרי ולכך שפיר קתני הרי אלו מותרין דהיינו תולעת שבעיקרי זתים ר"ל שבזתי' בעודן מחוברין. אמנם אכתי ע"כ שתי ברייתות דהיינו ברייתא דחולין דתניא כל השרץ השורץ לרבות תולעת שבעיקרי זתים והברייתא דפסחים דתניא תולעת שבעיקרי זתים וכו' הרי אלו מותרין סותרים זא"ז וכדי שיהיו הברייתות שווין ההכרח לומר דלא כשמואל ואז כל אחד על מקומו בשלום ברייתא דתניא שבעיקרי זתים אסור היינו באילנא גופא וכדמוקי לה הש"ס ובברייתא דפסחים דתניא שבעיקרי זתים מותר היינו בזתים בעודם מחוברים ועכ"פ תיתי מהי תיתי מוכח מהנהו בריייתות דלא כשמואל ונגד פסק הלכה של בה"ג ושאלתות וגם דיוקא דש"ס דיקא נמי דקתני תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים ש"מ נוטה על דרך נכון שבארתי למעלה דאין לומר דתולעת שבעיקרי זתים כו' פירושא בזתים בעודן מחוברים דא"כ תקשי ברייתא דפסחים. ועתה אשובה אראה לשיטת ר"ת וסייעתו ניחא מ"ש למעלה דשפיר י"ל דגם ר"ת וסייעתו סוברים דהכוונה של בעיקרי זתים יוכל לסבול פירושא של בה"ג דהיינו בעודן מחוברי' אכן בברייתא דחולין א"א לפרש הכי מכח ברייתא דפסחים. אפס בבריי' בפסחים ההכרח לפרש כך וכדאמרן. מיהו לשיטת ה"ג ושאלתות צריך שימה על הלב. והוי יודע דז"ל הר"ן ר"ת אומר דלא קי"ל כשמואל ומוכח לה מדאמרינן בגמרא עלה הא דתניא לרבות תולעת שבעיקרי זתים דמייתינן לה לסיוע לשמואל ודחינן ומוקמינן דווקא בדאיתלע אילנ' גופיה אבל איתלע פירי לא שרץ השורץ על הארץ מיקרי ואמרי' עלה דיקא נמי דקתני לרבות תולעת שבעיקרי זתים ודאמרי' האי לישנא דדיקא נמי דקתני משמע דתלמודא הכי נקט לה ולא מחוור דהא רב הונא ורב פפא דבתראי נינהו כוותיה ס"ל מדאמרינן לעיל אמר ר"ה כל שאין בו עצם וכו' אמר רב פפא ש"מ כו' אלמא כשמואל ס"ל וש"מ דאית' לדשמואל ואע"ג דקתני בעיקרי זתים או בעיקרי גפנים אמר לך שמואל דה"ה בפרי גופא אלא דחדא מנייהו נקט דבין הכי ובין הכי מחובר לקרקע הוא עכ"ל הר"ן. והנה ר"ת וסייעתו לא חשו להשגה שכתב דלסברתם תלמודא דאמר האי לישנא דיקא נמי הכי נקטי לה וא"כ גם אם רב הונא ור"פ כוותיה דשמואל ס"ל הכל הולך אחר החתום מסדרי הש"ס רבינא ורב אשי והדור שעמהם דסתמו להלכה בזה דדיקא נמי דלא כשמואל. והוי כמו דאיתמר בפי' בסתמא דגמרא והלכתא דלא כשמואל. וביותר לא ניחא לר"ת וסייעתא כמסקנת הר"ן דחדא מנייהו נקט וכו' משום דברייתא דפסחים עומד לנגדו כמ"ש. ואע"פ שאינני כדאי מ"מ התורה בדרך ברורה. ניתן רשות לחקרה. [וע'

מה שכתבתי עוד בערך כד בדבריו של הר"ן] ולולא דמסתפינא אמרתי אספרה לתרוצי סוגי' ולבארה. ומתחלה נראה להבין כפי הנוס' דתוספתא פ"ז דתרומות שהבאתי לעיל דאיתא את הזיז שבעדשים וכו' פטור את התולעי' שבעיקרי אילנות ואת הקפא שבירק חייב. על כורחך דטעות הדפוס היא וצ"ל הך ואת הקפא שבירק לעיל ברישא דקתני את הזיז שבעדשים וכו' ואת הקפא שבירק פטור והטעם דבכל הנהו דפטור מדאורייתא משום דלאו ממש על הארץ מיקרי. אמנם תני פטור ולא תני כח דהתיר' דמותר אפילו לכתחילה ברור דמדרבנן אסורה משום לתא דשרץ על הארץ וה"נ דכל כמה דשורץ במחובר אף בפרי אסרו חכמים משום לתא דשרץ דאורייתא. ובסיפא דתוספת' קתני את התולעי' שבעיקרי אילנות חייב דהיינו באילנות גופיה דחייב מלקות מן התורה משום שרץ על הארץ [כמו דמסיק הש"ס אהך ברייתא דמייתי שם על הארץ לרבות חולעי' שבעיקרי זתים וכו'] ולפיכך מה דתני עוד יבחושין שביין הרי אלו אסורין. נקט אסורין ולא תני חייבין דמדאורייתא ליכא איסור כדאיתא בש"ס שם (ס"ז.) תניא דמסייע לך כל השרץ השורץ על הארץ לרבות יבחושין שסיננן טעמא דסיננן הא לא סיננן שרי [ודע דהרמב"ם פ"ב מהלכות מאכלו' אסורות דין ב' הביאו הב"י בי"ד סי' פ"ד המסנן את היין או את החומץ ואכל את היבחושין חייב וכו' נראה מדבריו שיבחושין שביין ושבחומץ מותרי' כל זמן שלא פירשו וכ"כ הג"המ בשם סמ"ג שאותם יבחושין זבובים קטנים הנמצאים בשכר ויין מותרים עכ"ל הב"י ואפשר דגרסתם בתוספתא מותרין ור' יהודה פליג דצריך לסנן ופסקו הרמב"ם וסמ"ג כת"ק או שהיה הגרסא לפניהם כמו שהעתיקו הרשב"ם שכתבתי לעיל] מעתה זכינו לזה מה דאמר שמואל קישות שהתליע באביה אסורה [ולא אמר דלוקין כדרך הש"ס בכ"מ כדאמר אביי מכות (ט"ז:) אכל פוטית' לוקה וכן עוד במקומות רבים] אמנם אין הכוונה של שמואל דלוקין עליו מפני שאין חיובו מן התורה והלכך קאמר איסורא כלומר מדרבנן משום לתא דשורץ על הארץ וניחא בהא מה שדקדקתי לעיל בהא דאמר הש"ס לימא מסייע ליה וכו' ומאי הרצון בזה דא"א כדרך בכ"מ להקשות דשמואל ל"ל דודאי צריך שמואל לאשמועי' דלולא דבריו לא הוי ידעינן לחלק בכך וה"א דברייתות פליגי אהדדי או שום אופן אחר [בשלמא להנהו רבוותא דאין הלכה כשמואל יש לדחוק ולומר הא דקאמר לימא מסייע' ליה וקשיא ממעשים בכל יום דפסקינן נגד שמואל בהא אבל לאינך רבוותא דפסקו הלכתא כשמואל ליכא למימר הכי] וע"פ האמת יכול נוכל לומר דהרצון של לימא מסייע ר"ל דהך סברא דבאיביה מיקרי כשורץ על הארץ מוכרח מהני תרי ברייתות ומעתה מוכח דמקראי אסור' מדאורייתא וע"י סייעת' זו איתיליד קצת קושיא נסתרה על מימר' דשמואל דאמר אסור ומסיק הש"ס

אידי ואידי באיביה ולא קשי' [דקדק המתרץ לומר ולא קשיא ולא אמר בקיצור אידי ואידי באיביה הא בפירי והא באילנא כמו דאמר לעיל בסמוך מאי לאו אידי ואידי בפירי והא באביה והא שלא באביה אלא דרמוזי קמרמז וטמון ברמז ולא קשיא] אדשמואל לפי הנחה זו דשתי ברייתות מתוקמי' באביה ואפ"ה בפירי שרי דעל הארץ להוציא הזיזים שבעדשים והיא באילנא דקרא לרבות אתי דוקא נמי דקתני שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים ש"מ ר"ל דהך דקמרבי מקרא היינו דוקא באילנא גופיה וע"פ יסוד המוסד הנזכר יש זריז ונשכר דכל הסוגיא סובב והולך דלא מרבינן מקרא אלא תולעת שבאילנא גופ' אבל מ"מ מדרבנן אסור פירות שהתליע באביה. והשתא הברייי' דפסחים דתני מותרי' אפשר לומר דהיינו מדאורייתא מותרין ולא קשי' לשמואל. ואשר נדרתי אשלמה כיד ה' הטובה עלי לברר הא דמסיק הש"ס הא באילנא גופה דמשמע באילנא ודאי מיקרי שורץ על הארץ וצריכין אנו לומר כיון דמהלכת באילנא ואילן מחובר בקרקע שורץ על הארץ קרינא ביה ומה הפרש יש בפירא דלא אמרינן הכי [וז"ל רש"י לעיל (נח.) וכן (סז:) אהא דאמר שמואל קישות שהתליע באביה אסורה כיון דמהלכת בתוך הקישות והקישות מחוברת בקרקע שורץ על הארץ קרינא ביה] ולא מצאתי להמפרשים טעמו של דבר ומה הבדל בין זה לזה. ורציתי לומר לפי מה דאית' ברכות (מ.) במשנה בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא וקאמר בגמרא מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא וכו' ע"ש. ומעתה אפשר לחלק שפיר בין תולעת באילנא גופא הואיל דעיקר אילן ארעא הוא. אמנם לרש"י שם שפי' בזה"ל דעיקר אילן ארעא הוא דעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדול הימנה. צריך הדבר עדיין תלמוד. עוד יש לצדד ע"פ מה דפליגי ר"מ וחכמים בענבים העומדות ליבצר ופסק ר"ח דכבצורות דמיין ע' ב"ק (נט:) וב"מ (ק.) וסנה' (טו.) שבועות (מג.) א"כ בפירות העומדות ליבצר לא חשיבי כקרקע אבל באילן סתמא אינו עומד ליקצץ ואדרבא אסורא איכא בקוצץ אילנות ולכן הוי כקרקע. אמנם גם בזה יש לפקפק כמ"ש תו' בב"מ שם ובארו דבריהם יותר בשבועות (מג.) דלענין שבת וודאי לאו כבצורות דמיין ודמי כמחובר דגמרינן מקצירת סממנים ע"ש. ולפי שעה אמרתי דיש לתלות עוד בהא דאית' ב"מ (יב. וקב.) ובזבחים (כה:) אויר שסופו לנוח ואויר שאין סופו לנוח ע"ש ובכל אלה עדיין לא נתקררה דעתי עד אדע דבר נכון ומתוקן. ודברי תורה נקנית במשיכה במישך שייכי וחזי לאיצטרופי בצירוף דאורייתא שכתוב הערוך ערך כד בזה"ל בפרק אלו טריפות הני תמרי דכדא בתר תריסר ירחי שתא פירו' תמרי' שהתליעו בכד בתר י"ב חודש' משתלשם מן האילן שריין דאמרינן שאם התליעו קודם שתלשן כבר מתו בתוך יב"ח כדאמרינן כל שאין בו עצם אינו מתקיים שנים עשר חודש והני תולעי' דהשתא

לא השריצו על הארץ אלא מן הפירות רבותייהו עכ"ל וכתבתי בס"ד בהפלאה שבערכין הסוגיא (בחולין נח.) אמר רב הונא כל שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חודש [כל בריה שאין לה עצם אינה מתקיימת י"ב חודש ונפקא מיניה כדמפרש רב פפא רש"י] אמר רב פפא ש"מ מדרב הונא הא דאמר שמואל קישות שהתליע באביה [בעודה] מחוברת רש"י] אסורה [התולעת באכילה כיון דמהלכת בתוך הקישות והקישות מחוברת בקרקע שורץ על הארץ קרינא ביה אבל התליעה בתלוש לאו שורץ הוא עד דנפיק מינה ומהלך על גבי קרקע כדמפרש בשלהי (פירקין סז:) רש"י] הני תמרי דכדא לבתר תריסר ירחי שתא שריין פרש"י שמע מיניה מרב הונא הני תמרי דכדא שהתליעו ואין ידוע אם במחובר אם בתלוש. לבתר תריסר ירחי שתא שריין דאי במחובר התליעה לא הוי חי עד השתא. והנה כשנדקדק הטיב בלשון רבינו מבואר שעולה בכוונה אחד עם פרש"י דהיינו כל התולעים הנמצאים חיים בתמרים שנתלשו כבר מקודם י"ב חודש שריין דודאי בתלוש התליעו דאי הנך תולעים נתהוה במחובר לא הוו חיי עד השתא שהרי כבר עבר עליהן יב"ח ומדברי שניהם נלמד דעכ"פ תולעים שמתו הנמצאים בתמרי לאחר יב"ח אסורים דבהנך איכא למיחש דילמא נתהוו במחובר ומתו אח"כ [ובזה ניחא שלא כתב רבינו ורש"י דא"צ בדיקה משום דבדיקה וודאי בעי לראות שלא ימצא בתוכם תולעים שמתו ודעת לנבון נקל והאריכות בזה אך למחסור] אמנם הרא"ש כתב בז"הל אמר ר"ה כל ברי' וכו' אמר ר"פ ש"מ מדרב הונא הא דאמר שמואל וכו' תמרים דרכן להתליע והכי אמרינן לקמן וכו' וכן כל מין פרי וקטניות שדרכן להתליע צריך לבודקו אם בא לאוכלו בתוך שנתו אבל בתר תריסר ירחי שתא שריא דהני תולעים דמשתכחין בהו השתא איתילדו ולא מהנך דאיתילידו מאיביה נינהו וא"ת אמאי שרו בתר י"ב חדש דילמא גדלו במחובר ושרץ שמת אסור ותי' הראב"ד ז"ל דהא דקאמר אינו מתקיים יב"ח ר"ל דאחר יב"ח אין בו ליחות כלל והויא כעפרא בעלמא ודייק מלישנא דאמר אינו מתקיים ולא אמר אינו חיה וכו' ע"ש וכ"כ הר"ן ע"ש. נמצא למידין לפני חכמים לדעת הראב"ד כל התולעים בין חיין בין מתים שנמצא בפרי אחר יב"ח שנתלש מותרין נגד דעת רבינו הערוך ודעת רש"י. שוב ראיתי בס' באר שבע שבפ' אלו טריפות אחר שהעתיק דברי הרא"ש ודברי הר"ן הנ"ל כתב בז"הל ואני בעניי איני רואה הכרח לדיוק זה דהא מצינו הרבה משניות דאמרו בחזקת שהוא קיים בחזקת שהן קיימים ופירושו שהוא חי וכ"ת שיש חילוק בין מתקיים לבין קיים א"כ לא ה"ל למידק מדלא אמר אינו חי אלא מדלא אמר אינו קיים יב"ח מיהו ל"נ להביא ראיה מוכרחת שא"א לומר הא דאמר רב הונא אין מתקיים היינו אין חי יב"ח שהרי איתא במ"ר פ' שופטים מה שראה שלמה ללמוד

לעצל מן הנמלה וכו' רבנן אמרי וכו' ואינו חי אלא ששה חדשים למה שמי שאין לו גידין ועצמות אינו חי אלא ששה חדשים כו' וא"א לומר דרב הונא פליג אדרבנן בדבר שתלוי במציאות עכ"ל הב"ש. וכ"כ הפ"ח גם בשם הירושלמי ע"ש. ואני אינני כמשיג אלא מגמתי להבין הראיה שלהם ומתוך דברי יתברר שלא יהיה מן הראיה שלהם סתירה לדעת הערוך ורש"י. ואעג ואומר אם כדבריהם אכתי קשה דבמדרש שהביא הב"ש וכן הירושלמי שהביא הפ"ת [ודברי ירושלמי הללו תמצא בפ"ק דשבת על המשנה דאין פולין] איתא כל בריה שאין בו גידין ועצמות ומ"ט אמר ר"ה כל שאין בו עצם וכו' ולא הזכיר מענין גידין כלום ואין לומר משום דכל שאין לו עצם ידוע להם שאין לו ג"כ גידין א"כ קשיא למה הזכירו במדרש והירושלמי את שניהם. לפיכך עדיפא לומר דרב הונא בא לאשמועינן דכל שאין בו עצם [אף שיש לו גידין] אינו חי יב"ח והמ"ר והירושלמי דאיירי שאין בו גידים וגם עצמות תני' שאינו חי ששה חדשים ור"ה מודה לזה דכל דלית ליה תרתי דהיינו גידים ועצמות שאינו חי ו' חדשים רק בבריה שיש לו גידים ואין לו עצמות בהא אמר ר"ה שיעור של יב"ח [ודע דהפ"ח שהעתיק דברי הב"ש בשם המ"ר כל בריה שאין לו עצם וכו' לא העתיק ככל הצורך] אמור מעתה אחרי שעל הראיה של הראב"ד מדלא אמר אינו חי כבר משיג עליו הב"ש והפר"ח וגם הראיה שכתבו הב"ש והפ"ח אינו מוכרח דעדיפא לומר הא דאמר ר"ה כל בריה שאין בו עצם אינו מחקיים היינו בענין חיות ממש כסברת הערוך ורש"י ומאחר שאין שום ראיה מוכרחת להקל ולומר התולעת אחר יב"ח נעשה כעפר ושרי' ודאי להחמיר שומעין כדעת הערוך ורש"י. והנה לדינא כ' הרמב"ם בפ"ב מה' מ"א וכן בש"ע י"ד סי' ש"ד סעי' ז' אם שהא הפירי אחר שנעקר יב"ח אוכל בלא בדיקה שכל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים יב"ח גם האחרונים הסכימו בזה. והחזיקו דעת הראב"ד להקל ולא אשגחו לדעת הערוך ורש"י ונעלם ממני טעמייהו דלא חששו להחמיר כערוך ורש"י דאזלו הסוגי' לשיטתם יפה יפה. אכן לדברי הראב"ד וסייעתו איכא למידק למה טורח ר"פ א"ע להמציא נפקותא [כמ"ש רש"י ד"ה כל בריה וכו' ונפקא מיניה כדמפרש ר"פ] בדרך רחוקה הא דאמר שמואל וכו' הלא במלתא דר"ה גופיה אשמועינן דינא רברב' דתולעת שהשריץ על הארץ וכל שורצי הארץ שריין לאחר יב"ח ומכ"ש דלא לוקה עלייהו משום שרץ. תו יש לדקדק הא דנקט ר"פ בלישניה הני תמרי דכדא וכו' ולא נקט בסתם הני פירי דכדא [ופרש"י שהתליע וע' בהר"ן מה שהקשה בזה על שרש"י ואכתוב מזה לקמן בס"ד ויותר איכא למידק דהכי ה"ל לר"פ לומר ש"מ מדר"ה הא דאמר שמואל קישות שהתליע באיביה אסורה הני קישות לאחר יב"ח שריין [ומ"ש הב"ש דשמואל דנקט קישות שהתליע דוקא

אתי לאשמועינן דקישות אינו דרכו להתליע ע"ש אריכות קשה להולמו וכי שמואל אתי להודיע דבר דכ"ע יודעים אם דרכו להתליע ותלוי באויר האקלימי' וטבע המדינות וכ"כ הרש"ל דהכל משתנה לפי המקום והזמן יש שנים שמתליעין ויש שנים שאין מתליעים ע"ש] אבל לפי' הערוך ורש"י אתי הכל שפיר וגם בדקדוק נקט ר"פ תמרי דכדא שידוע היה להם דתולעים שבתמרים יש להם גידים ואין בהם עצם. ואמנם עדיין עומד לנגדם הראיה שכתב הראב"ד שיש לקיימו ע"פ וכי תימא שכתב הב"ש שיש לחלק בין מתקיים ובין קיים ומדלא אמר אינו קיים אלא מתקיים דאין בו ליחות כלל [ואולי הראב"ד נתכוין לזה וחדא מתרתי נקט ר"ל מדלא אמר אינו חי וגם מדקאמר אינו מתקיים ולא אמר אינו קיים ברם גם אם להכי נתכוון הראב"ד והרא"ש שהעתיקו. מ"מ קושטא קאי אשר מצאנו גם ראינו על דכתיבין בעברי חַי חָי וַיְחִי תרגומו של אונקלוס לפי עניינים בכל הבניינים קים יתקיים מתקיים ותתקיים קיימתנו ובדברים ח' פ"ג לא על הלחם לבדו יחיה ת"א יתקיים. (במדבר כ"א פ"ט) וְחָי ת"א ומתקיים וכן עוד בדברים ה' פ' כא וְחָי ת"א ומתקיים הצגתי פה תלתא זימנא דהוי חזקה שיש עמה טענה דגם ממלת מתקיים דאמר רב הונא אין ראיה. ובפרט אם היה רב הונא בעל המאמר הזה ר"ה בבלאי שהיה לשונם ארמית [כמ"ש תו' ב"ק פג ותו' ב"ב צ" ד"ה לסוריא] שהוא תרגום על חי בעברי ת"א מתקיים ומצינו גם בארץ ישראל בלשון זה שימש ר' חייא שאל ליה לרב אבא קיים כדאיתא (פסחים ד'.) (מ"ק כ:) (סנה' ה'.) ופלפולא אריכא היה לי עם מאהבי הרב הגדול המופלג מהר"ו איגר נר"ו. והיוצא לתועלת אציגה פה בתו' חולין (סז:) ד"ה דיקא נמי כו' ובה"ג ובשאלתות דרב אחאי פוסק כשמואל מדאמר ר"פ לעיל ש"מ מדר"ה הא דאמר שמואל וכו' גם הרא"ש כתיב כלשון הזה וכ"כ המרדכי (בחולין סי' תרמ"ג) קישות שהתליע וכו' האלפסי וה"ג ושאלתות פסקי כשמואל וראייתם מדאמר ר"פ לעיל וכו' הנה ראינו כל הגדולים הנזכרים הביאו חזקת טענה מדרב פפא. ולא ניחא להו לומר דע"כ גם ר"ה הכי ס"ל [כמ"ש לקמן בשם הר"ן בס"ד] משום דאיכא למידחי דר"ה לא ס"ל הא דשמואל ומאי דאמר כל בריה שאין בו עצם כו' לא אמרו שהיה דווקא נפקותא לדינא. אלא להודיע לבני אדם גבורות וטבע בעלי חיים כמו דגם רב בסוגי' אמר לית בקי בר יומי ולית דידבא בת שתא דליכא נפקותא מיניה לדינא כלל. וכמ"ש הרשב"ם ב"ב ע"ג. במלת' דרבה בב"ח אף דליכא נפקותא הודיעו רבותינו כמה דברים ע"ש: וקצת ידים מוכיחים לזה מדלא אמר ר"ש נפקא מיניה הא דאמר שמואל כו'. ומ"ש רש"י בד"ה כל בריה ונפקא מיניה כדמפרש רב פפא. הנה בלאו הכי צריכין אנו להתבונן למה האריך רש"י כל כך והביאו כל המאמר שישנו בגמרא כל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת יב"ח והוי סגי

ליה לרש"י להתחיל הדיבור אינה מתקיימת ונפקא מיניה כו' אמנם רש"י לשטתיה שפי' אינה מתקיימת היינו שאינו חי והוה קשיא ע"ז מן המדרש וירושלמי והוכרחנו לומר דרב הונא אין בו עצם הוא דקאמר אבל יש בו גידין כמו שבארתי למעלה וזהו כדמפרש ר"פ הני תמרי דכדא שיש בו גידים ואין בו עצם כמ"ש לעיל. עוד י"ל דמדרב הונא לא הביאו לראיה משום דלשיטת הראב"ד וסייעתו על כרחך לומר דלא קאי ר"פ לפרש נפקותא לדעת ר"ה בעצמו דהא גם בלאו הך דשמואל יש נפקותא טובא לכל שורצי על הארץ אחר שעבר עליהן יב"ח נעשין כעפרא בעלמא וכלה הליחות שלהן ואין בהן איסור אכילה וכ"ש דאין בו מלקות וכמו שזכרתי כבר לעיל. [ובמחילה מכבוד הרב פרי תואר שכתב בד"ה ונראה כי הר"ן מפרש וכו' נחמינה לתולעת אי קיים אסור וכו' אבל בתולעת שפירש לא נפקא מידי דפשיטא דאסור כל שהתולע קיים וכל דנחמינה דנעשית פירשא שרי ככל האיסורין וכו' ע"ש מדבריו של ברבי ניכר שסבור שאחר יב"ח נעשית אפר ממש ונתפרר לעפרורית. איבר' קצת האמת מכחיש ותדע דהא לא כתב הראב"ד דלאחר יב"ח נעשית עפרא אלא נחית לדקדק וכתב דאחר יב"ח אין בו ליחות כלל והוי כעפרא בעלמא בכ"ף הדמיון כלומר מתוך שכלה הליחות שבה אין בה שום טעם אלא כעפרא בעלמא. ולישנא כעפרא הוא שם המושאל כמו שרגיל בלשון הגמרא והפוסקים כעפרא וכה"ג כפירשא בעלמא. ותו לדבריו ה"ל לרב הונא להודיע רבותא טפי כל בריה שאין בו עצם חוזר לעפרא אחר יב"ח א"ו דהשרץ או התולעת גם אחר יב"ח נשאר בכל התמונה כמו שהיה תוך יב"ח רק שהליחות כלה ונפסד והוי כעץ בעלמא ובכן ודאי גם הר"ן פי' הכי אלא שקיצר במובן] ועוד ראיה דר"ה לא ס"ל הא דשמואל ממה דאמר ר"ה לקמן (סז.) לא לישפי אינשי שיכרא בצבייתא וכו' ע"ש בפרש"י. ואי ר"ה כשמואל ס"ל א"כ בלא"ה צריך לבדוק ולהשליך כל התולעים דשמא אותן תולעים שנמצאו עכשיו הם מאותן שנתהוו במחובר וצ"ל דר"ה רק אחר יב"ח מיירי. מפני כל הנהו טעמים בהצטרפות אחד אל אחד ראו הגדולים הנ"ל שלא לאתויי ראיה מר"ה אלא מר"פ דאיהו ע"כ ס"ל כשמואל הן הנה שיטת השאלתות והרי"ף וה"ג וסייעתם. וע"פ הדברים האלה מאן יהיב לן נגרא דפרזלא ונשמעינהו להבין את אמרי בינה שכתב הר"ן בז"הל והוי יודע שר"ת חולק ואמר דלא קי"ל כשמואל וכו' ולא מחוור דהא רב הונא ור"פ דבתראי נינהו כוותיה ס"ל מדאמרי' לעיל אמר ר"ה כו' אמר ר"פ ש"מ מדר"ה וכו' אלמא דר"ה לא איצטריך אלא לדשמואל ור"פ נמי יליף מיניה דתמרי דכדא וכו' אלמא כשמואל ס"ל וש"מ דאיתא לדשמואל [העתקתי דבריו כבר בערך קף] ונעלם ממני ראשונה במ"ש ולא מחוור דהא ר"ה ור"פ וכו'. הן לו יהיה כדבריו הלא גם אם ר"ה ור"פ

אמרו בפירוש כשמואל מ"מ הכל הולך אחר החתום רבינא ורב אשי והדור שעמהם שסתמו בהך דיקא נמי וכו' דלא כשמואל ולא כר"ה ור"פ ותו במה דנקט הר"ן לראיה מרב הונא הלא השאלתות ובה"ג וסייעתם לא הביאו ראיה מר"ה כלל כמו שכתבתי משום דמר"ה אין ראיה אלא ממילתא דר"פ בלחוד הביאו לראיה. ויותר מכל זה לא זכיתי להבין הא דכייל הר"ן לר"ה ור"פ בחדא מחתא דבתראי אינון לא זו הדרך שקבלה בידינו מכמה מקומות דרב הונא היה בימי רבי כדאיתא בירושלמי דכלאים דאמר רבי אי סליק ר"ה ריש גלותא להכא וכו' גם רב הונא השני היה גדול שבתלמידי רב כמו שנתבאר בתו' (מנחות ל"ו.) ד"ה אמר וכו' והיה קדמון מרב יהודה וכ"ש מרבא שנולד כשמת ר"י כדאי' (קדושין עב:) ואנן קי"ל דוקא מאביי ורבא ואילך הלכתא כבתראי ובכן כגון זו צריך רבה היאך חישב הר"ן את רב הונא לבתראי. עוד נפלאה ממני זה שסיים הר"ן אמר לך שמואל דחדא מנייהו נקט. הלא באילנא גופא יותר מסברא צד האיסור וכ"ע מודים בהא וא"כ יקשה למה נקט התנא שבעיקרי זיתים שיש מקום לומר דדווקא באילנא גופא ואי כשמואל עדיפא ה"ל לתנא למיתני תולעים שבזיתים [או שבפרי] והוי ידעינן אילנא גופא מק"ו ולא שייך לומר אטו כרוכלא ליחשוב וליזיל אלא היכא שהנושאים שווין אבל בענין דהכא שהשני שלא הזכיר עדיפא מאותו שהזכיר ודאי ה"ל לתנא למיתני את אשר רבותא יותר. ואשר על כן מאן דמתרגם לי דברי הר"ן בטעם נאה וערב. אהודנו בקהל רב. ואעטרהו כתלמיד לרב. מעתה אשובה אראה בוויכוח של מצוה מ"ש הפ"ת ונראה כי הר"ן מפרש וכו' ע"ש. ירד להציל והניח הדבר ליסוד דהני תמרי דכדא הם דברי ר"פ לגרמי' והגם כי דבר שכליי הוא אכן בכל מה שהאריך לא בירר דעכ"פ מנ"ל לאפוקי ממשמועתיה נגד פשט הפשוט ונראה לכל דברי ר"פ אחת הן וכולן מישך שייך להדדי וסופו נעוץ בתחילתו דמהך דקישות בלחוד אכתי לא נ"מ מידי דקישות אין דרכן להתליע [כמו שהוכיח הב"ש מדברי שמואל וגם מדברי הר"ן ע"ש וא"כ בלא"ה מותרין בלא בדיקה וכל עיקר הנפקותא בתמרי דכדא שהתולעים מצוין בהם כמ"ש הר"ן גופא ע"ש אפ"ה מותרים בלא בדיקה אחר יב"ח מכח מאמר של ר"ה והודה ר"פ בזה דתמרי דרכם להתליע דנ"מ [גם למאן דלא ס"ל כשמואל] שצריכין עכ"פ בדיקה מבחוץ מפני התולעים שפירשו על גג התמרי [וכבר כתב הר"ן על רש"י שפי' תמרי דכדא שהתליעו ולא נהירא דאי כשהתליעו וודאי עסקינן מ"ש תמרי דנקט ולא נקט פירי סתמא אלא משמע דמ"ה נקט תמרי לפי שהתולעים מצוין בהם ולומר כיון שהדבר מצוי אע"פ שהוא מועט חוששין למעוט המצוי כענין שחששו לסירכות הריאה כו' ע"ש וא"כ מוטב שלא להפריד בין הדבקים ולומר דכל דברי ר"פ עד סופו אחת הם מלומר דדיקא נמי דאמר

סתמא דש"ס נגד ר"פ דהוא בתראי ואם נניח להדיוק זוטרא שכתב ממה דאמר ר"ט הא דאמר שמואל ולא אמר למה דאמר שמואל דע"כ ר"ט הוכיח דר"ה ה"ל כשמואל. מאן סליק לעילא ואתי ואמר דר"פ גופא ס"ל כשמואל נגד הדיקא נמי שהחליט סתמא דש"ס [וכמוהו מצינו (פסחים ה':) ש"מ מר' עקיבא כו' אף דלא קי"ל כוותיה] ותו הרב פרי תואר כייל בחדא מחתא שיטות הר"ן והרא"ש אם כדבריו למה שתק הרא"ש לאתויי ראיה גם מר"ה ומ"ש בפ"ת עוד שמצא להרא"ש ופליג למלתא וכו'. שמעתי ולא אבין מאין יבא עזרי ואם בשביל שהפסוק הרא"ש קצת מה בין הפרקים. ליתן פי' לדברי שמואל הלא כן החוקים. ודרך המפרשים ופוסקים. לסיים אח"כ כל המכווין והא ראיה דלקמן (בסוגי' ס"ז:) הביא הרא"ש כל הדברים האלה הא דאמר שמואל הני תמרי כו' במאמר אחד בלי שום הפסק. ואחר הדברים האלה מצוה בדברי הר"ן להתעסק:

פירוש צ

איברי לה עלמא טבלא וכו'. המתקן ע"מ להבין נראה דצריך להיות אי ברי [ומלת איברי הפרד לשתי תיבות דהיינו אי ברי] לה עלמא טבלה וכו'. ופירושו ע"פ דאמרינן (שבת קכט.) לחיה שלשים לטבילה ופירש"י עד שלשים יום לא תטבול יולדת מפני הצינה. ועל ענין כזה כתב גאון אי ברי לה עלמא [כלומר שהיא בריאה בכל כוחה לאחר ז' ימים ללידתה. שלא תזיק לה הצינה אז] טבלה ומשתריא לגברה:

פירוש צא

ההוא ברא דילידא מיחייב למיתן ה' סלעים לכהן וכו'. במשנה וגמרא בכורות (מו.) נתברר ענין הבא אחר נפלים דאינו בכור לכהן וכן בטוש"ע י"ד סי' ש"ה סעיף כב וע' בתשובת חכם צבי ס"ס ק"ד ושבות יעקב סי' פ"ג. והיוצא מהם לדינא דכל שעברו ארבעים יום והפילה שפיר הבא אחריו פטור מפדיון ואפילו הרוצה להחמיר כדעת מהרי"ק לפדותו לא יברך ברכת פדיון ולא ברכת שהחיינו אלא יתן ה' סלעים לכהן בלא שום ברכה ע"ש. ואולי מטעם זה כתב גאון מיחייב למיתן ה' סלעים לכהן ולא כתב בפשיטות דהוי בכור לכהן. אפשר דקא מכוון גאון דדוקא למיתן ה' סלעים מיחייב מצד חומר' לחוש לדעת מהרי"ק אבל לשאר כל הענינים אינו בכור וע' בנדה (כד.) אך דע נא לקמן פ' תבא סי' קס כתב גאון ההוא ברא פטור מלמיתן ה' סלעים וכו'. ואולי טעות בדפוס איתרמי הכא וחסרון בפנים מלת לא. וכך צ"ל ההוא ברא דילידא לא מיחייב למיתן וכו':

פירוש צב

ונתתי למה לי כדתני' וכו' ובתי' בני אונס נינהו וכו' עד ר"פ אמר פרט לנגעי כשפים. בהוריות (י.) ת"ר אשר נשיא יחטא וכו' אמר מר יכול גזרה וכו' אמרי אין אשכחן דכתיב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם בשורה היא להם [שהכתוב מבשרן שעתיד להיות אע"פ שדבר רע הוא וכו' רש"י] שנגעים באים עליהם דברי ר' יהודה ר' שמעון אומר [ונתתי נגע צרעת שיהא בא מאליו רש"י] פרט לנגעי אונסין וכו' ולר' שמעון נגעי אונסין מי לא מטמאו והא תניא אדם כי יהיה בעור בשרו מן הדבור ואילך [דנגעים בין באדם ובין בבתים פטור בהן לפני הדבור דאותן נגעי' שארעו לפני הדבור אין מטמאין לאחר הדבור. רש"י] מה זב מן הדבור ואילך [דכתיב כי יהיה זב מבשרו וכו'. רש"י] אף נגעים מן הדבור ואילך לא אם אמרת בזב שכן אינו מטמא באונס תאמר בנגעים שמטמא באונס [תאמר בנגעי אדם שמטמאין באונס וכו' וה"ה לנגעי בתים דמטמאו באונס. רש"י] אמר רבא וכו' רב פפא אמר וכו'. המעיין בסוגיא יאמר פרוקאי במהות השאלה ששאל ור"ש נגעי אונסין מי לא מטמאו והא תניא וכו'. ומאי קושיא דבברייתא דאיירי בנגעי אדם ודאי שפיר קאמר דמטמא באונס [שהרי גם בזב לולא דכתיב מבשרו ודרשי כריתות (ח.) חולין (נא.) נדה (לה עא.) ולא מאונשא לא הוי מחלקי בין אונס לרצון וא"כ גבי נגעי אדם דלא כתיב שום מיעוט מטמא אונס כרצון] אבל בנגעי בתים דדריש ר' שמעון ממלת ונתתי [דכתיב גבי' ונתתי נגע צרעת בבית וגו'] שיהא בא מאליו. ודאי דר"ש שפיר קאמר דלא מטמא נ"ב באונס כלל. ובכן לא ידענא מאי קא קשיא ליה לתלמודא. הגם דרש"י ד"ה תאמר בנגעי אדם וכו' כתב וה"ה לנגעי בתים דמטמאו באונס. הנה רש"י הוכרח לפרש הכי כדי שנדע ונבין קושית הש"ס. אבל מ"מ על המקשה גופא קשיא שהרי מלת ונתתי לדעת ר' שמעון ממעט להדי' בנגעי בתים דאינו מטמא באונס. כהיום הזה נחזיק טובה למאי דאסבריה גאון כדי ליתן מובן לכל השקלא והטרי' הלזה לפיכך כתב ובתי בני אונס נינהו [בתמיה כלומר והיאך אפשר למדרש מלת ונתתי דכתיב בנגעי בתים על ענין אונס וא"כ ונתתי ל"ל. והתירוץ על זה] אם אין ענין לבתים תנהו ענין לאדם. והשתא לפי' הלזה שהוא מוכרח דנגעי אדם אינו מטמא באונס מקשה הש"ס היטב מקרא דדריש בברייתא אדם כי יהיה בעור בשרו [לשון עתיד דלא היה לו לומר אלא אשר הוא בו וכו' קרבן אהרן וכ"כ הר"ב מברטנורה רפ"ז דנגעים כי יהיה פרט לזה שכבר היה בו] מן הדבור ואילך מיטמא וכו' ולר' שמעון דנגעי אדם באונס לא מטמא קשיא כי יהיה ל"ל דהא בלאו קרא ילפי' מזב דכתיב כי יהיה זב. והנה כל זה לסברת המקשן דלא ידע דאיכא שום שם אונס כי אם ע"י מאכל ומשתה דמצינו דוגמתו בזב כדתנן במשנה דנזיר

(סה.) ובזבין פ"ב בז' דרכים בודקי' את הזב וכו' ולפיכך הוכיח מכח דאונס כזה לא שייך בבתים ועל כרחך דאם אין ענין לבתים תנהו ענין לאדם ופריך שפיר. אכן לתירוצם של רבא ור"פ דאשכחת ענין אונס ע"י רוחות או כשפי'. שוב אין הכרח לדחוק ולומר דקרא איתוקמי באין ענין. אלא מוקמינן בענינו דכתיב דהיינו בבתים. ובדברים הללו נתבארו כל דבריו של גאון בעיני קורא באמת ובצדק. מחזיק כל בדק: [ובסוגי' שידינו עסוקות עכשיו איכא למיקם עלה לפמ"ש רש"י בנימוקי חומש פ' מצורע י"ד פ' ל"ד ונתתי נגע צרעת בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר וע"י הנגע נותץ הבית ומוצאן ע"כ. וא"כ מאי ראיה מייתי הש"ס מר' יהודה דאמר בשורה הוא להם שהיא לטובה. על ענין גזירה דאשר נשיא יחטא. ורש"י בפירושו ד"ה דכתיב ונתתי נגע צרעת וכו' שהכתוב מבשרן שעתיד להיות אע"פ שהדבר רע הוא וכו'. נסתר ממה שתי' בחומש דבשורה לטובה היא. ובחידושי הארכתי וכאן עת לקצר]:

ואת זה לא אכחד מה דקמן שנשאלתי מחביבי הרב המופלא בר לבב צדיק תמים מהר"ש סקוטש נר"ו. בהא דנדרים (ז:) ועניות כמיתה שנא' כי מתו כל האנשים ופי' הר"ן דלא מתו ממש וכו' דכל מקום שנא' נצים ונצבים אינן אלא דתן ואבירם. ואינהו הוו במחלוקותו של קרח אלא דמפני שהענו אמר כי מתו וכו' וליכא למימר שהיו מצורעין דהא כתיב בקרב כל ישראל וכו'. וכ"כ הרא"ש דאם היו מצורעין היו משולחין מן המחנה. וכ"כ תו' בע"ג (ה.) ד"ה אלא שירדו מנכסיהם וכו' דמצורעים לא הוו דהא בעדה בתוך המחנה היו יושבין ע"ש. והקשה לי הרב הנ"ל וכי נעלמה מהגדולים הנ"ל משנה ערוכה בנגעים ריש פ"ז אלו בהרות טהורות שהיו בו קודם למתן תורה [ופי' הרב מברטנורה מי שהיה בו צרעת קודם מ"ת לא היה טמא מחמת אותו נגע לאחר מ"ת דכתיב אדם כי יהיה בעור בשרו פרט לזה שכבר היה וכו']. וא"כ אף אם היו דתן ואבירם מצורעים בעודם במצרים אפ"ה במעשה דקרח שהוא לאחר מ"ת מותרין בתוך המחנה וא"צ שלוח מחמת נגעים מקודם מ"ת. ולעומת שאלה גדולה ששאל הרב מהר"ש הנ"ל והגדתי משמו לבעלי תריסין הנכנסים ויוצאים והמה בקשו על נפשם בספרים רבים עד שמצאו כתוב בס' אסיפת חכמים מקצתו והביאו אלי וראיתי התירוץ שנדפס על זה שם אינו אלא לחדד התינוקות של בית רבן. ולאמרו אינו כדאי. במה שאמר דאם היו מצורעים א"כ כי יהיה ל"ל דתיפוק ליה מהכא מעובדא מדתן ואבירם. אמנם אפילו אי יהיבנ' ליה כל טעותיה אפ"ה לא העלה ארוכה כלל שהרי כי יהיה איצטריך להורות דנדע מזה השנוי במשנה דנגעים שם בנכרי ונתגייר וכן בקטן ונולד דטהור. דבעינן

שיולד הנגע משעה שראוי ליטמא ולא קודם ע"ש בפי' הרב מברטנורה וזה פשוט וברור. ובכן נשאר קושי' הרב והר"ש בתוקפו וכאיש גבורתו. וכדי להציל במקום שיש מצילין להדר פני כל הגדולים תוס' והרא"ש והר"ן נאזרתי לומר עפמ"ש תוס' דע"ג שם בדבריהם וכ"ת דבמתן תורה נתרפאו דהא אותן שנתרפאו כבר חזרו למומן במעשה העגל [וציינתי מקומו במ"ר נשא פרשה (ז.) וכ"כ הר"ן בנדרים (ז:) וא"כ הסברא נותנת הואיל שהמומין שקודם מתן תורה נתרפאו בקבלת התורה. וכשחטאו בעגל חזרו למומן הוי כפנים חדשות וכאלו נתהוה בהן המומין לאחר מתן תורה. אפס לכאורה אי אפשר לומר הכי דא"כ הא דכתיב כי יהיה פרט לנגעים שקודם הדיבור. היכי משכחת לה. שהרי כולם נתרפאו בקבלת התורה. וממ"נ באיזה זמן אתי למעוטי אי מזמן מתן תורה עד קודם מעשה עגל. הלא כלך יפה רעיתי ומום אין בהן. ואי אחר מעשה עגל הלא אמרנו עכשיו דפנים חדשות בא והוי כנגע שנולד אחר מתן תורה ומטמא. ואולם האמת מלבן לבוניה. לבוניה וחדודי באים כאחד. לעולם כדאמרינן ומשום הך קשיא לא נדונה עפמ"ש תו' יומא (כא:) ד"ה נבלעים דאף על גב דדשון מזבח נבלע במקומן אפ"ה כתבה רחמנא ושמו שלא יפזר. משום דקרא לאו אניסא סמך וה"ק אי לאו ניסא שיהא נבלע טעון גניזה. ע"כ תוכן דבריהם. אמור מעתה דהא דנתרפאו בקבלת התורה ממומין שלהן ודאי שלא היה אלא דרך נסיי. וא"כ שפיר כתיב כי יהיה דאי לאו ניסא שלא יטמא אותן נגעים [וכ"ש הכא דעיקר קרא לאו יתורא לגמרי דאיצטריך לגר שנתגייר ולקטן שנולד וא"כ כל עיקר שנעמוד עליו היינו במשנה דנגעים פ"ז דלאיזה ענין נשנית בהרות שהיו בו קודם למתן תורה. והא מצינו דשנוי במשנה כה"ג בפ"א דדמאי והחומץ שביהודה אף על גב דיין שביהודה לא היה מחמיץ כדאיתא בפסחים (מב:) וכן בריש יומא ומפרישין כ"ג מביתו וכו' ומתקינין כהן אחר וכו' שמא יבא לידי קרי אף על גב דאחד מעשרה נסים שלא אירע לכ"ג בי"כ אפ"ה תנא במשנה משום דלא סמכינן אניסא עיין תי"ט. ולכאורה אפי' לתי' אי נמי שכתבו תוס' ביומא (כא.) שזכרתי לעיל דאין מהכרח דקרא לא סמך אניסא ע"ש אפ"ה במשנה יש הכרח לומר הכי כדמוכח מדמאי ומיומא שהבאתי והארכתי בזה בחבור יסל"מן ואדברה עוד עודני אחוז בפירושו של הר"ן בנדרים (ז.) שכתב עוד בזה"ל וליכא למימר דמשום שלא היה להם בנים אמר כי מתו דא"כ היכי אמר ליה מפני זה שוב מצרימה וכי מפני שלא היו להם בנים לא היו נשמעים למלכות להלשינו אל פרעה וכו'. וכ"כ תוס' בע"ג (ה.) ע"ש ואיכא למידק למה להו להאריך כל כך עדיפא ה"ל להוכיח מקרא בהדי' וכמ"ש ג"כ הרא"ש בפירושו (סד:) ד"ה עני ומצורע וכו' וסומין לא היו וכו' ובנים היו להם דכתיב הם ובניהם וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דצ"ל דכתיב ונשיהם

ובניהם. והיינו קרא דכתיב בפ' קרח (ט"ז פכ"ז) ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם. ומצוה ליתן טעם. ודברי תורה נקנית במשיכה במישך שייכי להדדי בנדה (מב.) פולטת ש"ז רואה הוי או נוגעת הוי וכו' והכי קמיבעיא ליה מדאחמיר וכו' או דילמא לא גמרי' מסיני דחידוש הוא דהא זבין ומצורעים דחמירי וכו'. וז"ל רש"י ד"ה לעולם לא שמיע ליה מתניתא וכו' מדאחמיר רחמנא בבעלי קריין בסיני ולא הזהיר על טמא מת ושרץ. רואה הוי. המעמיק בכוונתו דר"ל מדלא אחמור בטמא מת ושרץ על כרחך דלא קפיד אטומאת מגע ולהכי מדקפיד אבעלי קריין דשלשת ימים אל תגשו אל אשה מוכח דרואה הוי ועל זה קאמר הש"ס או דילמא לא גמרי' מסיני דחידוש הוא דהא זבין וכו' כלומר הרי זבין דודאי רואה הוי ואפ"ה לא קפיד בסיני אע"כ חידוש הוא דוקא בפולטת והלכך י"ל גבי פולטת דלעולם נוגעת הוי ולא קפיד קרא אשום נוגע רק בפולטת ולא בטומאת מת ושרץ אכן מה דקאמר הש"ס ומצורעין מצוה ליתן מובן דמה ענין מצורע לענין רואה או נוגע ומלת ומצורעין צריך ביאור טובא והכי הל"ל דהא זבין דחמירי וכו'. עוד יש להתעורר לפי' הר"ן והרא"ש ותו' שזכרתי למעלה דבשעה שאמרו נעשה ונשמע נתרפאו מכל מומין וצרעת א"כ שפיר י"ל הא דלא אחמיר אמצורעים היינו משום דלא הוי בהו כלל בשכר שקיבלו עליהם לקבל התורה ודין טומאת שבעה לא נצטוו עדיין כלל דאפילו עיקר טומאתם אכתי לא נאמרה עיין תו' ד"ה דהא זבין וכו'. תו יותר צריך ביאור דמנ"ל דלא אחמיר רחמנא בזבין דילמא שפיר קפיד נמי על זבין ומה שלא נצטוו להדי' עליו היינו משום דידענא בקל וחומר כמו בכמה ענינ' דילפי' בק"ו ע' ב"ק (כה.) ועוד שני פעמים דק"ו וכו' וקי"ל דאדם דן ק"ו מעצמו. ומה יפה גורל נותן לשבח טעמו:

פירוש צג

וכתי' מלשני בסתר גו': בערכין (טז.) איתא על ז' דברים נגעים באים על לשון הרע דכתיב מלשני בסתר רעהו אותו אצמית [ואוקימנא לעיל דהיינו נגעים. רש"י] וכתבתי בקונטרס שטרי המאוחרין הך קרא דמייתי כתיב בתלים ק"א ולכאורה עדיפ' הוי ליה לאתויי מן התורה ובפשיטו' מעובדא דמרים שסיפרה במשה ונענשה בצרעת כדכתיב בפרשת בהעלותך. ואולי לא רצה לאתויי ראיה מהכא די"ל דשאני משה דרב גוברי' ע' ע"ג (ח.) ולא ילפינן מיניה בהוצאות ש"ר על שארי ב"א. הילכך עדיפא ליה לאתויי קרא דתלים ואירי בכל בני אדם. וכהיום הזה ראיתי נוסחת גאון על נכון דמייתי ראיה מן התורה. מיהו גם בנוסחת גאון איכא למידק קצת מאי ואומר אחרי שכבר מייתי ראיה גמורה מן

התורה למה הוצרך להביא מתהלים ואם לא דנימא ג"כ ע"ד שכתבתי דשאני משה דכפי גדולתו דלא קם כמוהו אין ראיה גמורה כל כך וכדאמרן:

פירוש צד

אי בעית תימא הא דאהני מעשה הא דלא אהני מעשה. הך אי ב"ת הא דאהני מעשה וכו' שסיים גאון לית' לפנינו לא בזבחי' (פח:) ולא בערכין (טז.) וכמעט אי אפשר להבינו שהרי כבר מסיק לעיל בסוגיין לא קשיא הא דאהנו מעשיו. והיינו באהני מעשיו נגעים באים עליו. ומה שהמעיל מכפר היינו דוקא בלא אהני מעשיו וע"ז פריך איני והא"ר סימון וכו' כלומר דהכא אמרת דמעיל מכפר על לה"ר והתם א"ר סימון דקטורת מכפר על לה"ר ומתרץ שפיר לה"ר אלה"ר נמי לא קשיא הא בצינעה [דהוה דבר שבחשאי קטורת מכפרת שהוא מעשה חשאי. רש"י] הא בפרהסיא [שהוא דבר שבקול מעיל בקול פעמונים מכפר עליו רש"י]. אבל התירוץ שהוסיף גאון א"ב תימא הא דאהני מעשה וכו' בלתי מובן שהרי באהני מעשיו נגעים באים עליו ואינו מתכפר לא במעיל ולא בקטרת. אכן אחר עיון היטב אפילו אות אחת לא כתב גאון לבטלה כי אם בעמקות רב. מתחילה כתב לא קשיא הא דאהני ממעשיו וד' פעמים גרס בנוסחת ממעשיו במקום דאית' לפנינו בסוגיא הא דאהני מעשיו וכן ד' פעמים מעשיו. ופירש"י אהני מעשיו שנתקוטטו על ידו וכו'. ולכאורה לנוסחא שלפנינו הא דאהני מעשיו כלומר שמחמת לה"ר שלו נעשה התפעלות שנתקוטטו על ידו אז נגעים באים עליו ואי לא אהני מעשיו כלומר שלא נעשה שום התפעלות מעיל מכפר. א"כ קשיא טובא מעובדא דמרים שדברה במשה [ועמ"ש בס"ד בדבור הקודם בנוס' גאון] למה נענשה בנגעים הלא לא אהני מעשיה כלום והמעיל מכפר בלא אהני. אכן לנוסחת גאון עולה יפה הא דאהני ממעשיו כלומר שהמלשין אפיק מלשינתו בכוונת מעשה כעובדא דמרים אז נגעים באים. והא דלא אהני ממעשיו כלומר דלא הוציא לה"ר בכוונה רק דרך מקרה כמו נורא בי פלניא וכיוצא בזה באופן דסבר ר' שמעון בר' בב"ב (קסד.) דשרי לומר ורבי הוכיחו דהוי לה"ר ע"ש תרי עובדא [והקורא משכיל ישכיל לעצמו מאי איכא בין אהני ממעשיו ובין לא אהני ממעשיו] והוי כענין הפרש שבין שוגג למזיד ובזה יונח הא דלא משני הש"ס לחלק בין שוגג דמעיל מכפר ובין מזיד דנגעים באים עליו אלא האמת כך הוא דזאת הכוונה באמרו הא דאהני ממעשיו וכו' ומעתה יתבאר מה דסיים גאון כפי נוסחתו דלה"ר אלה"ר לא קשיא [הא דאמר ר' עינוני בר סימון מעיל מכפר על לה"ר אהא דא"ר סיסין דקטרת מכפרת] אי בעית תימא הא דאהני מעשה כלומר דנעשה התפעלות שנתקוטטו על ידו [מעשה

נתינת קטורת על האש מכפרת] הא דלא אהני מעשה כלומר שלא נעשה התפעלות על ידו. המעיל מכפר. אבל שניהם איירו דלא אהני ממעשיו כלו' שלא מתכוון לכך. ובזה מובן ענין הבדל המאמר דלעיל אמר אהני ממעשיו וכן עוד ג' פעמים והכא מסיים אהני מעשה. ולא אכחד בזה שכתב רש"י שהעתקתי לעיל ראש דבריו ד"ה אהנו מעשיו שנתקוטטו על ידו ואי קשיא אמאי לא מותיב ליה משפיכת דמים וגלוי עריות דקאמר לעיל וכו'. ונעלם ממני לפי שעה דלמה לא הקשה רש"י גם מגסות הרוח דקאמר לעיל דנגעים באים והכא אמר דמצנפת מכפרת. ובזה אין שייכות לתירוצא שכתב רש"י. גם בח"א בזבחים פ' המזבח מקדש הביא דברי רש"י הללו. ולא הרגיש בזה וע"ש דבחר לו דרך לעצמו שלא כפרש"י ותו' בערכין אלא הטעם שלא מקשה הש"ס מש"ד וג"ע משום דנגעים באים על המזיד והמעיל מכפר על ש"ד וג"ע שעבר בשוגג אבל בלה"ר לא שייך אלא במזיד ע"ש. איבר' חזינן דלא רצו רש"י ותו' בזה שכ' בח"א. דודאי מצינו ענין שוגג גם בלשה"ר כמבואר בב"ב (קסד.) בר"ש בר רבי שזכרתי למעלה שהיה סבר שאין בדבריו ענין לה"ר עד שהוכיחו רבי. והנה לפמ"ש דלנוס' גאון הא דלא אהני ממעשיו כלומר שלא בזדון דברו וה"ה בכל שאר ששה דברי' כשעשה בשוגג שפיר י"ל דבגדי כהונה מכפרין א"כ יתורץ קושית רש"י והוא הדבר שכתב גאון לא אהני ממעשיו לא אתו נגעים עלי' כלו' אלא בגדי כהונה מכפרת. ומעתה מתחיל לומר מעיל מכפר והוי כמו פיסקא והכל הם מדברי המקשן מעיל מכפר איני וא"ר סימון וכו' וה"ה דהוה מצי למנקט המקשן נמי כתונת מכפר והא"ר סימון וכו' אלא דחד מתרי נקט וסמך על מה דסיים קשי' שפיכת דמים אש"ד וכו' ולב נבון יקנה תחבולות ויש אתי עוד אריכות דברי' ואין השעה מספיק:

פירוש צה

והא שתי מיבעי' לי שתים ולא ארבע ההוא הכתיב אחת אחת. הך קושיא והא שתי מיבעי' וכו' וגם תירוצא ההוא הכתי' אחת וכו' לא מצאתי בסוגיא דיומא (סב.) וגם לא בת"כ. אפס תראה כי הוספת גאון מדעתו הרמה שמקשה דמנ"ל דצפורי מצורע דבעי' לכתחלה שיהו שתיהן שוות. ואי מדכתיב שתי הלא איצטריך שתים לאפוקי שאינו רשאי להביא ארבע. ועל זה מתרץ גאון דלמעוטי ארבע לא איצטרי' מלא שתי. אחרי דידענא זה מדכתיב אחת כלומר דבקרא כתיב ושחט את הצפור האחת אלמא דהשחוט' רק אחת ונדע דכמו דצפור השחוטה היא אחת כן נמי המשולחת וא"כ ע"כ מלת שתי דכתיב היינו דמצותן עכ"פ לכתחלה שתיהן שוות [ובענין צפור צפור ריבה כת' בק"א

בת"כ מצורע פרשה א' הלכה י"א דהדר אמר כתיב את הצפור האחת והיה לו לומר את האחת אלא בא לומר שאע"פ וכו'] והנה בסוגיא דיומא (סב:) דרשי' נמי בשני שעירי יה"כ יקח שני שעירי מיעוט שעירי שנים מה ת"ל שני שיהיו שניהם שווין גם בזה יש לשאול והא שני מיבעי' שנים ולא ארבעה כקושית גאון אדהכא. מיהו יש לתרץ בדרך שתירץ גאון דבסמוך כתיב ונתן אהרן וגו' גורלות גורל אחד לה' וגורל אחד וגו'. גם בכבשי מצורע דדריש התם ביומא מה ת"ל שני שיהיו שניהן שווין. ויש מקום כשאלת גאון וליישב ג"כ בסגנון מדכתיב בהך עניינא ולקח הכהן את הכבש האחד. וכן גבי תמידין דדריש שם ביומא מה ת"ל שנים שיהיו שניהם שווין יש לטעון ולפרוק באופן זו דכתיב גביה את הכבש אחד תעשה וגו'. אך אל זה אביט הא דמסיק סוגיא ביומא שם מוספי שבת ודאי צריכין שיהיו שווין וע' בפרש"י ותו' מדכתיב וביום השבת שני כבשים מיעוט כבשים שנים מה ת"ל שני שיהיו שניהם שווין איכא למידק כקושית גאון דמנ"ל שיהיו שווין שהרי מלת שני י"ל דאיצטריך שנים ולא ארבעה. והכא אין לומ' כתירוצו של גאון. מיהו קצת י"ל מדכתיב גביה ושני עשרונים סולת וגו' ונודע דעשרון לכבש א"כ ידענא מזה דשני כבשים מצותו למוסף של שבת. עוד י"ל באלוף בינה דשאלת גאון איננו כי אם בצפורי מצורע דה"א כל המרבה להביא הרי זה משובח. משא"כ במוסף דשבת אם נודע לנו ממעוט כבשים דמצוותו בשנים שוב אי אפשר לאפושי בתורת נדבה משום חילול שבת שלא במקום חובה האמורה להדי' ובקונטרס אומר השכחה כתבתי שעדיין לא מצאתי שהביאו הרמב"ם במוספי השבת אותן שני כבשים שמקריבין דבעינן שיהיו שווין עכ"פ למצוה לכתחלה לשיטת רש"י ופשיטא לשיטת תו' דאפילו דיעבד מעכבין. והשמטה זו איני יודע מה היא ואשרי חלקו המיישבו [* כבר קדמו המל"מ הל' תמידין ומוספין פ"ד ה"ט ע"ש. ובה' שגגות פ"י ה"ג. ובהלכות מחוסרי כפרה פ"א ה"ג]:

פירוש צו

אמר ליה רבא לרב נחמן האי בנוגע בו הזב וכו' א"ל אטו נוגע בזב וכו': המעיין בחולין (קו.) ימצא בסגנון אחרת לגמרי. אמנם גאון הרחיב גבול הסוגיא לפרש סברת רבא ותשובת רב נחמן. ואת זה לבד אדרוש דשביק גאון טעם קמיית' דאמר שם נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה:

פירוש צז

מהו למישך וכו': דוגמתו לא מצאתי עדיין בספר הנורא והקדוש הלזה דיאמר ברם צריך ולא יאמר עליו ת"ש או אם תמצא לומר. ובלתי ספק דחסרון בפנים יש כאן בקלקול הדפוס. שהרי לענין הלכה נתבאר בסוגיא חולין (קז.) דבעינן דוקא כח גברא וכן איתא בכל המחברים ובטוש"ע א"ח סי' קנ"ט:

פירוש צח

דאר"ח ב"א אר"י ראה רבי דבריו וכו' חי' ועוף הנסקלים ר' מאיר מחייב בכסוי וחכמי' פוטרין וכו'. דברים אלו משולל הבנה לכל מעיין במקצתו ובלתי ספק חסרון מבפנים שמי' חסרון בשגגת הדפוס וכך צ"ל ראה רבי דבריו של ר"מ באותו ואת בנו ושנאו בלשון חכמים דתנן [לעיל (פא:) במשנה] השוחט ונמצא טרפה השוחט לעבודת גלולים והשוחט פרת חטאת ושור הנסקל ועגלה ערופה ר' שמעון פוטר וחכמים מחייבין. וד"ר שמעון בכסוי הדם ושנאו בלשון חכמים דתנן [במשנה פה.] השוחט ונמצא טריפה השוחט לע"ג והשוחט חולין בפנים וקדשים בחוץ חיה ועוף הנסקלים ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרים [ובדפוס נעשה דלוג מן השוחט לע"ג קמא. עד השוחט לע"ג בתרא] ואיסתברא ליה טעמיה דר"ש בכסוי הדם וכו' והיינו כדאיתא בסוגיין דמה"ט ראה רבי דבריו של ר"ש בכסוי הדם:

פירוש צט

השתא דכתיב וביום ואפי' בשבת: הנה בסוגיא דשבת (קלג.) מסיק ר' יוחנן א"ק ביום אפי' בשבת ופרש"י מדלא כתיב בשמיני ימול וכו' וכן עוד תניא כוותיה דר"י וכו' ת"ל ביום אפי' בשבת. וכן בסנה' (נט:) ביום אפי' בשבת מוכח כפרש"י מדלא כתיב בשמיני דרשי' הכי ואילו לפי' גאון הל"ל בג' מקומות הללו וביום אפי' בשבת. והנה הוי"ו של וביום איצטריך דאפי' שלא בזמנו אין מלין אלא ביום כדאיתא יבמות (עב.) והביאו גאון בפ' וירא סי' יו"ד בד"ה ברם צריך מהו לומר לא"י וכו' ע"ש. ומצוה ליישב:

שם ומנלן דפריעת מילה דחייא שבת שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע גו': מלת' דמתאמרא בי מדרשי זה רבות בשנים לפי גרסא הראשונה שכתב רש"י ביבמות (עא.) ד"ה ומאי שנית השתא דדרשת שוב שנית מאי תדרוש בי' ע"ש גם בתו'. וא"כ נשאר מימרא דלא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו במסקנא. ומעתה קרא דבן שמנת ימים ימול וכן ביום השמיני ימול היינו מילה גופה אבל פריעה לא ידענא אלא מכח הלמ"מ

כמ"ש תוס' שם ביבמות ד"ה לא ניתנה וכו' וי"ל דהלכה למ"מ הוא ויהושע אסמכי' אקרא. וא"כ הא דקי"ל מילה דוחה שבת מקרא דכתיב וביום השמיני ימול [ע' שבת קלב.] לא ידענא אלא מילה עצמה אבל שיהיה הפריעה דוחה שבת לא ידענא. ויש מבעלי תריסין בקשו להשיב אחרי דקי"ל מל ולא פרע כאילו לא מל א"כ כשלא פרע בשבת הוי כאילו לא מל ומילה עצמה ודאי דחי שבת והשבתי להם הגע בעצמך הרי מילה גופא אי לאו דאורי רחמנא דדחי שבת ה"א אע"פ דחייב ודאי במילה מ"מ אפשר לקיימו ביום שלאחריו ולא ימול בשבת. וכמו כן ברור נהי דפריעה מעכב שאינו נקרא מהול עד שפרע מ"מ אפשר לקיים הפריעה ביום שלאחריו ומה דגלי גלי דמילה גופה גלי רחמנא ביום אפילו בשבת. אבל פריעה דלא גלי אע"ג דמעכב אפשר לקיימו למחרתו. ודע תו אהא שכתבו תוס' בשבת במשנה (קלז.) ד"ה מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל תימא אמאי איצטריך האי כיון דכבר תנא דבשר החופה את רוב העטרה מעכב המילה וכי לא פרע עדיין רוב עטרה מכוסה עכ"ל. כתב מרן דודי זקני הגאון תי"ט דלגרס' קמייתא שכתב רש"י ביבמות וכו' שלא נתנה פריעה לאברהם והשתא מתני' טובא קמ"ל במה שחזר ושנה מל ולא פרע דלא תימא כיון דאברהם אבינו נצטווה במילה לבדה אף שאנחנו בהל"מ נצטוינו אף בפריעה מ"מ כי מל ולא פרע לא להוי כאילו לא מל לגמרי מכיון שאברהם מל ולא פרע עד שנתחדשה הל"מ קמ"ל דמכיון שנתחדשה ההלכה לפרוע כך היתה ההלכה דאם לא פרע שהוא כאילו לא מל לגמרי עכ"ל צא ולמד דע"כ לא אתי הל"מ שהפריע' תדחה השבת דא"כ קרא דביום השמיני ל"ל [וע' שבת (קלב.) דלא ילפינן דמילה דוחה את השבת אלא מדכתיב ביום השמיני אפילו בשבת כדאמר ר' יוחנן שם ותניא כוותיה] א"ו דהל"מ היתה כמ"ש התוי"ט דאם לא פרע הוי כאלו לא מל כלומר דהפריעה מעכב וא"כ מילה גופה דאיירי ביה קרא דכתיב וביום השמיני ימול גלי רחמנא דאפילו בשבת. אבל הפריעה שפיר מצינו למימר דפורע למחר. כהיום הזה אשמחה בראותי כי כוונתי לגדול ושאלת ראשונים שאלתי שעמד עליו גאון דפריך רב אחאי מנ"ל דפריעת מילה דוחה שבת ומתרץ שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע [עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית] מקיש סוף מילה [כלומר פריעה שהוא סוף המצוה של מילה] לתחלת מילה מה תחלת מילה דחייא שבת [דכתי' וביום השמיני ימול אפי' בשבת] אף סוף מילה דחייא שבת. והנה אע"ג דבסוגיא אמרינן לאקושי סוף מילה לתחלת מילה מה תחלת מילה מעכבת אף סוף מילה מעכבת דתנן אלו הן ציצין המעכבין וכו'. מ"מ אין היקש למחצה ודרשינן נמי לאקושי לענין דחייא דשבת ויש עוד לדבר בזה אלא שהשעה נחוצה:

ודברי תוס' דאתא לידן מה שהניחו בתימ' דמל ולא פרע כאילו לא מל דתנן היא משנה יתירה. ודברי התי"ט שמיישב תמיהתם. נעלם ממני בתחילה צדיק מה פעל ה"ה התי"ט בהא שכתב מתני' טובא קמ"ל וכו' דלא תימא כיון דא"א נצטווה וכו' מ"מ כי מל ולא פרע לא להוי כאלו לא מל לגמרי וכו'. והיאך אפשר לטעות בזה אחרי שכבר תנא דבשר החופה את רוב העטרה מעכב. והיינו התמי' שכתבו תוס'. ואם כה נאמר דבהא דתנא מתני' מל ולא פרע היינו קרום הרך וכמו שנתבאר בטוש"ע י"ד סי' רס"ד סעיף ג' וכן בהרמב"ם פ"ב מה' מילה בזה"ל כיצד מלין חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מעור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה וכו'. וא"כ תרי עניינים אינהו רישא דמתני' תנא דבשר החופה את רוב העטרה והיינו הערלה ערלת בשר כשחופה רוב העטרה מעכב. וסיפא דתנא מל ולא פרע איירי בקרום הרך והורה דאפילו אותו קרום רך שדבוק על בשר הגיד אם לא פרע מעכב. והשתא יתיישב ודאי תמיהת תוס' [וע' לעיל במשנה קלג] מוהלין [חותך את הערלה. רש"י] ופורעין [את העור המכסה ראש הגיד רש"י]. אכן אם היה זה כונת התי"ט חסר העיקר מן הספר ואין דרכו לקצר הרבה כל כך. ותו דאופן זה ה"מ לתרץ תמיהות תוס' גם לגרסא בתרא של רש"י ולומר דמתני' טובא קמ"ל דאפילו הקרום הרך מעכב. וזה לא נשמע בשום מקום כי אם בהא דתנא מל ולא פרע כאילו לא מל. ודאתן עליה אמרתי מצוה להציל במקום שיש מצילין. דודאי תימא על תמיהתם כדכתיבנא דאיצטריך סיפא דמתניתין מל ולא פרע וכו' משום קרום הרך וכדאמרן. אמנם שפיר נוכל לומר דכוונת תוס' לתמוה הכי לפי פירושו של רש"י שפירש פרע גילה. כלומר מל ולא פרע שלא גילה אלא חתך מועט ומשהו מהערלה. והילכך שפיר תמהו אמאי איצטריך למיתני כו'. ואסיים כעת הגורם לקצר:

פירוש ק

איני והא תני לודא יום הבראתו וכו': בסוגיין שלפנינו שבת (קלז:) הכי איתא אמר שמואל חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו איבעיא להו מי בעינן מעת לעת ת"ש דתני לודא יום הבראתו כיום הולדו מה יום הולדו לא בעינן מעת לעת אף יום הבראתו לא בעינן מעת לעת לא עדיף וכו' דאילו יום הולדו לא בעינן מעל"ע ואילו יום הבראתו בעינן מעל"ע. וע' בפרש"י ד"ה לא וכו' ומהא ליכא למישמע מידי. וכן סיים הרא"ש וכיון דספק נפשות הוא יהבינן ליה מעל"ע. ולכאורה איכא למידק דהיאך ס"ד למיפשט הא דאמר שמואל חלצתו חמה וכו' מהא דתני לודא דיום הבראתו לא בעינן מעל"ע. א"כ

היכא קאמר שמואל נותנין כל שבעה [דמשמעותו עם אותו היום שחלצתו חמה ונתרפא] עדיפא הוי צריך לומר נותנין כל שמונה [אחרי דיום הבראתו כיום הולדו ובהולדו כתיב ביום השמיני] בשלמא אי אמרי' דבעינן מעל"ע הוכרח שפיר שמואל לומר נותנין כל שבעה כגון שנולד ביום אחד בשבת בשעה י"ב נמצא כלים שבעה ימים מעל"ע ביום אחד בשבת שלאחריו בשעה י"ב. דהוא שבעה ימים מעל"ע [ושמנה ימים מיום שנתרפא] אבל אי אמרינן דלא בעינן מעל"ע קשה למה נקט שמואל שבעה ימים להברותו דיש מקום לטעות כפי משמעותו בהדי הך יומא שנתרפא ותו יש לדקדק דהכא בסוגיא נשאר באיבעיא דלא איפשטא וביבמות (עא:) מסיק הש"ס בפשיטות מהך דתני לודאה דבעי' מעל"ע ואהא שכתב הרב אלפס [דף ס: דפוס ז"ב] בפ' מילה אמר שמואל חלצתו וכו' איבעיא להו מי בעינן מעת לעת או לא ואיפשטא דבעינן הני שבעה מעל"ע ע"כ. כתב הר"ן ולאו דאיפשטא הכא אלא בריש פ' הערל הוא שאמרו כן וע"ז סמך הרב אלפס ז"ל ע"כ. אמנם בזה י"ל לפי מה דחזינן דהרא"ש שהעתקתי לעיל שכ' וכיון דספק נפשות הוא וכו'. אלמא דס"ל להרא"ש דנשאר בהאיבעי'. ולא ניחא לי' לומר דנפשטה מסוגיא דיבמות ולכאורה הדין עם הרא"ש ותיובתא כלפי סנוותיה של הרב אלפס דהנה ביבמות (עא.) זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וכו' אמר רבא [וכתבתי בתכ"ש דצ"ל רבה שהרי רבא אמר לקמן בסמוך בעמוד ב' כגון שהיה אביו וכו'] דלא משכחת לה אלא כגון שחלצתו חמה וע"ז פריך הש"ס ונימהלי' מצפרא ומשני בעינן מעל"ע וע"ז פריך והתני לודאה יום הבראתו כיום הולדו מאי לאו וכו' אף יום הבראתו לא בעינן מעל"ע ומשני לא עדיף יום הבראתו וכו' ואילו יום הבראתו בעינן מעל"ע. הנה הוכרח לפרש כך בברייתא דתני לודאה דעדיף יום הבראתו כדי שנוכל למצוא זכריו דליתנהו בשעת עשייה ואיתנהו בשעת אכילה. והכרחת כל זה אינו אלא לאוקימת' דרבה. אמנם לתירוצא של רב פפא בסוגי' דאמר דמשכחת לה שפיר כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח ביני וביני וכן לתירוצא של רבא שם דאמר כגון שהיו אביו ואמו וכו'. ובודאי קיי"ל כרבא ור"פ נגד רבה ולדבריהם לא נפשט האיבעיא כלל מהך דתני לודאה וכמ"ש רש"י שהעתקתי למעלה ומהא ליכא למישמע מידי וכמ"ש ג"כ הרא"ש. ובכן דבריו של הרב אלפס צריכין פנים. ואשובה על הראשונו' דנותנין כל שבעה דקאמר שמואל אין לומר ז' ימים מקוטעים דא"כ לא הוי יום הבראתו כיום הולדו דיום הולדו בעי שמונת ימים אע"כ דז' ימים שלמים קאמר דהיינו מעל"ע. והיינו מה דאי' בנוסחת גאון דאמר שמואל חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו איני והא תני לודא וכו' [ולא היה איבעי להו מי בעינן מעל"ע ת"ש בנוסחתו] ומקשה הש"ס עלי' דשמואל ממ"נ אם רצונו לומר נותנין כל שבעה מקוטעים

קשיא דהא תניא יום הבראתו כיום הולדו ואף אם כה רצונו לומר ז' ימי' שלמים מעל"ע אכתי קשיא. [וע"ז קאמר המקשה] מה יום הולדו מקצת יום ככולו אף יום הבראתו מקצת היום ככולו ולא בעינן מעל"ע וחזי למוהלו בצפרא וקשיא לשמואל ומשני הש"ס אמרי לא יום הולדו וכו'. ולב מבין יתן הודאה על הנוסחא שהיה לפני רב אחא משבחא:

פירוש קא

לא כך היה מעשה בתלמידו של ר"ע שחלה ונטה למות וכו' כיון שראת פונדקו אמר חשוב כולי האי לאלתר אחימת ליה חמין וכו'. לפנינו בנדרי' (מ.) אי' ר' חלבו באיש וכו' לא כך היה מעשה בתלמיד א' מתלמידי ר"ע שחלה לא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס ר"ע לבקרו ובשביל שכיבד וריבץ לפניו חיה כו'. הנה לכאור' תמוה הא דלא נכנסו חכמים לבקרו וכי לית להו דביקור חולי' מצוה היא ובכלל גמילות חסדים דתנן ריש פאה ורמז לב"ח מן התורה כדאמר ר"ל לעיל (ל"ט:) ואולי ע"פ נוס' גאון י"ל שחלה ונטה למות ולפי שכבר נתייאשו ממנו סברו דשוב אין בב"ח כזה שום ג"ח. ואפ"ה נכנס ר"ע שהיה מחמיר ומדקדק טפי מיהו שכיבד וריבץ לפניו בעצמו ובכבודו קצת קשה לומר דר"ע זלזל בעצמו ובכבוד תורתו כל כך וקיי"ל והתעלמת דפטור ועכ"פ בעצמו לא היה לעשותו אלא על ידי משמשו בחנם או בשכר להכי אסברי גאון דמה דאיתא ובשביל שכיבד וריבץ לפניו קאי אבעל הפונדק דעבד הכי בשביל שראה ר"ע נכנס אצלו אמר חשוב כולי האי:

פירוש קב

מ"ט כבר השתא מיתפח ומכסיפנא הילכך לא בעי עליה רחמי. דיבור זה אומר דרשוני וחיו. וחסרון הניכר יש כאן. וקאי אהא דאיתמר בסוגי' נדרים (מ.) כל שאינו מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות ופי' הר"ן דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצער החולה הרבה כדאי' בכתובות (קד:) כיון דחזאי אמתיה דרבי דקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים וכו' וע"ש. והנה גאון רוצה ליתן טעם על שתי הנושאים הללו וכתב [על המבקר כיצד דמבקש עליו רחמי שימות] דכד אזיל ומשאיל וחזייא צעריה בעי עליה רחמי דלימות [כעובדא אמתא דבי רבי כמ"ש הר"ן]. מיהו אכתי לא ידענא הא דכל שאינו מבקר נהי דאין מתפלל עליו שימות משום דלא חזייא צעריה ולא ידע האיש ההוא בצערא שעומד בו החולה. אבל עכ"פ למה אינו מתפלל עליו שיחיה ע"ז כתב גאון מ"ט מיתפח ומכסיפנא [כלומר דאותו שאינו מבקר

אומר לנפשו אולי כבר נתרפא החולה מחליו. ואין צריך לתפלה ויבא המתפלל בעדו לבושה ולכלימה שהתפלל חנם] הלכך לא בעיא עלי' רחמי וזהו המכוון של גאון. אמנם לשלוח יד ולהגיה מסרתי תורת כל אחד ואחד ביד. איש איש כרצונו יכונן על עמדו:

פירוש קג

ואם גברא רבא למעבד לי' ערסא שנא' לועג לרש חרף עושהו: דברי' הללו צריכין קצת תיקון ומובן. ודע בטוש"ע א"ח סימן תקמ"ו סעיף ט' גבי חה"מ בענין עשיית ארון למת מחלק בין בינוני דאין עושין אלא בצינעה אבל באדם מפורסם עושים אפי' בשוק בפרהסיא. ובי"ט שני של ימים הראשונים ע' מג"א סי' תקכ"ו סעיף ד':
והא שסיים גאון כמעשה ארץ מצרים דע שחסר כאן טובא כל הדרשה שנדרש עליו ונשמט בהעתקה.

פירוש קד

וכיון דתפסי בה קידושי אין הולד ממזר [ומקשה ליה לעצמו] והא שמואל בעניותינו קאמר למימרא דמספקא ליה [וא"כ אין ראיה משמואל דאין הולד ממזר ועל זה כתב] אלא מהא [כלומר מהא איכא ראיה דקידושין תופסין בה ואין הולד ממזר] דתנן אמן שלא שטיתי וכו': כל זה המציא גאון לדינא דשומרת יבם כפנויה דמיא ותפשי בה קדושין ולענין דאין הולד ממזר. וכ"כ הרמב"ם האשה שהלך בעלה ובנה למדינת הים ואמרו לה מת בעלך ואח"כ מת בנך וניסת ואח"כ אמרו לה חילוף הדברים תצא והולד כשר והביאו הטור אה"ע סי' (קנט.) וכתב עוד שם בשם יש אומרים כה"ג. וכתב הב"י אע"ג דסתם מתני' דהאשה שהלך בעלה ובנה למדינת הים וכו' דהולד ממזר הא איתמר עלה בגמרא זו דברי ר"ע אבל חכמים אומרי' אין הולד ממזר ומשמע להרמב"ם דאין הולד ממזר כלל ואפי' מדרבנן דא"כ לא הוי סתים לה תלמודא סתומי וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל ושתי דעות אם הולד ממזר מדרבנן או לא הובא בשו"ע סעיף (ב.) ואולם לא מצאתי לאחד מן הפוסקים שזכרו דעת גאון בשאלתות דהכא. ודע עוד דראיה אחרונה שכתב גאון ותניא אחריתא ושוין בבא על הנדה ועל השפחה ועל שומרת יבם שאין הולד ממזר. הנה ענין ועל השפחה הוא טעות גמור וצ"ל ועל הסוטה וכן אי' על נכון בברייתא שהובא ביבמות (קנט.) ועל עצמיית הראי' זו יש לעיין בתוס' שם (מט.) ד"ה הכל מודים וכו' וכן בתו' שם (צב.) ד"ה אבל חכמים אומרים אין ממזר מיבמה וכו' ועוד (שם:) ד"ה אמר רב וכו':

פירוש קה

ולא תחוף אלא בחמין ואפי' בחמי חמה משום דקרירי ומיסרק מזיי' ולא עיילין בהו מיא: הנה לפי עומק פשוטי' נראה דהא דקאמר ואפי' בחמי חמה [דהיינו בחמין שהוחמו בשמש] הוה כמו בחמין ע"י אש דתחוף בהו. וא"כ פליאה מה שסיים גאון בנתינת טעם משום דקרירי וכו' ולא עיילין בהו מיא. ויגעתי ומצאתי נוסחת רבינו חננאל שהביא הרא"ש בהל' מקוואות סי' כ"ד בזה"ל אשה לא תחוף בקרירי ואפי' בחמי חמה פירוש אסור לחוף ע"כ. ומעתה נכון דנוסחת גאון בסוגיא דנדה (סו:) היה גם כן כמו שהעתקתי בשם ר"ח. והכי פירושא בדברי גאון שכתב ולא תחוף אלא בחמין [ר"ל בחמין דוקא אבל לא בקרירי] ועל זה כתב ואפילו בחמי חמה [כלומר דלא תחוף אפילו בחמי חמה. אלא רק בחמין תחוף] משום דקרירי ומיסרק [צ"ל ומיסרך והוא לישנא דאתמר בנדה (סו) ולא בחול משו' דמסריך ופירש"י מדביק השער וחוצץ] ולא עיילין בהו מיא. ובזה יתבאר דבריו של גאון וכוונתו. והוי יודע דהרא"ש שם משיג על הר"ח בזה"ל ובפ' כל שעה דף (מב.) אמרינן לא תלוש לא בחמין ולא בחמי חמה אלמא מדמי חמי חמה לחמין ע"כ. והנה אנן חזינן דגאון וגם ר"ח שנו דבריהם בסגנון אחד ולא השגיחו להשגת הרא"ש. דהנה לדמיון הרא"ש דמדמה ענין חימוץ לחפיפה דהכא יקשה לנוסחתם של גאון ור"ח רבא אדרבא דרבא אמר הכא בנדה (ס"ו:) דחמי חמה הוה כקרירי ואסור והתם בפסחים (מב.) אמר רבא אשה לא תלוש לא בחמין ולא בחמי חמה. אלא ברור דגאון ור"ת סברי דאע"ג דלענין חימוץ הוי חמי חמה להחמיר כחמין. מ"מ להקל לא אמרינן אלא דיינין חמי חמה כקרירי להחמיר. וקצת מוכח הכי דהא האיבעיא בפסחים שם עברה ולשה מהו ופירש"י בחמין. משמע דוקא בחמין קמיבעי וכן פרש"י עוד שם ד"ה היכא דאיתמר וכו' והילכך עברה ולשה בחמין קרובה למזיד וכו' ע"ש משמע דלא קנסו אלא בחמין ממש אבל לא בחמי חמה. הרי דיצא לחלק בין חמין ממש ובין חמי חמה. מיהו הרא"ש לשטתי' שכתב בפסחים דלא כרש"י אלא דבכל הנשנית שם קמבעי' ליה ע"ש. שפיר מייתי ראיה מפסחי' כדי לאלם ולחזק הנוסחא שלפניו בסוגיא נדה (סו:) אמר אמימר משמי' דרבא ואיכא דאמרי דריש אמימר משמיה דרבא אשה לא תחוף אלא בחמין ואפי' בחמי חמה אבל בקרירי לא דמשרי מזיא. וברב אלפס אי' בזה"ל אשה לא תחוף אלא בחמין ואפילו בחמי חמה דחמין משרו מזיא ופי' הר"ן מתירין את השער שלא יסתר זה בזה ע"כ. ועתה אתה ברוך ה' קורא משכיל בין תבין מאת אשר לפנינו בסוגיין (סו:) בש"ס דפ"פ דמיין אמר אמימר משמיה דרבא אשה לא תחוף אלא בחמין אבל לא בצונן ואפילו בחמי חמה צונן מ"ט לא משום דקרירי ומישרי מזייא. ע"כ. הנה לפי עומק פשט

המובן בפשיטות [הוי לדינא כדעת רבינו חננאל] דהא דקאמר ואפילו בחמי חמה נמשך אמאמר דסיים אבל לא בצונן אסמיך וקאמר ואפי' בחמי חמה כלומר לא לבד בצונן דלא אלא אפילו בחמי חמה נמי לא משום דחמי חמה הוה כצונן וע"ז מפרש סתמא דתלמודא צונן מ"ט לא כלומר כל ענין שהוא משום צונן מ"ט לא תחוף ויהיב טעמא משום דקרירי וכו'. וזה פשוט וברור ומי יתעקש לומר דהא דקאמר ואפילו בחמי חמה קאי אשלפני פניו דהיינו אהא דקאמר בתחלת דבריו בחמין [והוי להקל] ולא קאי אשלפניו כלל. לא לבד שזהו ודאי נגד הפשוט והברור בכל מקומות דדרשינן אשלפניו במה דסיים. אלא אף זו שזהו המתעקש יצא להקל ואין שומעין לו. וכל מדה נכונה מדהפסיק רבא ולא אמרן על הסדר לא תחוף אלא בחמין ואפילו בחמי חמה אבל לא בצונן. וודאי כוונת רבא כמו שאמר אבל לא בצונן ואפילו בחמי חמה. ומאמר ואפילו בחמי חמה נמשך לזה שסיים. ובכן זה שכתב רש"י ד"ה ואפי' בחמי חמה די לה בחמין שהוחמו בשמש ע"כ. נפלאה ממני ואין אלו אלא דברי נביאות לפרש דקאי רק אשלפני פניו ולהוציא הדברים מפשטן ולהקל. וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דבאין ספק היה הגרסא לפני רש"י כנוסחת [רב אלפס] והרא"ש שהעתקתי למעלה אשה לא תחוף אלא בחמין ואפילו בחמי חמה אבל לא בצונן וכו': ומעתה יהא נכון לבקר דעת הרמב"ם והטור ושאר הגדולים דהתירו בחמי חמה משום דהיה לפניהם כנוסחת הרי"ף והרא"ש. אפס בב"י י"ד ריש סימן קצ"ט [אהא שכתב הטור חפיפה שבמקום שער לא תהי' במים קרים לפי שמסבכין השער אלא במים חמין ומיהו אפילו בחמי חמה סגי'] כתב בזה"ל בפרק תנוקת אמר אמימר משמיה דרבא אשה לא תחוף אלא בחמין אבל לא בצונן ואפי' בחמי חמה וכו' ע"כ. הנה משמעות אותו נוסחא שהביא עולה נגד דעת הטור כמו שבררתי למעלה עדיפא ה"ל לב"י לאתויי נוסחת הרא"ש שהעתיק בסמוך דברי הרא"ש ע"ש ואתן תודע עוד דהסמ"ג בהל' נדה [דפוס ווינ' ל"ח ע"ד] כ' בזה"ל ורבינו יעקב תירץ וכו' ומביא ראיה וכו' מדאמר רבא אשה לא תחוף אלא בחמין ואפי' בחמי חמה תוכל לחוף משום דמשרי מזיא כך ראה מורי בפי' ר"ח ולא גרסי' אבל בקרירי לא משום דמשרו מזייא ודומה שר"ח רוצה לפרש מישרו כעין שרייה כלומר שהשער נחפף היטב על ידם וכו' עכ"ל. ויש להפליא בסתירת המעתיקים בנוסחת ובדעת ר"ת דלפי העתקת הסמ"ג ר"ח הוא המתיר ולהעתקת הרא"ש ר"ח הוא האוסר. ולדינא באם עברה וחפפה בקרירי אי מהני או לא. לדעת הרא"ש דמדמה חפיפה לחימוץ ובחימוץ קיי"ל דאפי' דאיעבד. אסורה כרב אשי בפסחי' מ"ב. והכי נמי אם חפפה במים שלא לנו. דלדעת הרבה מהפוסקי' בא"ח סי' תנ"ה אפי' דיעבד אסור. ויש לדבר בזה. וכעת אין פנאי לנצח בהלכות ודינים:

פירוש קו

א"ר יוסף אר"י אמר שמואל הלכה כר' יהודה בחוטי שיער אמר רב פפא [צ"ל א"ל אביי] הלכה מכלל דפליגי וכו' אלא מודין. איתמר נמי א"ר נחמן אמר שמואל מודים חכמים לר' יהודה וכו': לפנינו בשבת (נז:) הכי איתא א"ר יוסף אר"י א"ש הלכה כר' יהודה בחוטי שער א"ל אביי הלכה מכלל דפליגי וכ"ת אי לא דשמעי' מת"ק דאיירי בחוטי שער איהו נמי לא הוה מיירי ודילמא כשם קאמר להו כי היכי דמודיתו לי בחוטי שער אודי לי נמי בחוטי צמר איתמר א"ר נחמן אמר שמואל מודים חכמים לר' יהודה בחוטי שער וכו' ממה שהעתקתי תבין המכוון של גאון וגם תראה דשתי תיבות שכתב גאון אלא מודים וגם מלת נמי של אחר איתמר ליתא לפנינו. ואמנם בגליון הש"ס נדפס ס"א אלא מודי' איתמר א"ר יוסף אמר ר"י אמר שמואל מודים. הנה בשביל מלת אתמר אשר קצת בלתי מסודר המציאו בשם ספרים אחרים דצ"ל אלא מודים אתמר ויפה עשו וכוונו לנוסח שכתב גאון בזה. אך במה שהוסיפו א"ר יוסף א"ר יהודה אמר שמואל מודים איכא למידק דהוה קצת כשפת יתר. ומה גם למחוק תיבת רב נחמן ולעמוד תחתיו רב יוסף אמר רב יהודא. דחיקא טובא במקום שאפשר לתקן רק בהוספת מלה אחת. וכנוסחת גאון איתמר נמי א"ר נחמן אמר שמואל מודי' חכמים וכו' ובזה עולה הכל יפה [וקצת דרך פלפולא י"ל עוד דבשלמא לנוסחת גאון י"ל דאביי סיים הכי אלא מודים. אכן לנוסחת ס"א דרב יוסף חזר ממה דאמר בשם ר"י אמר שמואל הלכה כר' יהודה קצת קשה שהרי רב יוסף לשיטתי' לקמן בשבת (קו. וקיג.) וכן בכמה דוכתא שהשיב לאביי מאי נפקא לך מיניה [כל שכן כיון דלא פליגי עליו הילכתא כוותיה רש"י] למה חזר הכא מדבריו הראשונים עדיפא ה"ל להשיב כמו שהשיב בשאר דוכתא מאי נפקא לך מיניה ודע בהפלאה שבערכין שחברתי על הערוך הארכתי בערך גמר בהא שהוכפלו אביי ורב יוסף בנושא אחד בשבת (קו: נג.) עירובין (ס') ביצה (כד.) ובע"ז (לב:) דאביי השיב לו בכל מקומו' הללו גמרא גמור וכו'. ונתתי טעם דאמרו רבנן בכפילא. וגם בכל מקום דאמרו הלכה מכלל דפליגי ברכות (לג: ועירובין (יב. מג. פא:) פסחים (ק.) ר"ה (לד: לה.) יבמות (צא. קח.) נדה (נט.) כל אותן סוגיות נתבררו נגד רב יוסף. ובחיבורי שם בארתי בס"ד וכאן אין מקום להוסיף]:

פירוש קז

ומקוה דנפלה לה שלשת לוגין מים שאובין וכו' עד סוף הדיבור: הנה בשביל איזה גמגומים ראיתי להעתיק כפי שמצאתי בסמ"ג בה' מקוואות דף רמ"א ע"א איתא בזה"ל

כתוב בשאלתות דרב אחאי מקוה חסר שנפלו בו שלשת לוגין מים שאובין פסול ואם היתה משיכה מושכת מן החוץ ע"י צינור שקבעו ולבסוף חקקו ונפלו לתוך המקוה אינן פוסלין דכי אתא רב דימי [בתמורה (יב:) אי' רבין אמר ר' יוחנן] אמר שאובה שהמשיכוה כולה טהורה ואיצטרפו נמי מצטרפו לארבעים סאה דתניא ר"א בן יעקב אומר גת [בתמורה שם אית' מקוה] שיש בו כ"א סאה מי גשמים ממלא י"ט בכתף ופותקן למקוה ע"י המשכה והן טהורין שהשאיבה מטהרת ברביה והמשכה כלו' כשיש שם רוב מים כשרים והשאובין באין למקוה ע"י המשכה ואם המשיכן ע"י צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסלין ותנן אין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון [תמורה יב. במשנה] וא"ר פפא לפי חשבון כלים ומני יוסף בן חוני היא כיצד מקוה שנפלו ג' לוגין מים שאובין מכלי אחד או משנים ושלשה כלים מצטרפין והוא שיתחיל השני עד שלא פסק הראשון אבל מד' כלים אין מצטרפין ע"כ דבריהם. משמע מדבריהם דרבנן ור"א בן יעקב אינם חולקין וכו'. עד פה באתי להעתיק הנוסחא שהיה לפני הסמ"ג ותן עינך שם מה שהאריך הסמ"ג לפרש בדברי השאלתות. ואתה קורא משכיל תן נא עינך גם במ"ש תו' בתמורה (יב:) בהעתקתם דברי השאלתות. ופירוש דבריו לדינא גם בתשובת הרשב"א הובא בית יוסף י"ד סי' רא. [דף מח דפוס ווילמרשדארף] בד"ה ודע שכתב הרשב"א שאלתא מעין הנובע וכו' דע שאפילו היו מים שבכלים שאובים ממש ע"י אדם אם היה במקוה קצת מים שאינם שאובים כשרה משום דהוה לה שאובה שהמשיכוה ולפי דעת הרי"ף אפי' אם המשיכוה כולה כשרה אלא שהגאון רב אחא לא הכשירה אלא ברובה ואנו אין לנו אלא כרב אחאי ז"ל ויש לעיין עוד בגדולי הפוסקים ואני כעת לנחיצת הזמן הכרחתי לפסוק:

פירוש קח

ברם צריך שפחה מי מחייבא למינקט יומי דבעלה [דבעלת צ"ל] נדה אי לא כיון דכל מצות וכו' ת"ש דתניא בנות [צ"ל בני] ישראל אין לי אלא בנות ישראל גיורת ושפחה [משוחררת כצ"ל] ושאינה משוחררת מניין ת"ל אשה מכל מקום וכן הלכתא. ע"כ לשון גאון וכוונתו בכריתות (ז:) במשנה יש מביאות קרבן ונאכל וכו' וכן שפחה שהפילה מביאה קרבן ונאכל. גמרא שפחה מנ"ל דת"ר בני ישראל אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה מניין ת"ל אשה מאי וכן שפחה [הא פשיטא לן דכל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה דגמרי לה כתיב באשה וכתב לה ספר כריתות וכתיב בשפחה או חפשה לא נתן לה רש"י] סד"א כי אמרינן כל מצות שהאשה חייבת בה עבד חייב

ה"מ בדבר ששוה בין איש ובין אשה אבל יולדת דבנשים איתא באנשים ליתא אימא לא תחייב שפחה אהכי תנא שפחה ע"כ בסוגיא. ומדברים האלה תבין דברי גאון. אמנם בסוגיא איכא למידק דמתחילה שאל מנ"ל [הרי דלא ידע כלל דכל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה וכו'] ואחר כך בכדי שאילת ובתוך כדי דיבור שאל מאי וכן שפחה הא פשיטא לן (וכמו שפירש"י שהעתקתי למעלה) מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר וליישב חומר זו יתכן לומר ע"פ נוסחת גאון דתניא וכו' גיורת ושפחה משוחררת ושאינה משוחררת מניין וכו' וכן איתא בת"כ והביאו תו' יבמות (עד:) ד"ה ושפחה מניין וכו' ובת"כ בהדיא גרסי' גיורת ושפחה בין משוחררת בין אינה משוחררת מנין ת"ל אשה וכתבו עוד מיהו תימא היכי מתרביא שפחה מקרא דאשה כיון דאצטריך לגיורת ומשוחררת ונראה דשאינה משוחררת אתיא לה לה מאשה כדמשמע בכריתות עכ"ל. ויש לדקדק דאם אינה משוחררת אתיא מן לה לה א"כ למה דריש בת"כ שפחה שאינה משוחררת מדכתיב אשה תיפוק ליה מלה לה והכי הל"ל גיורת ושפחה משוחררת מנין ת"ל אשה. וע"כ צ"ל אף על גב דשפחה שאינה משוחררת נפקא מלה לה אפ"ה באגב גרירא נקטי' בת"כ בהדי הנך כדמצינו בכמה דוכתי ומעכשיו י"ל דתחילת הסוגיא שפחה מנ"ל כלומר דמתניתין ע"כ דלא איירי בשפחה שאינה משוחררת דהא פשיטא לן דכל מצוה שהאשה חייבת וכו'. אלא ע"כ דאיירי בשפחה משוחררת וע"ז פריך שפחה כלומר כשאינה משוחררת מנ"ל ומשני דת"ר בני ישראל אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה בין משוחררת ובין שאינה משוחררת מניין ת"ל אשה וע"ז פריך מאי וכן שפחה כלומר בברייתא דתניא בין שאינה משוחררת קשיא ליה דהא פשיטא מג"ש דלה לה ומשני דאין זו פשיטא כל כך סד"א כי אמרינן כל מצות וכו':

שם והיכא דהוחזקה נדה בשכנותיה וכו' ואמרה טהורה אני לא מהימנא וכו' ברם צריך היכא דנותנת טעם לדבריה מי מהימנא וגו' ת"ש דבעא מיניה שמואל מרב אמרה טמאה אני וחזרה ואמר טהורה אני מהו וכו' א"ל רב אף בזו אם נותנת אמתלא נאמנת למימרא דקבלה וכו': ז"ל הטור י"ד סי' קפ"ה כתב הרמב"ן הוחזקה נדה בשכינותיה ואחר כך אומרת טהורה אני אפי' נותנת אמתלא לדבריה אינה נאמנת וכו' ותימה הוא וכי עדיף הוחזקה נדה בשכינותיה מכשאמרה בפירוש טמאה שנאמנת שוב לומר טהורה אני על ידי אמתלא. וכתב הב"י ומ"ש רבינו הטור ותימא הוא וכי עדיף הוחזקה נדה בשכנותיה מכשאמרה בפירוש טמאה אני כבר הרגיש הרשב"א בת"ה בקושיא זו ותירץ דמשום בושת או אונס מיקרי ואמרה טמאה אני אבל לעשות מעשה כולי האי ללבוש בגדי נדה אינה לובשת ולפיכך כל שחזרה ואמרה לא נטמאתי הרי היא כמכחשת מה

שאמרה עכ"ל. ומפני כך העלה בש"ע סעיף ג' אם ראה לובשת וכו' לא מהני אמתלא וכ"כ כל האחרונים אמנם כעת מצאנו חבר ורב לסבלת הטור מדבריו של גאון חזינן להדיא דאפי' הוחזקה נדה בשכינותי' כגון בשראוה לובשת מאניה דלבישה בנדתה מהני אמתלא והביא לראיה דאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה דפסק רב אף בזו אם נותנת אמתלא נאמנת. והיינו כדעת הטור דלא עדיף הוחזקה נדה בשכינותי' משאמרה בפירוש טמאה אני ובמה שיוצא הרשב"א לחלק דלעשות מעשה כולי האי ללבוש בגדי נדה כו' ס"ל לגאון וכן להטור מלתא דמסתברא כשהיא אמרה מחמת אונס או בושה דנדה היא. והן לא יאמינו לה דאי נדה היא למה אינה לובשת בגדים המיוחדים לנדתה. ולכן הא בלא"ה לא אהני לה. ולפיכך כשנותנת אמתלא זו מהימנא. ואין להקשות דא"כ בשאומרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני דבלא אמתלא אינה נאמנת ואמאי הרי (לא) לבשה בגדי נדות די"ל דטמאה אני דקאמר' היינו ע"י כתם שמצאה ובכה"ג אינה לובשת בגדי נדות. אבל כשהוחזקה א"ע נדה כלומר שהחזיקה עצמה לנדה בשכינותיה מפני עין הרע וכדומה שהזכירו הפוסקים ודאי כל זמן שלא לבשה בגדי נדותה לא יאמינו לה שכנותיה. ויש עוד לדבר בזה אלא שהזמן קצר. וגם הראיה שהביא הרמב"ן והרשב"א והביא הב"י בזה"ל מדאמרי' בכתובות (עב.) אמתני' דמשמשתו נדה היכי דמי אי דידע נפרוש ואי דלא ידע נסמוך עליה ואוקמינא כרב יהודה דאמר הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה משום נדה אלמא כל כה"ג לא איבעי' ליה למסמך עליה ומסתמא קאמר דאלמא אפי' באמתלא לא מהימנא דהא ודאי נדה משוינן לה עכ"ל. ס"ל לגאון והטור דהתם איירי כשאין לה שום אמתלאין ולפיכך תצא בלא כתובה וכמו דרב יהודה דאמר הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה נמי איירי בהכי. אכן כשאמרה אמתלאי הניכר כגון מחמת אונס או בושה הוכרחה למיעבד ולומר דטמאה היא חזינן מכח מימרא דרב דאמר לשמואל דנאמנת באמתלא. עוד י"ל כשנדקדק במילי דאמר אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת (ופירש"י הואיל ונתנה אמתלא וכו') אע"כ דלחלק יצ"א דדוקא לדבריה מהני אמתלא אבל לא למעשיה דהיינו בעברה ושמשתו נדה. (כענין דנשנית במשנה דכתובות דתצא שלא בכתובה) ואח"כ אמרה אמתלא לא מהני להוציא כתובתה מבעלה דבעלה אינו מחויב להאמינה על כך הואיל ולא אמרה אמתלא בתחלה קודם ששימשתו וזה ברור לנבון. והילכך לא רצה לומר הואיל ונתנה אמתלא וכו' משום דאיכא נתינת אמתלא דלא מהני כגון אחר ששימשתו נדה אלא דקדק אם נתנה אמתלא לדברי' כלומר לדבריה דוקא וכדאמרן. עכ"פ קצת חידוש שלא הביא אחד מהמפרשים והפוסקים דעת גאון בשאילתות מלפסוק ההלכה שסיים תנא מיניה ארבעין זימנין

למימרא דקבלה (כלומר דשמואל קיבלה מרב דנאמנת). ומה שסיים גאון ואפי' הכי שמואל לא עביד עובדא בנפשיה וכן הילכתא דע שכוונת גאון כמו דאסבריה הב"י בסי' הנ"ל דאע"פ שהרי"ף כתב הך דלא עביד שמואל עובדא בנפשיה נראה שלא לפסוק דחיישי' לה כתבה דהא לא פליג שמואל עליה דרב בהדיא אלא שרצה להחמיר וכו' ולא כתב אלא ללמד שמי שרצה להחמיר על עצמו מדת חסידות היא לו ולא תימא דחסידות של שטות היא דהא אשכחן דשמואל החמיר על עצמו עכ"ל ובין תבין דבתחלה החליט גאון מדתנא מיניה ארבעין זימנין למימר דקבלה (כלומר מוכח מהכא דשמואל הודה לרב ולא פליג עליה לדינא כלל) ואפ"ה שמואל לא עביד עובדא בנפשיה. (כלומר דמצד חסידות החמיר על עצמו. וע"ז סיים גאון) וכן הלכתא (פי' דכל אדם רשאי להחמיר בזה כשירצה ולא מיקרי חסיד שוטה) ונכון הדבר בכוונת גאון. ועתה חובה לפרש סתומות שכתב א"ל דליה לרטיבא רפשא ליה בדוכתא (ובראשון לציון ציינתי מקומו עירובין מ:) (ולע' שם בפירש"י) אמרי (כלומר דבני ישיבה ספרו עובדא היכי הוי וכן בכל אמרי שבש"ס פרושו על דרך זה) דרב איקלע לבי שמואל שדר ליה שמואל כסא דברכתא וכו' ולבסוף אמרה לרב [נראה דצ"ל לשמואל] טהורה אני וכו' דתשתייה אינהו כל הסיפור הלזה ליתא בגמרא דילן. אלא קבלה היא ביד גאון דהכי הוי עובדא וכו' עד סופו. אמנם עדיין פליאה שהרי בירו' איתא באופן אחר לגמרי והביאו תו' בכתובות (כב:) ד"ה ואפ"ה לא עביד שמואל עובדא בנפשיה ר"ח הביאו ירושלמי שמואל בעי לאזדקוקי וכו' אמרה ליה אתמול לא הות בי תילא כי ההיא שעתא אתי שאיל לרב וכו'. ויתכן לומר דתרי עובדא זה וזה אירע לאיתתא דשמואל ובכל עובדא נתנה אמתלא אחריתא. ונסתפק לשמואל בכל חדא אם קרוי אמתלא טובה מה ששינה מדבריה שאמרה בתחילה ובזה ניחא דלכאורה קשיא למה זה שאל שמואל לרב. וכי לא ידע מהברייתא שהובא בסוגיא (כב.) אמרה אשת איש אני וחזרה ואמרה פנויה אני אינה נאמנת ואם נתנה אמתלא (משל וטעם למה אמרה תחלה מקודשת אני רש"י) לדבריה נאמנת אע"כ דס"ל לשמואל דבעינן אמתלא טובה דוקא כמעשה באשה אחת גדולה וכו' בתחלה שבאו עלי וכו'. והילכך כל עיקר שאלת שמואל לרב אם אמתלא זו הוי אמתלא טובה או לא ולפיכך בכל עובדא דאיתרמי הן בעובדא דאי' בירושלמי והן בעובדא שהיה קבלה ביד גאון. הואיל דבכל זימני היה אמתלאי אחריתא אתא שמואל ושאיל לרב. [וע"פ דברים הללו יש ליתן טעם בדרך רמוזה בהא דאמר תנא מיניה ארבעין זימנין. וכי שיננא כשמואל צריך למען תפוש בלבו לחזור ארבעין זימנין]. ותו אם להכי חזר על למודו מ' זימני כפי פשוטו הל"ל הכא כדאמרינן לקמן בכתובות (נ.) פסחים (עב.) מגילה (ז:) [חוץ בברכות

כח.] (ועל המספר של ארבעין זימנין כתבתי הטעם כדאמר בתענית (ח.) ר"ל הוה מסדר מתני' מ' זימני כנגד מ' יום שנתנה תורה) תנא מיניה ארבעין זימני ודמי ליה כמאן דמנח בכיסתיה. אלא הוא הדבר אשר דברנו דמ' זימני כלומר מ' פעמים דשאל שמואל מרב על עינייני אמתלאות שנתחדשו בשינוי מעשיות וקבלה מרב):

פירוש קט

מ"ט הוי מיעוט אחר מיעוט וכו'. אהא דתנן בפ"א דערלה מ"ב אילן העולה מאיליו חייב פריך רב אחאי והא כתיב ונטעתם משמע דוקא דע"י נטיעה גדלה ולא כשעלה מאליו. [ועד כאן לא מצאתי באחד מהמפרשים שעמדו בקושיא חמורה זו] ומשני ההוא מבעי לי לכדתניא לכם וכו'. והנה בסוגיין פסחים (כג.) איתא מ"ט דת"ק דכתיב ונטעתם ליחיד משמע [דאין דרך רבים לנטוע ולכל חד וחד קאמר ונטעתם רש"י] לרבים לא משמע כתב רחמנא לכם להביא את הנטוע לרבים וקשיא ליה להגאון דמנליה דלמא כי היכי ונטעתם לכל חד וחד קאמר ה"נ לכם לכל חד וחד הוא דקאמר. ותו מלת להביא קצת בלתי מובן והל"ל כתב רחמנא לכם לרבים משמע. אלא ע"כ דגם לכם ליחיד משמע כלומר לכל חד וחד וא"כ מנליה לת"ק לחייב הנוטע לרבים ועוד קשיא ליה במה שמפרש בסוגיא ור' יהודה ונטעתם משמע בין לרבים בין ליחיד ולכם בין יחיד בין רבים משמע וכו' למה האריך כל כך והמ"ל בקוצר ורבי יהודה ונטעתם נמי משמע בין רבים בין יחיד הוי ריבוי אחר ריבוי וכו'. מפני כל אלה אסבריה גאון דודאי קושטא הכי דלת"ק הוי מלת לכם כמו מלת ונטעתם ליחיד משמע לרבי' לא משמע. והוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות וזהו כוונה אמיתית. בטעמא דיהיב גאון בשאלתות:

פירוש קי

ומאן דלא קאים מוקמינן ליה בעל כורחיה למיעבד יקרא דאורייתא. לכאורה לא ידענא מה הודיע בזה ומאן דלא קאים דמוקמינן ליה בע"כ כלומר דכייפינן לי' מאי קמ"ל הא פשיטא הוא דלמה ישתנה עשה זו של מפני שיבה תקום והדרת פני זקן משארי עשה כגון סוכה ולולב וציצית דקי"ל בכתובות (פו.) ובחולין (קלב.) דכייפינן לי' ומכין אותו עד שתצא נפשו. ויתכן לומר משום דאמרי' בקדושין (לג.) כל שאין עומד מפני רבו אינו מאריך ימים שנאמר [קהלת ח'] וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים וכו' [והביאו גאון בסמוך] וקי"ל בחולין (קי:) בהאי גברא דלא הוה מוקר אבוה ואמיה דאין כופין אותו דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה. ופרש"י

שמתן שכרה בצדה למען יאריכון ימיך לכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה ע"כ. וא"כ סד"א הואיל בעשה דקימה מפורש עונשו לא כייפינן להכי איצטריך להורות דלא תימא הכי אלא דמוקמינן ליה בע"כ. והיינו טעמא דבשלמא גבי כיבוד אב ואם שכרו ועונשו מפורש בתורה אבל עונש דקימה לא מפורש אלא בקבלה דהיינו בקהלת וד"ת מד"ק לא ילפינן. עכ"פ חידוש לדינא היוצא מפי גאון גדול ובפוסקים לפי שעה לא מצאתי. והנה גאון סובב והולך מפני כך לפרש הא דאי' בקדושין (לג.) אבייי יהיב ידא לסבי רבא משדר שלוחיה רב נחמן משדר גוזאי וכו' על אלה מפרש גאון אבייי כי חליף ואיכא סבי דיתבי ולא מצי קיימי כלומר שמרוב זקנותם ותשות כחם לא יכלו לעמוד מפניו לקיים מצות קימה יהיב להו ידא [ר"ל שהיה מסייע אותם בהושטת ידו] וקיימי מקמיה. רבא משדר שליחא ומוקמין ציבורא. [כלומר שע"י שלוחו היה מודיע לציבור שהוא בא כדי שיקיימו הצבור מצות קימה] רב נחמן משדר גווזאי [פי' שהיה שולח משרתים שהיו לפניו אל מקום אסיפת אנשים] כי מטא [כלומר כשהיה מגיע ר"נ בעצמו למקום האסיפה ההוא] אמר כמה נחמן איכא בשוק' כי קיימיתו וכו' עד כאן פירושא של גאון אבל רש"י בסוגיין פי' בענין אחר לגמרי אבייי יהיב ידא לסבי פושט ידו לזקנים כל כמה שעוברי' אצלו ונשענין עליו. רבא הוה שולח שלוחיו לפשוט להן יד אבל הוא עצמו לא. רב נחמן משדר גוזאי סריסים שהיו תמיד לפניו וכו' וכשהיו זקנים עוברי' לפניו היה שולח הנך סריסי' וכו' ואית דמפרשי אבייי יהיב ידא לסבי מכבד עצמו בזקנים ופושט להן ידו שישען עליהן רבא משדר שלוחיה. שיצאו לכבודו וכן רב נחמן וליתא דכל היכא דגרסי' יהיב ידא להשען אחרים עליו קאמר ולא להשען הוא על אחרים וכו'. והנה גם לפירושו של גאון אתי שפיר דיהב ידא דהכא הוי נמי להשען אחרי' עליו כדי שיקימו מצות קימה. אמנם הא קשיא לפירושא של גאון דלמה טרחו אבייי ורבא ור"נ כל כך ה"ל למחול על כבודם דקי"ל לעיל (לב.) הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. ופשיטא דאיכא למידק על רבא דשדר שלוחא ואיהו גופה קאמר לעיל (לב.) תורה דיליה הוא ויכול למחול הרב על כבודו ואז אין התלמידים מחויבים לקום מפניו אלא למעבד הידור בעלמא כמסקנ' שם וכדקי"ל בטוש"ע סי' רמ"ב סעי' ל"ב הרב המובהק שמחל על כבודו וכו' כבודו מחול ואע"פ שמחל מצוה על התלמידים להדרו וכו' ובשביל מצות הדור בעלמא שיעשו התלמידים אין לטרוח כ"כ. ומה גם דהדור בעלמא גם סבי מצי למיעבד. וגאון ג"כ לישנא דקימה נקט בכולהו. ואולי י"ל להכי טרחו אבייי ורבא ור"נ כדי לזכות אחרי' שיקיימו על ידיהם מצות קימה. אכן קצת יש לפקפק בזה דא"כ

היכי מצינו שיהי' הרב מוחל על כבודו למה יעשה כן וימנע מלזכות אחרים ויש בענין הלזה עוד פלפולא אריכא. אלא שאין מקום להאריך הכא:

פירוש קיא

לשאר מצות לא תיבעי לך דכיון דלא סגיא דלא אזיל ודאי שרי דתניא וכו' למימרא דכל למיזל לבית [הפרס] שפיר דמי אלא כי קא מיבעיא לן ללמוד תורה ולישא אשה וכו' מי שרי אי לא וכו'. לכאורה פליאה היעלה על הדעת דשאר מצות עדיפא מן ללמוד תורה ולישא אשה. הלא קי"ל מגילה (כז.) וב"ב (קנא.) וכ"כ גאון לעיל בפ' נח סי' ה' דאין מוכרין ספר תורה לשם מצוה אלא ללמוד תורה ולישא אשה. ובכן אם לשאר מצוות לא תיבעי לך וכו' ודאי שרי דתניא וכו' על אחת כמה וכמה דללמוד תורה ולישא אשה דשרי והיאך כתב גאון אלא כי קא מיבעיא לן ללמוד תורה וכו'. והנה תוס' בע"א (יג.) ד"ה ללמוד תורה ולישא אשה וכו' כתבו בזה"ל ודוקא בהנך שהן חשובות ללמוד תורה שגדול ת"ת שמביא לידי מעשה ואשה נמי דכתיב לא תהו בראה לשבת יצרה אבל לשאר מצות לא והכי משמע פ"ד דמגילה אבל בשאלתות דרב אחאי מפורש הנך דקילי וכל שכן לשאר מצות שהם חשובות עכ"ל. מדלא תמהו תוס' על השאלתות דאיך אפשר לומר הכי דהנך דקילא וכו' וכדאמרן. ועכ"פ ה"ל לתוס' לכתוב ודלא כשאלתות וכו'. יתכן לומר דודאי גם השאלתות לא יכחיש דללמוד תורה ולישא אשה עדיפא ממצות לרוץ לקראת מלכי ישראל כו' ופשיטא דעדיפא מכבוד האבל דבאין עמו בטומאה [שנתבאר בדברי גאון] רק מה שנסתפק הוא באופן שהזכיר בתר דאיבעיא לפשוט ת"ש דת"ר הולכין וכו' ומיטמא ללמוד תורה ולישא אשה וכו' רבי יוסי אומר אפילו מוצא ללמוד יטמא וכו' הנה ודאי במוצא ללמוד תורה במקומו ואפ"ה להתיר לו לצאת דרך בית הפרס ללמוד במקום אחר מטעם לפי שאין מן הכל זוכה ללמוד ודאי קיל משאר מצות שאי אפשר לקיימן לגמרי אם לא יהלך דרך בית הפרס. וזה הדבר שדקדק גאון באמרו לשאר מצוות לא תיבעי לך דכיון דלא סגיא דלא אזיל [כגון לרוץ לקראת מלכי ישראל ולקראת מלכי עו"ג וכה"ג דאי לא אזיל יבטל מצוה זו לגמרי] ודאי שרי דתניא ר"א בר צדוק וכו'. וכן משמע בתוס' בכורות (כט.) היכי אזיל וכו' ע"ש [מיהו ז"ש גאון אלא כי קמיבעי לן ללמוד ולישא אשה וכו' למיגמר מי שרי וכו' פתח בתרתי וסיים בחדא. וגם בלישא אשה בלתי שייכות קצת לחלק בין מוצא או לא אכן בתוס' בכורות שם משמע דגם לישא אשה נקט אע"פ שמוצא אשה בארץ ישראל] צריך קצת תיקון ומובן:

שם הא אמרת הכא לכל מצוה שרי למיזל [הנה קושי' זו ה"מ גאון להקשות בל"ז אף אי לא אמרי' לכל מצוה שרי מ"מ קשי' מללמוד תורה ולישא אשה דאיתמר בהדי' בבריית'. בשלמא מלדון ולערער עמהם לא קשי' די"ל דבמקום הפסד לא גזרו וכי קאמר מר בית הפרס לא העמידו דבריהם וכו' היינו במקום מצוה וע' מ"ש לקמן בסמוך. אבל מללמוד תורה ולישא אשה ה"מ להקשות. ויש ליישב דעדיפא לי' לומר לכל המצות שרי לקושט' דמילתא והנה על הקושיא זו תירץ גאון] אמור [כלומר תריץ] רבנן טומאה הוא דגזרו בי' [כלומר דענין טומאה לכל בית הפרס. רבנן גזרו שיקר' שם טומאה עליו] לכל מצוה שרי למיזל [ר"ל דגזרת רבנן לא נתבטלו בהכי דנשאר בטומאתו רק המצוה דוחה אותו לפי שעה כגוונא דעשה בכל מקום דוחה לא תעשה] לאפוקי במקום כרת דטהור משוינן לי' לעשות פסח [פי' דמקום פסח עקרו רבנן כל ענין טומאת בית הפרס וטהרוהו לגמרי. דבהא ליכא למימר דגזרתם נשאר אמקומו רק דהמצוה דוחה אות' דזה לית' דאם טמאהו אסור לעשות הפסח בטומאה שהוא בכרת]. וזהו דאמר מר בית הפרס לא העמידו דבריהם כלומר שעקרוהו לגמרי. ודע התוס' בפסחי' (צב.) ד"ה בודקין לעושי פסח כתבו וא"ת דמשמע הכא דדוקא לעושי פסח התירו ע"י בדיקה משום דלא העמידו דבריהם וכו' ואמר ר"י דהא דקאמר הכא במקום כרת דוק' היינו משום דאיכא נמי כרת בעשיית פסח בטומאה וכו' אבל בטומאת כהן דליכא אלא לאו שרי ליכנס בבית הפרס לצורך עירוב ויש דבר כגון ללמוד תורה ולישא אשה דשרי אפי' בלא ניפוח כדאמרי' במי שהוציאוהו ובע"ע משום דעדיפי משאר מצות ע"כ. מוכח מדבריהם דלשאר מצות כגון לרוץ לקראת מלכים או באבל שהולך בבית הפרס דבאין עמו בטומאה וכיוצא בו לא הותר לו כי אם ע"י בדיקה דהיינו בניפוח ולכאורה קשה דהא במי שהוציאוהו (מז.) ובמסכתא ע"א (יג.) שהביא תוס' תניא נמי דמטמא לדון ולערער עמהם בבית הפרס בביקתא חדא עם ללמוד תורה ולישא אשה אלא הוא הדבר אשר דברתי למעלה דלדון ולערער עמהם טעם אחר יש בו דבמקום פסידא לא גזרו. אמנם מתוך דברי תוספת מצוה לפרוק דעת הרמב"ם פ"ג מה' אבל דין י"ד שכתב מותר לכהן להטמא בבית הפרס וכו' כגון שהלך לישא אשה או ללמוד תורה וכו' אבל שהלך בבה"פ הכל הולכין אחריו שם לנחמו וכן וכו' לקראת מלכי ישראל וכו' וכן לדון עם הא"י ולערער עמהן מפני שהוא מציל מידן וכן כל כיוצא בזה הרי דכוללם יחד דבכולם התירו לטמא בבה"פ בלא שום בדיקה. וכן נראה שהוא דעת גאון דבכל אופנים מותר לילך בבה"פ בלא שום בדיקה. אמנם לכאורה קשי' מהא דעירובין (ל.) שהביא תוס' דקאמר מערבין לכהן בבה"פ ומפרש בגמר' משום דמצי אזיל כדרב יהודה

דאמר מנפח אדם בבה"פ. וקי"ל עירובין (לא. פב.) וכן בטוש"ע א"ח סי' תט"ו דאין מערבין אלא לדבר מצוה וא"כ א"צ לנפח כלל (לולי קוצר הפנאי הארכתי עוד במ"ש תוס' בכורות (כט.) ד"ה היכי אזיל וכו' שנשאו ונתנו בעמקות דברי שאלתות. בפלפולא חורפא כחילתית. וליתן זמן בצמא את דבריהם לשתות):

פירוש קיב

היא מי אסור לה לאיטמויי וכו'. בתקוני כלי שר"ת כתבתי לדקדק השנוים דביבמות (כ"ט:) וכן בכתובות (נג.) אי' לפנינו תני רבי חייא אשתו ארוסה וכו'. אכן לקמן ביבמות (מג.) ובכתובות (פט:) ובב"מ (יח) אי' תני ר' חייא בר אמי אשתו ארוסה וכו'. ויש להפליא אהא דאי' בסנהדרין (כח:) כדאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא אשתו ארוסה וכו'. ודע זה שהקשה גאון היא מי אסור לאטמויי בני אהרן אמר רחמנא ולא בנות אהרן כלומר למה תני ולא מיטמאת לו. הא כהנת אינה מוזהרת על הטומאה. ועל זה תירץ גאון איידי דתנא לא אוננת וכו'. גם רש"י ביבמות (כט.) ד"ה ולא מיטמאת לו כתב בזה"ל אינה צריכה להתעסק בו ולאו דוקא נקט ולא מטמאת דהא בנות אהרן לא הוזהרו על הטומאה אלא איידי דנקט לא אוננת וכו' כך שמעתי ולי נראה ולא מיטמאת לו כגון ברגל שישראלים מוזהרים על הטומאה מובנבלתם לא תגעו במס' ר"ה (ט"ז:) עכ"ל. הנה לשון ראשון ששמע רש"י הן הנה כדברי גאון. וז"ל תוס' ד"ה לא מיטמא' לו פי' ברגל שמוזהרי' על הטומאה כדאיתא בר"ה ועוד י"ל דאינה מיטמא' לו דאינה חייבת לטמאה לו למ"ד בסוטה [דף ג.] לה יטמא חובה עכ"ל. והנה דעת גאון ור"ש שלא כתבו כתי' השני' שכתבו תוס' משום דדחיקא להו לאוקמי' מלתא כתנאי דלדעת ר' ישמעאל בסוטה (ג.) ובזבחים (ק.) לה יטמא אינו אלא רשות ולא רצה גאון ג"כ בישובו שכתבו רש"י ותוס' בתחילה כגון ברגל מאחר שטהרת הרגל אינו אלא בזמן הבית דוקא מפני ראיית פנים בעזרה ולאכול קדשים ואין לו שייכות בזמן הזה שכלנו טמאי מתים וכה"ג. ומהאי טעמא השמיטו כל הפוסקי' שאינם מדברים מדינים שאינם נהוגים עכשיו [והא דא"ר יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל אע"ג שהיה אחר זמן הבית טובא איצטריך לפרש טעמא דקרא של ובנבלתם לא תגעו כדמפרש בברייתא דמייתי שם בר"ה תניא נמי הכי וכו' ע"ש והיכ' דאתי למיסבר קרא לא שייך להקשות הילכתא למשיחא או מה דהוה הוה כדאיתא יומא ה.] אמור מעתה דחיקא לי' לגאון לאוקמי הך מילתא דתני ר' חייא. ופשיטא למאי דמצינו בסנהד' (כח:) שהוא מימר' דא"ר חייא בר אמי משמי'

דעולא אשתו ארוסה וכו' דאינו איירי אלא בזמן שהי' בהמ"ק קיים ולפיכך עדיפא לי' לגאון לתרוצי איידי דשכיחא לומר בכמה מקומות:

פירוש קיג

ואסור למימר לא"י לסרוסי קצצא דישראל דסבירא לן כרבי חידקא דאמר בני נח מצווין על הסירוס. אדברה ולא אבוש. כי לא ידעתי מלת קצצא איכותו שיורה על ענין שיש בו שייכות לסירוס וחפשתי בערוך ובתורגמן ותשבי ולא מצאתי [ובברכות (טז.) רבי בתר צלותיה וכו' ואף על גב דקיימי קצוצי וכו' פירש רש"י שוטרים עומדים להכות ולהנקם וכו']: ובגוף ענין שכתב גאון דסבירא לן כרב חידקא דבני נח מצויין על הסירוס לא מצאתי לו חבר או תלמיד. אלא בסמ"ג ל"ת ק"כ כתב בזה הלשון אסור לומר לכותי לסרס בהמה שלנו כדמוכח בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף צ.) דסבירא לן כרב חידקא שאמר בני נח מצווין על הסירוס ועובר משום לפני עור לא תתן מכשול וכו' עכ"ל. והב"י באה"ע ס"ס ה' כתב בזה"ל בתרומת הדשן סי' רנ"ט כתב אם מותר למכור לא"י תרנגולים זכרים שהוא יודע שאינה קונה אותם אלא לסרסם הא מלתא תליא בפלוגתא דסמ"ג פסק כרבי חידקא דבני נח מצויין על הסירוס. וריצ"בא ואשר"י פרק הפועלים פסקו דלא כרבי חידקא וכו' עכ"ל. חידוש שלא חשב ג"כ דעת גאון והוא קדמון לכל דברי הפוסקי' דפסק כר' חידקא. וראיתי בב"ש ס"ק ט"ז אסור לומר לכותי לסרס בהמה שלנו. כתב בזה"ל בפרק הפועלים מיבעי' בש"ס אם אמירה לכותי אסור כשאר איסורים ובעי למיפשט מהא דאסור לומר לכותי לסרס ודוחה שם דילמא שאני סירוס דב"נ מצווה על הסירוס ובסנהדרין [דף נו.] איפליגו אם ב"נ מצווה על הסירוס ופסקו הרמב"ם והרא"ש והרשב"ם והג"מ דאינן מצווין והסמ"ג והג"א פסקו דמצווין וכו' עכ"ל. הנה הוסיף למיחשב גברא דגם הג"א פסק כסמ"ג ואת אשר לפניהם סברת ודעת גאון דהוא הראשון שפסק כר"ת לא הזכיר. ותו לאצטרופי גם הראב"ד שהביאו הרא"ש בפרק הפועלים סי' ו' דהך בעיא דחסימה לא איפשיטא ואזלינן לקולא וכו' ע"כ והמובן כפשוטו דס"ל להראב"ד דר"ח הילכתא היא והלכך ליכא למיפשט איסור אמירה בשאר איסורין מאיסור סירוס [וע' קצת אריכות בפי' זה בחלקת מחוקק ס"ק ח] והשתא איכא תלת' קראי ה"ה דעת גאון וסמ"ג והראב"ד דפסקו הלכה כר"ח דב"נ מצוין על הסירוס. ואולם הרא"ש שם משיג על הראב"ד וסיים בזה"ל ולית הלכתא כר"ח דהא כמה תנאים פליגי עליה בפרק ד' מיתות וכו' ע"כ. ולקוצר דעתי לא ירדתי לסוף דעת הרא"ש ולא מצאתי בסנה' מקום שכמה תנאים פליגי עליה דרבי חידקא. אלא שם נ"ו ת"ר שבע

מצות נצטוו בני נח וכו' רבי חנינא ב"ג אומר אף על הדם מן החי ר' חידקא אומר אף על הסירוס ר"ש אומר אף על הכישוף ר' יוסי אומר כל האמור וכו' רבי אלעזר אומר אף על הכלאים וכו' הרי מדקאמרי אף מוסף הם ר"ש מוסיף אף על הכישוף ור' יוסי מסכים עמו גם ר"א מוסף אף על הכלאים וא"כ רבי חידקא ור"ש ור"י ור"א כולם ס"ל דב"נ מצוין על הסירוס מבלי שיחלקו בזה. ועדיפא מזה מצינו דבהא דמוסף ר"א אף על הכלאים וסיים ר"א [ע' פרש"י] ואסורים ב"נ בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן קי"ל הכי כמ"ש גאון לעיל סי' צ"ט אסור למימר לכותי לארבועי כלאים דתניא ר' אלעזר אומר אף על הכלאים נצטוו בני נח וכו' וכמ"ש ג"כ הרמב"ם פ"י מה' מלכים דין ו' ע"ש בל"מ [ועל האמת לפי שעה נאלמתי למה לא פסק הרמב"ם דב"נ מצויין על הכישוף כר"ש ור"י והביא רבי יוסי ראיה מקרא ובגלל התועבות האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך ולא ענש אא"כ הזהיר ע"ש ולא מצינו בגמרא תשובה על הראיה זו והוי ראיה שאין עליה תשובה וגם מה שמפרש הש"ס (נט:) טעמא דר"ש מכח הסמיכות. דכתיב מכשפה לא תחיה וכתיב כל שוכב עם בהמה וכו'. הנה לדידן כרבנן נגד ר' יהודה דדרשינן סמוכין. הוי ג"כ ראיה נכונה מסמיכות זו דב"נ נצטוו על הכישוף. ויש עוד דברים בגו. ואין מקום להאריך] ובכן נעלמה מאתי הא שהחליט הרא"ש דכמה תנאים פליגי עליה דר' חידקא. ואמרתי אולי אבנה ליתן מובן דצריך להיות דכמה אמוראים פליגי עליה בפ' ד' מיתות. וכוונתו אהא דאיתא שם (נז.) רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי על שבע מצות ב"נ נהרג. ואי מצווין על הסירוס ה"ל להני אמוראי למימר על שמנה מצות ב"נ נהרג. מיהו גם בזה לא נתקררה דעתי דאכתי יש להשיב הרבעת בהמה והרכבת אילן יוכיח דודאי מוזהרין כמבואר בהרמב"ם. ואפ"ה לא קחשיב בהדי הנך משום דאין נהרגין רק מוזהרין כמ"ש הכ"מ ולח"מ שזכרתי למעלה וא"כ גם בסירוס מצינו שפיר למימר הכי. סוף דבר ראינו כי גאון וסמ"ג וראב"ד והג"א לא השגיחו בהשגת הרא"ש אלא חשיבו להו הך פלוגתא בסירוס כשארי פלוגתא על דרך נכון שכתב הבית שמואל שהעתקתי למעלה שכתב ובסנהדרין איפלגו אם ב"נ מצוה על הסירוס: והנה הרמ"א בהג"ה כתב דמותר לתת בהמה לכותי למחצית שכר וכן מותר למכור לכותי בהמות ותרנגולים אע"ג דבוודאי הכותי קונה אותם לסרסם ויש אוסרים וכתב הח"מ דבחנם הביא הרמ"א דעת היש אוסרין אחרי דקי"ל בש"ע ח"מ סי' של"ח סעי' ו' דאסור לומר לכותי חסום פרתי ודש בה וא"כ ע"כ דהא בעי' נפשטה מאבוה דשמואל ודלא כרבי חידקא. ודעת היש אומרים דאסור דהכא היינו כר' חידקא ע"ש תוכן הענין ותבין. ונראה ליישב דהיש אומרין דהכא היינו הסמ"ג שהבאתי למעלה דפסיק כר' חידקא ואפ"ה

כתב הסמ"ג להדי' ל"ת קפ"ד אמר לכותי חסום פרתי ודש בה היא בעיא ולא נפשטה הילכך אסור ואינו לוקה ע"כ. הגם דיש לתמוה למה פסק לחומרא בהאי בעיא דלא נפשטה במלתא דרבנן. מ"מ ודאי טעמו ונימוקו מלתא בטעמו דמחמרי' בהא. עכ"פ ניצול הרמ"א מהשגת החלקת מחוקק בלתי דוחק. מיהו על היש אוסרין למכור בהמות ותרנגולים לכותי משום לפני עור דב"נ מצווין על הסירוס לשיטת השאלתות וסייעתו. לכאורה איכא למידק דהא בין לת"ק ובין לרבי יהודה במשנה דמס' ע"ג (יג:) ס"ל דשלא ביום אידם במקום דאין לחוש שיקריב לע"ג מותר למכור לכותי תרנגול ע"ש וא"כ סתמא דמתני' דלא כר' חידקא וגם רב אשי שם דקא מבעי תרנגול לבן קטוע מאי וכו' ע"ש מוכח דס"ל דביום שאין לחוש ליום אידו שיקריבנו לע"ג שרי למכור תרנגול. ותו בבהמה גסה דאין מוכרין בכל מקום מפרש הש"ס יומא (טו.) דגזרי' משום שאלה ושכירות ויעשה מלאכה בשבת ומסיק דע"י ספסירא שרי למכור בהמה. ומדשרי ולא חיישינן שיסרסו וקא עברין אלפני עור. על כרחך דלא קי"ל כר' חידקא. ומצוה ליישב ברווח ולא בדוחק. דאיירי דוקא בתרנגול לבן שהוא מסורס כבר וצא"ל דאע"ג דתרנגול קטוע אין מקריבין לע"ג אפ"ה תרנגול מסורס שניטל זכרותו מקריבין. למדין ואין משיבין:

פירוש קיד

ואפילו הערמה נמי אסור ה"ד כגון דתלן זוזא וכו' דשלחו ליה לאבוה דשמואל הני תורי דגנבי ארמאי וגנחין להון מהו שלח להו הערמה איתעביד בהו וכו'. בסוגיין ב"מ (צ.) איבעיא להו מהו שיאמר חסום פרתי וכו' ת"ש דשלחו ליה [בני מערבא כצ"ל וכ"א בנ"י ובהרא"ש ובזה מובן במה דאר"פ בסמוך בני מערבא סברי וכו'] לאבוה דשמואל הלין תורין דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון מאי וכו' וז"ל תו' ד"ה דגנבין להו ארמאי בשאלתות דרב אחאי מפרש שהיו קושרין דינר בכיס של בהמה בחזקה והכותי גונב הדינר ותולש הכיס ומסרסו ולשון גנבין להו לא משמע הכי שלא באין לגנוב רק הדינר עכ"ל. הנה עיקר דחייתם שדחו פי' השאלתות לית' אלא ממלת להו דלא משמע הכי. והלא מלת להו ליתא בנוסחת השאלתות. גם לפנינו בש"ס גם בהרא"ש לא נזכר מלת להו. ותו דה"ל לתוס' לכתוב כדרכם דלא כשאלתות. ואמנם המדקדק בלשון שכתבו תוס' ימצא נכון כי כוונתם לקיים גירסא שלפנינו הלין תורין דגנבין ארמאי ולמחוק מלת להו שהיה לפניהם ושיעור דבריהם דגנבין להו ארמאי [דהיינו כפי הגרסא שלפניהם ע"ז כתבו] בשאלתות דר"א משרש וכו' [ופי' ודאי אמיתי ובכן ע"כ [ל"ג] מלת להו. דהא מלת להו משמע הבהמות עצמן] ומה שהוכרח גאון לפרש הכי היינו מפני תשובתו של אבוה

דשמואל דשלח להו הערמה איתעביד בהו וכו' ובשלמא לפי' גאון שפיר אמר הערמה וכו' כלומר בשביל שקושרין דינר בכיס של בהמה וכו' שעשו הערמה הניכר [דלולא דמכוון ישראל שהיה כותי ע"י כך תולש הכיס של הבהמה ויסרסו בכך וודאי על חנם לא יפסיד ישראל הדינר מכיסו ולהפקיר ממונו] והיינו הערמה איתעביד בהו אערימו עליהו ויזדבנון. אכן לפרש"י ד"ה ומגנחין יתהון ומסרסין אותם ואח"כ מחזירין לבעלים ומאהבת בעליו ישראל גונבו הכותי שהוא מכירו ומסרסו כדי שיהיה יפה לחרישה ע"כ ק"ק מהיכן נראה שום הערמה לישראל ומאי אית ליה לישראל למיעבד אחרי שהכותי גונבו מבלי דעת בעלים. וזה לשון הגהת הרא"ש ד"ה אבל בדבר שאין הכותי מוזהר וכו' מיהו נראה בעיני היכא דידעינן בבירור דעביד כותי מדעתיה אע"פ דלהנאת ישראל מכירו מתכוין מ"מ כיון דישראל לא אמר לו כלל לא קנסינא ליה למכור כלל ע"כ. ואע"ג דסיים והכא דאסור דחיישינן להערמה דמאחר שכותי מכירו וגונבו ומסרסו והחזירו רגלים לדבר שהבעלים אמר להן ע"כ. מ"מ דחיקא ליה לגאון לחלק בהכי וכי נביאים אנחנו ולא נאמין להבעלים שאמרו דשלא מדעתיה עביד הכותי והיאך נכחיש מאומד דעתינו את פי הבעלים ואיזה דרך נעלה לידע בבירור דישראל לא אמר לו כלל ואף אם הבעלים אינם במקומם אלא במקום אחר מ"מ יש לחוש פן נעשה ע"י שליח מהם לכותי. וכן משמע מתוס' בסוגיין דאמרי' מרימר ומר זוטרא ואמרי לה הני תרי חסידי מחלפי אהדדי [שוורים שלהן שגנבו כותים מכיריהם וסרסום רש"י] וכתבו תוס' מחלפי אהדדי שלא מדעתן היו מסרסין אותן ומ"מ היו מחלפין שמא לא יאמינו העולם שהיה שלא מדעתם או משום שלא יאמרו אחרים לכותי לעשות כן ויאמרו שלא מדעתינו עשו ע"כ. הרי להדיא [בין לרש"י ופשיטא] דעת תוס' דבאין אנו יודעין בהחלט שמדעת בעלים הוי סגי במחלפי אהדדי וא"כ למה קניס אבוה דשמואל דווקא שיזדבן לגמרי שלא יהיה מהני מעשיו כלל שיהיה לו בהמה ראוי להחריש. מטעמים הללו פירש גאון. והסכימו תוס' על ידו [כמו שכתבתי לעיל ביאור כוונתם] דעובדא דשלחו לאבוה דשמואל הוי בהערמה הניכר לכל באי שער העיר הואיל שבעלי בהמה קשרו דינר בכיס וכו' ולפיכך קניס להו שיזדבנון. ובדרך זו יתבאר לשון הרמב"ם פט"ז מה' א"ב דין י"ב אסור לומר לכותי לסרס בהמה שלנו ואם לקחה הוא מעצמו וסרסה מותר ואם הערים ישראל בדבר זה קונסין אותו ומוכרה לישראל אחר וכו'. הרי שפתיו ברור מללו דאם לקח הכותי מעצמו ואע"ג שמכירו ומכווין בוודאי לטובת ישראל שיהיה לו בהמה מסורס שראוי לחרישה אפ"ה מותר ולא חיישי' כלל דרגלים לדבר שהבעלים אמר להן כן [ואח"כ כתב] ואם הערים ישראל בדבר זה [כגון שקשר דינר בכיס וכו' כמ"ש גאון ותוס' שזכרתי. או

אופן הערמה כה"ג דנראה הערמתו להדיא וניכר לכל אז] קונסין אותו ומוכרה וכו'. ואל תתמה בכל אלה דסתם הרמב"ם ברישא דמלתא אם לקחה הוא מעצמו וסרסה מותר ולא כתב דעכ"פ להחליף עם אחר כמו שעשו הני תרי חסידי דמחלפי אהדדי. אך דע שהם רק מצד חסידות יתירתא עבדו הכי ולכן גם בטור וש"ע אה"ע סי' ה' במקום שכתבו מותר לא הזכירו כלום דמחלפי אהדדי. והנה כלשון הרמב"ם ממש כ"כ בש"ע שם סעיף י"ד אסור לומר לכותי וכו' ואם הערים ישראל בדבר זה קונסין אותו ומוכרן לישראל אחר. ואע"פ שבטור שינה וכתב ואם הערים בדבר או אפילו לא הערים והכותי מכירו ומכוין לטובת ישראל אסור וקונסין אותו למוכרו לאחר ע"כ. והיינו כסברת האש"ר שהעתקתי לעיל. מ"מ ראו ראינו כי דעת המחבר כדעת הרמב"ם מבלי שינוי כלל [ואף שהוג"ה בש"ע אחר תיבת וקונסין אותו בזה"ל ואפילו לא הערים והכותי מכירו ומכוין לטובתו ע"כ. מ"מ חזינא דהמחבר בעצמו לא אבה לשתותו ואפי' בזיז כל שהו לא זז מדעת הרמב"ם מחמת הטעמים שכתבתי למעלה בדעת גאון ותוס']:

פירוש קטו

אקנייה לבנו קטן רב יצחק אסר ורב אשי שרי ואמרינן לה הלכתא כרב אשי דשרי וכו'. לפנינו בב"מ (צ.) אית' רב אחי אסר ורב אשי שרי. ולא נפסק הלכתא כמאן. והנה הרמב"ם וטוש"ע פסקו דאסור. אכן בהרא"ש כתב והילכתא כרב אשי דשרי. והסמ"ג ל"ת ק"ך כתב בזה"ל אם הקנהו לבנו קטן רב אחי אסר ורב אסי שרי ופסק בשאלתות כרב אסי דשרי ואפילו מוטל בעריסה נמי שרי ורמב"ם פוסק כדברי האוסר ע"כ. וז"ל הרב המגיד פט"ו מה' א"ב דין י"ב ד"ה אסור וכו' ובבנו קטן פסק רבינו כרב אחי דאסר וראיתי מי שפסק כרב אשי ע"כ. ועתה תחזי לשון גאון שכתב ואמרי' לה [כלומר אע"ג דיש פנים לפסוק כזה או כזה. אבל דעת גאון מסכמת] כרב אשי דשרי:

פירוש קטז

לדבית ישראל למישחט חיותא וברה בחד יומא וכו'. ז"ל הרא"ש בפ' אותו ואת בנו סימן ב' א"ל רבי אבא לשמעיה וכו' ובעל הלכות פסק דליתא לדחנניא בענין אותו ואת בנו וכן בשאלתו' וכן רב אלפס ז"ל. אמנם בסמ"ג ל"ת קמ"ט כתב פסקו ה"ג ורב אלפס שאין הלכה כחנניא וכו'. ולכאורה איכא למידק דלא הזכיר הסמ"ג לכלול הכא עמהם השאלתות כמו שרגיל על לשונו בכמה וכמה מקומות להביא דעת גאון רב אחאי בשאלתות. ואולם דע את אשר אודיעך כי מה שהעיד הרא"ש בשם השאלתות דליתא

לדחנניא לא נמצא הכי להדיא בדבריו של גאון. ואי מהא שכתב גאון לעיל סימן צ"ט ד"ה ברם צריך וכו' דאמר ליה ר' אבא וכו' ואמר רב פפא רבן אוני' וכו' אלמא בתר אימיה אזלינן ואין חוששין לזרע האב ע"כ. אין שום ראיה דשפיר י"ל דדוקא לחומרא אמר הכי אבל לקולא לא. וכדמסיק הש"ס בסוגיין (עט.) דרב יהודה ספוקי מספקא ליה ולהכי י"ל באותו וא"ב נוהג נמי [*צ"ל בזכרים] בנקיבו' וכדעת הרא"ש דפליג אה"ג והרב אלפס ע"ש. אמנם נראה דהרא"ש דייק מהכא שכתב גאון דאסיר להון וכו' למישחט חיותא וברה וכו' ולא כתב חיוחא ובריה ככתוב בתורה אותו ואת בנו וכמו שדקדק הרא"ש שם [וכן איתא בתוס' ד"ה עייל וכו'] בזה"ל וגם מדמתרגמינן ושור או שה ותורתא או שית' לה ולברה משמע דאינו נוהג בזכרים ע"כ. הכי נמי איכא להוכיח מלשון גאון. ומהכא העיד הרא"ש לצרף דעת השאלתות בהדי ה"ג ורב אלפס דאותו וא"ב אינו נוהג בזכרים רק בנקיבות. אכן הסמ"ג שכתב [אחר שהביא פסק ה"ג ורב אלפס שאין הלכה כחנניא] בזה"ל אמנם פסק שפסק שמואל כחנניא יכול להתקיים לאסור מספק מאחר שר' אליעזר וחכמים ור' יהודה מסופקין אם חוששין לזרע האב אבל אינו לוקה מאחר שאנו מסופקין בדבר ואונקלוס שתרגס ושור או שה ותורתא או שיתא [לה ולברה] תפס דבריו באם ללקות עליו אבל מודה שאף באב ובבן אסור מספק כאשר בארנו ע"כ. וא"כ גם מדבריו של גאון אין שום ראיה ולהכי לא מצי הסמ"ג לצרף דעת השאלתות בהדי ה"ג ורב אלפס שפסקו להדי' דלא כחנניא:

פירוש קיז

אבל בנגיעה לית לן בה מדקאמרינן באכילה אסורה וכו': בבכורו' (כז.) אמר שמואל אין תרומת ח"ל. אסורה וכו' אבל בנגיעה לית לן בה אמר רבינא הילכך נדה קוצה לה חלה וכו' ובכן אותן שלשה תיבות מדקאמרינן באכיל' אסורה שהוסיף גאון צריכין מובן ותיקון:

פירוש קיח

וחלת ח"ל אכיל לה כהן קטן דלא חיישינן לטומאה יוצאה עליו מגופו ואף מאן דטביל לקריו: הנה תו' בבכורות (כז:) סד"ה וכי הזאה יש לנו וכו' כתבו בשם ה"ג בה' חלה אמר רבינא הלכך נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן או מאן דטביל לקריו. וכ"כ תו' עוד בחולין (קד.) תוך ד"ה חלת וכו' וז"ל רש"י בבכורות (כז.) ד"ה הלכך דבנגיעה אינו מוזהר נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן ולא גדול מפני שהטומאה יוצא עליו מגופו

ואם טבל לקריו הרי הוא כקטן לישנא אחרינא להכי נקט כהן קטן שלא ראה קרי ולא יצאה טומאה מגופו ובשאלתות דרב אחאי מפרש הכי עכ"ל. המעיין היטב יראה דאין בין שתי הלשונות הפרש כלל לפי המובן. ולא ידענא מאי לישנא אחרינא דנקט רש"י. ואולם יראה דדלוגו עלי אהבה ודלוג בדפוס איתרמי הכא וכך צ"ל הילכך וכו' כהן קטן ולא גדול [כלומר דדוקא כהן קטן ולא כהן גדול בשום ענין] לישנא אחרינא להכי נקט כהן קטן שלא ראה קרי ולא יצא טומאה מגופו ולא גדול מפני שהטומאה יצאה עליו מגופו ואם טבל לקריו הרי הוא כקטן ובשאלתו' דרב אחאי מפרש הכי. והשתא הכל מכווין עם מה שאנו רואים בדברי גאון עצמו דהכא:

פירוש קיט

מר זוטרא משמיה דרב ששת אמר טמא טובל ואוכל בתרומה לערב ולית הלכתא כוותיה: מלת לערב ליתא לפנינו. אלא הכי איתא בסוגיא בכורות (כז:) אמר רב טמא מת טובל ואוכל [ואין צריך הערב שמש רש"י] בתרומת חוצה לארץ ולית הלכתא כוותיה [הש"ס קמהדר ליה רש"י] דאמר מר זוטרא משמי' דרב ששת טמא שרץ טובל ואוכל בתרומת חו"ל ולית הלכתא כוותיה ע"כ. ודע דבמלת דאמר מר זוטרא וכו' ימים רבים יש שעמדתי עליו איך יתחברו לה יחדיו. ומאי שייכות יש אהא דרב דאמר מילתי' בטמא מת לומר דלית הלכתא כוותיה דאמר מר זוטרא וכו'. ולא מצאתי במהרש"א ובצ"ק שום דיבור בזה. כהיום הזה הרחיב השם לנו ופרינו בארש אשר גילה גאון נוסחה אמיתי דמימרא של מר זוטרא הוא ענין בפני עצמו. יודע עוד דלפירש"י ענין של טובל ואוכל שפי' ואין צריך הערב שמש. וא"כ למאי דהש"ס קמהדר עלי' ולית הלכתא כוותיה. נוכל לומר במה דאמר ולית הלכתא כוותיה היינו דאין צריך הערב שמש. אבל טבילה בעי. מיהו תוספות כתבו ד"ה ולית הלכתא בהא דמצריך טבילה אלא אפילו טבילה לא בעי. וכשיסכים הזמן נעיין בטוש"ע י"ד סי' שכב ובהר"ן פרק אלו עוברין [דף קמ"ו: דפוס ז"ב]:

פירוש קכ

ת"ק סבר לתלתין כדרא ר' יהודה סבר לתלתא כדרא ר' יוסי ור"ש סברי לשתי שבתות כדרא: מלת כדרא שכתב גאון תלתא זימני לכאורה משוללי ההבנה. וכמעט שעברתי עליהם ליתן מובן אמרתי יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל. דקשי' ליה לגאון וכי יפלגו הת"ק ור' יהודה ור"י ור"ש במציאות ובדבר שיש לעמוד עליו לראות באיזה זמן ולכמה

ימים שקולטות. ולזה אסבריה גאון דכל אחד מהתנאים אמר לפי דורו שבימי ת"ק ודורו היה זמן קליטה לשלשים יום ובדורו של ר' יהודה היה זמן קליטה שלשה ימים ובימי ר"י ור"ש נשתנה הזמן לשתי שבתות. ומצינו על דרך זה בב"מ (כה:) בשני דר' יוחנן הוה שמינא ארעא בשני דר' אמי הוי כחישא ארעא: ומהא שכתב גאון ברם צריך לומר הילכתא כת"ק או כר' יהודה וכו'. ידעתי שיש להשיב קצת על מה שכתבתי בכוונת כדרא. מ"מ יש ליישבו. ואפ"ה אין אני אומר קבלו דעתי. ולאשר לו כוונה יותר רצוי' אליו אשמע:

פירוש קכא

ת"ש דאמר רב אדא בר אהבה לויה שילדה וכו' מר ברי' דרב יוסף משמיה דרבה אמר אפילו תימא דאיעברה מישראל [קצת יש להתבונן בדרך זו שהרי כבר כתב גאון לעיל בסימן קי"ז בפשיטות בד"ה שאילתא וכו' ומישראל. לא אמרנא אלא דהוה ליה מבת ישראל וכו' דאמר ר"א בר אהבה לוי' וכו' וכדאמר [צ"ל וכדמר] ברי' דרב יוסף דאיעברה מישראל ע"ש והיאך בתר דפשטיהו הדר קמבעי' ליה ופשטוה כדלעיל. ויש קצת ליישב] **וכו' אמר רבינא אמר לי מרימר הילכתא כר"א בר אהבה ואליבא דמר בריה דרב יוסף.**

ע"כ: המעיין בסוגי' דבכורות מז. באוקימתא דרב פפא דאיעבר מכותי ובאוקימתא דמר בריה דרב יוסף דאיעבר מישראל ושאני התם דאמר קרא פטר רחם בפטר רחם תלא רחמנא. הוא ישכיל ויבין בכל מה דאסבריה גאון בדברים מתוקים ונוסחתו מר ברי' דר"י אמר אפילו תימא דאיעברה מישראל פטר רחם בישראל כתיב. ואיני רצוני להאריך בדברים פשוטים לנגד קורא משכיל. אך אל זה אביט במה שסיים גאון אמר רבינא אמר לי מרימר וכו'. הנה ז"ל חו' ד"ה מר בריה דרב יוסף [אמר] משמי' דרבא לעולם מישראל כוותי' פסקינן בחולין בריש הזרוע (חולין דף קל"ב) ואהא סמכינן השתא לפטור בן לויה וכהנת אשת ישראל מחמש סלעים עכ"ל וכתבתי בתכ"ש דבמס' תולין שם לשנינו לא נמצא אלא בזה"ל והילכתא כוותיה דרב אדא בר אהבה לויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים ע"כ. אבל לא נזכר שם אם דווקא מכותי כשיטת רב פפא או אפילו מישראל כשיטת מר בריה דר"י משמי' דרבא. ותו יש לדקדק הכפל דבריהם שכתבו כוותיה פסקינן וכו' ואהא סמכינן וכו'. פשיטא דהכי הוא אם כוותי' פסקינן בריש הזרוע. מהיכי תיתי יעלה על הדעת לומר שלא לסמוך. כללו של דבר אפס המובן בדברי תו' הללו אם לא תדע מ"ש הרא"ש פרק יש בכור סי' ב' בזה"ל אמר ר"א בר אהבה לוייה שילדה בנה פטור מה' סלעים ואוקמי' ר"ש דאיעבר מנכרי ומר בריה דר"י משמי'

דרבא א' אפי' בדאיעבר מישראל וכו' ואיתמר עלה בפ' הזרוע הלכה כוותי' דר"א ב"א דאמר לויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים ומיהו לא ידענא אליבא דמאן וכו' ואשכחן מקצת נוסחא דמפרש בהו פ' הזרוע והלכה כר"א ב"א ואליבא דמר ברי' דר"י משמי' דרבא והדין נוסחא דרב אתא משבתא וכו' עכ"ל. ומעתה וודאי דגם לפני תו' הי' הנוסחא כנוסחת גאון וקיימו וקבלו עליהם נוסחא זו אע"פ שבשאר ספרים ליתא הכי מפורש בש"ס אלא סתמא כמו דאיתא לפנינו וסמכו תו' טפי על נוסחת גאון שדבריו מקובלים [כמ"ש כבר כמה פעמי' בשם הריב"ש] וע"ז סיימו תוס' ואהא סמכינן השתא לפטור בן לוי' וכו'. כלומר דסמכינן אנוסתא של גאון. לאפוקי מנוסחת שאר ספרים. מיהו לכאורה נסתר בנין זו עפמ"ש הרא"ש דאתא לידן שסיים בזה"ל מהאי דתולין ראי' [דהלכה כמר ברי' דרב יוסף] כי בכל הספרים כתוב ואליבא דמר ברי' דר"י משמי' דרבא ואפי' בספר שאינו כתב מוכח דאליבי' דמר ברי' דר"י משמי' דרבא קפסיק דמה ענין התם לפסוק כר"א ב"א אלא משום דפסק התם הלכתא כעולא דאמר כהן ואפי' כהנת לענין מתנות כהונה פסק נמי כראב"א דלווי' כלוי לענין ה' סלעים בפטר רחם תלא ררמנא ואפי' איעבר מישראל עכ"ל. וא"כ תיתי מהי תיתי פסקינן בפ' הזרוע כמר ברי' דר"י אף לספרים שלנו דלא גרסי כנוסחת רב אחא משבחא. והשתא איכא למידק כדמעיקרא בתו' למה הכפילו דבריהם לכתוב ואהא סמכינן. אך דע נא כי למעט עיוני לא הבינותי דבריו של הרא"ש ז"ל חדא דכבר מצינו באיזה דוכתא דמצרף הש"ס איזו הלכתות בהדדי אע"פ שאין להם שייכות כלל. ואפרט אחת מהנה בכתובות קז: קאמר והילכתא כרב אין פוסקין מזונות וכו' והלכתא כרב זביד בקוניא ע"ש ויותר פליאה נשגבה ממני הלא אף לרב פפא דמפרש דבריו של ר"א בר אהבה דווקא בלוי' דאיעברה מכותי פטור ולדה מחמשת סלעים ולא מיבעי' למ"ד אין מזהמין את הולד [דאיכא למ"ד כותי הבא על בת ישראל הולד כשר דבתר אימי' שרינן לי' ומש"ה פטור מחמש סלעים רש"י] אלא אפילו למ"ד מזהמין [דשדי לי' בתר נכרי אפ"ה פטור דלוי פסול מיקרי הואיל ואית לי' שמא דלוי פטור רש"י] לוי פסול מיקרי עכ"ל הרי דדוקא אם אמרינן דלוי ה"ה ללויה והילכך בעיברה מכותי נקרא בנה לוי פסול הואיל ואמו לויה. אבל אי הוה אמרינן דלוי ולא לוי' וודאי הי' הבן דנולד מלויה דעיברה מכותי חייב. וא"כ שפיר שייכות ענין לו דפסיק הש"ס הלכתא כעולא דכהן ואפילו כהנת גבי מתנות כהונה. הילכך פסק ג"כ כראב"א דלויה כלוי והיינו כשעיברה מכותי פטור בנה משום דעכ"פ לוי פסול מיקרי. ופשיטא דאתי שפיר למ"ד אין מזהמין את הולד דדוקא אם הלוי' כלוי אז בנה מכותי פטור דבתר אימי' שהיא לויה שדינן. אבל לעולם בעיברה מישראל דיש לו חייס שדינן בתר אבוה

כדכתיב למשפחותם לבית אבותם כדקאמר רב פפא הכא וקיי"ל כוותי' דהוא בתראה כשיטת הגאונים שכתב הרא"ש לעיל. ותדע קצת דהא רב פפא עצמו אכיל בשביל אשתו (כדאי' בחולין שם) וא"כ ס"ל דכהן אפי' כהנת ואפ"ה מחייב רב פפא בלוי' שעיברה מישראל רק בעיברה מכותי דאין לו חייס ס"ל דמהני הא דאמרינן לוי ואפי' לוי' דמשום הכי בנה פטור דלוי פסול מיקרי. ומצוה רבה על כל לומדי תורה לשמה להבין את דברי הרא"ש בלב מבין. אמור מעתה צדקו דברי תו' כי לולא נוסחת רב אחא משבחא הי' הדין נותן דבן לויה או בן כהנת מישראל חייב בפדיון. רק לנוסחתו הם פטורים ולכן שפיר כתבו תו' ואהא סמכינן השתא לפטור וכו':

בסוגיין דב"מ נג: איבעיא להו חומשא מלגיו או חומשא מלבר ת"ש הבעלי' אומרי' בעשרים וכל אדם וכו' ש"מ חומשא מלבר ש"מ כתנאי ויסף חמישיתו עליו שיהא הוא וחומשו חמשה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אמר חמישיתו חומשו של קרן ע"כ. והנה מקום י"ל אחרי דמסיק הש"ס כתנאי וכו' נתבטל הפשיטות מהמשנה דש"מ חומשו מלבר. דאיכא למימר דמשנה אתי' כר' יאשיה. הילכך הקדים גאון להביא הסוגי' דיבמו' מ"ב: דמסתמיך ואזיל וכו'. וא"כ ודאי דהלכתא הכי כמו שסתם רבי במשנה דערכין. גם הרמב"ם פסק חומשו מלבר. ודע דהגאון בעל יערות דבש בחלק שני ד' כ"ו ע"ג שכתב דהא קי"ל חומשא מלגיו ולא מלבר במחילה מכבודו שגה למאד. גם במ"ש שם בדרוש ההוא כמה פעמים גם בדף כ"ז ע"א דחומש מלבר בכ"ה הוי ה' החומש ע"ש. תמוה למאד דאזיל בתר איפכא בפירושו של ענין מלבר ובענין מלגיו שנתבאר ברש"י דב"מ שם וברש"י דב"ק ט: וגם בב"ב צ': וברשב"ם שם. ופליאה נשגבה על הגדול ההוא:

צריך מובן למ"ש גאון אסירא ליה שהרי למשנה אחרונה שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר וכו' אינה נאמנת כלל עד שתביא ראיה לדבריה כמו שהביא גאון לקמן בסמוך. ואולי צ"ל שריא ליה. ומ"ש גאון ונפקא בלא כתוב' מ"ט דשויאת וכו' היינו כדקיי"ל בטוש"ע אה"ע סי' קט"ו סעיף ו' דאף ע"ג דבאמרה זינתה אין חוששין לדבריה מ"מ איבדה כתובת'. וכתב הרב המגיד דאף ע"ג דקיי"ל כמשנה אחרונה מ"מ לענין ממון הודאתה שזינתה ברצון כמאה עדים הוה. וע"ע תוס' כתובות סג: ד"ה אבל אמרה וכו':

פירוש קכב

אילו גברא דעל לבייתי' כו' מי אמרי' מההיא עידנא דעבד איסורא וכו' והיינו טעמא דקאמר לי' וכו' ולחם סתרים ינעם בריך שמי' דקב"ה אימור כך תנן וכו' חסרון הניכר יש כאן כי בכל סי' הלזה לא התעורר לשוב אל איתנו הראשון לפשוט האיבעי'.זו ולא

דיבר מענין זה מאומה עוד. ובלתי ספק המעתיק או המדפיס שגג. ואולם בסוגי' נדרים צא: מסיק רבא דהאי איתתא שרי' אם איתא דעבדי איסורא ניחא ליה דליכול ולימות דכתיב כי נאפו ודם בידיהם פשיטא מהו דתימא איסורא וכו' דתהוי אינתתי' עלויה מים גנובים ימתקו קמ"ל:

שם וכל תבואת שדה וכו': לפנינו בנדרים נ"ה. איתא ואי אמרת דגן כל דמידגן משמע מאי כפרוץ הדבר הרבו וע' פרש"י כלומר מה הוסיפו על מה שכתוב בתורה. אמנם מפירוש הר"ן נראה שהי' לפניו כנוסחת גאון מאי וכל תבואת שדה. ולפיכך כתב הר"ן בזה"ל ואי אמרת דגן כל דמידגן משמע מאי וכל תבואת שדה דהא כל דמידגן הוי בכלל דגן וא"כ כל תבואת שדה בכלל ע"כ. מיהו בפי' הרא"ש נראה שהיה לפניו כנוסחא שלפנינו ולפני רש"י רק שפי' קצת באופן שני שפי' הר"ן ע"ש. ובסוגיא שעמדנו יש לעמוד דמאי קא קשיא לי' לרב יוסף מהא דכתיב וכפרוץ הדבר וכו' עליה דמתני' הנודר מן הדגן וכו' הלא קיי"ל וערוכ' בידינו בר"ה יב: יומא עו: ובמכילתין ל: מט. נא: בכורות נה. ערכין ט: יט. בנדרים הולכין אחר לשון בני אדם. בכן מה ענין לפרוך מקרא על לשון ב"א ויתכן ליישב ולומר ממה דחזינן דאיפליגו ר"מ וחכמים במשנה דלר"מ הנודר מן הדגן אסור בכל וחכ"א אינו אסור אלא בחמשת המינין. על כרחך דלא נתברר בהך מילתא לשון ב"א האיך הוא. וכבר בררתי לעיל בחיבור זה סי' ס"ט דהיכא דלא ידענא לישנא ב"א אזלי' בנדרים אחר לשון תורה ע"ש ויערב לך והשתא רב יוסף שפיר קמותיב: עירוב פרשיות קא חזינא הכא כי כל ענין שאילתא הלזה גם ברם צריך וכו' שכתב בסמוך יש שייכות לפ' נשא. ואולי בדפוס או בהעתקה בשגגה נעשתה התחלפות:

ז"ל רש"י בחולין ס"ו. ד"ה ומר וכו' וחגבים הללו אין טעונין שחיטה שהרי אחר דגים הזכירן הכתוב וכו' וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים וכל נפש השורצת על הארץ אלו חגבים בהלכות גדולות עכ"ל. וע"ש בתוס' ד"ה במאי ותו' שבת צ': ובע"ג ל"ח. ד"ה לעולם כתבו דבר זה בשם תוספתא ע"ש:

פירוש קכג

היכא דאתא חד מעלמא ושחט ולא ידעינן אי גמיר אי לא גמיר מי צריך לאהדורי בתריה ולמיבדקי' אי גמיר וכו'. הנה מדנקט גאון לשון דיעבד משמע ודאי דליתן לו לכתחיל' לשחוט על סמך שיבדקנו אח"כ אסור. לאפוקי מדעת אותן הגדולים דאפי' לכתחילה מוסרין לו לשחוט וז"ל הב"י בי"ד סי' א' בד"ה ומ"ש אפי' אין מכירין אותו וכו' ורש"י כתב וכו'. ואפשר שזהו דעת בעל העיטור דכי אמרי' רוב מצויין אצל שחיטה

מומחין הם לאו למימרא דלכתחילה מוסרין לו לשחוט אלא לומר אם שחט אין צריך לבדקן וכו' וכן משמע בשאילתות וכו' עכ"ל. וודאי כוונת הב"י דמשמע הכי בשאילתות מדנקט לישנא דיעבד כמ"ש לעיל ולכן כתב הב"י וכן משמע בשאילתות. אבל להדיא לא מצינו הכי בדבריו שלגאון. ולכן זה שכתב בהג"ה ריש סי' א' וי"א דאין לסמוך על החזקה אלא בדיעבד אבל לכתחילה אין לסמוך על החזקה במקום דיכולין לבררו (מרדכי והג"א ואגור ושאילתות) היינו ממשמעות. והוי יודע דאע"ג שכבר כתב גאון לעיל בסימן זו בד"ה שאילתא וכו' בפשיטות והיכא דלא ידעינן אי גמיר אי לא גמיר ושחט ואזל לעלמא מותר לאכול ממנה מ"ט רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן דבעא מיני' רב דימי וכו'. אפ"ה קמיבעי' עתה היכא דאתא חד מעלמא וכו' מי צריך לאהדורי בתרי' וכו' משום דלעיל איירי בענין שכתב ואזל לעלמא וכו' כלומר דלא ידענא מקומו להיכן הלך והילכך הוי דיעבד ממש להכי סמכינן ארוב מצויין א"ש מומחין הן. משא"כ במה שעוסק גאון עכשיו היינו אם נבקשנו נמצא מקומו אשר חונה שם השוחט וקמיבעי' מי צריך לאהדורי בתריה ולמיבדקי' את השוחט והוי כלכתחילה דלא סמכינן ארוב מא"ש מומחין הן. או דילמא דגם מניעת טורח לבקש אחריו הוי כדיעבד. ועל ספיקא זו כתב גאון ומיפשט ת"ש דבעא מיני' רב דימי ב"י מרב נחמן האומר לשלוחו צא ושחוט לי והלך ומצא שחוט [כלומר דבעל הבית מצאו שחוט ולא ידע אם השליח שחטו או אחר. כך מוכרח להמעיין בסוגיא] אמר לי' חזקתו שחוט [ואין צריך להדר עד שימצא השליח להגיד אם הוא שחטו או השוחט לבדוק אותו אי גמיר אי לא. אלמא דכדי למנוע הטורח הוי כדיעבד]. ומה שיש לישא וליתן עוד בהלכה. הוא כבר בחידושי ערוכה:

ז"ל תוס' ד"ה השוחט בשנים או בג' מקומות וכו' פי' בקו' וכו' בשאילתות דרב אחאי מפרש ב' או ג' מקומות כגון שכל אותן מקומות בהיקף של סימן כגון שחתך סביב סביב כאן מעט וכאן מעט וכו' ועוד פי' בשאילתות שאפי' חתך וכו' ע"ש. הנה כל דבריהם בשם השאילתות הוכיחו מענין ברם צריך למימר וכו' שכתב גאון בתכלית הקיצור ונתבאר מה שכתבו משמו. וכל לשון תוס' תמצא ג"כ הכל בהרא"ש.

פירוש קכד

כגון חוטי דציצית למיצר בהון מדעם וכו' אכן הטור א"ח סי' כ"א כ' ציצית אין בה משום קדוש' דתשמישי מצוה הוא ויכול לזורקן ויראה דאפילו בעודן במצותן מותר להשתמש בהן אבל בשאילתות כתב אסור למיעבד צרכיהן וכו' וסיים הטור דאפשר לחלק שאינו דומה לדם וכו' והב"י תמה על הטור היאך סתר דברי השאילתות בדחי' בעלמא והאריך

בראיות וסיים הרי מפורש שההנאה מדבר מצוה עד שלא עברה מצותו חשיב ביזוי מצוה וילפינן לי' שפיר מדם כדברי השאילתו' הילכך הכי קיי"ל מדינא בלי פקפוק כלל עכ"ל. וכן פסק וסתם בש"ע ולא הגיה עליו הרמ"א אלא הוסיף לנהוג קדושה יתירה עוד אפילו לאחר שנפסקו וע' ט"ז שיצא להצדיק הטור להצילו מיד משיגהו. ואינני מאריך בדברים. שכבר ערוך בפי הגדולים הנזכרים. אך אל זה אביט במראה בהא שכתב הב"י בריש דבריו בזה"ל ציצית אין בה וכו' אבל בשאילתות וכו' כלומר ולפי דבריו הא דת"ר תשמישי מצוה נזרקים כשעברה מצותן דוקא היא וכו' ע"ש. אולי לא הי' בעת ההיא גוף ספר שאילתות לפניו שהרי בדברי גאון המדקדק בהם אפילו במקצת העיון מבואר הכי להדיא בפירוש הברייתא דמייתי גאון בזה"ל כדתניא תשמישי מצוה נזרקין וכו':

פירוש קכה

ואילו מאן דאית לי' גלימא ורמיא לי' תכילת' וקא בעי לזבונה לישראל אחר בעי למשקליה לתכילתיה והדר זבוניה וכו': דברים הללו צריכין תיקון ומובן. וראיתי במג"א סי' ט"ו ס"ק ב' בזה"ל וכתוב בשאילתות פרשת שלח כשמוכר טלית לחבירו אסור ליטול הציצית אע"כ רוצה לקבוע בטלית אחר וה"ה במזוזה כשרוצה לקובעו בפתח אחר שרי ליטלה עכ"ל אבל התוס' אוסרין במזוזה וכו' ע"כ. הרי המכוון בשאילתות שהיה לפני המג"א ז"ל נכון ומתוקן. ומעתה במעט שליחות יד יש לתקן מה דאיתא הכא לפנינו בעי למישקליה צריך להיות אסור למשקליה או דצ"ל לא בעי למישקליה [ופירושו דאסור למשקלי' לתכילתי' והדר זבוני' אלא מזבני' כמות שהיא בציציותיו] ובזה גם כן נכון דברי גאון דסמיך ומסמך לזה בתוך כדי דיבורו אי נמי הוה דר בבייתא וקבע לי' מזוזתא וקא נפיק לי' אסור למשקלי' מיניה משום דקא מבטיל לה למצוה דת"ר וכו'. משום דדין ציצית ודין מזוזה שווין לענין זה. וכן מוכרח ממ"ש גאון ברם צריך למימר הני מילי כי אסור למישקל וכו' ע"ש דאסר להתיר ציצית אם לא שמטיל אותן ציצית מיד בבגד אחר. עודני מדבר עוד שכתב הב"ח בזה"ל מותר להתיר ציצית מטלית זה וליתנה באחר בפרק במה מדליקין כתב רש"י מתירין מטלית ישן לטלית. חדש עכ"ל. אפשר דר"ל וכו' אבל מדינא שרי אפי' מחדש לחדש והכי איתא בשאילתות להדיא ריש פרשת שלח לך דאין להתיר ציצית מטלית כדי למכרה לישראל משום דקמבטל לה למצות אבל מטלית לטלית שרי וע"ש עכ"ל הב"ח [וחידוש קצת שלא הזכיר המג"א את דברי הב"ח הנ"ל]. גם בעולת תמיד מצאתי כתוב [אהא שכתב בש"ע מותר להתיר ציצית מטלית זה וליתנם בטלית אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא] בזה"ל. זה לשון השאילתות ר"פ שלח

דאין להתיר ציצית מטלית כדי למוכרה לישראל משום דקמבטל לה למצוה אבל מטלית לטלית שרי עכ"ל ומשמע מדבריו מדנקט מכרה לישראל קמ"ל אף ע"ג דישראל אחר ג"כ יעשה בו ציצית אפ"ה אסור. או י"ל אפכא מדנקט דקמבטל מצוה דווקא היכא דיתבטל המצוה אבל אם גם הישראל אחר יעשה בו ציצית מותר להתיר ממנו ציצית אע"ג דאין לו טלית אחר שיתן בו את הציצית והכי מסתברא עכ"ל. הנה כל הנביאים הנזכרים מתנבאים בשם השאילתות דאסור להתיר הציצית מהטלית כשמכרה לישראל. ואמרו הטעמים אבל לא המלות כי מה שהעידו דזה לשון השאילתות דאין להתיר ציצית מטלית כדי למוכרה וכו'. לשון זו שהעתיקו לא נמצא לפנינו אלא רק המכוון ומשמעות דבריו של גאון כך הוא ע"י הגה"ה קלה כמות שהיא כמו שכתבתי למעלה. שוב ראיתי בא"ר ס"ק א' כתב בזה"ל הנה הב"ח הביא לשון השאילתות וכו' ונדחק ע"ת טובא בפירושו ולענ"ד יש ט"ס וצ"ל כדי למכרה לכותים וכו' וע"ש כי האריך קצת וסיים בזה"ל וצ"ע לי בגוף השאילתות כשיבא לידי אי"ה ע"כ. ובאין ספק אלו הזדמן לו ספר יקר במציאות בימיו לא שלח ידו להחליף ישראל בשל כותי שהרי שפת גאון ברור מללו וקא בעי לזבונה לישראל אחר וכו'. ואי כהגה"ה של א"ר דצ"ל כותי א"כ מלת אחר אין לו מובן אלא ברור כמו שכוונו הב"ח ומג"א וכמ"ש העולת תמיד בכוונה ראוי לסמוך להעמיד:

פירוש קכו

כדתניא כמה חוטין הוא נותן בית שמאי אומרים ד' ובה"א ג' וכו' במאי קמיפלגי ב"ש אומרי' וב"ה גדילים תעשה לך וכו' וב"ה סברי תלתא וכו' הוי גדילים גדילים: כל ענין זה צריך תיקון כי אין מובן בלתי הגה"ה ולכאורה כך צ"ל במאי קמיפלגי ב"ש וב"ה בגדילים תעשה לך ב"ש סברי גדיל שנים גדילים ד' חד כי עייף לי' מר בגלימי' לא הוי גדיל פשיטא תרין הוי וסברי ב"ש גדיל תרי גדילים תרי הא ד' וב"ה סברי תלתא אע"ג דמבראי לא הוי בדיל כי עייף לי' מר בגלימי' הוי גדיל ופירושא דמלתא עפמ"ש תו' בסוגיא מנחות מ"ח ד"ה בש"א ד' טעמא דב"ש ניחא כדדרשינן לעיל גדיל שנים גדילים ד' אבל טעמא דב"ה קשה דדוחק לומר דלית להו אלא בדילים שנים ופתיל תכלת הרי תלתא וכו'. ודע עוד דז"ל רש"י לעיל במנחות ל"ט: ד"ה בדיל שנים כלומר אי הוי כתיב גדיל תעשה לך משמע ב' חוטין דאין גדיל פחות משנים השתא דכתיב גדילים משמע ארבעה ע"כ. וביתר ביאור כתב רש"י ביבמות ה': ד"ה גדיל שנים אי אפשר לעשות גדיל בפחות משני חוטין גדילין ארבע חוטין דמיעוט גדילין שנים וכו' וע"ע תו' בכורות ל"ט: ד"ה כמה חוטין וכו': ואחר הודעתיך כל אלה יתבאר היטב דגאון נותן טעמא דב"ש וגם

להודיע טעמו דב"ה (דלא כמ"ש תו' והעידו בעצמם דדוחק לומר וכו') ובלב נבון תנוח חכמה להסביר לעצמו מלתא בטעמא:

פירוש קכז

ודאי גדלה כולה כיון דלית ליה ענף פסולה דתניא מנחות מב. ציצית אין ציצית אלא ענף וכו': במנחות לט. רב ורבה בב"ח הוי יתבי הוי קא קליף ואזיל ההוא גברא דמכסי גלימא וכו' וגדילא מיגדל (כל הציצית היתה גדיל ולא שייר בה ענף כלל רש"י) אמר רב יאי גלימא ולא יאי תכלתא [משום דאין בה ענף רש"י] רבב"ח אמר יאי גלימא ויאי תכילתא במאי קמפלגי רבב"ח סבר כתיב גדיל וכתיב פתיל או גדיל או פתיל וכו'. והנה לפי דרכו של גאון בכל המקומות דהיכי דאיכא פלוגתא בגמרא כתב מיפלג פליגי בה פלוני ופלוני הלכתא מאי ת"ש וכו'. איכא למידק הכא דלא כתב גאון פלוגתא דרב ורבב"ח. ויותר איכא למידק דלפי דברי גאון יהיה קשה על רבב"ח דאכשיר כולה גדיל מהך ברייתא (דמייתי הש"ס מב) אין ציצית אלא ענף וכו'. שהביא גאון לראיה אלימתא. ואולם לפמ"ש תוס' ד"ה או גדיל או פתיל וכו'. ומיהו קשה דפתיל מציצית נפקא דדרשינן לקמן אין ציצית אלא ענף וי"ל דאיצטריך ציצית לאשמועינן דלאחר עשייתן צריך לפרוד כדאיתא לקמן וכו' עכ"ל הרי שכתבו תו' דלרבב"ח דמכשיר כולו גדיל אפ"ה שפיר נתקיים לפרושי מלת ציצית דלאחר עשייתן צריך לפרוד [והיינו אם עשאן כולו פתיל או כה"ג וע' היטב בזה] וא"כ אין הראיה שכתב גאון מהך ברייתא מוכרחת. הן אמת דמסתברא דהלכתא כרב נגד רבב"ח וכ"מ במרדכי [ד' פ"ב ע"ב דפוס ז"ב] מה' קטנות דרב היה גדול בחכמה ובמנין ע"ש [ונראה ראיה מסנהד' ה' דקרי ר' חייא לרבה ב"ח בן אחי ולרב קרי בן אחותי וקאמר הש"ס על שם חכמתו שהיה רב חכם ביותר קרי ליה בן אחותו רש"י] וע"ש בתו'. אכן הראיה שכתב גאון מצוה ליתן מובן. ודע דהדין אם עשאו לציצית כולו גדיל אי כשרה כרבב"ח אי פסולה כרב לא מצאתי לפי שעה לא ברמב"ם ולא בטוש"ע ונכון לעיין בזה:

פירוש קכח

ולא סבירא לן כוותיה דרב נחמן דאמר מוקצה בי"ט אסו' ובשבת שרי וכו': הנה הרא"ש סוף ביצה פרק משילין סי' י"ד הביא דעת הרב אלפס באריכות דקי"ל מוקצה בי"ט אסור ובשבת מותר כאוקימתא דרב נחמן ברישׁ מכילתין ושכן פסק הרמב"ם ורב האי. אבל דעת רש"י ור"ת ור"י דקי"ל כר"ש דמוקצה שרי אפילו בי"ט ע"ש. אמנם דעת שאילתות

לא הזכיר כלום. אכן ראיתי בפסקי הרא"ש שילהי מסכתא סי' י"ד בזה"ל אין שוחטין את המדבריות וכו' זה הוא לר' יהודא וכן פסק הרב אלפס כר' יהודא בי"ט ובשבת כר"ש. וכן פסק הרמב"ם ובשאילתות ובה"ג. ורש"י ור"ת ור"י פוסקים כר"ש בין בשבת בין בי"ט וכו' ע"כ. ואשתומם על המראה חדא דבהרא"ש גופא לא הביא דעת השאילתות. ויותר נפלאה אשר העיד בפיסקא בשם השאילתות דמחלק בין י"ט לשבת ואנן חזינן לפנינו בדבריו של גאון ההיפך ושפתיו ברור מללו דלא סבירא לן כוותיה דרב נחמן וכו'. וסבור הייתי דלוגו עלי אהבה ודלוג בשגגת הדפוס נעשה הנקודות וכך צ"ל וכן פסק הרמב"ם: ושאילתות ובה"ג ורש"י ור"ת ור"י פוסקים כר"ש בין בשבת בין בי"ט. ובשימת הנקודות אחר מלת הרמב"ם. הוו הרי"ף והרמב"ם בחדא שיטה דמוקצה שרי בשבת ואסור ביו"ט אבל השאילתות ובה"ג ורש"י ור"ת ור"י כולם כאחד עונים ואומרים דבין בשבת ובין ביו"ט שרי מוקצה. שוב ראיתי שגם בטור א"ח סי' תצ"ה כתב בזה"ל דבר שהחמירו בי"ט יותר משבת כגון באיסור מוקצה לרב אלפס דאע"ג דקיי"ל בשבת כר"ש ביו"ט פסק כר"י לפי שהוא קל והחמירו בו כדי שלא יבואו לזלזל בו וכ"כ בשאילתות וכ"פ הרמב"ם ז"ל אבל בעל ה"ג ורש"י ור"ת ור"י פוסקים כר"ש בין בשבת ובין ביו"ט וכו' ע"כ. הרי דהטור נטה אחר מעשה ידיו בפסקי הרא"ש לצרף דעת השאילתות לדעת הרב אלפס דבשבת שרי ובי"ט אסור. (מיהו בפסק בעל ה"ג שכתב הטור אבל בה"ג ורש"י ור"ת ור"י פוסקים כר"ש בין בשבת ובין בי"ט. לכאורה סותר למ"ש בפסקי הרא"ש בשם בה"ג דאזיל בשיטת הרמב"ם ושאילתות. וז"ל המרדכי ריש ביצה גבי שבת סתם כו' ואנן לא קיי"ל הכי וכו' וכן פסק המיימוני כמו האלפסי בשבת כר"ש וביו"ט כר"י. ובשאילתות פ' שלח פסק בין בשבת בין בי"ט כר"ש וכן פסק בה"ג ורשב"ט נמי פסק הכי וכו' ע"כ. ויש לי אריכות דברים בזה אלא שאין השעה מספיק). ואנן בעינינו בשאילתות שלפנינו לא ראינו כזה אלא איפכא מסתברא. ואולם ברור ראיתי בב"י כתב בד"ה דבר שהחמירו ביו"ט וכו'. אלא שהמרדכי כתב שהשאילתות סוברים דהלכה כר"ש במוקצה בין ביו"ט ובין בשבת ורבינו הטור כתב שהן סוברין דהלכה כר' יהודה בי"ט. וראיתי שגם בב"ח כתב בשם אגודה והמרדכי שהשאילתות פסק כר"ש בין בשבת ובין בי"ט ע"כ. וצריכין אנו לומר דלכל אחד מהגדולים דהיינו האגודה והמרדכי העידו כפי הנוסחא שהיה לפניהם בשאילתות והיינו ממש כדאי' לפנינו. אבל הטור נוסחא אחרינא היה לפניו. ותועלת מדברים הללו הא שהקשו תו' בביצה כ"ח: ד"ה רבינא אמר וכו' דמשמע הכא דרבינא אית ליה מוקצה ובפ' מי שהחשיך משמע דאית ליה לרבינא כר"ש דלית ליה מוקצה ודחקו בתירוצם וכן הקשו שם שמואל אדשמואל ע"ש. אכן שפיר י"ל דרבינא

ס"ל כרב נחמן וכפסק הרב אלפס וסייעתו. ולכן הכא דאיירי בי"ט אית ליה לרבינא איסור מוקצה. אבל בפרק מי שהחשיך דאיירי בשבת אית ליה לרבינא דמוקצה שרי. וכן יש ליישב רומי' שמואל אדשמואל. ובדברים האמורין למעלה בין תבין בשילהי מסכת ביצה מ. אהא דפריך ומי אית ליה לרבי מוקצה והא בעא מיניה ר"ש ב"ר מרבי פצעילי תמרה לר"ש מהו וכו'. וכתב רש"י מהו לאכול מהן בי"ט. וכ"כ תוד"ה פצעילי תמרה פ"ה וכו' ומבעיא לר"ש מהו לאכול מהן בי"ט וכו'. הנה אע"ג דגם במס' שבת מה. איתא איבעיא דבעי ר"ש ב"ר מרבי פצעילי וכו' לא פי' רש"י שום דבר מ"מ הכא הוזקק לפרש דקים ליה להאי מקשה דקמבעי ליה מהו לאכול בי"ט ורבי השיב לו מעין השאלה דשרי לאכול בי"ט דאין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וכו' דאי לאו הכי קשה מאי קא מותיב מרבי דגבי אין שוחטין את המדבריו' דקאמר רבי מוקצה אסור דאיירי בי"ט. משא"כ גבי פצעילי תמרה איירי בשבת דשרי מוקצה. לכך הוכרח רש"י לפרש דקים ליה להאי מקשה דגם בפצעילי תמרה איירי בי"ט ולכך שפיר מקשה רבי אדרבי. שוב ראיתי המהרש"א הקשה בסוגיא שזכרתי דמאי מקשה הלא לשיטת ר"נ ופסק האלפס שרי מוקצה בשבת ואסור ביו"ט ע"ש וחידוש שלא הרגיש הגאון מהרש"א ז"ל בפירושא שדייק רש"י כדי ליישב הקושיא:

פירוש קכט

אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו ר' שמעון מודה דקא מקשינן אבל לא בעצים שבמוקצה ומשנינן בארזי ואשוחי וכו' לפנינו בשבת דקנ"ז אי' בזה"ל אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפי' ר"ש מודה דתנן כל הכלים ניטלין [ואפי' מלאכתן לאיסור ור"ש היא רש"י] חוץ מן המסר הגדול [מגירה שהוא לאומנין לקוץ בה עצים ומוקצה מחמת חסרון כיס הוא שלא ישתבר וכו'. רש"י] הנה אם הי' הך דתנן כל הכלים ניטלין וכו' סתם משנה. שפיר מייתי ראיה דסתם משנה זו סתם רבי כר"ש. וא"כ מוכח דר"ש מודה במוקצה מחמת חסרון כיס. איברא רואה אני דהך משנה לאו בסתמא קתני לה אלא ר' יוסי הוא דאמר לה כדאיתא לעיל קכ"ג ב' המשנה וזה תוארה ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר הגדול וכו'. ומאי ראיה מר' יוסי לומר אליביה דר"ש דמודה. הלא שפיר נוכל לומר דר"י סבר כוותיה דר"ש בחדא ופליג עליה בחדא אבל ר"ש עצמו מתיר כל ענין מוקצה אפילו במוקצה מחמת חסרון כיס. הן אמת דבמשנה שבירושלמי לא נזכר ר' יוסי אומר אלא סתמא דבמשנה היא. אמנם מסוגיא דעירובין ל"ה. דקאמר הש"ס התם סבר לה כר' יוסי דאמר כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר הגדול וכו'. מוכח הגירסא

במשנה כמו שהיא לפנינו. וכן בהרי"ף והרא"ש איתא ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין וכו'. וכבר הארכתי מזה בתקוני כלי שרת. ומצוה ליישב. כהיום הזה מה יום מאיר האיר נוסחת גאון דמוכח דמודה ר"ש במוקצה מחמת חסרון כיס מסתמא דמשנה דתנן ביצה כ"ט: מתחילין בערימת התבן אבל לא בעצים שבמוקצה דמייתי לה הש"ס הכא לעיל בסמוך ומקשה מינה ומשני התם בארזי ואשוחי דמוקצה מחמת ח"כ אפי' ר"ש מודה: לפנינו בסוטה לה. ובמנחות נג: ובערכין טו. אי' אל תקרי ממנו אלא ממנו כביכול אפי' וכו'. מיהו בסוטה כתב רש"י דלא גרס אל תקרי ע"ש ותו' בערכין טו: ד"ה אל תקרי וכו' כתבו ואינו כן וכו'. כהיום הזה ראיתי שגם בנוסחת גאון לית'. ודע דבערוך ערך בעל כתב כי חזק הוא ממנו מנו לא נאמר אלא ממנו כביכול אפילו וכו'. וכתבתי בס"ד בהפלאה שבערכין עריכות דברים של טעם.

פירוש קל

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל מנדין לאלתר וכו' אמר רב הונא ב"ח משמיה דרב חסדא שני וחמישי ושני ואח"כ מנדין: במועד קטן ט"ז. איתא אר"י בריה דר"ש בר שילת מנדין לאלתר וכו' אמר ליה רב הונא ב"ח הכי אמר רב חסדא מתרין בו שני וחמישי ושני ע"כ. אבל בהרא"ש סוף סי' נ"ב איתא אמר ר"י בריה דר"ש בר שילת משמיה דרב נחמן מנדין לאלתר וכו' אמר רב הונא ב"ח אמר רב חסדא מתרין בו שני וחמישי ושני וכו': ודע דברב אלפס איתא אר"י אמר שמואל בר שילת משמיה דרב מנדין לאלתר וכו' רב הונא ב"ח אמר רב חסדא שני וחמישי ושני כלומר אין מנדין אותו לאלתר אלא עד דמתרינן ביה ב' וה' וב' וכו'. והנה בדברי רב אלפס לכאורה חסרון הניכר יש והעיקר חסר בדבריו של רב חסדא לפי פירושא של רב אלפס. אלא ברור דכך צ"ל רב הונא ב"ח אמר רב חסדא מתרין בו ב' וה' וב' וכו' וכמו דאיתא בהרא"ש. אמנם מה שלא כתב הרא"ש פירושא שסיים רב אלפס כלומר אין מנדין אותו לאלתר אלא עד דמתרינן וכו'. אפשר לומר דס"ל כפי' הקונטרס שכתבו תו' ד"ה מתרינן וכו' פי' בקונטרס שני מתרין בו תחלה ומנדין אותו וכן בחמישי ובשני אחר מחרימין וא"צ שלשים יום. אבל דעת הרי"ף נראה להדיא דס"ל כדעת היש מפרשים שכתבו תוס' שם קודם שינדוהו כלל יתרו בו וכן משמע בפרק הגוזל בתרא ע"ש. ועי' קצת אריכות בב"י י"ד ריש סימן של"ד. וכ"כ הרמ"א בהגה"ה מכח ממון אין מנדין אותו עד שיתרו בו ג"פ דהיינו ב' וה' וב' והיינו כדעת הטור שכתב שם וקודם שינדו מתרין בו ב' וה' וב' כסברת היש מפרשים שכתבו תוס'. ועתה תחזי כי זהו ג"כ דעת גאון שסיים ואחר כך מנדין. ותבין ג"כ מה שהגהתי

בפנים דהכי צ"ל אמר [ליה] רב הונא ב"ח משמיה דרב חסדא [מתרין ביה] ב' וה' וב' ואח"כ מנדין. ונתבאר הכל על נכון ולדינא:

פירוש קלא

א"ר אלעאי דא"ק לא תשאו עליו חטא וכו': בתמורה ה'. [אהא דאמר רבא ד: כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אם עביד לא מהני. מקשה הש"ס] הרי תורם מן הרעה על היפה וכו' אלמא מהני תיובתא דרבא אמר לך רבא שאני התם כר' אילעאי דא"ר אלעאי מניין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה שנאמר ולא תשאו עליו וכו' נמצא מוכח דר' אלעאי על כרחך ס"ל כרבא ומבואר זה לכל המעיין אפילו במקצת. והנה עוד שם בסוגיא דפריך והרי ממין על שאינו מינו וכו'. אלמא לא מהני ותיובתא דאביי אמר לך אביי שאני התם דא"ק ראשיתם ראשית לזה וראשית לזה וכן אמר ר' אילעאי ראשיתם וכו' הרי מוכח דר' אילעאי ס"ל כאביי. והיא פליאה דר' אילעאי יחזיק החבל בתרין ראשין. וכבר נשאל דבר זה משמי בכמה בתי ועד לחכמים ואין פותר אחר עיון היטב. ואני בחבורי תיקוני כלי שר"ת כתבתי דהאתד הוא ר' אילעאי ביו"ד בסופו והאחד הוא ר' אילעא בלא יו"ד והארכתי בס"ד. כהיום הזה מצאתי את שאהבה נפשי דר' אילעאי ביו"ד אמרה:

פירוש קלב

דתניא כי יחללוהו לרבות את האוכל והשותה והסך: בנדה לב. איתא דתניא ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' לרבות את הסך ואת השותה שותה ל"ל קרא שתיה בכלל אכילה אלא לרבות את הסך כשותה וכתבו תוס' דקרא לא יחללו אינו אלא אסמכתא. וע"ע היטב בפירוש הר"ש ריש פ"ו דתרומות ובפירוש הרמב"ם שם:

שם והלכתא כרבא דאמר טובת הנאה ממון: במשנה קדושין נ"ח המקדש בתרומות ובמעשרות ובמתנות הזרוע והלחיים והקיבה רש"י] וכו' הרי זו מקודשת ואפילו ישראל. ובגמרא אמר עולא טובת הנאה אינה ממון [לקדש בו את האשה רש"י]. הנה הרב אלפס לא הביא מכל זה שום דבר. אכן הרא"ש הביא המשנה כצורתה הרי זו מקודשת אע"פ שהוא ישראל אמר עולא טובת הנאה אינה ממון ומחני' מוקי לה בישראל שנפלו לו וכו' וסיים בזה"ל כתב רבינו חננאל אע"ג דסלקא שמעתא דטובת הנאה אינה ממון קי"ל דממון הוא דהכי אסיק רבא למתני' דקונם כהנים ולוים נהנים לי בפרק אלו נדרים (נדרים דף פה.) דטובת הנאה ממון ומילתיה דרבא עיקר וכן הלכה עכ"ל. וכ"כ הר"ן

סוף פ' האיש מקדש בזה"ל וכתב ר"ח דאע"ג דאיכא שמעתא דסלקן דטובת הנאה אינה ממון אפ"ה קיי"ל דממון הוא דהכי אסיק רבא למתני' בנדרים דטובת הנאה ממון ע"כ. הנה ראינו כעת כי דעת רבינו חננאל מסכים לדעת גאון מאותו ראיה מרבא בנדרים. ושני נביאים בסגנון אחד מתנבאים להלכתא דטובת הנאה ממון. אכן הרמב"ם אע"ג דבהלכות נדרים פ"ז דין י"א פסק דטובת הנאה ממון אפ"ה פסק בפ"ה מה' אישות דין ה' ישראל שקידש בתרומה שהפריש מגרנו אינה מקודשת שהרי אין לו למכרן ואין לו בה אלא טובת הנאה לפי שנותנת לכל כהן שירצה וטובת הנאה אינה ממון. [וז"ל הה"מ ד"ה אבל וכו' במשנה המקדש בתרומות וכו' ובגמרא אמר עולא ט"ה אינה ממון והקשו מן המשנה ותירצו משנתנו בישראל שנפלו לו טבלים מבית אבי אמו כהן וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין ונשאו ונתנו שם בדבר וסלקא שמעתא הכי ולזה פסק רבינו כך ויש חולקין ודעת רבינו עיקר עכ"ל]. והכ"מ נחית ליישב סתירת הרמב"ם בענין טובת הנאה וכתב בשם ר"מ בר"ש המעילי לחלק דבנדרים דאפי' ויתור אסור הילכך ט"ה נמי ממון הוי ע"ש [ומ"ש שם בשם הרי"ף אברר לקמן בסמוך בס"ד] היוצא מזה לדינא ישראל המקדש עכשיו בזמננו בתרומות ומעשרות שהפריש מכריו דלדעת כמה פוסקים בטוש"ע יו"ד סי של"א נוהג בארץ מדאורייתא [ואפילו אם אינו אלא מדרבנן שצריך ליתן תרומה ומעשרות לכהן אם טובת הנאה אינה ממון אינה מקודשת כמו בחמץ בשעה שש משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש כדקי"ל פסחי' ז' וע"ש ברש"י] או ישראל שקידש במתנות כהונה דהיינו הזרוע והלחיים והקיבה דלדעת הרי"ף והרמב"ם וטוש"ע י"ד סימן ס"א נוהגת עתה לא מיבעי' בא"י אלא אפי' בחו"ל [חוץ מרש"י שכתב דאינה נוהגת בחו"ל] וכ"כ בס' החינוך מצוה תצ"ה דגם בזה"ז ואפי' בח"ל חייב במתנות זרוע והלחיים והקיבה. ובכל אלו אין לו לישראל אלא טובת הנאה שיכול ליתנם לאיזה כהן שירצה. לפי פסק הרמב"ם אינה מקודשת כלל. אבל לדעת גאון ורבינו חננאל מקודשת ודאי. ולפי שזכינו עכשיו למידע דגם דעת גאון מסכמת לשל ר"ח בלתי ספק הוי הרמב"ם יחיד נגד רבים ואין הלכה כמותו בזה להקל ולומר דאינה מקודשת. ואם אמנם במה שיצא לחלק בענין ט"ה דדוקא גבי נדרים הוה ט"ה ממון כמ"ש הכ"מ שהעתקתי לעיל בקצרה. מצאתי דמיון כה"ג דרבא בעצמו מחלק באופן אחר. והיינו דרבא דמסיק בסוגיא דנדרים דט"ה ממון אפ"ה קאמר רבא בב"מ י"א: דט"ה אינה ממון לענין לקנות בחליפין או ע"ג קרקע אע"ג דכל ממון יש להם קנין באלו מ"מ טובת הנאה אינה ממון ע"ש. אמנם ודאי מה דגלי גלי אבל לחדש בדבר חדש שלא נמצא בדבריו של רבא בעצמו או בגמ' ולהקל ולומר דאינה מקודשת כלל מי לא יירא משני אריות גבורים

הללו דעת גאון שהעיד עליו הריב"ש שדבריו מקובלים כאלו נכתבים בגמ' כמו שהערתי כמה פעמים. ודעת ר"ח שהעידו עליו כל הראשונים שדבריו דברי קבלה. וגם הרא"ש הביאו כמו שהעתקתי לעיל באין שום חולק. ואולי אם ראה הה"מ את דברי קדמונים הללו לא היה כותב דדעת רבינו הרמב"ם נראה עיקר. והנה בש"ע אה"ע ס"ס כ"ח סעיף כ"ג שכתב בכור בזה"ז אם קדשו בו בעלים הוי ספק מקודשת ע"כ והם מדברי הרא"ש בב"ק ע"ש ופירשו הב"ש והח"מ אם קדשו בו בעלים היינו הכהן ע"ש אבל דין ישראל שקידש במתנות כהונה אי מקודשת מצד ט"ה דהוי כממון כדעת גאון ור"ח או אינה מקודשת לגמרי כדעת הרמב"ם או אם היא מקודשת מספק להחמיר אם קבלה אח"כ קידושין מאחר בחפזי רב לא מצאתי לפי שעה נזכר בטוש"ע רמז ורמיזה. ומצוה ליתן זמן לזה: ולא אוכל מלט ההערה בדבריו של הכ"מ שהעתקתי לעיל בקוצר כתב שם בשם ר"מ בר"ש המעילי בזה"ל הרי"ף נראה שפסק בפ' אלו עוברין גבי המפריש חלה בטומאה בי"ט דטובת הנחה אינה ממון ובקדושין נמי גבי המקדש בתרומות ובמעשרות וכו' ע"כ. ואני עם מיעוט ידיעתי שמעתי ולא אבין כי עיינתי שם בענין שכתב הרי"ף בפ' אלו עוברין [דף קמ"ו דפוס ז"ב] גבי המפריש חלה בטומאה בי"ט ולא מצאתי דבר מענין טובת הנאה. ואולי ממ"ש הרי"ף שם איתמר האופה מי"ט לחול ואסיקנא בפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע קא מיפלגי דרבה אמר אמרי' הואיל כר' אליעזר וכו' והקשה שם הר"ן בזה"ל וכתב הרב אלפס רבה דאמר דאמרי' הואיל כר"א דס"ל שמוזהרין וכו' והא ודאי לא נהירא דהא אסקינן בפ' האיש מקדש דנ"ח דטובת הנאה ממון וכיון שכן אפשר דר"א דאמר שמוזהרין על חמץ של חלה טעמיה משום דט"ה ממון ולא משום הואיל ואי בעי מיתשיל עלי' וכו'. והנה להסיר קושי' הר"ן מעל הרי"ף סבר ר"מ בר"ש המעילי דדעת רב אלפס דט"ה אינה ממון. אמנם גם מזה ליכא שום הוכחה דגם אם הרי"ף פוסק דט"ה א"מ אכתי קשיא דילמא ר"א סבר דט"ה ממון כדעת עולא בקדושין נח. וטעמא דר"א הכי הוה [נהי דהר"ן אלים למילתא טפי אבל מ"מ אף אם אנן קי"ל דט"ה א"מ אפ"ה שפיר נוכל לומר דר"א לא ס"ל הכי ואין צורך אריכות בזה]. ודברי הר"ן דאתא לידן אשתומם כשעה חדא במה שהעיד דהא אסקינן בפ' האיש מקדש דט"ה ממון מהיכן ראה הר"ן הכי. ונהפוך הוא בפי ישרים ה"ה רבינו חננאל שהעתיקו הרא"ש וה"מ וכן משמע מהר"ן גופי' כמו שכתבתי לעיל בשמם שכתבו דסלקא שמעתא דקדושין דט"ה אינה ממון [ונתבאר כך דעולא אמר הכי ואין חולק עליו גם רב אסי דהוצל ס"ל כך וסוגיא דתלמודא דקאמר שם לא דכו"ע טובת הנאה אינה ממון] ומתוך הלחץ זו הדחק צ"ל דז"ש הר"ן דהא אסקינן. אין כוונתו דמסקנא הכי הוא אלא ר"ל דהש"ס עוסק בזה אם

ט"ה ממון או אפשר דטעות איתרמי במ"ש הר"ן דהא אסקינן בפ' האיש מקדש וצ"ל דהא אסקינן בפ' אלו נדריה]דף פה] וכוונתו דרבא מסיק התם בפירושא דמשנה דט"ה ממון והיינו כדעת גאון ורבינו חננאל. ובמ"ש הכ"מ עוד ובקדושין נמי גבי המקדש בתרומות ובמעשרות. נפלאה ממני היאך מייתי לראיה דבר שלא זכרו הרי"ף כלל כמו שכתבתי בתחילת הענין דרב אלפס השמיט כל המשנה ומה דאיתמר עלי' בגמרא ואין לומר דבשביל שהשמיטו הוכיח ר"מ בריש המעילי דס"ל לרי"ף דט"ה אינה ממון. דאל"ה קשי' לי' למה השמיטו המשנה. ברם אכתי מי ניחא דה"ל לאתויי המשנה וכדאוקמיה בגמרא כנון שנפלו לישראל טבלים מבית אבי אמו כהן וכל זה מבואר למי ששם עינו בסוגיא דקדושין. ובכן לא ידענא מנלי' לר"מ בר"ש המעילי דהרי"ף פוסק דט"ה אינה ממון ומדברי הה"מ שלא הביא דעת הרי"ף אחר שכתב דדעת רבינו ה"ל לכתוב דכן נמי דעת הרי"ף. משמע שלא מצא כך ברב אלפס [ובאריכות דברים שכתב הש"ך ז"ל בתח"מ ס"ס ש"נ יש דברים ואין פנאי לנצח גם כי רב גוברי'] וא"כ הוא הדבר אשר דברתי דסברת הרמב"ם הוי כיחיד. ולא כמו שהסכים עמו הרב המגיד. ואולי אם ראה דברי גאון ור"ח הי' כאשר לא הגיד: כמו שהשכיס עמו ה

פירוש קלג

אמר רבא בפיאה נכרית וכו' ואמר רבא בפאה נכרית כי קא מיבעיא ליה לר' יוסי בר"ח דמחבר בגופה וכו': בערכין ז': איתא אמר רב בפיאה נכרית וכו' ולכאורה כך מוכרח להיות אמר רב וכו' ממאי דקאמר שם תני לוי כוותיה דרב האשה שיוצאה ליהרג וכו' אלא שנויי המת אסור בהנאה הרי נתבאר דרב הוא דאמר בפיאה נכרית. וכן לשון רש"י ד"ה תני לוי כוותי' דרב דמוקים לה כדאמר תנו ובפיאה נכרית. וע"כ הא דאיתא הכא בדבריו של גאון אמר רבא שגגת הדפוס היא וצ"ל אמר רב. אמנם מה דאיתא לפנינו בש"ס דפוס פ"פ דמיין והא מיבעיא לי' לר' יוסי בר"ת דבעי ר"י בר"ח שער נשים צדקניות מהו ואמר רבא בפיאה נכרית לא קא מיבעיא ליה ע"ש כתבתי בתקוני כלי שר"ת מלת לא קא מיבעיא ליה משולל הבנה שהרי אדרבה כל עיקר פירושא דרבא עולה דווקא בפיאה נכרית הוא דקמבעי' לר' יוסי בר"ח דאלו שערה ממש אפילו דרשעיות מותרין כמבואר בסנהדרין קי"ב. תקבץ ושרפת כתיב מי שאינו מחוסר וכו' ע"ש ואשר על כן מלת לא ודאי טעות איתרמי. [ובאותן שתי מלות קמבעיא ליה יש לכוונם בדוחק. כי קצת מיותרים הם אחר העיון בסנהדרין שם] ועכשיו ראיתי על נכון נוסחת גאון דליתא לאותן שלש תיבות. והשתא הא דקאמר בש"ס כי קמבעיא לי' לר' יוסי בר"ח דתלי בסכתא

וכו' הוי תירוצ' דמלתא כמבוא' לעין המעיין. מיהו זה שנדפס בדברי גאון כי קא מבעי' לי' לר"י בר"ח דמחבר בגופה אבל היכא דתלאן בסיכתא אי אקציתה שרי על כרחך דילוג בהעתקה או בדפוס אירע. וכך צ"ל כי קא מיבעיא לי' לר"י בר"ח דתלאן בסיכתא אבל היכא דמחבר בגופה אי אקציתה מחיים שרי. ודע פירושא של סיכתא היינו יריד שתולין בו ויתד תהי' לך פרשת תצא כ"ג ת"א וסיכתא תהיה לך. אכן בסנהדרין נדפס בגמרא ורש"י דתלי בסיבטא. אמנם לא מצאתי מלה זו וקרוב לוודאי דנתחלף בין סיכתא לסיבטא. שקרובין למיבטא. והנכון כדאי' בערכין וכנוסחת גאון. ובגוף הסוגיא הארכתי בחידושי ואין הזמן כעת להאריך:

הרא"ש בפ"ב דיבמות סי' ח' הביא דברי שאילתות הללו ושר"ת חזר לפרש כדעתו והאריך בזה ע"ש. ותוס' אף שלא הביאו במקומו אפ"ה תמצא דעת שאילתות שהביאו בכתובות סג: ד"ה אבל אמרה וכו'. וגם גדולי פוסקים ראשונים ואחרונים ובתשובות מהר"מ לובלין סי' כ' האריכו למעניתם:

ז"ל הרא"ש בפרק כל שעה סי' ז' תניא וכו' אבל כשמחזירין לכבשן מתלבן בפנים ובחוץ וכן מוכח בפרק דם חטאת וכו' ומשמע הא עושין כבשונות בירושלים הוי שרי והא דאמר רב קדרות בפסח ישברו וכו' וכ"כ בשאילתות דכלי חרס שרי בהחזרת כבשונות וכו' וע"ש:

פירוש קלד

אלמא הלכה כרב. הנה לפום עומק משמעות שסיים גאון אלמא הלכה כרב. מובן לכאורה לעיני הקורא דהלכה כרב דמייתי גאון כוונתו על הא דאמר רב קדירות בפסח ישברו. אמנם לא לבד שלא נמצא לו חבר ותלמיד דיפסוק הכי אלא רובם ככולם עונים ואומרים דהלכה כשמואל דאמר לא ישברו אלא משהי להו לאחר פסח. גם רש"י כתב הכי בסוגיין ל'. ד"ה אמר רב קדירות בפסח ישברו בזה"ל רב לטעמיה דאמר חמץ אף לאחר זמנו אסור בהנאה כר' יהודא ואית ליה במשהו וכו' ולית הילכתא כוותיה מתרי טעמי חדא דאוקי רבא הלכתא דתערובות לאחר זמנו מותר כר"ש וכו' ע"ש. והנה גאון שסיים לעיל סוף סימן פ' שלא בזמנו מותר אע"ג דאיכא בנותן טעם וכן הילכתא ע"כ. והיינו כרבא שפוסק כר"ש ע"ש. וא"כ איך אפשר לגאון למיפסק הכא כרב דקדירות בפסח ישברו. ופשיטא לפי מה שהביאו תוס' והטור וכל הגדולים דשאילתות פוסק אפי' בתוך הפסח בנ"ט. והעתקתי דבריהם לעיל בסימן פ' באריכות דאי אפשר למיפסק הכא כרב אלא כשמואל דאמר משהי להו עד לאחר הפסח. אלא נראה דכוונת גאון

דלענין דמחלק רב לתירוצו של איבעי' אימא בין היסקו בפנים וכו' נמצא דאפי' תנור של חרס הואיל והיסקו מבפנים פולט כולו וא"כ נפשטה שאלת אי נמי הראשונה שהערה גאון היכי דמי כגון תנורא דטחי ביה טחיי' דבשרא דדבר טמא וכו'. וכן נפשטה ג"כ אי נמי השניה דחזינן דבחזרת כבשונות פולטת כלי חרס בכולו במקום דליכא למיחש דחייס עליה כל זה ברור וצלול להמעיין בדבריו של גאון וכמ"ש הרא"ש שהעתקתי בפנים מקצת לשונו. וכדי לחזק הענין הוסיף גאון להסביר במ"ש ואב"א בתנור של חרס דהא תנור סתמא קא תני זה היסקו מבחוץ וכו'. אותן חמש תיבות דהא תנור סתמא קא תני. ליתא בש"ס אלא כדי לאלם מלתא של איבעית אימא כלומר דלתירוצו של אב"א הברייתא מכוון ממש דבכל תנור איירי ואפי' של חרס יוצא ע"י הסקה מבפנים מידי דופיו ופולט כולו לאפוקי מרבה ב"ח דאסר תנור דטחו בי טיחיי' לעולם. והנה זה תלתין שנין שהקשה לי אחי הרב התמים מהרצ"ה נר"ו ואח"כ נשאלתי גם ממופלגים אחרים וכי משא פנים יש בדבר דלרבה ב"א הניח הש"ס בתיובתא ומ"ט לח משני הש"ס גם לרבה ב"א לחלק בין תנור של חרס לשל מתכות. והשבתי אני אליהם. דבלא"ה נמי יש לדקדק דקאמר וכי מאחר דאיתותב רבה ב"א אמאי אמר רב קדירות וכו' למה תלאה הדבר דוקא מאחר דאיתותב רבה ב"א והרי גם באפי נפשיה קשיא מילתא דרב מהך ברייתא. ולהכי נראה לפום ריהטא דגם רבינא הוה ידע דיש לחלק בין תנור של מתכות לשל חרס והלכך הקדים וכי מאחר דאיתותב וכו' ואם יש אופן לחלק למה איתותב רבה ב"א. והשיב לו רב אשי התם תנור של מתכות כנומר דעובדא דרבה ב"א הוי בשל מתכות ולכך שפיר איתותב מברייתא. אבל ענין רב אייריי בשל חרס דקאמר קדירות. אך קצת דחיקא דאי הוה עובדא דרבה ב"א בשל מתכות קשה למה אסרה לעולם אפי' אחר שהוסק כמ"ש רש"י הלא מקרא מלא כתיב כל אשר יבא באש תעבירו באש. דליבון מועיל. ותו דזה הדבר עולה לפי מה דאיתא לפנינו בפסחים. אמנם בזבחים נה: איתא א"ל רבינא לרב אשי וכי מאחר דאיתותב וכו'. א"ל רב מוקי לה ההיא בשל מתכות. ליכא למימר הכי באופן שאמרתי. ובכן נרא' דדוקא רב הוא דמצי למוקמי ברייתא בשל מתכות. וזהו שדייק רב מוקי לה וכו'. עפמ"ש תו' פסחים ל. ד"ה דילמא אתי למיכליה בכותח ותימא וליכליה בכותח דהא נ"ט בר נ"ט הוא וכו'. וי"ל דשומן שעל החרס אינו יכול לקנח יפה עכ"ל. הנה מלישנא דתו' דנקטו דשומן שעל החרס אינו יכול לקנח משמע מילתא דמסתברא מצד השכל דדוקא מעל החרס אבל מעל המתכו' יכול שפיר לקנח יפה. והנה ע"פ ההלכת דמסיק הש"ס בחולין קיא: דנ"ט בר נ"ט מותר ח"א. לאוקמי הברייתא בשל מתכות מתרי טעמי חדא דבהא דתניא עד שיסיק התנור קשיא פשיטא

דהסקה מהני לשל מתכות דמקרא מלא דיבר הכתוב כל אשר יבא באש. ותו יקשה למה תניא עד שיסיק את התנור הלא אפי קינוח מהני דאז הוי נ"ט בר נ"ט כמ"ש תוס' שזכרתי לעיל. א"ו דברייתא איירי בשל חרס וקתני דהוסק התנור מיהא שרי ותיובתא לרבה ב"א. אכן לשיטת רב דס"ל להדיא בחולין קיא: דנ"ט בר נ"ט אסור [וע"ש בתו' ד"ה ולא היא וכו'] שפיר מתוקמי הברייתא בשל מתכות וקמ"ל דדוקא עד שיסיק אבל קינוח לא מהני משום דנ"ט בר נ"ט אסור וזהו שדייק הש"ס רב מוקי לה ההוא בשל מתכות. כלומר רב לשיטתיה. וכן מטין דברי רש"י בפסחים ל: ד"ה א"ל רב מוקים ליה להההוא דקתני עד שיסיק וכו'. בשנה דאישתקד נתכבדתי בספר צל"ח ששלח לי מחברו ה"ה הגאון תפארת הזמן מהרי"ח נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק פראג. ומצאתי את שתהבה נפשי כי כוונתי במקצת דברי לדבריו של גדול. וכהיום הזה ראינו כי כמו דאיתא בזבחים כך היא עיקר הנוסחא שהרי גאון מייתי לה בהך לישנא א"ל רב מוקים לה להההוא בתנור של מתכות. [וז"ש תוס' פסחים שזכרתי למעלה בד"ה דילמא אתי למיכליה בכותח וכו' קשה הכא כיון שנתקנא התנור יפה או הוסק פעם אחרת אמאי אסור לאוכלו בכותח וי"ל דשומן שעל החרס אינו יכול לקנח יפה. הנה תרצו חדא והניחו חדא שפתחו בתרתי. דאכתי קשיא באם הוסק פעם אחרת אמאי אסור. ותוס' בפסחים נ"ו. ד"ה ואם טש וכו'. וכן בחולין קי"ב. בד"ה קיא: הלכתא דגים וכו' כתבו בשם ר"ת דא"א לתנור להתקנח יפה כשנדבק בו השמנונית והוי בעין עד שיוסק. ומצוה להסביר פנים בטעם לשבח]:

פירוש קלה

והתניא אמר לה הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז וחזר ואמר לה בפני שנים ע"מ שתשמשי את אבא אלמא מצי הדר ביה [כוונת גאון בזה להקשות אהא דמסיק דהלכתא כר"ה דאמר והוא יתן משום דקי"ל כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי. וא"כ למה תניא בחזר ואמר לה ע"מ שתשמשי את אבא דמהני. ואמאי הרי בתחילה אמר ע"מ שתתני לי מאתים והוי כאומר מעכשיו. וא"כ איך מצי לחזור. ועל זה מתרץ גאון] כל כמה דלא מטי גיטא לידה מצי למיהדר ביה מן תנאי קמא היכא דהוה. [כלומר דברייתא אתי שפיר משום דעדיין לא קבלה הגט לידה הלכך מצי לבטל כל תנאי שהתנה יהיה התנאי ובאיזה אופן שיהיה] אמר רבא [צריך תיקון מובן. ולפי שעה לא ידעתי לפותרו נהי דמלת אמר יש קצת לומר דשייך למה דסיים היכא דהוי אמר. אכן מלת רבא לא ידעתי לכוונו] וכי בעינן תנאי כפול דקא יהיב לה גט וקא מתני בהדה וכו': חידוש דין הורה לן גאון דדוקא הבעל בעצמו בעי תנאי כפול אבל דבר הנעשה ע"י שליח לא בעי השליח

כשקיים שליחתו להתנות בתנאי כפול. משום שהשליח אדעתא דבעלים הוא שעושה והילכך סגי בתנאי כפול שאמרו הבעלים לשליח. וקורא המשכיל יבין לאשורו הדבר שחידש גאון ופלפולו בחכמה בענין משה דהוי כשליח של אלעזר הכהן ויהושע בן נון שחלקו נחלת ארץ ישראל:

פירוש קלו

גבי עדים לא תיבעי לך דהא תנן דשרי למישקל אגר בטיליה דתנן אם היה זקן וכו' ונותן לו שכרו כפועל בטל וכו': במשנה דבכורות כ"ט. תנן הנוטל שכרו לדון דיניו בטילים להעיד עדותו בטלים להזות ולקדש מימיו מי מערה אפרו אפר מקלה אם היה כהן מטמאהו מתרומתו מאכילו ומשקהו וסכו ואם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו כפועל ופירש"י [על אם היה כהן בזה"ל] אבל אם אותו רואה בכורות או הדיין או העד או המזה והמקדש כהן וכו' ע"ש. וכ"כ הרב מברטנורא והשתא לא ידענא מהיכן ראה גאון לחלק בין הפרקים להקל בעדים דשרי למישקל אגר בטיליה מהא דתנן אם היה זקן וכו'. ולהחמיר בדיין הלא הא דתנן בסיפא דמתניתין קאי על כל האמור ברישא. ובפי' המשניות להרמב"ם כתב ומה שאמר אם היה כהן ר"ל אם היה זה שרוצה לדון לו כהן וכו'. נקט בלשונו את הנשנית בראשונה וה"ה לכל אינך דתנן. ולכאורה מסתברא להקל יותר בדיין שאין עליו לבדו המלאכה לגמור. ויש דיינים טובא זולתו. אבל העדים שיודעים לו עדות. א"א באחרים כי אם הם לבדם ראו המעשה ונתחייבו בעון אם לא יגיד מסתברא דחמירו יותר דהתורה חייבתן להעיד על מה שידעו. עכ"פ יצא הוראה מדברי גאון דהעד שרי ליטול שכר בטילה. וכן איתא להדיא בירושלמי והביאו הרא"ש בפ' עד כמה סי' ד' רב הונא הוה רעי תורין והוה ידע סהדי לחד בר נש אמר ליה איתא מסהיד לי א"ל הב לי איגרי ותניא כן נותנין לדיין שכר בטילותו ולעד שכר עדותו עכ"ל. ובטור וש"ע גם ברמב"ם לא מצאתי לפי שעה. אלא הרמ"א בהג"ה בת"מ סי' ל"ד סעיף י"ח שכתב כל מי שנוטל שכר להעיד עדותו בטלה כמו הנוטל שכר לדון כמו שנתבאר לעיל סי' ט' סעיף ה'. ואולי כוונתו גם אהא שנתבאר לעיל בדיין דשרי ליטול שכר בטילה הניכר. אמנם אם שלא הזכירו כל הראשונים [זולת הרמ"א בהג"ה] דהנוטל שכר להעיד דעדותו בטילה ושמותר ליטול שכר בטילה מצוה ליתן טעם נכון. וזאת לדעת כי לכאורה בנוטל שכרו לדין דיניו בטילים דאורייתא. אבל בכל השאר כמו להעיד ולהזות ולקדש אינם בטילים אלא מדרבנן מטעם קנס. והא ראיה דבגמרא קאמר מנה"מ אר"י א"ר דאמר קרא ראה למדתי אתכם מה אני בחנם אף אתם בחנם. הרי דגבי למוד ילפינן הכי וכן

מוכח מפירש"י שכתב מנה"מ דאין נוטלין שכר על הוראה ותלמוד תורה שילמד עכ"ל. ודינא היינו תורה. אבל בכל השאר השנויין במשנה לא מוכחן מקראי ובאפסות שעת הכושר. להאריך עוד בלתי אפשר:

פירוש קלז

א"נ מישרא דשאלתא הכי [פירש התחלות שאילתא כך היא] אמר ר"ל אין העולם מתקיים וכו' רבינא אמר מחרימין אותה איתמר. כצ"ל ומלת איתמר שייך לסיומא של רבינא. ומסיק בדרבא מיקרי דרדקי וכו' כלומר דאותו שאילתא מסיים בענין דרבא מיקרי דרדקי וכו'. ואח"כ אמר ברם צריך למימר היכא דאיכא תרי וכו' ת"ש דאמר רבא וכו' ורב דימי מנהרדעא וכו' והלכתא כר"ד מנהרדעא ע"כ: ז"ל הרא"ש סי' ח' אמר רב דימי מנהרדעא האי מיקרי דרדקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה מסלקינן ליה וכו' משום קנאת סופרים אמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד דייק וכו' דשבשתא ממילא נפקא רב דימי מנהרדעא אמר מותבינן וכו' והלכתא כר"ד דבתראי הוא ועוד דמייתי גמרא סייעתא למילתיה ממילתא דיואב עכ"ל. והנה לטעם השני שכתב הרא"ש דלהכי נראה הלכתא כרב דימי משום דגמרא מייתי סייעתא למילתי'. איכא למידק למה פסק כר"ד גבי אי איכא אחרינא דגריס טפי. ולא הביא הרא"ש ברישא פלוגתא דרבא כלל. ותו יש לדקדק קצת דלפי דאיתא לפנינו בגמרא ר"ד מנהרדעא אמר מותבינן דדייק ולא גריס וכו' דכתיב כי ששת חדשים ישב שם יואב וא"כ ר"ד הוא בעצמו מייתי הך סייעתא אבל לא סתמא דגמרא וא"כ אין הוכחה דהלכתא כוותיה. רק ממ"ש הרא"ש בראשונה דר"ד הוא בתראי נראה דהלכתא כוותיה. ואמנם הרב אלפס הביא פלוגתא דרבא ור"ד ולא הכריע לענין הלכה. אבל הטור ביו"ד סי' רמ"ה פסק לדינא בתרווייהו כר"ד וכתב הב"י ולא נתבארו דברים הללו בהרמב"ם ולא ידעתי למה ע"כ. וקצת יש לתמוה על הב"י ששכח מה שעשתה ידו הגדולה בכסף משנה בפ"ב מה' ת"ת דין ה' ו' שכתב שם דלא ראה הרמב"ם להכריע משום דרבא הוא מארי' דתלמודא טפי ור"ד בר פלוגתי' מייתי ראיה וכו' ע"ש. ומעתה נראה דבפלוגתא השניה פסק גאון להדיא כרב דימי משום דמייתי ראיה לדבריו מיואב [ולולא דמסתפינא ה"א דמכח הראיה מיואב דמייתי רב דימי שאין עליה תשובה. הדר ביה רבא לגבי רב דימי. ובזה יסתלקו כל הקושיות שהקשו תוס' בפסחים קי"ב. ד"ה שבשת' דעל על וכו' וכן מה שהקשו תו' בב"מ ק"ט: ד"ה [וספר מתא והיא בטעות וצ"ל] ומקרי דרדקי פי' בקונט' משום דשבשת' כיון דעל על וכו' וליתא דרבא גופא איתי ליה בפ' לא יחפור דשבשתא ממילא נפקא וכו'

ע"ש ויתכן לומר דרש"י בז"ל כמ"ש דרבא הדר ביה ומודה להראיה שהביא רב דימי. ומוכח זה מכח רבא דפסחים הנ"ל והשתא מהאי טעמא פסק גאון גם הטור הלכתא כרב דימי מכח הראיה שהביא דעל כרחך רבא הודה לו אחרי שמעו והדר ביה] אכן בפלוגתא ראשונה דלא מייתי ר"ד ראיה לדבריו יש לפסוק כרבא דהוא מארא דתלמודא טפי והילכך נוח לשמוע הא שכתב גאון ומסיק כדרבא מקרי דרדקי דאשתכח עדיף מיניה. כלומר דמסיק הלכתא כרבא:

פירוש קלח

ותניא ודברת בם בתפלה אלא תפלה בלחש וכו': ז"ל רש"י ביומא יט: בם יש לך להשמיע מה שאתה מוציא מפיך. ולא בתפלה שהתפלה בלחש שנא' וקולה לא ישמע [שמואל א'] כך מצאתי בשאלתות דרב אחאי גאון עכ"ל. ותו' שם ד"ה בם כתבו בזה"ל נראה לי בם שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ולא בתפלה דאמרינן [ברכות ל:] אפ"לו מלך שואל בשלומו לא ישיבנו וכו' ע"כ: ודע בערוך ערך בם כתב בזה"ל בם ולא בתפלה בסוף פ"ג דיומא פי' בק"ש אתה קורא בקול רם אבל לא בתפלה בקול אלא בלחש וכו' פירוש אחר בם ולא בתפלה שבק"ש אתה יכול להפסיק בין פרשה לפרשה ולהחזיר שלום לכל אדם דתנן בברכות [דף יג.] בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ירושלמי רב הונא בשם רבי יוסי ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר. אבל בתפלה אי אתה יכול להפסיק להחזיר שלום דתנן אפילו המלך וכו' איכא דאמרי ולא בתפלה שלא יאריך בתפלה שחיי שעה היא לבטל תורה שהיא חיי העולם עכ"ל. וכתבתי בהפלאה שבערכין בס"ד הפי' הראשון שכתב עולה כפי' של רש"י בשם השאלתות. והפי' אחר שכתב עולה כפי' התו' ביומא וכ"כ תו' עוד בברכות יג. ד"ה ובאמצע וכו' ובירושלמי קאמר אפילו באמצע הפסוק רב הונא בשם רבי יוסי אמר ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם והיינו נמי דאמרינן בפ"ק דיומא בם ולא בתפלה פי' שאין משיבין בה מפני הכבוד ע"כ. ואולם הפירוש של איכא דאמרי שלא יאריך בתפלה שחיי שעה היא וכו' [כדאיתא שבת י' רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה] חידש לן רבינו הערוך פי' חדש שלא הזכירו רש"י ותו'. ואולי שלא רצו להחליט ענין זו משום דמסיק בשבת שם והוא [כלומר רב המנונא] סבר זמן תפילה לחוד וזמן תורה לחוד: והנה בטור א"ח סי' ק"א כתב דיש אומרים הא דאמר שלא ישמע קולו בתפילתו שצריכה שתהיה בלחש עד שלא תשמע אפילו לאזניו ומביאין ראיה מן התוספתא יכול יהא משמיע לאזניו כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע ומיהו בגמרא

דידן אינו ממעט אלא השמעת קולו דמשמע שמשמיע קולו לאחרים אבל לאזניו יכול להשמיע וכו' וכתב הב"י זה לשון הרשב"א מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו מסתברא שלא יאמר בקול רם וכו'. אבל להשמיע לאזנו רשאי ומצוה לכתחילה אלא שמצאתי בהפך בתוספתא דמכילתין פרק ג' וכו' [וכתבתי בתנא תוספאה שחברתי על התוספתא בשינוי הנוסחא דאי' לפנינו] ורבינו הטור הסכים לדברי ירושלמי ומשמעות גמ' דידן ודחה מפניהם דברי התוס' וכ"כ בהג"מ וכן הלכה עכ"ל הב"י. צא ולמד דללשון רש"י ביומא ע"פ השאילתות בם יש לך להשמיע מה שאתה מוציא מפיך ולא בתפלה משמע קצת דס"ל דבתפלה אפי' להשמיע לאזנו לא כסברת היש אומרים שהביא הטור. אבל רבינו הערוך ס"ל כרשב"א והטור והג"מ וב"י דלהשמיע לאזנו בתפילה מצוה איכא והלכך דייק וכתב פירוש בק"ש אתה קורא בקול רם אבל לא בתפלה בקול אלא בלחש וכו' דהיינו כהרשב"א שהעתקתי לעיל שכתב מסתברא שלא יאמר בקול רם וכו'. והוי יודע דז"ש הערוך בק"ש אתה קורא בקול רם. אין הכוונה שהוא הכרח אלא ר"ל שראוי בהכי לאפוקי בתפלה שאסור להרים קול כדקיי"ל בטוש"ע סי' ק"א ע"פ הש"ס דברכות כ"ד: ע"ש וע' טוש"ע סי' ס"ב. וראיתי בדף האחרון של הים של שלמה בחילוקי דינים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל סימן מ"ג בזה"ל ב:ני בבל אוסרין שיתפלל י"ח אלא בלחש בני ארץ ישראל בקול גדול בשביל להרגיל את הצבור ע"כ. ומההכרח דבני ארץ ישראל לא דרשו ודברת בם ולא בתפלה. וכן נמי ר' יהודה. וכן ר"מ שם דאמר אחר כוונת הלב הן הן הדברים בברכות ט"ו. דס"ל דאפילו לכתחילה אין צריך להשמיע לאזניו גבי ק"ש א"כ כיון דאפילו בק"ש הוי בלחש ממש א"א שוב למדרש ולא בתפלה שהרי ודאי דצריך להוציא בשפתיו א"ו דהך ודברת בם דרשו לאינך דרשות דאיתא ביומא שם והביאם גאון ד"א בם יש לך רשות לדבר וכו' ד"א בם עשה קבע וכו':

פירוש קלט

עני רבא בתרי' כגון בכל לבבך על לבבך בכל לבבכם וכו': לפנינו בברכות ט"ו: איתא עני רבא בתרי' כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך וכו' וכתבתי בקונטרס שה"מ דיש להפליא דנקט רבא שלא על הסדר הכתובין בתורה. כעת אמרתי מה נעים גורלינו שזכינו לאורו של גאון בימינו בנוסח ישר על אופן המוכשר:

פירוש קמ

ומצוה להניח בשקפא דימין כד עייל שנא' וכתבתם על מזוזות ואמר ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך: הנה ביומא י"א: ובמנחות לד. ובחולין קל"ה: מפיק דמזוזה מן הימין דכתיב ביתך דרך ביאתך מן הימין דכי עקר אינש כרעי' דימינא עקר ברישא ולכן נראה דחסרון תיבה אחת יש כאן וכך צ"ל בדברי גאון ומצוה להניח וכו' שנא' וכתבתם על מזוזות ביתך כלומר דרך ביאתך וכו'. ושוב אסברי' גאון פסוק דכתיב ה' שומרך וגו' על יד ימינך ששם קביעות המזוזה וכן אי' במנחות לג: אר"ח בא וראה שלא כמדת וכו' מדת הקב"ה אינו כן עבדיו יושבי' מבפנים והוא משמרן מבחוץ שנא' ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך ופרש"י ע"י ימינך דמזוזה ליד הימין הוא בכניסתו: ודע דבע"ג יא אונקלוס איגייר שדר קיסר וכו' כי נקט לי' ואזלי חזא מזוזתא אתיב ידיה עלה וכו'. ואלו הקב"ה עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ שנאמר ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם ואיכא למידק דלמה לא אמר אונקלוס מהך קרא דמייתי ר"ח במנחות ה' שומרך גו' על יד ימינך דאיירו במזוזה וגם הוא מוקדם בתילים קכ"א פסוק ה'. אבל קרא ה' ישמור צאתך וכו' הוא שם פסוק ח' וקצת בדחיקא י"ל משום דנקטו לי' ואזלי ורצו להוציאו מהבית שהיה דר בו לכך קאמר להו הך קרא ה' ישמר צאתך גו'. עוד יש לומר לפמ"ש הב"י סי' רפ"ט בי"ד בזה"ל כתב המרדכי אהא דאמרי' מזוזה בימין מדכתיב על מזוזות ביתך דרך ביאתך וכי עקר אינישׁ רגליה דימיניה עקר ברישא אין לדקדק דאם הוא אטר ברגליו ורגלא דשמאלא עקר ברישא ישים המזוזה דרך שמאל ביאתו מידי דהוה אתפילין דשאני מזוזה דהוי לשימור כל בני הבית משא"כ בתפילין דהויין ליה לחודיה עכ"ל. והפרישה אות ח' כתב בזה"ל ד"ה רק שתהיה בצד הימין לביאה ואין חילוק בין אטר יש לאחר (מרדכי) משום דמזוזה שמירה לכל בני בית לא לי' לבדו משא"כ בתפילין עכ"ל. מדברים הללו נראה היכי דליכא שום בני בית אלא אדם אחד לבדו והוא אטר יש לו לקבוע מזוזה בימין דידי' שהוא שמאל כל אדם כמו בתפילין. שהרי הוא בעי שמירה ואין בבית כי אם הוא דעקר רגליה דשמאלא ברישׁ והוי שמאל דרך ביאתך. ובש"ע סי' רפ"ט ס"ב אהא שכתב המחבר וצריך לקבוע על ימין הנכנס הגיה הרמ"א ואין חלוק בין אם הוא אטר יד או לא מרדכי ה"ק עכ"ל. אכן מאטר רגל לא הערה כלום ובעי טעמא א"כ יתכן לומר דהמזוזה דאותיב אונקלוס ידו עלה הי' קבוע בשמאל של כל אדם שהיה בחדר שדר שם אטר רגל. ולפיכך לא הוי מצי למימר ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך שהמזוזה ההיא לא היה בימין של כל אדם והיה הנך גונדא דשדר קיסר אבתרי' מתריזים נגד זה: ודאתא לידן אמינא הא שהעתיקו הרמ"א וגם הפרישה שכתבתי לעיל משמם בשם מרדכי. וקצת

חידוש שלא אמרו בשם מרדכי על נכון דאיתא במרדכי בהלכות קטנות (דף פ"ד ע"ד דפוס ז"ב) אות באות כמו שהעתיקו הב"י אבל מאטר יד לא מצאתי לפי שעה שום דבר במרדכי. ולכאורה דבשל יד אין להסתפק כלל דמאי שנא. רק באיטר רגל משום דעיקר דיצא לנו שיהיה בימין מדכתיב ביתך דרך ביאתך וכי עקר אינש כרעי' וכו'. התעורר המרדכי דה"א לקבעו בשמאל דאיהו כרעיה דשמאלא עקר ברישא. כמו דאיתא לפנינו במרדכי והעתיקו הב"י שהבאתי למעלה. ולולא דמסתפינא ה"א דטעות הדפו' הוא וצ"ל ברמ"א וכן בפרישה אטר רגל והמדפיס טעה בין יד לרגל. ולענין דינא שזכרתי לעיל באטר שהוא לבדו דר בבית המיוחד לו ובני בית אין לו. נראה דהמרדכי לא כתב כל זה אלא לסוגיא דיליף דכי עקר איניש כרעי' וכו' דהיינו דרך ביאתך וכו' אכן לרב שמואל בר אחא דאמר קמי' דרב פפא משמיה דרבא בר עולא שם במנחות לג. מהכא ויקח יהוידע הכהן וגו' בימין בבא איש וגו' ופרש"י כשהיה אדם נכנס וכו' אלמא דרך ימין הוי ביאה כל דבר הנתן דרך ביאה צריך ליתנו מימין ע"כ. א"כ ילפינן מביתך דרך ביאתך וכל דבר הנתן דרך ביאה צריך ליתנו מימין. ופליג רבא בר עולא על מה שאמר דכי עקר איניש וכו' הוי טעמא דמזוזה דוקא בימין. וקשי' ליה אטר רגל מאי איכא למימר לכך קאמר רבה ב"ע דטעמא דדרך ביאתך הוא אמת אבל לא מטעם דכי עקר איניש וכו'. אלא דילפינן לה מקרא דכל דבר הנתן דרך ביאה וכו'. ומעתה איכא בינייהו בין רבא דאיתא ביומא יא דאמר רבא דרך ביאתך ועקר איניש וכו'. אבל במנחות ובחולין אי' אמ' רבה דרך ביאתך וכי עקר וכו' דלדידי' באטר רגל שהוא דרך יחיד צריך לקובעו המזוזה כדרך שהוא עוקר ברגליו. אבל לרב שמואל בר אחא קמיה דרב פפא אין לחלק כלל. ואולי דנראה דר"ש בר אחא שהיה בתראי שהרי אמרה קמי דרב פפא וגם רב פפא שתק משמע דהודה לו והוא בתראי הילכתא כוותיה. והילכך לא חלקו הפוסקים הראשונים כלל. וכתבו בסתמא קביעת המזוזה בימין דמשמע אף שהוא אטר רגל ודר יחידי. משום דפסקו כרב שמואל בר אחא דאמר קמיה דר"פ:

פירוש קמא

ובתי כנסיות ומדרשות נמי פטורין דאיקריין מקדש שנא' והשמותי את מקדשיכם: ז"ל הרמב"ם פ"ו מהל' תפילין דין ו' הר הבית הלשכות והעזרות ובתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהם בית דירה פטורין לפי שהם קודש עכ"ל. אבל לא גילה טעם הדבר כמו גאון דאסבריה מקרא שנאמר והשמותי את מקדשיכם דדרשינן מינה במשנה דמגילה כ"ח. דבית הכנסת אע"פ שחרב קדושתה לא בטלה. והב"י בי"ד סי' רפ"ו אחר שהעתיק דברי

הרא"ש באריכות כתב דהתוס' כתבו כדברי הרא"ש והרמב"ם ג"כ כתב בתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהם בית דירה פטור לפי שהם קודש וכו' משמע שהוא מפרש כדברי תוס' והרא"ש וכו' וכ"נ מדברי הרי"ף וכו' משמע שדין בית המדרש שוה לדין בית הכנסת ומיהו במרדכי כתב בהמ"ד חייב במזוזה אבל בהכ"נ ודאי פטור כדמשמע בברכות ואם יש בו דירה לחזן חייב ולענין הלכה אע"פ שהרמב"ם ותוס' והרא"ש מסכימים לדעת אחת נכון להצריך מזוזה לבהמ"ד וכו' עכ"ל. ובש"ע סעיף ג' פסק בית הכנסת אם יש בו דירה לשום אדם חייב במזוזה ובסעיף יו"ד פסק בית המדרש פטור ממזוזה וכו' וי"א שבהמ"ד חייב במזוזה וכו'. וחידוש קצת שלא זכר דעת גאון דמשוה שניהם יחד בהכ"נ ובהמ"ד דפטורים:

פירוש קמב

וכד עביד מעקה אומר אקב"ו על המעקה וכד מחית מזוזה וכו': הרמב"ם בפרק י"א מהל' ברכות דין י"ב כתב עשה מזוזה לביתו מברך לקבוע מזוזה עשה מעקה לגגו מברך אקב"ו לעשות מעקה וכו' אם קבע מזוזה לאחרים מברך על קביעת מזוזה עשה להם מעקה מברך על עשיית מעקה וכו' ע"ש פוק חזי שינוי נוסחא שכתב גאון מנוסח הברכה שכתב הרמב"ם. וגם החילוק שמחלק הרמב"ם בנוסח הברכה בין העושה לעצמו ובין העושה לאחרים אבל מדברי גאון נראה דאין שום חילוק. ודע דבאבודרהם כתב בשם הלכות פסוקות מי שעושה מעקה צריך לברך וכו' וע"ש שהאריך בכללי הברכות והנה בטור וש"ע י"ד סי' רפ"ט כתבו ויברך אקב"ו לקבוע מזוזה. ולא ידעתי למה השמיטו ברכה שמחויב לברך כשעושה מעקה. ובטוש"ע ח"מ ריש סימן תכ"ז שכתבו מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו וכו'. לא הזכירו מענין הברכה כלום. עוררני לזה ג"כ הרבני המופלא ירא וחרד מהר"פ בר"א מליסא נר"ו: ובתשובת הרשב"א סי' י"ח יהיב טעמא דאין מברכין על המלוה את חבירו והטוען עמו ונתינת צדקה וכיוצא בהם ועשיית דין והשבת גזילה וחזרת הריבית ושלות הקן ומחנות כהונה וחליצה ויבום וגירושין וביקור חולים ותנחומי אבלים והבאת שלום בין אדם לחבירו וכיבוד אב ואם ומורא ועמידה בפני רבו ע"ש ואלו מעקה לא קחשיב ודאי דס"ל דמברכין כפסק גאון וכהרמב"ם:

לפנינו אי' למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה שאינה קרום. אבל נוסח' גאון דממעט ג"כ קרום שעלה מחמת מכה בוושט והכי קיי"ל בחולין מ"ג. וכ"כ כל הפוסקים דקרום בושט לא הוי סתימה.

לא ידעתי פירושא. ובלתי ספק חסרון בפנים דשמי' חסרון אתרמי הכא בקלקול ההעתקה.

פירוש קמג

מקפדי דכתיב ואתם פרו ורבו: מלת מקפדי נראה דטעות הדפוס היא וצ"ל מיפקדי דכתיב ואתם פרו ורבו. ולכאורה יהיה דברי גאון נגד הברייתא סנה' נו. דתניא שבע מצות נצטוו בני נח וכו'. ומצות פריה ורביה לא קחשיב התם. ותו תזינן סוגיא ערוכה בסנה' נט: דפריך על ר' יוסי בר"ח דאמר כל מצוה שנאמרה לב"נ ונשנית בסיני חייבין עכשיו במצוה זו ב"נ כמו ישראל והרי פריה ורביה שנאמרה לב"נ דכתיב ואתם פרו ורבו ונשנית מסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואפ"ה רק ישראל נתחייבו בפ"ו עכשיו ולא ב"נ. וראיתי כי גם תו' בחגיגה ב': ד"ה לא תהו בראה וכו' כתב להדיא בסיום דבריה' פרו ורבו אכולהו בני נח כתיב אף לכנען. ומצאתי שכבר עמד המהרש"א ע"ז שכתב על דברי תוס' הללו שהוא דבר תמוה דהא מצות פ"ו לישראל נאמרה ולא לב"נ וכו' וצ"ע עכ"ל. ומעתה ראינו כי דעת תו' נטו אחר עקבותיו של גאון דב"נ מצוין אפ"ו. וחובה עלינו לסלק מהם התמיה מגמרא ערוכה דסנה' שזכרתי ומהנראה קצת לומר ע"פ סוגיין דביצה ה: דמסיק שם דהא דצריך מנין אחר להתירו נפקא לן מדכתיב במשוך היובל ע"ש א"כ הך קרא לך אמור להם וגו' ע"כ למצות עונה הוא דאתא דאין לומר דלגופיה איצטריך להתיר להם דתקשה לא לכתוב לשלשת ימים אלא לכתוב שלשת ימים [והוי כחרמים שנותנין על זמן שאין צריך היתר ע' תו' שם ה'. ד"ה כל דבר וכו' ולא בעי ההיתר של לך אמור]. אע"כ לך אמור אתי למצות עונה. וא"כ הוי נאמרה ונשנית והארכתי בחדושי בס"ד. ועכשיו הזמן והמקום זה וזה גורם לקצר ובתשובת ש"י חלק ב' סי' קי"ד כת' דדעת תוס' בחגיגה אליבא דר' חידקא דס"ל דב"נ מצווין על הסירוס ע"ש כי האריך. והנה לדעת גאון שכתב לעיל סימן ק"ה דקיי"ל כר' חידקא יעלה דברי הש"י לרצון ועמ"ש בס"ד שם: מיהו ודאי זה שכתב גאון דמחייבין דבית ישראל למינסב נשי ואולודי בני ומיעסק בפ"ו ומייתי קרא דירמיה כ"ט דכתיב קחו נשים והולידו בנים ובנות מצוה ליתן טעם דלא כתב מקרא דתורה דכתיב ואתם פרו ורבו. ואולי כוונתו אף לאחר שקיים מצות פ"ו שיש לו בן ובת מ"מ מצוה עדיין עליו חל כמבואר ביבמות סב: ובטור וש"ע סי' א' סעיף א' וכמ"ש בס"ד לעיל סימן ה' אכן ממ"ש גאון על זה ברם צריך וכו' מי אמרינן כיון דאית ליה בני הא קיים ליה פ"ו וכו' ליכא למימר הכי ומצוה ליישב:

פירוש קמד

דילמא ע"פ הדיבור שאני אלא מדתני דבי ר"י שלשה דברים וכו' ואי ס"ד מיחייב בפ"ו היכי דריש ק"ו: הנה סוגיא שלפנינו יבמות ריש ס"ב. אהא דב"ש ילפי' ממשה. השיב הש"ס אליבא דבית הלל דלא ילפינן ממשה משום דמשה מדעתיה הוא דעבד [משום שכינה ואסור לשאר אדם לעשות כן רש"י] דתני ב' דברים עשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום וכו' שנאמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי וכו'. וקצת יש לדקדק דלמה הרחיקו לומר דמדעתו עביד אדרבה אם ע"ש הדיבור עביד כפשוטו דקרא ואתה פה עמוד עמדי עדיפא טפי דלא ילפינן ממשה משום דע"ש הדיבור עשה. [וע' בנימוקי רש"י פ' בהעלותך י"ב פ"ח פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה והיכן אמרתי לו בסיני לך אמור להם וגו' ואתה פה עמוד עמדי]. אמנם נוסחת גאון מהופך לגמרי כי לדעת גאון כל אלה מדברי ב"ש הם דילפינן ממשה ואקשינן להו לנפשייהו ולעצמם ממאי דילמא ע"פ הדיבור שאני [כלומר דממשה ליכא למילף דבשני זכרים סגי. והא שפירש משה ע"פ גזרת המקום עשה שאמר לו ואתה פה עמוד עמדי. וע"ז יהבו טעמייהו] אלא מדתני דבר"י שלשה דברים עשה משה מדעתו וכו' ואי ס"ד מחייב בפ"ו [כלומר דבשני זכרים עדיין לא קיים משה פ"ו] היכי דריש ק"ו [ר"ל דודאי אין כח בדרוש ק"ו לבטל המצוה כל זמן שלא קיים. א"ו דבשני זכרים קיים פ"ו. ושוב אינו מחויב מצד עיקר המצוה רק מצד לא טוב היות האדם לבדו או משום בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כדאי' ביבמות והביאו גאון בסימן זה. להכי דריש משה ק"ו מדעתו לפטור מזה ובשימת דברים הללו על לב קורא משכיל יבין כל נוסחת גאון לאשורו:

פירוש קמה

מקדש אריפתא ונפיק ידי חובתיה דכתיב לקדשו מדבריו של גאון נראה דבדאית ליה חמרא לא יקדש על הפת כלל אלא דווקא על היין מדכתיב זכור את יום השבת ודרשינן זכריהו על היין [דזכירה כתיב על היין זכרו כיין לבנון נזכירה דודיך מיין. תו' בסוגין קו.] רק בדלית ליה חמרא אז מקדש על הפת ודריש לה מדכתיב לקדשו מרבינן גם פת. והנה רבינו תם שהביאו תו' קו: ד"ה מקדש אריפתא וכו' חולק על הרשב"ם שפסק דמצי לקדש אריפתא. ור"ת פוסק שאין מקדשין על הפת כלל. וכ"כ הרא"ש פרק ע"ש סי' י"ז כתב הרשב"ם וכו' והיה אומר ר"ת דאין מקדשין על הפת כלל. אבל סיים בזה"ל ונהגו העם לקדש על הפת וכן הסכימו כל הגאונים וכו' ע"כ. ואולי נתכווין הרא"ש גם על מ"ש גאון לפנינו. ואולם בשארי פוסקים לא מצאתי זכרון דברי שאלתות הללו:

פירוש קמו

דאלו מאן דאיתניס ולא קדיש בי שמשי כי מקדש למחר ביומא וכו'. ולבסוף מסיק גאון ת"ש דאמר רבא מי שלא קידש בלילי שבת מקדש והולך כל היום וכן הלכתא: הנה מדבריו של גאון שכתב דאילו מאן דאיתניס וכו' מוכח דדוקא היכי דאיתניס ולא קידש בלילה אז רשאי לקדש ביום אבל כשעבר במזיד הוי כמעוות לא יוכל לתקן [כדקי"ל בתפלה בברכות דף כ"ו. ובטוש"ע א"ח סי' קה סעיף ז'] וראיתי בטור א"ח סי' רע"א שכתב בשם רב עמרם אם לא קידש בלילה מחמת שכחה או אונס יקדש למחר [אבל כשעבר במזיד לא] אבל הרמב"ם כתב לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד יקדש למחר והכי מסתבר טפי עכ"ל. וכ"פ בש"ע סעיף ח' אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד יש לו תשלומין למחר כל היום עכ"ל. הנה רב עמרם כוון להלכה כמו שסובר גאון. ואולם הטור שמסכים עם הרמב"ם וכתב דהכי מסתבר טפי. ולא גילה טעמו ומי יתן ואדע. עכ"פ חזינן דהרמב"ם יחיד לגבי גאון ורב עמרם. ולא ראיתי שום התעוררות בזה בראשונים ובאחרונים להעלות דעת גאון בדין זו [ודומה ממש לדין מי שלא התפלל במזיד דאין לו תשלומין]:

פירוש קמז

ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש: לפנינו ביומא ע"ז: ת"ר אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו ואם היו מלוכלך בטיט וכו'. אמנם גרסת הרא"ש בסוגיין ועוד שם פרק אלו מגלחין סי' ל"ז גריס ואם היה ידיו מלוכלך בטיט וכו' וכן במשמעות כל הפוסקים ובש"ע א"ח ריש סי' תרי"ג אם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים וכו' מותר לרוחצם וכו'. והנה בביצה יח. אהא דאדם מותר לטבול בי"ט [ולא חיישינן כמתקן כמו בכלים] אר"נ ב"י פעמים שאדם בא מן השדה מלוכלך בטיט ורוחץ אפילו בימות הגשמים פריך הש"ס תינח בשבת ביום הכפורים (שאסור ברחיצה משום ענוי ומותר בטבילת מצוה כדלקמן רש"י) מאי איכא למימר וכו'. נשאלתי מתורניי אחד דמאי מקשה ביה"כ מא"ל הלא קי"ל ביומא עז: דגם ביה"כ אם היה מלוכלך בטיט דרוחץ כדרכו ואינו חושש. והשבתי לו ע"ש גרס' הנכונה ביומא אם היה ידיו מלוכלך רוחץ כדרכו כלומר דרוחץ ידיו בלחוד דהיינו מקום שמלוכלך ולא יותר וכן נתבאר במג"א סי' תרי"ב ס"ק א' ויזהר שלא ירחוץ אלא מקום המטונף בלבד כ"מ ברמב"ם. וכנ"ל והשתא בכל י"ט ושבתות לא מיחזי כמתקן דפעמים שאדם מלוכלך באחד מאבריו המכוסים ובשבילו רוחץ כל גופו ונכנס למקוה כדי לרחוץ המלוכלך. אבל ביה"כ אי אפשר למימר

הכי דרואים שהוא נכנס למקוה אף שלא נראה באיבריו הגלויים כמו פניו וידיו וכה"ג שום לכלוך. והילכך מקשה שפיר ביה"כ מא"ל. והודה לדברי. אחר זמן הראו לי כי הגאון בפ"י במס' ביצה עמד בקושיא זו וכתב תמיהא לי טובא וכו' ויש ליישב בדוחק וכו' ע"ש. ולדעתי הקלושה מה שכתבתי בישוב זה נכון כמו שחר. והבוחר יבחר:

פירוש קמח

דאמר בן י"ב משלימין מדרבנן בן י"ב משלימין אותו מדאורייתא: לפי שעה לא אוכל להולמו שהרי גאון לקמן בסמוך בפלוגתא דרב הונא ור"נ ור' יוחנן אמר השלמה מדרבנן ליכא אלא בן עשר ובן י"א וכו' ובן י"ב משלימים מדאוריית' בתינוקת ובי"ג משלימין מדאורייתא בתינוק. והנה הרי"ף כתב בזה"ל אע"ג דקי"ל כר' יוחנן דאמר תינוקת בת י"ב ותינוק בן י"ג משלימין מדאורייתא קיי"ל כר"ה ור"נ דבתראי אינון דמשלימין מדרבנן וכו' וכתב הר"ן דהרי"ץ גיאות פסק כרבי יוחנן דהשלמה מדבריהם ליכא. וכתב הב"י סי' תרי"ו שכבר הזכיר הה"מ סברה זו וכ"כ הגהת מיי' שה"ג והרוקח ורא"ם פסקו כר' יוחנן וכתב בתה"ד שכן פסקו התו' וכו' ע"ש. ולא ראיתי שהביא אחד מהגדולים דברי גאון שפוסק ג"כ כרבי יוחנן גם הרמ"א בהג"ה סי' תרי"ו שכתב וי"א שא"צ להשלים מדרבנן כלל. ר"ן וא"ז והג"מ בשם ה"ג ורוקח ורא"ם עכ"ל. לא הביא פסק גאון לאיצטרופי:

פירוש קמט

אבל חיה אסור להתענות עד שלשים יום וכן הילכתא: לפנינו בפסחים נ"ד: לא נזכר מדין חיה כלום ואולי כך היה בנוסחת גאון. וז"ל הרא"ש בפ' יוה"כ סימן יו"ד גרסינן בפ' מקום שנהגו עוברות ומניקות מתענות ומשלימים ביה"כ ובשאלתות דרב אחאי אבל חיה אסורה להתענות עד שלשים יום ונחלקו עליו כל המחברים וכתבו דאסורה באכילה ומסתברא כוותייהו ועד כאן לא שרי לחיה אלא נעילת הסנדל דאינו אלא מדרבנן אבל אכילה ושתיה לא ועוד דלא דמי דאם לא תנעול בקל מזיקתה הצינה ואינה מרגשת בו אבל לענין אכילה היא כעוברה וחולה ואם תאמר שהיא צריכה יאכילוה ואם מרגשת בעצמה שהיא בריאה וחזקה למה יאכילוה ועוד דבפ' מפנין קאמר שמואל לחיה שלשים יום ואמרי' עלה למאי הלכתא וקאמר לטבילה ואם איתא לימא לתענית עכ"ל וכ"כ הר"ן ריש פ' יה"כ ד"ה ולענין חיה לא איתפרש בגמרא עד אימת מיקרית חיה לנעה"ס ומסתברא וכו' כתב בשאילתות דכל שלשים יום אסורה להתענות ולא נהירא שאם הקילו בנעה"ס דאיסורא דרבנן כו' ועוד דא"כ ס"פ מפנין דא' שמואל לחיה ל' יום

לימא לתענית א"ו לענין תענית דיינין לה כדאי' בפ' מפנין לענין חילול שבת דחיה שלשה שבעה ושלשים וכו' הלכך לענין תענית שלשה ודאי אינה מתענה וכו'. הנה מה שהקשו הרא"ש והר"ן מפרק מפנין קכ"ט י"ל דאטו לדברי החולקים מי ניחא דה"ל דהא דאמר שמואל לחיה שלשים יום היינו לנעה"ס [שלא שמענו בשום דוכתי שיעורו כמ"ש שם הר"ן דלא ידענא שיעורא דחיה בנעה"ס אלא מהא דשמואל בפ' מפנין] אלא דיש לומר דהש"ס חדא מתרי ותלת נקט ואע"נ די"ל ג"כ באופן אחר קצת בדחיקות ליישב דעת החולקים מ"מ עכ"פ לדעת השאילתו' שפיר י"ל דחדא מתרי ותלת נקט כדאיתא יבמות מ"ח: ועוד שבע פעמים בש"ס. גם מ"ש הרא"ש והר"ן דלא דמי לנעה"ס דאיננו אלא מדרבנן וכו'. הנה לשיטתם שכתבו בריש הפרק ס"ס א' דכל העינוים דקא חשיב במשנה חוץ מאכילה ושתיה אינן אלא מדרבנן ע"ש שפיר כתבו. אכן לשיטת גאון דכל חמשה עינוין מדאורייתא הן כמ"ש לעיל בריש סימן שכן דעת הרמב"ם והסמ"ג. א"כ דומה שפיר בקו השוה. ומ"ש הרא"ש דלענין אכילה תליא בדידה אם היא אומרת שהיא צריכה וכו' ואם מרגשת בעצמה שהיא בריא למה יאכילוה. אין מזה השגה על השאילתות אחרי שהוא מדמה כל חמשה עינויין זה לזה ולכן כמו בנעה"ס דקים להו לחכמים דאף אם היא וגם רופאים אמרו שלא יזיק לה אפ"ה ע"פ סוד ה' ליראיו אשר חכמים יגידו דמזיק לה ולא צייתינן לה ולרופאים ה"נ באכילה ושתיה י"ל כך. תדע שהרי חיה בתוך שלשה אין לה להתענות כמ"ש הרא"ש בסמוך בשם הרמב"ן וכן קיי"ל בטוש"ע סי' תרי"ז סעיף ד' יולדת תוך שלשה ימים לא תתענה כלל וכתבו האחרונים אפילו באמרה אינה צריכה מאכילין אותה ואומרין לה אכול ע"ש. וא"כ ה"ה בתוך שלשים יום לדעת גאון דקים להו לחכמים דאע"ג דהיא אינה מרגשת לשעה סופה לבא לידי סכנה ע"י כך. וכמ"ש בס"ד בדבריו של גאון לעיל בסימן ל"ח גם בשם הרשב"א שהביאו הב"י בה' שבת סי' ש"ל ועדותו של הד"מ דהרשב"א מסכים לדברי גאון דאפילו אמרה אינה צריכה אפ"ה מחללין עליה את השבת מפני שהיא אינה מרגשת לשעתה וכו' וסופה לבא לידי סכנה וכו' וע"ש:

פירוש קנ

מאי קמ"ל וכו' אלא לאו הא קמ"ל וכו': לפנינו בסוכה ט"ז: א"ר אמי פס ארבעה וכו' וכל פחות מג' סמוך לדופן כלבוד דמי מאי קמ"ל הא קמ"ל שיעור משך סוכה קטנה שבעה ע"כ. ולכאורה איכא למידק קצת מאי קשיא ליה מאי קמ"ל הא שפיר איצטריך לאפוקי מדר"ש בן גמליאל דאמר לקמן כ"ב. ובעירובין ט'. דבארבעה טפחים הוי כלבוד

וליכא למימר דלהא לא איצטריך דבלא"ה ידענא יחיד ורבים הלכה כרבים. והיינו כרבנן דפליגי עלי' דרשב"ג דג"ט הוי כלבוד. דא"כ אכתי קשי' מה קמ"ל בשיעור סוכה לאפוקי מדרבי דאמר שיעור סוכה ד' אמות. והלא בלא"ה ידענא דהילכתא כרבנן דרבים ויחיד הלכה כרבים ומה נעים חלקנו שחלק גאון מחכמתו להסביר פנים דשפיר איצטריך ר' אמי להורות שיעורא אליבי' דרבנן דאמרו שיעור סוכה בראשו ורובו ולא נודע מהו שיעורי'. וכד דייק הקורא משכיל בדבריו של גאון ישמח לבבו כעל כל הון. [ודרך אגב אודיע הא דאמר ר' סימון אר"י ב"ל לעיל ז'. וכל פחו' משלשה סמוך לדופן הוי כלבוד. ולא מקשה הש"ס מאי קמ"ל יש ליישב אחר עיון במקצת]:

פירוש קנא

דאמר אבייי בר שית סאוי ושיע כבר תמני ולא שיע: לפנינו במ"ק י"ב. איתא דאמר אבייי אמרה לי אם בר שית סאוי ושייע מבר תמני ולא שייע ולולא פרש"י שפירש כלומר יפה בר שית וכו' לא ידענא מה הכוונה והעיקר חסר והכי הל"ל יפה בר שית סאוי וכו' מבר תמני וכו' אמנם לנוסחת גאון לא חסר כלום. ועולה שפיר בכ"ף הדמיון בר שית וכו' כבר תמני וכו':

פירוש קנב

הא דאמר ר"ח האי אקלידא וכו' דהא אמר סיני הלכה כר' יוסי. לפנינו לא נמצא מדבר זה כלום אלא הכי איתי' במ"ק י"א. אמר רבינא כמאן מדלינן האידנא קביותא דדשא בחולא דמועדא כמאן כר' יוסי. ואולם ליתן מובן לנוסחת גאון דע כי רב חסדא משני אהא דמקשה שם בפיסקא הציר וכו' והמפתח שנשברו מתקנן במועד ורמינהו עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים עד ימיו אין מכאן ואילך לא א"ר חסדא ל"ק הא במגלי [מסר הגדול שרי דלא מוליד קלא כלום רש"י] הא בחציני [בדר"א אסור דהוי אולודי קלא טפי רש"י] וידוע דאקלידא ומפתח ענין ופתרון אחד להם. גם תדע דבסוגיא י"ב שם. איתא בעי מיניה מר"נ ב"י וכו' אמר להו סיני [רב יוסף] אמר הלכה כר' יוסי אמור מעתה בין תבין ברווחא. נוסחת גאון משבחא:

פירוש קנג

ונשקול חצוצרתא בידים ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו לתקוע בשופר ואשר החיינו וכו': דע דהרא"ש בר"ה פ"ד ס"ס יו"ד כתב בשם ר"ת שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה

היא גמר מצותה וכו' וראבי"ה הביא הירושלמי תוקע צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר וכן כתב הבה"ג הא דמברכין לשמוע בקול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר וכו' ע"ש מלתא בטעמא וראיתי בב"ח סי' תקפ"ה ד"ה ומ"ש יברך לשמוע קול שופר כך הסכמות הפוסקים וכך נוהגים דלא כסמ"ג שפסק כר"ת לברך לתקוע בשופר מיהו בדיעבד אם בירך לתקוע בשופר יצא וא"צ לחזור ולברך עכ"ל והעתיקו המג"א. ויש להפליא על עדותם שהרי ר"ת כתב שיש לברך על תקיעת שופר כמו שהעיד הרא"ש בשמו. וכן בסמ"ג עשין מ"ב כתב בזה"ל וכי מברך על תקיעת שופר ושהחיינו עכ"ל. ולא מצאתי בשום פוסק נוסח ברכה לתקוע בשופר כי אם בדברי גאון שלפנינו. ובכן דברי הב"ח ומג"א שהעתיקו צריכין תיקון. ועכ"פ הדין דין אמת דאם בירך לתקוע בשופר דיצא. ודע עוד דז"ש גאון ואשר החיינו. עד הנה לא מצאתי נוסחת ברכה זו באחד מן הגדולים אלא בא"י אמ"ה שהחיינו וכ"א ברכות ל"ז: פסחים ז: קכא: סוכה מו. מנחות מב. עה: וראיתי בתוספתא דברכות פ"ו איתא ברוך שהגיענו לזמן הזה וע"ש:

פי' פעם הראשונה

פי' שתוקע עוד פעם שנייה

פי' שישלשה כלומר שתוקע עוד פעם שלישית ומובן עפמ"ש הערוך בערך ערב והביאו תו' ר"ה לג: ד"ה שיעור וכו' ועבדי שלשים בדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא ואילין עשרה אינון כשגומרין כל התפלה וכו' וע"ש בתוס' עוד ותבין כל דברי גאון מכאן עד נתקע תר"ק ולא ניתני: